

- روانشناسی محیطی، از یاد شده ای در طراحی شهری
- رفتارهای شهروندان در فضاهای شهری
- روانشناسی محیطی، زیر بنای مدیریت شهری موفق
- زیرگذر، برون رفتی از چنبره راهسندان شهر
- قانون مالیات بر ارزش افزوده
- بازسازی و توسعه پایدار شهری
- ضوابط رنگ در تابلوهای تبلیغاتی
- رویکردی انسان محور به منظر و سیمای شهر

نام کتاب: مهندسی مجدد ممیزی اطلاعات املاک، اصناف و معابر

مؤلف: رضا فرحانی

سال چاپ: ۱۳۹۲

در عصر حاضر و با توجه به افزایش روز افزون جمعیت و گسترش شهرها، نیاز به مدیریت و برنامه‌ریزی شهری بیش از پیش احساس می‌شود. تصمیم‌گیری دقیق و کارآمد در امر مدیریت و برنامه‌ریزی بدون دسترسی به منابع اطلاعاتی دقیق، صحیح، به‌روز و همه‌جانبه از وضعیت شهر امکان‌پذیر نیست. برای شهر تعاریف مختلفی عنوان شده است، ولی در هر حال و بی‌شک: شهر موجود و پدیده‌ای زنده، پویا و پیچیده است که نمادها و حوزه‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی زندگی انسان در آن مجتمع شده است.

در این کتاب که پس از مطالعه و تحقیق زیاد و تجربه اجرای عملیات ممیزی بر اساس فرم‌های جدید در چند شهر و رفع نواقص و کاستی‌های آن‌ها بدست آورده شده است، با اضافه نمودن تعاریف جدید و تبیین راه کارهای فنی و اجرایی تلاش شده است تا در جهت هرچه بهتر انجام شدن عملیات ممیزی و کامل‌تر شدن اطلاعات مورد نیاز کام برداشته شود.

از آنجایی که همه این تلاش‌ها در جهت ارائه خدمات بیشتر و بهتر به شهروندان، شهر و شهرداری می‌باشد. توفیق در این مسیر نیازمند پشتکار و دلسوزی تمامی مسئولین و کارشناسان و کارکنان شهرداری و همدلی و همیاری تمامی شهروندان می‌باشد. کتاب فوق شامل بخش‌های زیر می‌باشد:

بخش اول - تعاریف و مفاهیم

بخش دوم - امور نقشه

بخش سوم - سازمان اجرایی

بخش چهارم - عملیات میدانی و نحوه تکمیل فرم‌ها

بخش پنجم - قابلیت‌ها و کاربردهای حاصل از ممیزی

بخش ششم - ضوابط

محور اصلی:

روانشناسی محیطی و سیما و منظر شهری

طرح روی جلد: مربوط به محور اصلی
عکس پشت جلد: خیابانی در پرشوف (کشور اسلواکی)
۱. مطالب مندرج در ماهنامه لزوماً بیانگر دیدگاه‌های سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور نیست.
۲. ماهنامه در ویرایش و تألیف مطالب آزاد است.
۳. مطالب ارسالی به هیچ وجه بازگردانده نخواهند شد.
۴. استفاده از مطالب و طرح‌های ماهنامه تنها با ذکر مأخذ مجاز است.
۵. مقالات باید با لوح فشرده در محیط (فارسی word) همراه باشد.

صاحب امتیاز: سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور
مدیر مسئول: مهندس حمیدرضا ارشدمنش، رئیس سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور
سرمدبیر: مهندس غلامحسین تابش فر، قائم مقام سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور
زیر نظر: مهندس محمدرضا بهاروند، رئیس مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری و روستایی
دبیر انتشارات: دکتر هادی محمودی نژاد
هیئت تحریریه و شورای سیاست‌گذاری:

• مجید عبداللهی، دکتر در جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری • علی اکبر اسدی، مدیرکل دفتر برنامه‌ریزی و بودجه سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور • عباس جلالی، عبدالعزیز راد درویش، دکتر در علوم اقتصادی • جواد نیک‌نام، کارشناس ارشد شهرسازی و کارشناس مرکز مطالعات • محمد جوانمردی، دکتر در مهندسی صنایع • فرهنگ فقیه‌لاریجانی، دکتر در حقوق
همکاران این شماره:

مهدی شهریاری، احسان طاهری مهر، نیما متین فر، محمد طولایی، عباس جلالی، میثم حیدرآولاد، سیده فاطمه عدنانی، حدیثه گرشاسبی، فرشید قاسملو
مدیر اجرایی: زهرا ترجمی
ویراستار ادبی: جمشید افقی
طراحی و صفحه‌آرایی: جمشید افقی
ویراستار انگلیسی: میثم حیدرآولاد

ناشر: انتشارات مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری و روستایی
نشانی: تهران، بلوار کشاورز، ابتدای خیابان نادری، پلاک ۱۷، مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری و روستایی
کدپستی: ۱۴۱۶۶۳۳۶۶۱ | تلفن: ۰۲۰۵۳۶۳۹۰۳ | نمابر: ۸۸۹۷۷۹۱۲

ISSN: 16067495
http://www.imo.org.ir
E.mail: shahrdariha91@yahoo.com

درگاه فروش الکترونیکی ماهنامه:

http://safta.imo.org.ir

یادداشت ۲
پیشگفتار ۳
گزارش اصلی
روانشناسی محیطی، یاد شده‌ای در طراحی شهری / عباس جلالی، زهرا ترجمی ۴
اندیشه و پژوهش
تأثیر آیین مهر بر فرهنگ و معماری اسلامی، رویکرد روانشناختی و فرهنگ مناری / محمد رئیس سعیدی، کیانا مالکی شجاع ۱۲
فرآیندی بر روش‌های ارزیابی رفتارهای شهروندان در فضاهای شهری
نیما متین فر ۲۲
انتخاب رنگ در طراحی با رویکرد فرکانس در معماری / سولماز شجاعی، حسین سلطان زاده، حمیدرضا شجاعی ۲۸
تأثیر ایجاد شاخص‌های توسعه پایدار محله‌ای بر استرس ساکنان محله / زهرا هاشمی، عنبی هاشمی، رضا هاشمی ۳۸
چهارم در جایگاه و نقش محیط کالبدی در رشد و پرورش فکری کودکان / نسترن ریخته‌گران ۴۶
گفتگو
روانشناسی محیطی، زیربنای مدیریت شهری موفق / مصاحبه با دکتر مجید صفاری نیا ۵۰
مشاوره حقوقی
کی‌سی‌بی‌ان ماده ۱۰۰ فرهنگ فقیه لاریجانی ۵۳
مشاوره اداری مالی
درآمد حاصل از جرائم و اقسامی و رانندگی / عبدالله حکیمی، احمدرضا حق پناه، مهدی محمدی ۵۵
قانون مالیات بر ارزش افزوده / علی اکبر اسدی، مریم عباسوند ۵۸
شهرداری‌ها به روایت استاد
زیرگذر بیرون رفتی از چتره راهبندان شهر / عباس جلالی ۶۷
از نگاه شهریار
گفت و گو با شهردار زرین شهر / هادی محمودی نژاد ۷۲
تجربیات جهانی
بازسازی و توسعه پایدار شهری / فرشید قاسملو ۷۶
قدیمی‌ترین و پیشرفته‌ترین شبکه حمل و نقل ریلی جهان، متروی مسکو / نیما متین فر ۸۰
شهرها و شهرداری‌های جهان
شهرهای زیبای جهان / نیما متین فر ۸۲
آموزش
تأثیر تابلوهای تبلیغاتی نوین بر معابر شهری / محمود کریم‌رودی، حامد امینی شیرازی ۸۵
نقش مدیریت شهری در آموزش حقوق شهروندی / رسول بگانه ۸۷
مبوابد رنگ در تابلوهای تبلیغاتی / محمود کریم‌رودی، علیرضا نجفی ۹۰
دیدگاه
رویکردی انسان‌محور به منظر و سیما شهری / محمد صادق صادقی یور ۹۳
اخبار کوتاه
تولیف سازمان آبروسیرانی / مهیاد / راه اندازی نسخه جدید ۱۳۷ در بیرجند و ... / حدیثه گرشاسبی ۹۹
یک شهر یک نگاه
اهر / اسکا رامشیر / اندیچک / محمد طولایی ۱۰۲
انتخاب سازمان
تدریس رشت‌های مورد نیاز شهرداری‌ها در دانشگاه علمی کاربردی / دیدار اعضای شورای شهر تهران با وزیر کشور / احسان طاهری مهر ۱۰۳
واژگان شهری
بوم‌شناسی شهری / مصطفی مؤمنی ۱۰۵
معرفی پایگاه شبکه
پایگاه اینترنتی سازمان زیامسازی شهرداری تهران / میثم حیدرآولاد ۱۰۷
ناردهای نشر
مستند سازی تجربیات شهرداری تهران / سیده فاطمه عدنانی ۱۰۸

■ حمیدرضا ارشادمنش

پارداخت

طراحان شهری در خلق فضاهای شهر، نیازمند روانشناسی رفتارهای انسان شهری در رویکردهای معرفت شناختی و هستی شناختی هستند. تا با این تدقیق در نحوه تعامل و برهمکنش این گونه رفتارها و محیط کالبدی، بتوانند در ایجاد محیطی بهینه و کارآمد برای زندگی جمعی در ساختار شهری موفق باشند. این امر بالاخص در فضاهای شهری که عرصه تعاملات اجتماعی و مرادفات شهروندی، خود را بیشتر جلوه می‌دهد. از سوی دیگر، روانشناسی محیطی نیز به بررسی روان‌شناختی فضا و محیط شهرها در بستر کنکاش در شناسایی تعامل رفتارهای آدمی در محیط کالبدی می‌پردازد تا با این شناخت، امکان طراحی مناسب با نیازهای شهروندی و منطبق با مکانیسم‌های رفتاری فراهم شود.

علاوه بر این، سیما و منظر شهری نیز بخشی غیرقابل انکار در ادراک زیبایی شناختی آدمی به‌شمار می‌روند که در تجربه بهتر و ادراک کارآمدتر می‌توانند تأثیرگذار باشند. این موضوع از آن جهت اهمیت دارد که دیگر نمی‌توان انتظار داشت که برنامه‌ریزی و طراحی شهری، قصد دیکته کردن علمی به شهروندان را داشته باشد و لذا ضرورت دارد به شناسایی اصولی اساسی در قابلیت‌سازی محیطی پرداخت و ضمن تبیین ویژگی مکان-رفتارهای شهری، امکان انطباق فضاهای شهری را با فرآیندهای طراحی فراهم کرد تا دیگر باز، فضاهایی چند عملکردی، منعطف و در عین حال پاسخگو در هر زمان برای شهروندان در عرصه‌های عمومی و جمعی فراهم شود.

این شماره نشریه شهرداریها به موضوع روانشناسی محیطی و سیما و منظر شهری پرداخته که امید است مورد توجه و استفاده صاحبان نظر و کارکنان شهرداریها قرار گیرد. ■

■ محمدرضا بهاروند

پیشگفتار

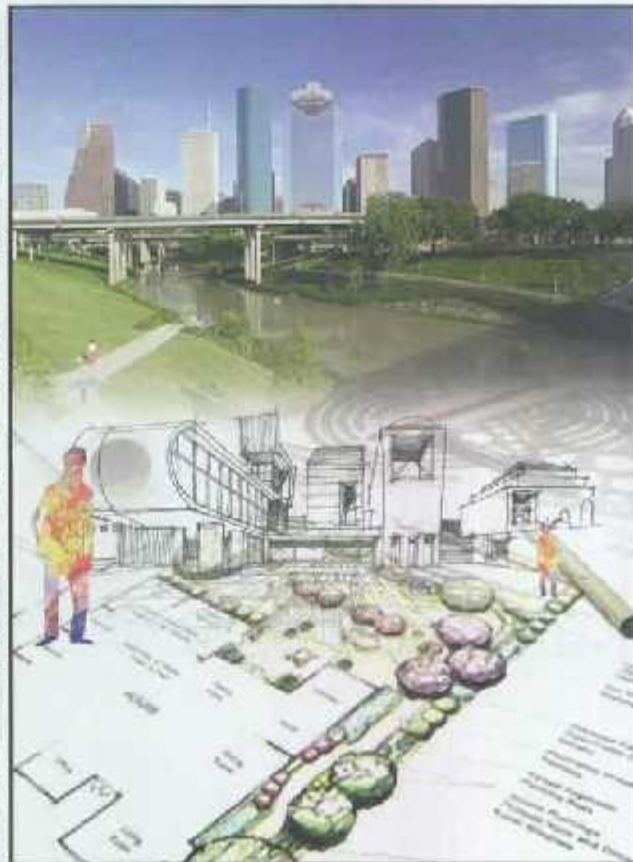
امروزه سیما و منظر شهری و تأثیرات برآمده از آن در حوزه ادراک شهروندان که تحت عنوان «خوانایی» و «نمایانی» تسمیه یافته است، از مقولات قابل تأمل در حوزه برنامه‌ریزی شهری به شمار می‌رود که نقشی اساسی در سهولت استفاده از محیط و بهسازی زندگی شهروندان دارد. از سویی دیگر، روانشناسی محیطی به مثابه دانشی میان رشته‌ای به نحوه تعامل و برهمکنش محیط و رفتارهای صورت گرفته در آن می‌پردازد که از مقولات وابسته و پیوسته با حوزه ادراکی شهروندان و رفتار شهروندی بشمار می‌رود. آنچه مهم است ضرورت التفات به معیارهای ادراکی شهروندان در فضاهای شهری و نحوه تأثیر محیط کالبدی بر چگونگی بروز رفتار انسان در شهر است که تأکیدی بر رسالت برنامه‌ریزان، طراحان شهری و معماران و سایر متخصصان جامعه حرفه‌ای و دانشگاهی از یک طرف و شهرداری‌ها به‌عنوان نهاد اصلی خدمت‌رسانی در شهر می‌باشد که لازم است مورد علاقه بیشتر قرار گیرد.

بنا به ماهیت تشریح شهرداری‌ها و اهمیت دادن به موضوعات نو در حوزه محورهای تشریح، این شماره ماهنامه به موضوع روانشناسی محیطی و سیما و منظر شهری اختصاص یافته است که امید آن دارد تا مورد توجه مخاطبان تشریح قرار گیرد. ■

روانشناسی محیطی، از یاد شده‌ای در طراحی شهری

■ عباس جلالی، زهره توحیدی

روانشناسی محیطی را می‌توان یکی از راهبردهای نوینی دانست که به سامان‌دهی محیط منظر شهر به‌گونه‌ای که ذهنیت حاصل از آن یعنی سیمای شهری همراه با آسایش و آرامش برای شهروندان شکل بگیرد، یاری‌رسان است. روانشناسی محیطی هم در سطح طراحی منظر شهر و هم در سطح مدیریت فضاهای شهری راهبردی است که به دلیل در نظر گرفتن ویژگی‌های روانی انسان بیش از هر راهبرد دیگری برای خلق سکناي شهروندان در دل کلان‌شهرهای پرهیاهوی امروزی کمک شایان توجهی می‌نماید و بهره‌گیری از تجربیات موجود و اصول نظری آن بسیاری از خلاءها و حلقه‌های مفقوده مدیریت شهری در سامان‌دهی منظر شهری را می‌تواند پوشش دهد. در موارد متعددی استفاده از اصول روانشناسی محیطی در طراحی و مدیریت فضاهای شهری بر مبنای انتخاب طبیعی و غریزی طراحان و مدیران شهری بوده و امروزه این نیاز بیشتر از هر زمانی دیگر احساس می‌شود که این انتخاب غریزی به انتخابی آگاهانه و با بهره‌برداری حداکثری از تمام ظرفیت‌های اصول روانشناسی محیطی در طراحی و مدیریت فضاهای شهری تبدیل شود.

می‌گذرد این شماره با موضوع روانشناسی محیطی و سیما و منظر شهری که با شرکت استادان این زمینه برگزار می‌شود، تلاشی است برای روشن‌نگری موضوع پیشگفته برای خوانندگان شهردارها، با سپاس از استادان:

- **هما ایرانی بهبهانی:** دکترای معماری از ایتالیا؛ دانشیار و مدیر گروه طراحی محیط دانشکده محیط زیست دانشگاه تهران
- **فیروزه سامانی:** دکترای طراحی شهری با گرایش طراحی منظر شهری، دکترای برنامه‌ریزی و مدیریت محیط زیست و استادیار دانشگاه تهران
- **بهرونگ بهرامی:** دکترای طراحی شهری با گرایش طراحی منظر شهری، دکترای برنامه‌ریزی و مدیریت محیط زیست و استادیار دانشگاه تهران

وجه اشتراک در بین انسان‌ها، در این جنبه نیز وجه اشتراکی وجود دارد. در بحث روانشناسی محیط باید بینیم محیط چگونه می‌تواند یک اثر غالب به انسان‌ها منتقل کند که از دیدگاه آنان حفاظتی باشد. این مهم زمانی اتفاق می‌افتد که اکثریت انسان‌ها نسبت به آن عنایت واحد، ذهنیتی جامع داشته باشند و بتوانند آن را به مفهومی بکپارچه تبدیل کنند. آن وقت آن محیط از نظر آنها معنا پیدا می‌کند و ادراک لازم نسبت به محیط پیدا می‌شود.

شهریاری: آن چیزی که طراحان شهری در طراحی فضای شهری مثل تهران برداشت کرده و به کار برده‌اند، همان روانشناسی محیطی است که از خودشان ابداع کرده و بعد مردم تحت تأثیر آن قرار گرفته‌اند؟ مثل فلکه، که امروزه میدان‌های شهری اسباب دردسر شده‌اند و مفهومی که این واژه مثلاً در ایتالیا دارد، اینجا بدان مفهوم نیست. باید دید کسی که فلکه را طراحی کرده، آن را از کجا الگو برداری کرده است؟ آیا واقعا بازتاب فکر خودش است که بعداً این مشکلات را ایجاد کرده یا برداشتی از رفتار و نگرش مردم بوده است و آیا هنگام طراحی به این موضوعات توجه شده است؟

بهبانی: به نظر من این موضوع جدید نیست، اما در طراحی شهرهای ما به آن توجه نشده است. در این فضاها انسان زندگی می‌کند و می‌خواهد در فضایی مطلوب قدم بزند و سرکار برود، پس باید بتواند از نظر دیداری و بصری از فضاهایی که عبور می‌کند، لذت ببرد. اما اکنون عواملی دیگر روی طراحی تأثیر گذاشته‌اند که همان زمین شهری و اقتصاد شهری

شهریاری: سرکار خانم دکتر سامانی، پرسش را از جنابعالی شروع می‌کنیم. از نگاه شما روانشناسی محیطی چیست؟ لطفاً معنا و مفهوم آن را در محیط زیست توضیح دهید.

سامانی: روانشناسی محیطی به تعامل میان انسان‌ها و محیط و ارتباطاتی که انسان‌ها می‌توانند با محیط خود برقرار کنند، می‌پردازد. این تعریف عام است، اما از بعد تخصصی باید دید که نحوه این تعامل و نوع ارتباطی که انسان‌ها با محیط خود برقرار می‌کنند، چگونه می‌تواند بر ارتقای کیفی محیط زندگی آنها و محیط زیست شهری تأثیر بگذارد. به دلیل شکل‌گیری این نوع ارتباط از یک نوع تعامل، بخشی از آن به انسان برمی‌گردد و بخشی هم به شرایط فیزیکی و محیط شهری بستگی دارد؛ یعنی هم فرآیندهایی که مربوط به انسان‌هاست (نوع فرهنگ، سطح تحصیلات، قومیت و محیط رشد و نمو که بخش روانشناسی موضوع را در بر می‌گیرد) و هم آن قسمت که به فضای محیطی بر می‌گردد. مثل کیفیت محیط و ... (که نوع گفت‌وگو با انسان را تعیین می‌کند) در این میان نقش دارند.

شهریاری: آقای دکتر از دید شما روانشناسی محیطی چگونه بر طراحی تأثیر می‌گذارد؟

بهرامی: هر انسانی دریافتی مستقل از محیط دارد که با بقیه انسان‌ها متفاوت است؛ یعنی در یک محیط واحد، برداشت‌های متفاوتی وجود دارند و این مسئله در همه جنبه‌های احساسی انسان صدق می‌کند؛ مثلاً خوبی، بدی و حتی احساس نسبت به جذابیت محیط نیز در انسان‌های مختلف فرق دارد، اما به دلیل وجود

است؛ یعنی معیارهایی وجود دارند که محور آنها اقتصاد است. در این حالت، اقتصاد شهری تعیین می‌کند که کجای شهر ساخته شود، کجا برج ساخته شود، کجا درخت کاشته شود یا درختی حفظ شود و انسان‌ها در این طراحی وجود ندارند.

در ایتالیا بحث روانشناسی محیطی در طراحی مطرح است؛ اما اینجا به دلیل بهره‌های اقتصادی، روانشناسی محیطی نمی‌تواند در طراحی نقشی داشته باشد؛ مثلاً در آمریکا شهر وجود ندارد، بلکه آن را به وجود آورده‌اند. شهر برای ماشین است و آدم‌ها هم مانند ماشینند. وقتی که شهر ساخته می‌شود، بررسی می‌کنند که بیند انسان‌ها چه ادراکی از فضای شهری دارند و کجای شهر قابل خواندن است و مردم نسبت به آن حس تعلق دارند. امروز حس تعلق داشتن و اینکه فضا برایمان آشنا باشد و حاضرهای آن داشته باشیم، به ما آرامش می‌دهد و به این نوزیب فضا را از خودمان می‌دانیم. اگر از لحاظ فرهنگی، منظر را مطالعه کنیم، باید دید که آیا فضاهای طراحی شده برای مردم، توسط مردم نگهداری هم می‌شوند؟

اگر بخواهیم فضایی ماندگار شود باید آنها را با مردم به‌وجود بیاوریم، اما در حال حاضر، زمانی که طراح، طرحی را می‌دهد و سپس اجرا می‌شود، مردم هیچ ارتباطی با آن فضا برقرار نمی‌کنند و اغلب طرح‌هایی که این‌گونه خلق می‌شوند، مورد توجه مردم قرار نمی‌گیرند و فقط از آن استفاده ابزاری می‌کنند. به همین دلیل است که مثلاً وقتی از محل کار به منزل می‌رویم، هیچ یک از فضاهای مسیر برایمان خاطره ایجاد نمی‌کنند؛ چون متعلق به مردم نیستند.

آیا واقعاً مردم برای طراحی و خلق فضاهای شهری، مخاطب طراحان قرار می‌گیرند یا اینکه ما اعداد هستیم و فقط با این اعداد که محور آن هم چیز دیگری مثل اقتصاد است، طراحی می‌شود؟ حال باید دید که چگونه می‌توان با فضاهایی که ما را به فقیر می‌برند، کنار آمد؟ اگر صدسال دیگر طراحان، معماران و پژوهشگران شهری بخواهند درباره ما تحقیق کنند، نمی‌فهمند که ما چه کسانی بودیم و چه ویژگی داشتیم. مثلاً وقتی شهرهای زمان صفویه یا قاجار را مطالعه می‌کنیم، می‌فهمیم که متعلق به چه کسی و چه زمانی هستند و دوره تاریخی آنها را درک می‌کنیم، ولی معماری و طراحی شهری امروز که در آن ماشین اصل است، پنجاه سال دیگر چه مفهومی را منتقل خواهد کرد؟ مثلاً حتی کف‌سازی‌ها هم گوناگون است و برحسب سلیقه مرتب تغییر کرده است؛ یعنی تمام این مسائل موجب سردرگمی انسان شده است و هنگام راه رفتن باید مراقب باشد

تا زمین نخورد و موضوع روانشناختی محیطی هم که اصلاً مطرح نیست و آرامش و احساس تعلق و ... در محیط تأمین نشده است.

من فکر می‌کنم که در کشور ما، سایه بسیار اهمیت دارد. همین که در خیابان‌ها سایه‌ای خوب باشد، مردم لذت می‌برند، قدم می‌زنند، استراحت می‌کنند و تأثیر خوبی از محیط خود می‌گیرند. ولی مثلاً نصب یک مجسمه، فلان آب‌نما یا کاشت یک درخت عجیب و غریب، آثار روانی بسیار بدی در انسان ایجاد می‌کنند و در صورتی که فضایی ساده و دلپذیر وجود داشته باشد، انسان هنگام ورود به آن احساس راحتی خواهد داشت و وقتی سایه که اینقدر در یک جامعه مهم است، تأمین شود و جامعه از سر و صدای ماشین‌ها و آلودگی‌ها به دور باشد، کافی است و احساس آرامش تأمین خواهد شد و در این صورت است که می‌توان گفت به بعد روانشناختی محیط در طراحی نیز توجه شده است؛ به عنوان مثال، بازار بزرگ را در نظر بگیرید که فضایی معماری شده دارد، اما به خرابه‌ای تبدیل شده که بخش‌هایی از آن ریخته و خراب شده‌اند و کف سازی‌های متفاوت در جاهای مختلف دارد و ... با این حال، این فضا اهمیت ندارد، بلکه کسب و کار و خرید مردم مهم است و اصلاً توجهی به موضوع فضا سازی و منظر نشده است.

شهریابی: می‌گویند منطقه ۲۲ تهران، منطقه فرار است؛ یعنی با ایجاد منطقه ۲۲ خواسته‌اند مردم از رفتاری‌های شهری دور شوند؛ مثلاً دریاچه، فضای سبز و ... ایجاد کرده‌اند. آیا در این بخش از شهر، مسائل روانشناختی را در نظر گرفته یا طراحان شهری بدون توجه به این موضوع مهم، طرح و نقشه کشیده‌اند؟

سامانی: اگر بخواهیم قضیه را از دیدگاه طراحی شهری بررسی کنیم، درمی‌یابیم که در این منطقه، هجوم به تقلید از طراحی شهرهای خارجی بارز است و صرفاً از آنها الگوبرداری شده است؛ بدون اینکه به ارتباط بین انسان‌ها و فضای طراحی شده توجهی کرده باشیم و برای همین است که انسان حتی در این فضا نیز احساس گم‌گشتگی می‌کند و امنیت خاطر بیشتری ندارد.

منطقه ۲۲ تهران الگوی طراحی شهری جدیدی به عنوان نماد و نمونه بود که در آن انسان‌ها را در نظر نگرفته‌اند و بدون در نظر گرفتن تراکم و سرانه فضای سبز فقط آن را با اعداد و ارقام طراحی کرده‌اند. بنابراین اگر فضای سبزی هم در قالب پارک‌های جنگلی ایجاد و به عنوان دالان‌های

**روانشناسی محیطی یعنی اینکه شما
ترجیحات مردمی را ببینید و در طراحی
خود وارد کنید؛ در واقع الگوی رفتاری افراد
است که طراح را به سوی طراحی پایدار
سوق می‌دهد**

افراد هم به روانشناسی محیطی بر می‌گردد. عوامل بسیاری در طراحی پایدار دخالت می‌کنند. حتی در حمل و نقل هم این رویه وجود دارد؛ مثلاً باید توسعه را در حمل و نقل پیش‌بینی کرد. باید دید که چگونه می‌توان تعداد سفر در روز را مبنای پیش‌بینی توسعه قرار داد.

الگوی رفتاری و مطالعات اجتماعی انسان‌ها در هر فرهنگی متفاوت است و می‌تواند مبنایی برای فضا سازی و طراحی باشد؛ مثلاً اگر پارک یا فضای سبز طراحی می‌کنید، باید بدانید که یک ایرانی چه رفتاری در آن محیط خواهد داشت و چه استفاده‌ای از آن خواهد کرد. طراحی شهرهای قدیم را ملاحظه کنید، مثلاً کوچه باغ‌ها یا کوچه‌های یزد، بازی سایه‌ها، گشودگی‌ها، محوشدگی‌ها و مکان‌های رفع خستگی یا مثلاً در بازارهای سنتی ارومیه و ... که در هر سکانشی فضایی تجربه می‌شود، انسان را وادار به مکث و استراحت می‌کند؛ بنابراین انسان خسته نمی‌شود و به تماشا می‌پردازد؛ در حالی که در بازارهای امروز مردم فقط دنبال خریدند و گشت و گذار به سرعت انجام می‌شود. موضوع تماشای بازار (Window shopping) در تمامی فرهنگ‌ها وجود دارد. من فکر می‌کنم بزرگ‌ترین مسئله، الگوهای رفتاری و مباحث روانشناختی مردم و فرهنگ آنهاست که باید در طراحی لحاظ شود.

**شما! یک شهر چگونه می‌تواند از نظر
معنایی و ارزشی با مردم ارتباط برقرار کند با
محیط فیزیکی آنان را تحت تأثیر قرار دهد؟
ترجمی: این نکته که برای طراحی باید الگوهای
رفتاری انسان‌ها بررسی و سپس بر اساس این الگوها
و فرهنگ شناخته شده، طراحی شود که پس از آن،
فضاهای به وجود آمده با توجه به خصوصیات فیزیکی
و کالبدی‌شان بر رفتار و روان انسان‌ها تأثیر خواهند
گذاشت و این تأثیرات می‌توانند مثبت یا منفی باشند،
صحیح است، اما سؤال اینست که آیا طراحی‌های
شهری می‌توانند بر رفتار انسان‌ها مؤثر باشند و آیا از
نظر روانشناسی، رفتار انسان و الگوهای رفتاری آنان
را تغییر می‌دهند؟**

بهبهانی: شما در واقع می‌خواهید بدانید که آیا فضا

بوسناختی سبز معرفی شده‌اند و لکه‌های سبزی هستند تا کیفیت زیستی شهر را ارتقاء دهند و فضای آرمایی را برای زندگی انسان‌ها به وجود آورند، باز می‌بینیم موفق نبوده‌اند، چون با اعداد و اقتصاد زمین شهری با موضوع برخورد کرده‌اند و به این نتیجه می‌رسیم که در طراحی فضاهای شهری برای رسیدن به فضای مطلوب برای انسان‌ها؛ به نحوی که احساس یکی بودن با فضاهای شهری داشته باشند، موفق عمل نکرده‌ایم. حتی در بازسازی بافت‌های فرسوده هم نتوانسته‌ایم محیطی ایجاد کنیم که آدم‌ها یا آن ارتباط برقرار کنند؛ چون بحث ترافیک، قیمت مسکن و ... در این طراحی دخالت داده شده‌اند. در طراحی فضاهای شهری باید به نیازهای روانی مردم هم توجه بشود؛ مثلاً باید دریابیم که همه مردم برای خرید به بازار نمی‌روند، بلکه بعضی‌ها برای تفریح و گذراندن اوقات فراغت به آنجا مراجعه می‌کنند، پس باید در این فضا احساس لذت هم داشته باشند و با احداث پاساژ و بازارچه و ... نمی‌توان این نیاز روانی مردم را برآورده کرد.

**شما! امروزه مسئله مهمی به نام خودروها
 مطرح هستند که وضعیت شهر را تغییر داده و
همگان را به نوعی وابسته به خود کرده‌اند، اما
پایند این تحول، محیط زیست در معرض خطر
آلودگی قرار گرفته است. آیا با طراحی می‌شود
راهکاری برای این مشکل پیدا کرد و آیا تا به
حال فکری درباره این مشکل جامعه شده است و
طراحان شهری راهکاری ارائه داده‌اند؟**

**بهرامی: صرفنظر از اینکه طراح یا به عبارتی بهتر،
گروه طراحان شهری، کار طراحی را انجام می‌دهند،
این کار روند و تاریخچه‌ای دارد. تحولات به وجود
آمده، سبزی فکری داشته‌اند. شهرها بر اساس یک
نظریه فکری بنا شده‌اند (مانند نظریه مکان مرکزی)؛
چیزی که در شهرسازی ما به چشم نمی‌خورد (مانند
نحوه احداث شهری اکباتان و منطقه ۲۲ تهران که
فضای سبز، آب و ... دارند و تصور می‌شود مردم
در آنجا می‌مانند و همان شیوه را می‌پسندند) یا با
احداث مرکز خرید «هایپر استار» می‌خواهیم مردم را
مجبور کنیم در همان مرکز خرید کنند؛ در حالی که
شاید برخی از آنها تمایلی به خرید در سایر مراکز مثل
بازار جمهوری یا پامنار را داشته باشند و اصلاً به
هایپر استار نروند.**

روانشناسی محیطی یعنی اینکه شما ترجیحات مردمی را ببینید و در طراحی خود وارد کنید؛ در واقع الگوی رفتاری افراد است که طراح را به سوی طراحی پایدار سوق می‌دهد. پیش‌بینی الگوی رفتاری

می‌تواند روی انسان‌ها تأثیر بگذارد؟ بله، فضا می‌تواند تأثیر فراوانی روی انسان بگذارد، اما طراحان ایران، سعی می‌کنند تفکر را از انسان بگیرند؛ یعنی ارزش معنایی کار کنار گذاشته می‌شود؛ مثلاً دریاچه منطقه ۲۲ را ملاحظه کنید. یک دریاچه معضلات زیست محیطی زیادی دارد، ولیکن روی جمعیت منطقه تأثیر می‌گذارد و افراد بسیاری را به خود جلب می‌کند. انسان‌های امروز تمرکز خود را بر محیط از دست داده‌اند و نمی‌دانند باید از چه چیزی لذت ببرند.

مثلاً وقتی بر رود دره موجود در تهران، پارکی به نام نهج البلاغه احداث می‌شود، من که طراح هستم می‌فهمم که این کار چه مسائلی را پیش خواهد آورد، ولی مردم فقط جذب آن فضا می‌شوند؛ یعنی این طرح‌ها که بر اساس اعداد و ارقام شکل گرفته‌اند، آنگذر روی انسان‌ها تأثیر گذاشته‌اند که آنان خود را نیز عدد فرض می‌کنند؛ یعنی اصلاً ارزشی برای خودشان قائل نیستند و فکر نمی‌کنند که آیا این فضا که برای استفاده آنان خلق شده، تأثیر مثبت، معنادار و ارزشی هم دارد یا خیر؟ به طوری که ما دیگر فضای مطلوب را از یاد برده‌ایم و به هر فضا و طرحی قانع شده‌ایم. مثلاً همه ما فضای مطلوب برای مکث و نشستن در سایه و تمرکز کردن روی یک منظر را از یاد برده‌ایم؛ به عنوان مثال وقتی به دانشجویی می‌گویم یک فضا برای قدم زدن طراحی کن، از عهده آن بر نمی‌آید؛ چونکه اصلاً این نوع کارکرد را نمی‌شناسد و می‌گوید چگونه این فضا را خلق کنم؟ نهایتاً یک خط می‌کشد و می‌گوید این هم برای قدم زدن!! همه طرح‌هایی که اجرا شده‌اند، چه مثبت و چه منفی، تأثیر خود را روی مردم گذاشته‌اند.

امروزه تفریح مردم، بدون فکر خودشان فراهم می‌شود. وقتی مردم به پارک می‌روند، هیچ توقعی از محیط ندارند؛ زیرا پارک را به او تحمیل کرده‌اند، این فضا آن پارکی نیست که خودش می‌خواهد؛ مثلاً برج‌هایی که در راستای اتوبان همت ساخته شده‌اند، مانع جابه‌جایی هوا می‌شوند و وقتی به فضایی دیگر یا سایر کشورها می‌رویم، تازه می‌فهمیم که چقدر فضای جدید با فضای قبلی ما فرق دارد و این مسئله خود به خود روی رفتار ما تأثیر می‌گذارد؛ به طوری که ارزش معنایی در طراحی به موضوع خاطرات جمعی در فضاها مربوط می‌شود؛ بدین ترتیب، وقتی در فضایی قدم می‌زنیم، خاطره جمعی است که ما را به آن متصل می‌کند. وقتی این خاطرات جمعی پاک و به هل یا دریاچه تبدیل می‌شوند، بناهای جدید چگونه باید با خاطرات جمعی مردم ارتباط برقرار کنند؟ در اینجا است که می‌فهمیم که فضاهایی که به‌وجود آمده‌اند بر مردم شهر تأثیر می‌گذارند.

توحمی: چطور می‌شود این پیوند را برقرار کرد و خاطرات جمعی مردم را با طراحی و مدرنیته پیوند داد؟ حلقه ارتباطی آنها کجا قرار دارد؟

بیهانی: ما در طراحی به اولین موضوعی که دقت می‌کنیم، فرهنگ مردم و بستر طبیعی آن مکان است؛ یعنی باید ببینیم در آن بستر چه عناصری وجود ندارند؟ خاطره آن سایت چه بوده است؛ سپس آنها را زنده کنیم و در بستر طراحی بگنجانیم. فرهنگ و خاطره فیزیکی در طراحی فضاها بسیار اهمیت دارد. خوبی فرهنگ ما این است که تنوع و هویت‌های فرهنگی متفاوت داریم و نمی‌توان با یک کلمه «هویت فرهنگی» چگونگی طراحی را تعیین کرد، بلکه باید ابتدا به مطالعه و بررسی وسیع پرداخت. از نظر آکادمیک؛ دست ما در طراحی باز است؛ یعنی فرهنگ و بستر طبیعی وجود دارد و طراح باید با آنها دیالوگ برقرار کند. طراحی نباید سلیقه شخصی باشد، بلکه باید در ارتباط با مردم انجام شود و خوانا باشد و طراح باید کاری کند که طرح و فضا با نمادهایی که وجود ندارند، با مردم گفتمان و خاطراتی را برای آنها زنده کند؛ به عنوان مثال، به خانه‌های مسکن مهر توجه کنید. آیا هیچوقت پرسیده‌ایم که این خانه‌ها برای چه قشر و چه طبقه‌ای ساخته خواهند شد و چه نیازهایی دارند؟ وقتی طرح به وجود آمد، مردم مجوم می‌برند و آنجا ساکن می‌شوند و طبیعی است که زندگی کردن در ساختمان‌هایی که بر اساس فرهنگ و الگوهای رفتاری انسان‌ها طراحی نشده باشند، فرهنگی جدید را به وجود می‌آورند و تأثیرات روانی خاص خود را روی مردم می‌گذارند و انسان‌ها در این محیط بیگانه خواهند بود و نمی‌دانند که هستند!

شیرازی: سرعت تغییرات در شهرها (که زاده یک جمعیت فزاینده است)، بسیار زیاد است و شهر مثل سیاهچاله‌ای جمعیت را به سوی خود می‌کشد. این تغییرات موجب می‌شوند تا طراحان نیز بسیار شناور عمل کنند. پس کی فرصت خواهند کرد تا ویژه‌کاری‌ها و بخشی از مسائل مدنظر طراحی را لحاظ کنند؟ شما چه علاج و راهکاری برای این معضل می‌بینید؟

بهرامی: صنعت ساختمان در ایران یکی از آلوده‌کننده‌ترین صنایع است که هوای تهران را کاملاً بسته است. یک جنبه این موضوع به سیاست‌گذاری‌های نهادهای متولی و بخشی دیگر به عملکرد طراحان و بخشی هم به سیستم آموزشی و دانشگاهی برمی‌گردد. اکنون حلقه اتصال بین کار و دانش وجود ندارد، فقط هدف این است که یک

عده کار کنند، ساختمان بسازند و یک عده بروند ساکن شوند و از فضای سبز آنجا استفاده کنند یا بچه‌ها فضای بازی داشته باشند و ...؛ بنابراین بیشتر هدف، کار است نه پیاده کردن دانش. حلقه اتصال بین کار و دانش در اصل همان سیستم‌های علمی دانشگاه‌ها هستند و تا زمانی که دانش و کار درهم نیامیزند، اتفاقی نخواهد افتاد. ما در دنیا تنها کشوری هستیم که مشاوره را به مناقصه می‌گذاریم. شما وقتی می‌خواهید به پزشک مراجعه کنید، هیچوقت مناقصه نمی‌گذارید تا ببینید کدامیک ارزان‌تر کار می‌کنند و بعد انتخاب کنید، بلکه تخصص آن پزشک اهمیت دارد. انتخاب مشاور از طریق مناقصه، یک عملکرد شایسته است. شورایی عالی شهرسازی و معماری هم باید سیاست‌گذاری کلانی برای این موضوع داشته باشد. باید دانش را پایه قرار دهند و کار را روی آن استوار کنند. اگر هدف ما اقتصادی باشد، نتیجه همین می‌شود که می‌بینید. مثلاً وقتی پل می‌زنیم، برای بهبود ترافیک است، اما هدف آن ارتقای کیفیت زیستی شهر نیست، بلکه برای سهولت دسترسی مردم به محل کارشان و در نهایت مسائل اقتصادی این کار انجام می‌شود و مشخص نیست که این پل چه کمکی به ارتقای کیفیت محیط زیست می‌کند؟ طراحی‌ها باید به ارتقای کیفیت زیست‌پذیری شهرها بینجامد؛ یعنی حتی گذاشتن هر خطی در شهر اگر در نهایت به ارتقای کیفیت زیست‌پذیری آن شهر منجر شود (که یک شاخص بزرگ در کل دنیاست)، کار تمام است.

توطیه

مکانیابی شهرهای جدید ایران یا حوصله و مطالعه انجام شد و هنگام احداث آنها نیز فرصت مطالعه روانشناختی وجود داشت، اما چرا این کار انجام نشد؟ آیا امکان مطالعه و بررسی روانشناسی محیطی در طراحی آنها وجود نداشت؟

سامانی: ما عنقریب به انسان‌هایی دور از فضاهای معرف انسانیت تبدیل خواهیم شد و بسته‌هایی که تحت عنوان فضاهای طراحی شده به ما تحمیل می‌شوند را می‌پذیریم و با آنها خور می‌گیریم، آنها را دریافت می‌کنیم و نقدشان هم می‌کنیم، ولی همین‌طور که سال‌ها می‌گذرد، نسل جدیدی که در آپارتمان‌های مسکن مهر و برج‌ها و ... پرورش پیدا می‌کنند، اصلاً خاطره‌ای از محیط کودکی خود نخواهند داشت و خاطره جمعی نسل بعدی را فضاهای شهری شکل می‌دهند که اصلاً نتوانسته‌اند از نظر روانی رابطه‌ای با انسان‌ها برقرار کنند. با این شرایط که فضاهای خاطره‌ساز نسل آینده همین فضاهای مورد انتقاد ما خواهند بود (که نتوانسته‌ایم با آنها ارتباط برقرار کنیم)، آیا آنها به نسل‌های گذشته‌ای تبدیل خواهند

شد که در دوران‌های بعدی، ذهنیتی برای تشریح ارتباط بین طبیعت و معماری نخواهند داشت؟ به هر حال تعلق خاطر شکل می‌گیرد و مثلاً کودکانی که در آپارتمان‌هایی زندگی می‌کنند و فضای بازی و دیدن ندارند، قطعاً همان پارک نهج البلاغه برایشان بهشت است و به آن عادت می‌کنند. ما داریم برای آیندگان خود خاطره می‌سازیم و تعلق ایجاد می‌کنیم، پس باید از نظر روانشناسی محیطی دقت بسیار داشته باشیم. باید فضاهای ماندگار را خلق کنیم تا در لایه‌های ذهنی مردم شکل بگیرند و با آن زندگی کنند و چون شخصیت خود را بسازند. در فضاهای فعلی ممکن است افرادی پرورش یابند که در آینده گستاخ و بی‌پروا باشند یا در فضا احساس امنیت نکنند و ... از سوی دیگر اگر بخواهیم با صبر و حوصله، شهرهای جدیدی را خلق کنیم (مانند شهرک‌های اقماری تهران) و نمادهایی مانند منطقه ۲۲ را به وجود بیاوریم، آیا باید ارزش‌های گذشته را بررسی کنیم یا چون برای نسل‌های آینده طراحی می‌کنیم، باید سعی کنیم از نظر روانشناختی فضاهایی که ارزش‌های گذشته (ارزش‌هایی که در طول زمان به ضد ارزش تبدیل نمی‌شوند یا بار ارزشی آنها کم نمی‌شود) را حفظ کنند، خلق نماییم؟ اگر تغییرات منظر شهر را با توجه به تغییرات شخصیتی آدم‌های اطرافمان مطالعه و بررسی کنیم و بخواهیم دریابیم که چگونه ارزش به ضد ارزش تبدیل شده است، به مطالعه وسیعی نیازمندیم و شاید بهتر باشد که اشتباهات گذشته را در طراحی جدید اصلاح کنیم. تصحیح اشتباهات گذشته، بنیان فکری جدیدی را بین آدم‌ها به وجود می‌آورد و باعث می‌شود تا ضمن تصحیح فضاهای شهری، مردم نیز رفتارشان را اصلاح کنند. نه اینکه دنبال طراحی فضاهای جدید و اشتباهات جدیدتر باشیم. هرچه فضاهای شهری، امکانات و خدمات بیشتری داشته باشند، جمعیت بیشتری را به خود جذب خواهند کرد و فرایند تأثیرگذاری محیط بر انسان و انسان بر محیط تداوم خواهد یافت و با تکرار اشتباهات، اثر روانی این اشتباهات در طول زمان ایجاد خواهد شد. به عقیده من انجام کارهای تازه گاهی اوقات خطرناک است؛ چون بدون مطالعه انجام می‌شود.

بهرامی: شهرهای واقعی دنیا هیچوقت با طراحی ایجاد نشده‌اند، بلکه وجود داشته‌اند و بعد برای آنها برنامه‌ریزی شده و توسعه در آنها اتفاق افتاده است. ما چیزی به عنوان طراحی شهر نداشته‌ایم. آنچه در طراحی شهری مطرح است، به مفهوم احداث یک شهر از ابتداست.

شهریاری: توان مالی شهر یا ثروت خیلی در توسعه شهرها تعیین کننده است. متأسفانه شهرهای ناتوان از نظر مالی، سعی در تکرار الگوهای سایر شهرها می کنند. اینجاست که روانشناسی محیط باید به این مشکل رسیدگی کند و تذکرات لازم را بدهد و از تکرار الگوهای نامناسب ممانعت کند. شهرهایی که توان اقتصادی پایین دارند و به شدت نیازمند طراحی بر اساس روانشناسی محیطی هستند، مانند اراک، زنجان، یزد و بیرجند که طراحی های نامناسب با اقلیم این مناطق در آنها انجام می شود. حالا پرسش این است که نقش طراحی محیط در کلانشهرها عمده تر است یا شهرهای کوچک؟

بهرامی: این نیاز برای هر دو وجود دارد. اصلاً شهرهای قدیمی بر اساس توان محیطی خود شکل گرفته اند. حتی روستاها را ببینید که بر همین اساس شکل گرفته اند، اما توسعه فعلی توجهی به این مسائل ندارد.

بیهانی: ما کشوری نوجوان داریم که به توسعه نیازمند است، اما اروپا نیازی به توسعه ندارد. آنجا در مرحله کاهش جمعیت است، در حالی که ما هنوز در حال افزایش جمعیت و به توسعه نیازمندیم. این توسعه باید خیلی زود پاسخگوی نیاز جمعیت روزافزون باشد و طراحی هم از جمله نیازمندی هاست، اما در این حرکت پرشتاب مشارکت مردم نیز سرنوشت ساز است. سؤال اینست که چگونه می توان در روند توسعه ای شتابنده، طراحی مشارکتی داشت؟

هم اکنون در کشورهای دیگر طرح های مشارکتی می دهند؛ این بدان معنی نیست که بیسیم چه نیازی دارید و پرسشنامه پر کنیم؛ بلکه باید دید زندگی دلخواه مردم چیست؟ در حال حاضر ذهنیت ها از بین رفته اند. اگر بخواهیم طرح ها را توسعه دهیم و تمام دانش ها را در طراحی شهری به کار بندیم، باید ببینیم معیارهای توسعه چیست؟ آیا هدف از توسعه افزایش ارزش افزوده است یا توسعه را برای یک عده «انسان» ایجاد می کنیم که خود جزئی از طراحی هستند؟ انسان هم جزئی از طراحی است که هم باید نیازهای او را در نظر گرفت و هم باید نیاز محیط را برآورده کرد و با نیاز انسان ها همساز کرد. شرکت ها در طراحی فضاها باید کارفرما را آموزش دهند و بین طراح و کارفرما باید ارتباط مطلوب ایجاد شود. طراح باید بتواند کارفرما را به انجام کارهای ضروری قانع کند. هم اکنون فرهنگ مشارکت مردمی در طراحی وجود ندارد، اما از متخصصان و طراحان انتظار داریم که رابطه نزدیکی با کارفرمایان برقرار کنند و روی آنها تأثیر بگذارند و آنان را به حرکت درست متقاعد

کنند، نه اینکه چون تقدیرنگی در دست کارفرماست، هرچه گفت انجام دهند و بر اشتباهات طراحی در قضاها بیفزایند. توسعه فقط محاسبات مربوط به مساحت، امکانات و خدمات نیست. متخصصان باید کمی هم روانشناسی محیطی را در طراحی دخالت دهند. مثلاً در توسعه شهری گاهی خانه هایی را که در میراث فرهنگی ثبت شده اند، تخریب می کنیم تا اهداف اقتصادی ما برآورده شود. در این شرایط چه انتظاری می شود داشت که روانشناسی افراد نیز در طراحی مدنظر قرار گیرد؟

در جوامع پیشرفته، الگوهای رفتاری بررسی می شوند. در حال حاضر طراحی های شهری در کشور ما به خوبی توانسته اند بر ذهن و روان انسان ها تأثیر بگذارند.

شهریاری: در حوزه مدیریت شهری چگونه می توان به طراحی یک شهر انسان مدار و پاسخگو دست یافت؟

بهرامی: بین رشد و توسعه تفاوت وجود دارد. در حوزه مدیریتی بیشتر دنبال رشد هستند. مثلاً چمن کاشتن در ایران ظلم است یا در وسط خیابان مدرسه، بید کاشته اند که نیازمند آب است و باید تحقیق کنیم که این آب از کجا می آید که این درختان هنوز زنده اند. این وقایع نشان دهنده اهمیت رشد در بخش مدیریتی هستند، اما اگر همه جانبه نباشد و با محیط عجین نشود، ممکن است مشکل ساز شود. اگر همه از کان درست کار کنند، توسعه اتفاق می افتد. در حوزه مدیریت شهری، مدیران تصمیمات را می سازند و طراح در واقع فردی است که سیاست آنها را به واقعیت تبدیل و آن را اجرا می کند. نکته دیگر، فقدان ثبات در مدیریت شهری است و به همین دلیل، رشد شهری اهمیت پیدا می کند؛ زیرا برای مدیر امتیاز محسوب می شود، ولی این گونه طراحی ها متأسفانه پاسخگو نیستند و البته طراح هم ناچار به تعین است. دستگاه کلان مدیریت شهری باید با مردم طراحی کند و نه برای مردم تا موفق شود. هم اکنون ما برای مردم تصمیم می گیریم و برایشان طراحی می کنیم و نتیجه آن هم منطقه ۲۲ تهران می شود که چون همه جانبه به آن نگاه نشده، رشد خوبی داشته، اما توسعه نیافته است.

شهریاری: زندگی جمعی امروزی رشد نیافته، مراجعه به متخصص در جوامع بیشتر شده و مردم فکر کردن را به متخصص آن واگذار کرده اند. آیا دلیل نبود مشارکت مردمی است؟

بهرامی: فضاهای ما اکثراً مصنوعند و انسان طراح آنهاست؛ پس باید خودش تعیین کند چه فضایی برایش بهتر است و آرامش بیشتری در آن خواهد داشت. آنچه نیازمند طراحی است، فضای ایجاد شده توسط خودمان است؛ و گرنه شما وقتی به جنگل می‌روید، نیازی به تغییر و طراحی آن ندارید و از همان محیط به نحو احسن استفاده می‌کنید. برای زندگی در فضاهای طراحی شده باید نیازهایمان را به طراح اعلام کنیم و او نیز خواسته ما را برآورده سازد. حال اگر طراح به هر دلیلی فقط کار خودش را بکند و مردم هم نیازهای خود را تشخیص ندهند و فقط تقاضای خانه یا خیابان داشته باشند، فضای پاسخگو خلق نمی‌شود و مردم جامعه در آن احساس آرامش نخواهند کرد.

شوابلیا: آیا در جامعه ما سازوکارهایی برای مشارکت در طراحی وجود دارند؟ از هر منظری که نگاه می‌کنیم، نقیصی در کار وجود دارد و مردم هم نه دانش این کار را دارند و نه از آنها خواسته شده که دخالت کنند و سلیقه‌های تجربه نشده و بدون اطلاع قبلی برایشان طراحی می‌شود.

بهبهانی: بله، در اصل انسان‌ها از خود بیگانه و مادی شده‌اند. دیگر ذهنیت وجود ندارد و توجهات بیشتر از معنویت به مادیت معطوف شده‌اند. شهر پدیده‌شاندیز را مثال می‌زنم که طراحی شده و انگوری زندگی ما را نشان می‌دهد و در آن می‌بینیم که به کجا خواهیم رفت، اما کسانی که زمین‌هایشان را می‌فروشند تا این طرح اجرا شود، خوشحالی‌اند؛ چون فکر می‌کنند که چقدر پول گیرشان می‌آید و در نتیجه همان‌هایی شده‌اند که می‌خواستیم؛ زیرا تنها ارزش در زندگی آنها پول شده است؛ به همین جهت خودشان هم نمی‌دانند نیاز روانی‌شان چیست؟ وقتی روی کوه برج می‌سازند، باغ خود را تخریب می‌کنند و به فکر داشتن بکهار متر بنا در طبقات بالا می‌افتند، در حقیقت باغ خود را به بهای منظر شهری از دست داده‌اند و نمی‌دانند که فردا برج دیگری رویه‌روی برجشان ساخته می‌شود و سایه آن، مانع منظر مطلوب خواهد شد و سپس مسابقه‌ای به این ترتیب شکل می‌گیرد و بعد می‌بینیم شهر تهران پر از پرده‌فروشی و پارچه‌های کلفت شده است؛ زیرا خانه‌ها به یکدیگر اشراف دارند و این معضل قابل کنترل هم نیست. البته هیچکس جز خودمان در این میان تقصیر ندارد؛ چراکه وقتی یکی از ساکنان از انبوه برج‌های در حال ساخت در کوچه خود احساس ناراحتی می‌کند، همسایه‌اش از افزایش قیمت ملک خود خوشحال است.

سامانی: من فکر می‌کنم اگر ما از شهرهای بزرگ (تهران، مشهد، اصفهان و ...) بگذریم و به شهرهای کوچک و حتی روستاها توجه یا طرح هادی روستاها را بررسی کنیم، متوجه می‌شویم که سیاست‌های راهبردی به سمتی پیش می‌روند که مردم مجبورند برای دسترسی به رفاه بیشتر، از زیر چتر روستانشینی به زیر چتر شهرنشینی بیایند و شهروند شوند؛ بنابراین اولین اتفاقی که می‌افتد این است که خوشحال می‌شوند و می‌گویند اشکالی ندارد، ورودی روستا را خراب می‌کنیم، باغ‌ها را از بین ببریم و محیط را تخریب می‌کنیم، اما به جای آن می‌توانیم شبکه گازرسانی، برق، اینترنت و ... داشته باشیم. اگر اما به معنای همه طبقات اجتماع شامل سطوح تصمیم‌گیرنده، تصمیم‌ساز و تصمیم‌پذیر باشد، یک دور باطل پدید می‌آید که مرتب تکرار می‌شود و نسل‌های جدید با از بین رفتن فضاهای قبلی، دیگر هیچ خاطره‌ای نخواهند داشت و تعلق خاطر خود را نسبت به محیط از دست خواهند داد و همواره خلق فضاهای جدید این دور باطل را تکرار می‌کند. پس بهتر است به جای خلق فضاهای جدید به تصحیح فضاهای قبلی و برطرف کردن اشتباهات گذشته بپردازیم.

بهرامی: مدیریت شهری بازناب نیازهای افراد یک شهر است و در نهایت افراد آن جامعه، مدیریت شهری را به طراحی و برطرف کردن نیازها مجبور می‌کنند. اکنون باید دریابیم که چگونه این فراگرد تصحیح خواهد شد؟ وقتی این اتفاق می‌افتد که باورها تغییر کند و شاید چیزی که امروز ساخته می‌شود با اتوبیوگرافی افرادی ساخته می‌شود که نسل‌های امروز برای آیندگان باقی می‌گذارند. ما با فکر و اندیشه خودمان طراحی می‌کنیم و آیندگان از روی این آثار در مورد ما قضاوت می‌کنند و ما را می‌شناسند؛ پس ما با آثار خود شناخته خواهیم شد و به همین دلیل باید به خودمان توجه کنیم و ببینیم چرا اینقدر رشد کردن را دوست داریم، اما به توسعه توجهی نمی‌کنیم؟ مثال آن نیز همان باغ‌هایی است که خراب می‌کنیم و با پول حاصل از فروش آنها در شمال کشور ویلا می‌خریم و در نتیجه، آگوستیم (زیست‌بوم) شمال را هم تخریب می‌کنیم. تقدس محیط زیست از بین رفته که باید به جامعه برگردد و نهادینه شود. شاید این آموزش‌ها در سطح آکادمیک و ابتدایی موجب بازگشت تقدس طبیعت شوند و ذهنیت ما به آنچه باید تبدیل و اصلاح شود؛ آنوقت است که آن فراگرد تصحیح می‌شود و مدیریت شهری، نیازهای واقعی شهروندان را درک می‌کند و براساس آنها به طراحی می‌پردازد. ■

تأثیر آیین مهر بر فرهنگ و معماری اسلامی رویکرد روانشناختی و فرهنگ مداری

■ دکتر محمد رئیس سمیعی، عضو هیئت علمی دانشگاه گیلان
■ کیانا مالکی شجاع، کارشناس ارشد معماری دانشگاه گیلان

و عرفان ایرانی نیز سایه افکنند. در این نوشتار سعی شده تا با دیدی شگرف، مبانی حکمت و عرفان ایرانی که جوهره هنر ایرانی اسلامی است، از تعالیم آیین مهر استخراج شود. در این راستا ابتدا اشاره‌ای به تاریخچه اقوام و ادیان ایرانی شده و پس از آن به بررسی تفصیلی تاریخچه، تعالیم، مواصلت سیر و سلوک، معماری معابد، جشن‌ها و مراسم مهری در آیین مهر پرداخته و سپس نگاهی مختصر به برخی از تأثیرات این آیین در ادب و عرفان پارسی انداخته شده است. پس از آن اشاراتی چند، به نحوه گسترش آیین مهر با میترائیسم در اروپا و تأثیرات آن بر اندیشه‌های افلاطون به عنوان یکی از پایه گذاران مکاتب فلسفی جهان و همچنین تأثیرات میترائیسم بر تعالیم مسیحیت شده است.

با بررسی علل شکست مهرپرستی، به توضیح چگونگی از میان رفتن این پرداخته و با آوردن مصادیقی از آیین نقش اساطیر مهری در معماری، جلوه‌هایی از این آیین در معماری ایران باستان برجسته گشته و در نهایت با توجه به مطالعات صورت گرفته، اثبات شده است که آیین مهر با وجود از میان رفتن در زمان ساسانیان، همواره اصالت تعالیم خود را در سراسر شئون فرهنگی از قبیل ادبیات، هنر، موسیقی، عرفان، حکمت و جهان بینی و اخلاق ایرانیان حفظ کرده است. با توجه به این، ما ایرانیان مرطظیم با شناخت تعالیم پر بار و غنی خود، این تعالیم را در سطح جهانی گسترش دهیم و این مهم میسر نگردد، مگر با کنکاش و جست و جوی در مبانی فلسفی و حکمت ایرانی.

واژگان کلیدی: آیین مهر، مهر، آیین میترا، میترا، میترائیسم، عرفان ایرانی

چکیده

ادیان گوناگونی که در طول چند هزار سال به وجود آمده‌اند، سعی در ایجاد چارچوبی مشخص برای زندگی بشر داشته و همواره سیری تکاملی و رو به رشد را در پیش گرفته‌اند. جوامع مختلف در جای‌جای این کره خاکی، شیوه‌های مختلفی برای برقراری ارتباط با معبود خویش برمی‌گزیدند که تمامی آنها ریشه‌ای مشترک در الگوهای ازلی آدمی داشته و دارند. خاورمیانه از ابتدای تاریخ، صحنه حوادث و منازعات گوناگون بوده که تبعات آن، جهان را بی‌نقص نگذاشته است. حال ایران، در قلب خاورمیانه با سابقه‌ای بس طولانی، همواره مهد تمدن‌های بزرگی بوده که تأثیراتی غیر قابل انکار بر جوامع گوناگون گذاشته است. هر زمان که از ادیان ایران باستان یاد می‌شود، دین زرتشت در ذهن‌ها برجسته می‌گردد اما در واقع زرتشت نیز وامدار ادیان پیش از خود، بالاخص آیین مهر است که شناخت کمتری نسبت به آن وجود دارد. آیین راز آمیز مهری با تعالیم پیچیده خود، تأثیراتی عمیق بر ادیان پس از خود گذاشت. تأثیرات این آیین نه تنها بر ادیان، بلکه بر مبانی حکمت

را حتی می‌توان در آیین تحول یافته از زرتشتی در این عصر و پس از آن نیز دید (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۷۵). حتی دین هخامنشی نیز از این تحول چندان برکنار نماند. زرتشت از ایزدان ایرانی که مورد ستایش و اعتقاد ایرانیان بودند، یاد نمی‌کند، ولی پس از او، ایزدان و در رأس ایشان ایزدمهر و ایزدانو (آناهیتا) در دین متأخر هخامنشی یاد می‌شود (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۷۶). ایزد مهر در مرحله هند و ایرانی، وظایف خدای گیاهی و برکت بخشی را به عهده دارد که در مهریشت اوستا، نیز منعکس است و اگر توجه کنیم که در اساطیر ما آناهیتا نیز ایزدبانوی برکت است، می‌توانیم اطمینان یابیم که عقاید مردم تولیدکننده و کشاورز بر عقاید خاص تأثیر گذاشته است (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۷۶).

آیین مهری

دین آریایی‌ها یا ایرانیان پیش از زرتشت را مهر دینی نام برده‌اند و آن را بنیاد عرفان ایرانی می‌خوانند. میان آیین زروانی و آیین مهری هم‌مانندی‌های بسیاری وجود دارد و این دو آیین روی هم رفته یک پایه واحد و ساختار کلی مشترک دارند. مهمترین آیینی است که در سده‌های نخست قبل و پس از مسیحیت یا نزدیک به دو هزار سال پس از ورود آریایی‌ها به ایران بدیدار شده است. میترا یکی از خدایان آریایی‌های ماندگار در ایران و هند است (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۷۹). پیش از زرتشت، آریایی‌ها خدایان فراوانی را می‌پرستیدند که به آنها «دوا» یا فروغ آسمان می‌گفتند. دین این مردم را جلد خطایی نام داده‌اند (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۷۹). مفهوم واژه میترا در همه یادمانده‌های کهن ایرانی هندی و حتی گات‌ها دوستی و پیمان‌داری است. از دید تاریخ و سنگ نوشته‌های بر جای مانده در آغاز فرمانروایی هخامنشیان، نامی از میترا نیست و نزدیک به پایان این فرمانروایی از ستایش آن در کنار آناهیتا نام برده می‌شود و پرستشگاه‌هایی برای میترا بر پا می‌گردد. از جشن میتراکان نیز در همین دوره نام برده شده است (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۸۰). مهر دینی به مفهوم پرستش میترا در پایگاه برترین خدا یا آفریدگار جهان، پیش از زرتشت در بین ایرانیان یا آریایی‌های کهن معمول بوده است.

خدایان

اهورامزدا و انگره مینیو

اهورامزدا، سرور دانا، خدای غایی و نهایی (اصلی)، نیکی، خرد و دانش مطلق، آفریننده خورشید و ستارگان، روشنی و تاریکی، انسان‌ها و حیوان‌ها و همه فعالیت‌های مادی و معنوی است. او مخالف تمام بدی‌ها و رنج‌ها است. همسار او انگره مینیو (اهریمن) است، روح شر و بدی، که دائما در تلاش است تا دنیای راستی

چنین به نظر می‌رسد که پس از جدایی اقوام هند و ایرانی از هم و کوچ قوم‌های هندی به سوی مرکز تاریخی آنها در قبیله واحدی که ریشه نژادی ایرانی داشت، گسستگی به وجود آمد و طایفه‌های مختلف ایرانی نژاد از یکدیگر جدا شدند و سه قبیله بزرگ ایرانی نژاد که می‌توان آنها را طایفه‌های سرمی، تورچی و ایرانی خواند، به وجود آمدند و تبلور قومی یافتند. حقیقت تاریخی این تقسیم قبایل را در داستان نمادین فریدون و پسرانش ایرج، سلم و تور می‌توان باز یافت (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۶۹). ایران که مرکز جهان است نصیب ایرج می‌شود؛ سرم پادشاه سرزمین‌های غربی و تور پادشاه سرزمین‌های شرقی می‌شود. داستان ایرج و سلم و تور در واقع سرگذشت قوم‌های ایرانی است که به صورت تمثیلی آورده شده است (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۷۰).

دین کهن هند و ایرانی

دین کهن ایرانی منشعب از آیین‌های کهن‌تر هند و ایرانی است که در آن عوامل طبیعی و روان مردگان اهمیت بسزایی داشتند. هر یک از اجزای طبیعت، طی تکامل این عقاید، به صورت خدای درآمده بود و بدین گونه، خدایان بسیاری بر سرنوشته جهان فرمانروایی می‌کردند. در عقاید کهن هند و ایرانی، دو دسته از خدایان وجود داشتند که در ایران به آنان اهوره و دئیوه می‌گفتند. در برابر این نیروهای نیک، نیروهای پلیدی نیز وجود داشتند (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۷۴). بنا به مدارکی که از تمدن‌های کهن هندی و ایرانی در دست است، می‌توان چنین پنداشت که هندوان و ایرانیان در زمانی بسیار کهن به خداپداری اعتقاد داشتند که او را با نام و صفت‌های گوناگون می‌خواندند. این خداپدر در ایران با نام «زروان» معروف است. همه خدایان، چه اهوره‌ها و چه دئیوه‌ها، فرزندان او بودند، ولی خود او در آفرینش و امور جهان وظیفه‌ای به عهده نداشت و مهم‌ترین خدایان در امور عالم، آنان بودند که در کار خلقت، برکت، نعمت و سیرد، نقش‌هایی به عهده داشتند (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۷۴). آیین کهن هند و ایرانی در سرزمین ایران تحولی چند یافت. در مرحله نخست، دیوان از خدایان افتادند و به مظاهر نیروی شر تبدیل شدند. این مرحله تحول در عقاید زرتشتی و عقاید مندرج در کتیبه‌های هخامنشی آشکارا دیده می‌شود (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۷۵). از اواخر دوران هخامنشی، تحولاتی که می‌تواند بازتاب عقاید عامه باشد، در ایران پدید آمد.

زروان دوباره بر فراز خدایان جای گرفت و ایزدمهر به عنوان مظهر مشترک روحانیت و جنگآوری و برکت بخشی قدرتی عظیم یافت. این تأثیر عقاید عوام بر خواص

را خراب کند و به انسان‌ها و جانوران آسیب برساند؛ بنابراین زندگی در این دنیا، انعکاس نبردی کیهانی بین اهورامزدا و انگره مینو است.

اردویسورا آناهیتا

خدای تمام آب‌های روی زمین و سرچشمه اقیانوس کیهانی است. او ارایه‌ای ۲ اسبه از باد، باران، ابر و بوران (برف توأم با باران) می‌راند. او به عنوان منبع باروری (زندگی) مورد احترام است. نطفه همه نران و زهدان همه مادگان را پاک می‌کند و شیر را در سینه مادران نظهر می‌گرداند. به خاطر پیوندش با زندگی، جنگجویان هنگام نبرد، از او درخواست بقا و پیروزی می‌کنند. آبان یشت به او (آناهیتا) و شرح نزول او به زمین اختصاص دارد. بدین نحو: سپس اردویسورا آناهیتا جلو آمد، زرتشت! از ستاره‌ها به زمینی که توسط مزدا ساخته شده پایین آمده (یشت ۵، ۸۸).

در توصیفی روشن‌تر، اردویسورا آناهیتا با یک دوشیزه زیبا با بدن قوی، بلند و پاک و ... مقایسه شده است: انجیب زاده یک نژاد باشکوه، یک ردای کاملاً آراسته با طلا پوشیده؛ در دستش برسم نگه داشته است (برسم = دسته شاخه‌های متبرک شده)، بر طبق قانون‌ها، گوشواره‌های مرعی از جنس طلا و یک گردنبند زرین پوشیده، روی سر اردویسورا آناهیتا یک تاج طلایی وجود دارد، با صد ستاره و ۸ اشعه، یک تاج خوش ساخت با سربندهایی که نوارهایی از آن آویخته است (یشت ۵، ۸۱۲۶).

اسطوره میترا

بر طبق مندرجات اوستا، میترا از قله کوه (هرابزایتی) بر می‌خیزد، به همین جهت است که در مهرپرستی چنین انگاشته شده که میترا زاده صخره است. میترا مدافع راستی، عدالت و پاکی است. او همیشه جوان نیرومند، از خود گذشته، پیروز، بیدار، فعال و آماده کمک به هواخواهانش است (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۸۳). در اوستا، مهر از زمره بزرگ‌ترین ایزدان است و در آیین کهن ایران، پیش از عصر اوستایی، یکی از بزرگ‌ترین خدایان بوده است. در کتیبه‌های هخامنشی نیز با املاء و تلفظ اوستائیش میسر آمده است. در سانسکریت، میترا Mitra و در پهلوی Mitr و در پارسی مصطنع امروز مهر شده است (رضی، ۱۳۸۱: ۱۴۲). مهر خدایی پیش از زرتشت در باور هندیان و ایرانیان بود. خدایی که نیاز به سه قربانی داشت. در سانسکریت، میترا از ریشه «می» به معنی «پستن» یا «آنچه پیوند می‌دهد» در اوستایی، میتر، در پهلوی، میتر و در پارسی امروزی میترا یا مهر است. در سانسکریت به معنای پیمان و همبستگی و پیوستگی دو یا چندین نفر، در پارسی نیز محبت است و دوستی، آشتی و پیمان. مهر خدای پیوستگی و همبستگی

تیره‌های آریایی بود. وظیفه نگهداری و سرپرستی پیمان را داشت. در مهریشت «مهر دارای چراگاه‌های پهناور است» مالکیت چراگاه‌های پهناور یادآور دوره‌ای است که آریاییان گله‌دار بودند و نظام چوپانی حاکم بر تیره‌ها بود (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۸۲).

میترا به معنی دوست، رفیق، همدم و یاری کننده است. او خدای نگهبان آفتاب است (رضی، ۱۳۸۱: ۱۴۲). مهر جلوه‌ای است از پیمان انسان با انسان، پیمان انسان با محیط اجتماعی و طبیعی و در یک زرفنگری انسان به مثابه مهر، پرچمدار و نگهبان هستی خواهد بود. با توجه به سنن زرتشتی یشت دهم، روز شانزدهم هر ماه و ماه هفتم هر سال به نام مهر است (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۸۳) و (پارسی، ۵۱۵۳). میترا به روشی رابطه با جهان طبیعت را نشان می‌دهد. از از ایزدی یعنی کشور غربی می‌آید و به سوی خونریس بالا می‌رود و همان قلمرویی را می‌شناساند که این یشت به نام سرزمین آریایی می‌نامد (رضی، ۱۳۸۱: ۶۳).

مراحل هفت گانه سیر و سلوک در آیین مهر

بر طبق اعتقادات میتزایی، آتش علت نخستین و میترا مظهر آن بود. کواکب که خط سیر عبورشان مقررات آدمی را تعیین می‌کرد و نیز صور فلکی، عناصر چهارگانه و ترکیب آنها باعث پیدایش وجود مادی جهان است، محترم بود آنچه روی زمین بود مقدس انگاشته می‌شد و رستگاری از طریق عبادت و رعایت اصول اخلاقی امکان پذیر بود (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۸۴).

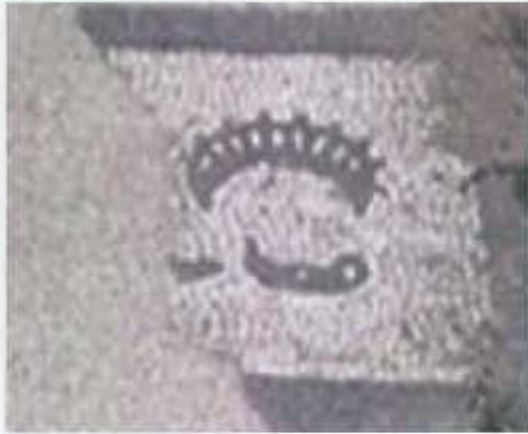
برای تشریح، هفت مقام و مرتبه قائل بودند عدد هفت نماد ستارگان هفتگانه بود. در هر مقام، شاگرد باید تربیت نوع خاصی را طی کند. از پیروان تقاضا می‌شود سوگند یاد کنند که در تلاش مقدسی که آغاز خواهند کرد، نسبت به میترا وفادار خواهند ماند و پس از آن به نشانه سوگندی که خورده است روی پیشانی او داغ می‌شد (تصویر ۱) (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۸۵).

مقام نخست: کلاغ

این مقام پست‌ترین مرحله بود. اعضا در این مرتبه ماسک کلاغ بر چهره می‌گذاشتند (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۸۴). مقام اول، مقام خدمتگزاران مهرابه (محل عبادی آیین مهر) بوده است. کسانی که می‌خواستند در زمره پیروان در آیند، تحت نظر پدر مقدس، به جرگه مؤمنان پذیرفته می‌شدند (تصویر ۲) (رضی، ۱۳۸۱: ۵۶۳).

مقام دوم: عروسی یا پوشیده

در این مقام، فرد در هنگام اجرای مراسم مذهبی باید از نظر دیگران مستور می‌بود (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۸۵) که باید آن را مقام مستوران و پوشیدگان بدانیم. مقام گروهی

تصویر ۳: دومین مرتبه نمادش «عروس» بوده و کسانی که در این مرتبه بودند، لباس زرد بانوارهای سرخ می‌پوشیدند. ستاره زهره یا ناهید حامی این مرتبه بوده است.

تفسیری دیگر این گروه در واقع خود را وقف میترا می‌کردند. همواره یا اغلب اوقات در مهرابه می‌ماندند و مهرابه به وسیله آنان سرپرستی می‌شد (تصویر ۳) (رضی، ۱۳۸۱: ۵۶۴).

مقام سوم: سرباز

سومین مقام، منصب به سرباز است. در متن اوستایی مهریشت، میترا خدای شکست‌ناپذیر جنگ است. سربازان و جنگاوران در آوردگاه از او یاری می‌جویند و میترا نیز به سرعت یاری‌شان می‌کند. علامت و نشانه سرباز، جامه و لباس قهوه‌ای رنگ، کوله پشتی به روی شانه چپ و کلاه خود ویژه است. در مقام سرباز آنچه اهمیت داشت، جنگ با نیروهای شر و اهریمنی و بیکار با نفس اماره و هوا و تذهیب خود برای یک زندگی پاکیزه بود (رضی، ۱۳۸۱: ۵۶۸).

در این مقام فرد باید با روح حیوانی می‌جنگید و

تصویر ۴: سومین مرتبه نمادش «سرباز» بوده که در راه مهر و راستی می‌جنگیده است.

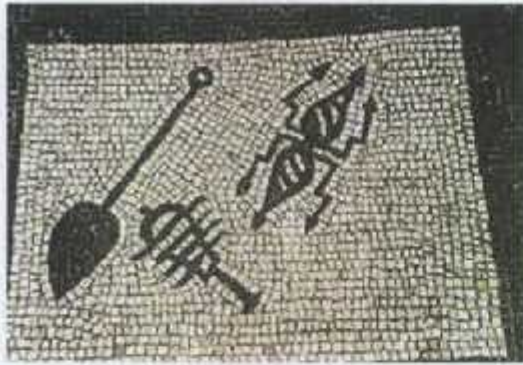

تصویر ۱: این، نشانه‌ای ۷ مرتبه در کیش ناستایی مهر است که در یک معبد مهری به نام کونبیک در یوگسلاوی و تحت تأثیر فرهنگ ایران باستان از موزاییک ساخته شده است. بعضی پیروان کیش مهر با برداشتن این ۷ قدم مهری، در طی سال‌ها به عالی‌ترین مقام مهری دست می‌یافتند. «۷»، عدد مقدس کیش مهر است.

تصویر ۲: اولین و پایین‌ترین مرتبه کیش مهر، نمادش «کلاغ» بوده

که چون در مدارج ابتدایی هستند، حق شرکت در مراسم آیینی را ندارند و هنوز باید تعالیم لازم را فراگیرند تا در خور ترقیع مقام شوند (رضی، ۱۳۸۱: ۵۶۴). در این مقام فرد به ازدواج مهر می‌آمد (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۸۵). و این عقد و ازدواج، کنایه‌ای است عرفانی از خداوند و بنده مفریش. در تصوف و عرفان اسلامی / ایرانی، این یکی از درجات سلوک است، یکی از درجات عالی سلوک که به اتحاد خالق و مخلوق تعبیر می‌شود. در

تصویر ۲: پنجمین مرتبه، نمادش مرد پارسی بوده که خوشه گندم و داس دروگران را به دست داشته است.

می دانستند که آن را به مقام پارسی استناد کردند. کسانی را که به این مرحله می رسیدند، طی تشریفات، دستانش را با غسل تطهیر و تعمید می کردند و بر سرش کلاه فریژی که میترا بر سر داشت و کنایه از آزادی و آزادگی بود، می نهادند. یکی از نشان های ویژه پارسی، جامه های به رنگ خاکستری و نقش هلال ماه و داس است؛ زیرا دارندگان چنین مرحله های را نگهبان میوه می نامیدند (یعقوبی جامسی، ۱۳۹۰: ۸۵) و با کشاورزی که اساس معاش و اقتصاد ایرانیان را فراهم و تأمین می کرد، مناسب دارد (تصویر ۶) (رضی، ۱۳۸۱: ۵۷۱).

مقام ششم: پیک خورشید

مقام ششم مقام پیک خورشید است، اما در واقع باید آن را پیک و نماینده خورشید یا سُل Sol دانست یا پیک هلیوس Helios. سُل خدای خورشید میان رومیان و هلیوس خدای خورشید در اساطیر یونان باستان است. در اوستا، به ویژه پشت دهم که ویژه میتراست میترا و خورشید روابط بسیار نزدیکی با هم داشته و در واقع متحدند و آنقدر نزدیکند که مهر، پرتو و انوار خورشید معرفی شده است (رضی، ۱۳۸۱: ۵۷۲). اگر پارسی معرف و نماینده عنصر مشخصه ایرانی در منابع هفتگانه است، هلیودروموس Heliodromus نیز شاخص عنصر رومی است، چون وی پیک خورشید است. در واقع او نماینده سُل هلیوس است در مجمع مهری دینان. نشان پیک خورشید، جامه های سرخ رنگ یا کمربندی زرد رنگ با شراپه های آبی بود و تازیانه و هاله یا شعاع های خورشید بر گرد سر و مشعل که در نگارنده های میتراپی نقش است (تصویر ۷) (رضی، ۱۳۸۱: ۵۷۳).

مقام هفتم: پدر، پتر

مقام و منصب هفتم، عالی ترین مرحله تشریف برای یک سالک میتراپی بود. این مقام را مقام پتر Pater یا پدر و پدر پدران (Pater Patrum) می نامیدند. پدران

شهرات خود را مهار می کرد و برهنه و چشم بسته زانو می زد (یعقوبی جامسی، ۱۳۹۰: ۸۵).

در این مقام، پس از طی مراحل دشوار، لازم بود تا سربازان وجه ممیزه و مشخص داشته باشند. به همین جهت، پیشانی شان را با مهر داغ می کردند. این داغ پیشانی، نشان بندگی داغداران نسبت به خداوند میترا بود. امروزه میان برخی از مردم هنوز این رسم باقی است یا می کوشند تا بر اثر ممارست در عبادت یا برخی آداب و آیین ها علاقت و نشان پدید آورند یا با داغ کردن و این نشان بندگی خداوند و عبادت نزد آنان است و در واقع همان رسم میتراپی است که اصلش فراموش شده و به شکل سستی، نشانش باقی مانده است (تصویر ۴) (رضی، ۱۳۸۱: ۵۷۰).

مقام چهارم: شیر مردی

چهارمین مقام، منصب شیر است. شیر با آتش روابطی دارد. طالبان تشریف به منصب شیری ناگزیر از گذراندن آزمایش هایی بودند که در این آزمایش ها، سالکان باید وزیدگی های روانی، شایستگی های اخلاقی، وحدت ذهنی و فهم اسرار را از خود به منصه ظهور می رساندند (رضی، ۱۳۸۱: ۵۷۰). نشان این مقام، جامه های ارغوانی رنگ و کفگیر است که بدان آتش را زیر و رو کنند (تصویر ۵) (رضی، ۱۳۸۱: ۵۷۱).

تصویر ۵: چهارمین مرتبه نمادش «شیر» بوده و کسانی که در این مرتبه بودند، لباس سرخ بانوارهای بنفش می پوشیدند. رعد و برق و پیک بیلچه نشان های شیر بوده اند.

مقام پنجم: پارسی

پنجمین درجه، منصب پارسی بود. مقام پارسی گذشته از وجوه رمزی، کنایه ایست که با طبیعت و رویش گیاهان پیوند دارد و میان پیروان آیین میترا، نشان آزادی و آزادگی بوده است. بی گمان مهری دینان، آزادی و آزادگی و دلیری را یکی از وجوه مشخص ایرانیان

مطلق را همچنین «نورالانوار» می‌نامند. در یاد مانده‌های کهن، «اهورامزدا» خداوند جان و خرد، سرور قلعه‌رو نور است (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۸۱) و (آشتیانی، عرفان و مهر دیسی، ۳۱۱۴). میان صوفیه هفت وادی سلوک، براساس همین هفت مرحله می‌تربی، بنا پیدا کرد. در این عقایسه به ویژه مقام پیر یا هفتمین مرحله سلوک که سالک به مقام پیری (پدر) می‌رسید جالب توجه است. مقام پیر در تصوف و عرفان، باید الگوی بی‌خنده‌ای از مقام پتر (پدر) در آیین می‌تربی باشد. برای نمودن اساس بنیاد این دریافت یادآور می‌شود در آیین می‌تربی، مقام پیر، یا پدر، با اسناد عقاب نیز شناخته می‌شد. به این معنی که نهایی‌ترین مقام ارتقای می‌تربی، مقام عقاب بود. اینک هرگاه به معتقدات و اصطلاحات صوفیه بنگریم و به منظر الطیر عطار توجه کنیم، درمی‌یابیم که سیمرغ یا عقاب، نهایی‌ترین مدارج کمال صوفیه بوده است (رضی، ۱۳۸۱: ۵۷۳). جام، حلقه، عصا و عقاب از نشان‌های پدران بود. عقاب یا سیمرغ اشاره به خود پیر است که در منظر الطیر راهبر مرغان و سالکان می‌شود و عصا از دیر ایام نشان فرمانروایی و توانایی روحانی و معنوی است. حلقه نشان خرد و حکمت و پیوند و وابستگی و یگانگی و مساوات سالکان است. در جای دیگر نقل شده که حلقه نشان سوگند و وفاداری است؛ نماد حلقه خورشید است، دایره‌ای که آغاز و پایانی ندارد. حلقه و عصا نشانی ویژه در ایران باستان بود. شاهان ساسانی در سنگ نگاره‌ها در حالی سوگند یاد می‌کنند که حلقه در دست اهورامزداست و یک سویس را شاه به دست گرفته و سوگند یاد می‌کند و این اشاره به سوگند حافظ است. در اینجا منظور از معان، پیران و پدران مهردین بوده‌اند که پیر معان نامیده می‌شدند و راهبران طالبان و سالکان راستین به معرفت و حکمت محسوب می‌شدند. مقام پدر پدران که بسیار پارسا بود و عالی‌ترین مقام را در مدارج می‌تربی داشت، در ادبیات پارسی، به ویژه در اشعار حافظ «پیر معان» شد. مطالعه اشعار حافظ درباره تأثیرات آیین می‌تربی در وی و همچنین نظر حافظ درباره آیین می‌تربی و چگونگی اجمالی آیین میترا در عصر حافظ بسیار جالب توجه است (رضی، ۱۳۸۱: ۵۷۴).

در آیین‌های اسرار، صامت و خاموش بودن یکی از ارکان بوده است؛ یعنی هنگامی که یک سالک در آیین می‌تربی به مراتب و مقامات بالای سلوک می‌رسید و اسرار بر او فاش می‌شد، مهر خاموشی لازم بود بر لب نهض و جز با محرمان درباره معرفت یافته، سخن نگوید. حافظ به ویژه در این مورد تأکید بسیار می‌کند. در آیین می‌تربی، برای فاش کردن اسرار و رموز، مجازات مرگ روا بود.

تصویر ۷: ششمین مرتبه، نمادش «ایک خورشید» بوده که تاجی به شکل خورشید بر سر می‌گذاشته‌و مشعلی به دست می‌گرفته است.

در واقع عالی‌ترین منصب را در آیین می‌تربی داشتند. همین لقب را عیسویان چونان که صدی هشتاد مراسم می‌تربی را اقتباس کردند، به خود وابستند. بزرگ‌ترین منصب روحانیان باب (پدر پدران) شده و کشیشان را پدر گفتند (رضی، ۱۳۸۱: ۵۷۳).

تصویر ۸: هفتمین و آخرین مرتبه نیز نمادش «پدر» بوده که کلاه پارسی بر سر می‌گذاشته و حلقه مهر و عصا و دامن متعلق به کیوان یا رحل را به دست می‌گرفته این همان مرتبه‌ایست که در مسیحیت Pope نامیده می‌شود.

نماد مقام پدر، حلقه و عصا است که دلالت بر نقش تعلیمی این مقام دارد و کلاه پارسی بیانگر ارتباط خدایان او با این خداست (تصویر ۸) (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۸۵).

نگاهی به برخی تأثیرات آیین مهر در ادب و عرفان پارسی (آیین مهر و ارتباط آن با عرفان ایرانی)

بسیاری می‌تربیسم را بنیاد عرفان ایرانی دانسته‌اند؛ چرا که این آیین پیش از زرتشت شکل گرفته و اشارات و نکته‌های زیادی در سخنان بزرگان بر آوازه ایران وجود دارد که وصف و اسم آنها در سخنانشان آمده است. اندیشه‌وران کهن ایران نور مطلق را با هستی مطلق یکسان دانسته‌اند، از همین روست که خداوند یا حقیقت

فلسفه قربانی کردن گاو در میتراثیسم

طبق نوشته بندهشن، هنگامی که گاو نخستین به قتل رسید، پنجاه و پنج نوع گیاه طبعی از بدنش و تاکی از خونش روئید، نطفه‌اش به ماه رفت و موجب تولد حیوانات گردید (یعقوبی جامی، ۹۰:۱۳۹۰). میترا به صورت جوان زیبایی که کلاه فریوی بر سر دارد و به پشت گاو زانو زده و با یک دست منخرین گاو را گرفته تا سرش را به عقب برگرداند و با دست دیگرش دسته‌ای

تصویر ۹: این مجسمه که در موزه واتیکان نگهداری می‌شود، میترا را در حال قربانی کردن گاو نشان می‌دهد.

در پهلوی گاو فرو می‌کند، مجسم گردیده است (یعقوبی جامی، ۹۰:۱۳۹۰). قربانی کردن گاو در اساطیر ایرانی، تمثیلی است که موجب تجدید حیات طبیعت می‌شود و از گوشت، خون، شاخ، چشم‌ها، مو، استخوان‌ها و ... آفرینش تجدید می‌شود (رضی، ۳۷۹:۱۳۸۱).

هرگاه بر مجموع نقوشی که موضوع آن گاو و میترا و گاوکشی است بنگریم، داستانی پرداخته، پر رمز و استعاره فرا دست می‌آید.

اسانه کتابه آمیز و تمثیلی چنین است: میترا به گاو نخستین حمله کرد، پس از کشمکش فراوان، گاو خسته و فرسوده گشت. میترا بر پشت گاو در حالی که شاخ‌هایش را گرفته بود، به غاری رفت، اما گاو در هنگامی مناسب گریخت. مطابق روایتی دیگر که از نقوش برمی‌آید، میترا پس از تسلیم شدن گاو، حیوان را تا غار بر دوش خود حمل کرد، اما چنانکه اشاره شد، گاو در هنگامی مناسب گریخت و به بیشه زاری که چراگاهش بود، رفت. خورشید بیک خود را که شاهین یا کلاغ بود، نزد میترا فرستاد و بر پنهانگاه گاو آگاهش ساخت. پس میترا دگر بار به تشویق خورشید و پیکش، گاو را دستگیر ساخته و بر خلاف میلش به اکراه در حالی که انگشت در بینی گاو کرده، سرش را به پس کشیده و با خنجر پهلویش را می‌برد (رضی، ۳۷۹:۱۳۸۱). در تفسیر این تمثیل می‌توان

چنین برداشت کرد که مهرابه کتابه از خورشید است. پس گاو در زورق بر فراز معبد، معرف آغاز بهار است. بهار نشانه رستاخیز طبیعت، تجدید حیات و آفرینش مجدد است. بی‌گمان انگیزه اصلی مراسم قربانی گاو در آیین میترا که آغاز بهار انجام می‌شود، بر همین پایه استوار است، چون بر اثر کشته شدن گاو، خونش بر زمین جریان پیدا می‌کند و بر اثر آن گیاهان می‌رویند و جانوران پدید می‌آیند.

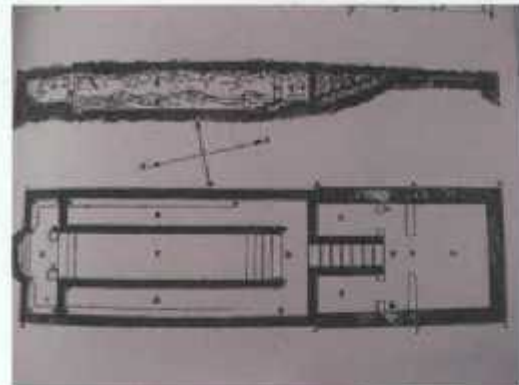
مهرابه، پرستشگاه میترا

مهرابه به معنی جایگاه و معبد مهر یا خورشید است (رضی، ۳۶۸:۱۳۸۱). خرابه نیز به معنای خانه، جایگاه و محل خورشید یا به عبارت روشن‌تر معبد خورشید است. مهرابه نیز چنین است. جزء نخست نام مهر است که گاه با خورشید یکی است و پسوند «آبه» به معنای جای مسقف یا سقف ضریبی هلالی و قوس‌دار است که مهرابه‌ها را چنین بنا می‌کردند (رضی، ۲۶۹:۱۳۸۱). مهرابه‌ها و خرابه‌ها، معابد میترا است که در آن، پیر مغان به تعلیم دانش و تهذیب اخلاقی و آموزش عرفان پرداخته و مراسم پر رمز و راز آیین مهری را برگزار می‌کرده است (رضی، ۲۶۹:۱۳۸۱). مهرابه عبارت از تالار مستطیل شکلی بود که طاق ضریبی قوسی شکلی داشت. چون این غارها کتابه از گیتی و جهان بودند و برخی اوقات سقف آنها را با نقش ستارگان می‌آراستند. مهم‌ترین قسمت یک مهرابه، مهراب آن بود که انتهای تالار قرار داشت و عبارت از رواق کوچکی بود. این رواق اغلب به مقداری از سطح زمین بلندتر بنا می‌شد و مجدداً شکل دهانه غار را مجسم می‌ساخت، در زمینه دیوار آن، کشته شدن گاو به دست میترا نقاشی می‌شد. دو آتشدان دو طرفش قرار داشت و اطراف آن را تندیس‌ها و نقش برجسته‌ها و نقاشی‌هایی احاطه می‌کردند. میان مهراب و در ورودی به صورت راهرو یا دالانی در می‌آمد که دو طرف آن به سکوهایی بلند و یکسره منته می‌شد. مهری دینان روی این سکوها می‌نستند و میزهایی اغلب از سنگ جلوشان قرار داشت که طعام مقدس را روی آنها قرار می‌دادند. بالای سکوها در دو طرف، نقش‌هایی بسیار بود که صحنه‌هایی از زندگی مهر را نشان می‌دادند. در ورودی مهرابه با پله‌هایی به سوی پایین، ابتدا به اتاق‌هایی چند می‌رسید که مراسم ابتدایی آیینی را در آن اتاق‌ها انجام می‌دادند و بعد به تالار وارد می‌شدند (رضی، ۲۷۰:۱۳۸۱).

نماد و شکل مهرابه

خود مهرابه یک نماد و کتابه اساسی از غار است. پورفیر در کتاب خود از اوبولوس نامی نقل کرده که مراسم عبادت برای میترا در غارهای طبیعی برگزار

می‌شده است (رضی، ۱۳۸۱: ۲۷۳). بنابراین کوشش بسیاری مبذول می‌شد تا مهرابه‌ها را مانند شکل طبیعی

تصویر ۱۰: مهرابه عبارت از تالار مستطیل شکلی بود که تاق ضریبی به شکل قوسی داشت.

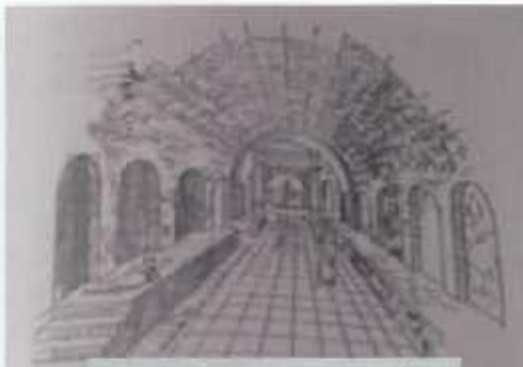
مهم‌ترین قسمت یک مهرابه، مهراب آن بود که انتهای تالار قرار داشت و عبارت از رواق کوچکی بود. این رواق اغلب به مقداری از سطح زمین بلندتر بنا می‌شد. میان مهراب و در ورودی، به صورت راهرو یا دالانی در می‌آمد که دو طرف آن سکوهایی بلند و یکسره مستد می‌شد. مهری دینان روی این سکوها می‌نشستند و میزهایی اغلب از سنگ جلوشان قرار داشت که طعام مقدس را روی آنها قرار می‌دادند.

غار بنا کنند. چنین روشی، سبب شد که حتی الامکان مهرابه‌ها در زیرزمین برپا شوند. کشفیات و نوع این‌گونه مهرابه‌ها با توجه به اسناد یازمانده نشان می‌دهد که گاهی اوقات، مردمی صاحب مقام، مهرابه‌هایی در زیرزمین‌های خانه‌های مسکونی خود ترتیب می‌دادند. در مهرابه سقف و گنبد را قوسی و محدب بنا می‌کردند، چون باید نماد آسمان می‌شد و نقش‌هایی از ستارگان بر آن می‌نشانند. در ورودی که با پله‌هایی به غار منتهی می‌شد، به شکلی بود که نور و روشنی به داخل تابید. برای تالار بزرگ مهرابه، در و پنجره‌ای نمی‌گذاشتند و یکی از شرایط بنای غار، تاریکی و ظلمت آن بود (تصویر ۱۱) (رضی، ۱۳۸۱: ۲۷۰).

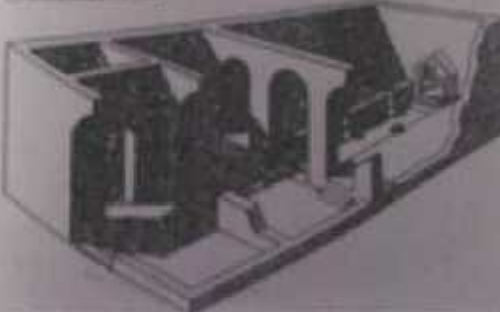
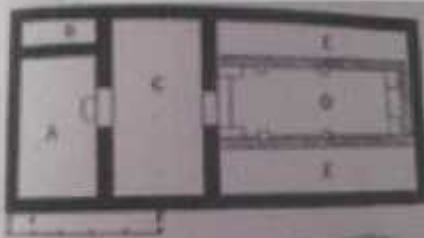
نماد و نقوش مهری در مهرابه‌ها

شکل مهرابه یک نماد و تمثیل است. اصولاً آیین میترا، آیین اسرار، نمادها و بسیاری از جیستان‌ها و مسائل اسرار آمیز است. زبان کنایه و تمثیل در آن بنیاد است. در ادامه نقوش مهری اشاره می‌شود.

نقوش جانوران: قو و شاهین، کیوتر، خروس، غراب، طاووس، گاو، شیر و سگ و گراز
از جانوران زیانکار: مار و کژدم
از گیاهان و میوه‌ها: رز، خوشه انگور و انار

طرح درونی مهرابه صوفیا

تصویر ۱۱: بلان و مقطع معبدی مهری که در ژانویه ۱۸۲۶ در نزدیکی هلرن‌هایم کشف شد.

از نشانه‌ها: چلیپا یا صلیب، دو کلید متقاطع و ... (رضی، ۱۳۸۱: ۲۷۰).

بیش از نیمی از کتاب آیین میترا از روی نقوش و سنگ‌کنده‌ها و نقاشی‌های دیواری و تندیس‌ها در مهرابه‌ها، نوشته و خوانده می‌شود.

تولد مهر از آنهتای باکره که در آب دریاچه هامون بار بر می‌دارد، انجام می‌شود. یکی از نمادها و نقوش مهری مروراید است که در صدف متولد می‌شود و تمثیلی است از زاده شدن میترا (رضی، ۱۳۸۱: ۲۷۱). نقش دلفین پس از مروراید و صدف قابل توجه است. میترای نجات بخش در آب، دلفین است که بچه خود را مانند جانوران شیر خواره، با دادن شیر در آب می‌پروراند. دلفین بستگی نزدیک با آیین مهر دارد (رضی، ۱۳۸۱: ۲۷۱).

گل و گیاه نیلوفر، از نمادهای مشهور مهری است که با آب سر و کار دارد و روی سطح آب می‌روید که مادر مهر از تخم‌های که در آب است، آبستن می‌شود و میترا را می‌زاید (رضی، ۱۳۸۱: ۲۷۱).

چلیپا یا گردونه خورشید، گویای همان مهر مهر

بوده است که بر پیشانی‌ها، دست و سینه مهر دینان داغ می‌شده است. چنان که حافظ می‌گوید: «رقم مهر تو بر چهره ما پیدا بوده» (رضی، ۱۳۸۱: ۲۷۲).

چلبیای شکسته، نماد نیک بختی در آیین هندوست. نقوشی از این نماد و صلیب شکسته که به هر سو می‌توان آن را گرداند، در آیین هندو با خورشید پیوند دارد (رضی، ۱۳۸۱: ۲۷۳).

بنا به گفته دکتر نصر، الهه بختورتاش، جنبیا در هر ساختار، مظهر و نشانه گردش چرخ زمانه بی‌کران و روند آن بر چهره زایش، زایش و میرش، هست و نیست، گشاد و بست و پیوست و گسست می‌باشد (بختورتاش، ۱۳۸۰: ۱۹۰).

اشاره به مصادیق نقش اساطیر در معماری

همان‌طور که در ابتدا اشاره شد، زرتشت از ایزدان ایرانی که مورد ستایش و اعتقاد ایرانیان بودند، یاد نمی‌کند. ولی پس از او، ایزدان و در رأس ایشان ایزدمهر و ایزدبانو (آناهیتا) در دین متأخر هخامنشی یاد می‌شود (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۷۶). ایزد مهر در مرحله هند و ایرانی، وظایف خدای گیاهی و برکت بخشی را به عهده دارد که در مهریشت اوستا نیز منعکس است و اگر توجه کنیم که در اساطیر ما آناهیتا نیز ایزدبانوی برکت است، ما می‌توانیم اطمینان یابیم که عقاید مردم تولیدکننده و کشاورز بر عقاید خاص تأثیر گذاشته است (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۷۶). در برخی آثار به‌جا مانده در ایران زمین، می‌توان با جفت خویش آناهیتا دیده می‌شد (منصور پویان، ۱۳۸۶: تمدن‌های تاریخی ایران پیش از دوران معاصر، ۱۲).

اسطوره آناهیتا «ایزد بانوی آب‌های آسمانی» پیش از ظهور زرتشت پیامبر و گانها در میان قبایل آریایی و هند و ایرانی پدید آمده بود (تصویر ۱۴) (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۱۵۰). از جلوه آناهیتا در بناها و اماکن می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱) معابدی که به نام آناهیتا خوانده می‌شود و شامل کالبدی فخیم و جسم‌اند و عملکرد آنها منحصرأ مربوط به نیایش این الهه است؛ مثل معابد منصوب به آناهیتا در پیشاپور و کنگاور.

۲) اماکن و بناهایی که برای حفاظت، برکت و مانندگاریشان، نام دختر بر آن نهادند (یا بعد از طی قرون نام دختر گرفته‌اند)؛ مثل کهن‌دژها که به نام قلعه دختر مشهورند و در مکان‌های استراتژیکی و دفاعی بنا شده‌اند.

۳) پل‌های دختر که در مسیر راه‌های مهم ایجاد شده‌اند که بزرگ‌ترین و مهم‌ترین آنها، پل دختر استان لرستان است.

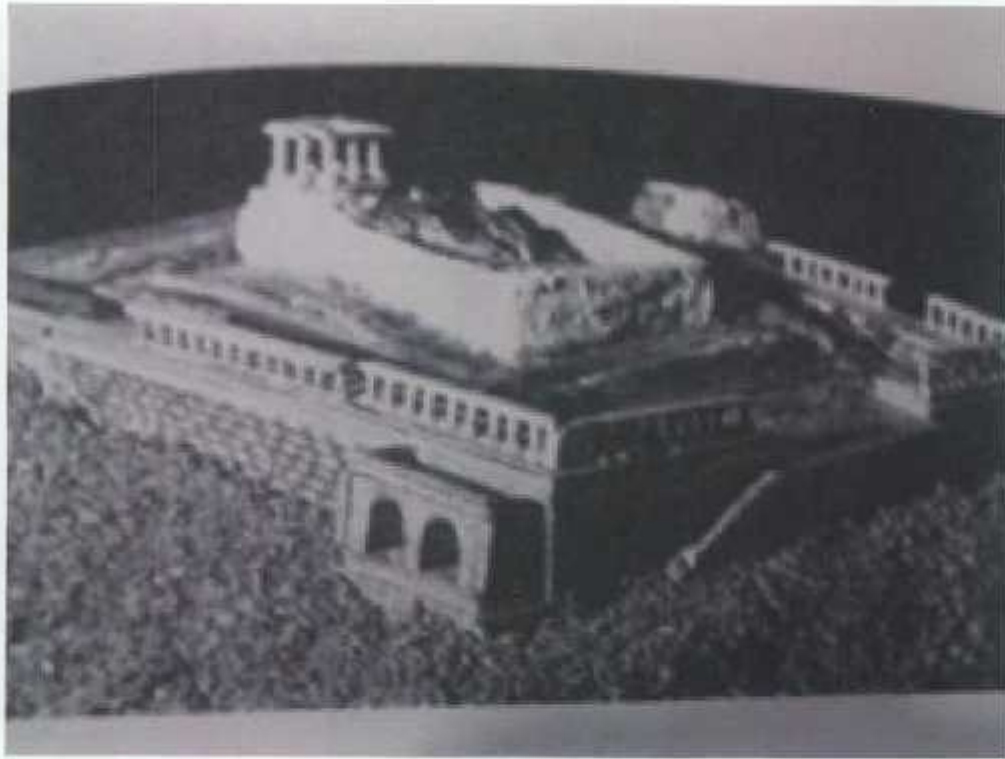
۴) سراب‌هایی که در مجموع نقوش برجسته‌شان نقشی

از آناهیتا دارند. مثل طاقستان که آناهیتا یا الهام تصویری که پشتها از او ترسیم کرده، ساخته و پرداخته شده است. برخی از نیایشگاه‌های زرتشتیان کنونی که به نام «بیر بانو» خوانده می‌شوند. این گونه نیایشگاه‌ها منسوب به دختر یزدگرد سوم، یعنی شهربانوست و چون «شهربانو» یکی از ویژگی‌های آناهیتاست، می‌توان این گونه نیایشگاه‌ها را به «ایزد بانو آناهیتا نسبت داد» (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۱۵۱ و ۱۵۲).

معماری آناهیتا

کاشکوران و باستان‌شناسان، پلان معبد آناهیتا را در مقایسه با معبد خورشید «پالمیرا» در سوریه بازسازی و تصویر و اجزای عناصر معماری ستون، پایه ستون، حجاری و پیوسته دیوارها و سر ستون‌ها را در طبقه‌بندی خود با عناصر حجاری‌های یونان و سبک «دوریک» ارزیابی کرده‌اند. طرح کالبدی حقیقی معماری آناهیتا به صورت زیر است: دارای صفا و محوطه ۴ گوشه به ابعاد ۲۸۰×۲۱۰ متر است که در جبهه جنوبی آن دیواری به قطر ۱۸/۵ متر، آراسته به ۲۴ ستون با نسبتی مساوی در دو طرف پلکانی هر یک به طول ۳۰ متر قرار دارد که یک مهتابی به درازای ۹۴ متر را در میان گرفته‌اند. مجموعه پلکان‌ها و مهتابی به عرض ۴/۵ متر از دیوار ۱۸/۵ متر پیش آمدگی دارند. دیوار غربی و شرقی نیز به قطر ۱۸/۵ متر و به ترتیبی متشکل از یک

تصویر ۱۵: ماکتی از طرح کلیدی معماری معبد آناهیتا

نتیجه‌گیری، آیین مهر، بنیاد عرفان ایرانی

چنانچه با دیدی وسیع در آیین‌های زروانی و مهری کاوش شود، مبنای حکمت و عرفان اسلامی ایرانی به گونه‌ای شگفت‌انگیز، از آنها استخراج می‌شود. مبنای فلسفی حاکم حکیم، مدینه فاضله، فلسفه نور، صدور کثرت از وحدت، بنیاد اشراق، جهان مثالی، وحدت وجود و صدور، معراج، اشراق، مراحل تکامل و عرفان، انسان کامل و ... مکتوبا در تطبیق آراء و اقوال حکماء عرفا و شاعران عارف و حکیم از منابع و مأخذ حکمت خسروانی که همان حکمت ایران باستان است، قابل برداشت می‌باشد. ■

زردیف ستون ۲۸ و ۲۴ تایی است که به استثنای ۵ ستون استوار و پا بر جا در بخش شمالی دیوار غربی، بقیه ساقط شده‌اند (تصویر ۱۵) (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۱۵۴) و (کامبخش فرد، ۱۳۸۰: ۱۷۶). همچنین کالبد چشمه و برکه آبی چهار وجهی در عرصه نوقتی و نزدیک به قلعه صفه وجود دارد که با توجه به شواهد عینی آب چشمه و برکه خشکیده است و سر ستون‌های دیوارهای سه‌گانه در هنگام رونق معماری، بالشتک مسطحی از چوب در قالب و شکل گیلویی روی دیوار، با جاسازی می‌نشسته که پوشش سر ستون‌ها بوده و با غلبه مسلمانان به آتش کشیده شده است (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۱۵۴) و (کامبخش فرد، ۱۳۸۰: ۱۷۸).

سبک ستون‌سازی در معبد کنگاور

سبک ستون‌سازی در معبد کنگاور با هیچ یک از مکاتب حجاری دوران‌های اسلامی یونان و ایران دوره ساسانی تطبیق نمی‌کند و قابل قیاس هم نیست. قبر پایه ستون ۱۸۰ سانتیمتر و قطر ستون‌ها ۱۳۰ تا ۱۳۵ سانتیمتر و ارتفاع ستون حدود ۳/۵۵ متر است که برای این نوع ستون‌سازی، هیچ الگو و انگاره‌ای را نمی‌توان ملاک قرار داد با این حال، تقارن در ابعاد و اندازه‌های اجزای ستون کاملاً رعایت شده است (یعقوبی جامی، ۱۳۹۰: ۱۵۷).

درآمدی بر روش‌های ارزیابی رفتارهای شهروندان در فضاهای شهری

■ نسیم متین فو، کارشناس مهندسی معماری

تعاملات اجتماعی و «تثبیت نظام‌های اجتماعی» را دارند که در برخی الگوهای روانشناسی محیطی، روانشناسی بوم شناختی «کیسون»، «رفتار و محیط»، چنان در هم تنیده می‌شوند که انفکاک آنها دشوار است؛ گویی رفتار، فقط در بستر «محیط شهری»، تعریف‌پذیر می‌شود و رابطه انسان شهری و محیط زندگی، پویا و دائم در حال تغییر می‌شود (نمازیان، ۱۳۸۲، ص ۱۲). در هر صورت در راستای مطالعه فرهنگ شهرنشینی، برحسب نیاز، نوع رویکرد و میزان مداخله در محیط شهروندی یا میزان «آگاهی شهروندان از اینکه مورد مطالعه قرار می‌گیرند»، می‌توان به شیوه‌هایی اشاره کرد که در زیر به آنها پرداخته می‌شود.

شیوه‌های مداخله‌گر در مطالعه و بررسی

«شیوه‌های مداخله‌گر» را روش‌هایی می‌دانند که به فرد یا گروه مورد مطالعه معرفی شده باشند. «تحقیق تجربی» را نمونه کلاسیک رویکرد مداخله‌گر می‌دانند و «مصاحبه و نظرخواهی» را رویکردهای واسطه‌ای مداخله‌گر در مطالعه رفتارهای شهروندی به‌شمار می‌آورند (لنگ، ۱۳۷۸، ص ۶۰). ذکر این نکته نیز بدیهی است که در این روش ممکن است گروه‌های شهروندی، موضوع تحقیق و بررسی را نتانند، ولی از این امر آگاهی دارند که در مورد آنها تحقیق می‌شود. شیوه‌های مشاهده مداخله‌گر در تحقیقات «ساخت نظریه» و «آزمون نتایج کاربردی بیشتری دارند از آنجا که توانایی «طرح سؤال خوب»، از «دانش محتوایی خوب» و «معطوف به مسئله» حاصل می‌شود، نمی‌توان انتظار داشت که هر شیوه مطالعه رفتاری و فرهنگی شهرنشینی، نتایج کارآمد و مؤثری داشته باشد و در عین حال نیز باید توجه کرد که هر شیوه مطالعه، در بستر شرایط، اهداف و حوزه مداخلات، کارآمدی بیشتری دارد؛ چنانچه ویژگی‌های روانشناختی و نوع و میزان مناسبات اجتماعی می‌تواند در همکاری شهروندان یا تحقق اهداف تحقیق تأثیرگذار باشد.

روش مصاحبه و پیمایش

این روش در کارهای حرفه‌ای «مطالعات فرهنگی» کاربرد گسترده‌ای دارد؛ به‌گونه‌ای که در نهادهای مهندسی مشاور شهرسازی در راستای انطباق حوزه مداخلات شهری با نیازها و رفتارهای سالم شهروندی، از این روش بهره می‌گیرند. از آنجا که در رویکردهای

معیارهای اجتماعی شهری را پدیده‌هایی می‌دانند که به انسان، اجتماع و استقرار آن نسبت داده می‌شود و گستره‌ای از تغییرات و تراکم‌های جمعیتی، نیازهای اجتماعی و شرایط زندگی را در بر می‌گیرد (وزین، ۱۳۸۴، ص ۸۱). از آنجا که هر «فعالیت شهروندی»، اساساً متکی به «فرهنگ» است و فرهنگ، نتیجه مقررات نامدوّن (عرف)، عادات، آداب و رسوم، سنت‌ها، سبک‌ها و شیوه‌های زندگی است (بحرینی، ۱۳۷۸، ص ۱)، می‌توان دریافت که فعالیت‌های شهری و فرهنگ شهرنشینی را خصوصیات فرهنگی هر جامعه شکل می‌دهد که صاحبان این فعالیت‌ها بدان تعلق دارند؛ به عبارت دیگر، «فرهنگ»، «الگوهای رفتاری» را به وجود می‌آورد و سپس «الگوهای رفتاری»، تعیین و بیان‌کننده چگونگی استفاده مردم از این فضاها می‌شوند. شاید همین موضوع موجب استفاده‌های گوناگون یا شکل‌گیری مکان رفتارهای متفاوت در فضایی واحد مانند خیابان در فرهنگ‌های گوناگون می‌شود که به قول «راباپورت» در هندوستان، خیابان مکان بروز رفتارهای گوناگون شهری و ترکیبی از انواع بوها، صداها و مناظر عجیب و غریب جلوه می‌کند. علاوه بر این، عرصه فضاهای شهری با مفاهیمی مانند «خلوت»، «فضای شخصی»، «قلمروها» و «ازدحام»، ارتباط نزدیکی دارد (آلمن، ۱۳۸۲). همان‌گونه که خلوت و فضای شخصی، رفتارهای خاصی را ایجاد می‌کند، در عین حال، فرآیندی «دیالکتیک» و دائم در حال تغییر است. قلمروها نیز نقش «تسهیل‌کنندگی» در

نویسن شهری در حوزه «مطالعات جامعه شناختی» و برنامه‌ریزی شهری، «مردم» عاملی اساسی در فرآیند «تولید برنامه» به‌شمار می‌آیند و در رابطه با الگوهای رفتاری و نحوه و چگونگی استفاده از شهر نمی‌توان هیچ اصلی را به شهروندان دیکته کرد (محمودی نژاد، ۱۳۸۵، ص ۶۸) یا به هیچ‌وجه نباید قصد رویارویی و برخورد مستقیم با الگوهای رفتاری جامعه و تغییر یا اصلاح آنها را داشت (بحرینی، ۱۳۷۸، ص ۴)، ضروری به‌نظر می‌رسد که از مصاحبه و پیمایش، بیشتر بهره‌برداری شود. روش مصاحبه و پیمایش مشکلات اساسی دارند که «اعتبار» نتایج کسب شده را کاهش می‌دهد؛ در این میان می‌تواند به «برداشت اشتباه از نتایج مصاحبه و پیمایش» (Marans, 1975)، «عدم درک صحیح شهروندان از پرسش‌های مصاحبه» (Goodrich, 1974) یا «عدم شفافیت در پاسخگویی یا صداقت در نظرات» (محمودی نژاد، ۱۳۸۵) اشاره کرد.

روش مشاهده و ارزیابی

در این روش، ضمن آگاهی فرد یا گروه‌های شهروندی مورد مطالعه تلاش می‌شود تا الگوهای رفتاری و نحوه رفتارهای شهروندی از طریق «مشاهده مستقیم یا با واسطه»، مورد ارزیابی قرار گیرد که در این میان توجه به نوع آداب و سازوکارهای روانی طبقه مورد بررسی نیز اهمیت بسیاری دارند. این امر از آن جهت مهم است که میزان آگاهی افراد از مطالعه و نظارت بر رفتار ایشان در محیط شهری، باعث می‌شود که بسیاری از شهروندان در نحوه بروز «اختیاری» و «آزادانه» رفتارهای خود تجدیدنظر کنند و در درستی نتایج حاصل از مطالعه، تردید به وجود آورند.

روش نظرخواهی و نظرسنجی

در این روش نیز از طریق پرسشنامه‌های مکتوب می‌توان از نحوه و ویژگی‌های فرهنگی رفتاری شهروندان در نوع، میزان و چگونگی به‌کارگیری فضای شهری آگاهی یافت که به دو صورت پرسشنامه‌های «موضوعی و موضعی» یا بر حسب نوع سئوالات به صورت «پرسشنامه‌های عمیق» صورت می‌گیرد. از آنجا که در این روش نیز افراد از مورد بررسی قرار گرفتن آگاهی دارند، ممکن است که از بروز آزادانه رفتارها و تعاملات خویش با محیط شهری اجتناب کنند که در میزان کارآمدی و ارتقاء کیفی نتایج حاصل از بررسی و مطالعه، اثرات نامناسبی دارد.

روش طراحی سریع برای پاسخ‌های غیر کلاسی

منظور از این روش این است از آنجا که بسیاری از رفتارهای شهروندان نمی‌تواند از طریق «کلامی» ثبت

شود، تلاش می‌شود تا «پاسخ‌های غیرکلامی»، رفتارها و نحوه به‌کارگیری فضای شهری به‌وسیله شهروندان و از طریق «طراحی سریع» یا «اسکس» ثبت شود تا بتوان در «رویکردی گرافیکی»، چگونگی و نوع کاربست شهر، یا نوع فرهنگ شهری حاکم را که «الگوهای رفتاری» شهروندان را تشکیل می‌دهد، مورد ارزیابی و بررسی قرار داد. این روش در نژاد معماران و طراحان شهری، برای ادراک رفتارهای شهری و برهمکنش‌های تعاملی فرهنگ شهروندان و نوع رفتارهای ایشان، برای انطباق‌دهی محیط طراحی شده شهر با نیازهای رفتاری ساکنان شهری، مورد استفاده قرار می‌گیرد.

روش ثبت زمانی

در این روش از شهروندان خواسته می‌شود تا «فعالیت‌ها» و «مکان وقوع» آنها را ثبت نمایند که در این راستا باید از صداقت و اختیاری بودن اراده شهروندان و میزان همکاری و مشارکت ایشان در رفتارها و چگونگی بروز در محیط شهری، اطمینان حاصل کرد. از آنجا که این روش به میزان روش‌های دیگر، از همکاری و مشارکت بیشتری از طرف شهروندان نیاز دارد، پس از اطمینان از مشارکت صادقانه و مشارکت‌پذیری شهروندی، نسبت به انجام آن باید اقدام کرد تا از نحوه و میزان درستی نتایج بررسی و مطالعه ساختار فرهنگی شهر که در نحوه رفتارهای شهروندان و آداب شهرنشینی در محیط شهری حاصل می‌شود، اطمینان حاصل شود.

روش ثبت زمانی روی عکس‌های هوایی

در این روش، مطابق روش بالا از شهروندان خواسته می‌شود تا مکان بروز، نوع فعالیت یا رفتار خود را روی «عکس‌های هوایی» یا «ساختار دید از بالا» (پلان) ثبت کنند آنچه در این دو روش مهم به نظر می‌رسد، این است که چون این روش به‌وسیله خود شهروندان که در مقیاس عام از ابزار و نوع این ثبت‌ها آگاهی ندارند، اجرا می‌شود، در کارآمدی نتایج و بازدهی درستی نتایج تحقیق تا حدودی تردید به‌رجو خواهد آورد.

روش آزمایشگاهی

این شیوه به وسیله «آلتمن» در تعیین «فضاهای شخصی شهروندان» و «میزان قلمروهای فردی» ایشان مورد استفاده قرار گرفت. در این روش، از آزمایش‌شونده می‌خواهند که «فاصله واقعی» میان خود و دیگران را انتخاب کند. از آنجا که تمایل پژوهشگران مطالعات فرهنگ شهری به سوی «رفتارهای مکان واقعی» در حال افزایش است، این روش در بین پژوهشگران از مقبولیت ویژه‌ای برخوردار است. این روش از شیوه‌های بررسی «فضاهای شخصی» به‌شمار می‌رود که در تعیین

میزان «اجتماع پذیری شهروندان» و احساس اجتماعی ایشان در محیط شهری کاربرد دارد. دو این شیوه می‌توان از شهروندان مورد مطالعه درخواست کرد تا به دیگر شهروندان نزدیک شوند یا اجازه دهند دیگران، آن قدر به آنها نزدیک شوند که احساس کنند که دیگر راحت نیستند. این شیوه سه ویژگی اساسی دارد: ۱) آزمایش شوندگان آگاهی دارند که رفتارشان تحت نظارت و کنترل است. ۲) آزمایشگر بر موقعیت یا نوع واکنش آزمایش شوندگان نظارت دارد و در آن مداخله می‌کند. ۳) فاصله در این روش، معیار اصلی در تعیین و ارزیابی فضاهای شخصی به‌شمار می‌رود و به زاویه قرارگیری افراد در موقعیت، توجه چندانی نمی‌شود. این شیوه به‌وسیله «هارویتز» نیز در تحقیقات روانشناختی خاص مورد استفاده قرار گرفته است.

روش کاغذ و قلم

در این روش از شهروندان و کاربران فضاهای شهری خواسته می‌شود تا برحسب علائق، شرایط و خواسته‌های خویش و به صورتی کاملاً اختیاری، در مورد گزینه‌هایی که در مقابل آنها است، تصمیم بگیرند (Sanoff, 1968). این شیوه در واقع نوعی بازی نیمه تصویری است که برای مقاصد طراحی محیط شهری بر اساس نوع و چگونگی رفتارهای شهری و الگوهای کاریست فضای شهری توسط شهروندان، استفاده می‌شود و نمی‌توان در دیگر موارد از آن استفاده کرد.

شیوه شبیه سازی

این روش براساس ایده «طرح‌های اجتماعی» یا «ادراکات مشترک فرهنگی»، درباره نحوه کنار هم قرارگیری افراد و اشیا بنا شد که نخستین بار به‌وسیله «کوته» در دانشگاه «جانز هاپکینز» اجرا شد. همچنین از این شیوه در بررسی «فضاهای قلمروهای شخصی» استفاده می‌شود که به‌وسیله «آلتمن» استفاده شد. در این روش، «نمادها و شمایل‌هایی» به افراد مورد مطالعه داده می‌شود و از آنها خواسته می‌شود تا درباره فاصله میان آنها قضاوت کنند. این شیوه بر اساس نوع و ابزار کار، به انواع «شیوه جایگزینی آزاد»، «روش بازسازی»، «روش طرح‌های خطی» و «روش اشکال انتزاعی»، تقسیم می‌شود.

روش بازسازی / جایگزینی

در این روش، کارت‌های مصوری را که از پیش چیده شده‌اند، برای مدتی کوتاه در اختیار آزمایش‌شونده قرار می‌دهند و پس از به‌هم ریختن ترتیب اشکال، از آنها خواسته می‌شود تا دوباره آنها را سر جای خود قرار دهند.

روش طرح‌های خطی

در این روش نیز از «طرح‌های خطی» تاریک، شمایل‌ها و آدم‌ها در حالات گوناگون (لم داده، نشسته متمایل به جلو)، مجسمه‌ها و عروسک‌ها برای نمایش محیط پیرامون استفاده می‌شود. این روش به‌زعم کوته می‌تواند در سنجش «ادراکات مشترک فرهنگی»، بر اساس «ایده طرح‌های اجتماعی» به‌کار برده شود.

روش اشکال انتزاعی

در این روش «اشکال انتزاعی» (مثل دایره و مثلث) را که نشان‌دهنده انسان‌ها به‌شمار می‌روند، به افراد مورد مطالعه می‌دهند و از ایشان می‌خواهند تا آنها را به صورت خطی در داخل یا خارج محدوده‌هایی مشخص بچینند.

شیوه‌های غیر مداخله‌گر در مطالعه و بررسی

«شیوه‌های غیر مداخله‌گر» نیز به روش‌هایی اطلاق می‌شوند که افراد مورد مطالعه در نواحی شهری، نسبت به انجام تحقیق آگاهی ندارند (کنگ، ۱۳۷۸، ص ۶۱). این شیوه در بررسی چگونگی استفاده «وضع موجود محیط شهری» و «میزان تمایل مردم به رفتارهای خاص» یا «عدم سازگاری الگوهای رفتاری و محیط کالبدی»، کاربرد دارد. در واقع می‌توان به این نکته اشاره کرد که در شیوه غیرمداخله‌گر، شهروندان نسبت به انجام تحقیق روی رفتارهای شهروندی آگاهی ندارند و امکان ظاهرسازی و عدم درستی رفتارهای شهروندان در محیط شهری کاهش می‌یابد. این روش‌ها بر اساس اصل محوری «عدم آگاهی شهروندان» شکل می‌گیرند و بر حسب مورد بررسی، زمان و نوع رویکرد یا اهداف تحقیق گونه‌های مختلفی را به‌خود می‌گیرند. از آنجا که طراحان شهری و معماران در سیر مطالعه رفتارها و «الگوهای فرهنگ شهری» بر حسب نوع و هدف تحقیق از «رویکردهای ذهنی» (Objective)، برای مطالعه و تحلیل رفتارها و فرهنگ شهرنشینی حاکم، بهره می‌برند (بحرینی، ۱۳۷۸، ص ۱۰) و با توجه به «پیچیدگی» رفتارها و فرهنگ حاکم بر انسان شهری، ضروری به‌نظر می‌رسد که مطالعه فرهنگ شهری حاکم بر فضاهای شهری که الگوهای رفتاری شهری را به‌وجود می‌آورد، مورد توجه قرار گیرد. با وجود این فقط در دو دهه اخیر است که این موضوع در مطالعه الگوهای رفتاری شهری به‌وسیله اندیشمندانی مانند «کریستوفر الکساندر»، «مایکلسون»، «تیل»، «ایل یاردا»، «وان در رابن» و «وایت»، مورد ارزیابی و بررسی قرار گرفته است.

روش آزمایش‌های طبیعی

در این روش برای بررسی رفتارهای شهروندی از اصل «واکنش‌های رفتاری» استفاده می‌شود؛ بدان‌گونه که مشاهده‌گر، برخی عناصر محیط شهری را دستکاری

می‌کند (Patterson, 1974) تا نوع و چگونگی «واکنش رفتاری شهروندان» را در مقابل آن تغییر، ارزیابی و بررسی کند. شهروندان مورد بررسی در این روش به‌طور «تصادفی» انتخاب می‌شوند. (لنگ، ۱۳۷۸، ص ۶۱) و بر حسب هدف تحقیق می‌توان فضاهای شهری متفاوت با رویکردهای موضوعی، موضعی و عام را مورد کاوش قرار داد.

روش مشاهده همراه با مشارکت

در این روش مشاهده‌گر، بخشی از نظام مورد مطالعه می‌شود و اساس آن رانحصر و میزان مشارکت مشاهده‌گر مطالعات شهری در محیط مورد بررسی تشکیل می‌دهد. آنچه در این میان اهمیت فزاینده‌ای دارد، توجه به این موضوع است که مشاهده‌گر نباید خود را از «ساختار مورد مطالعه» جدا کند یا رفتاری را بروز دهد که شهروندان مورد مطالعه را از وجود خویش، به‌عنوان یک مشاهده‌گر رفتارهای شهری آگاه گردند.

روش مشاهده رده‌های قیزیکی

این روش، متداول‌ترین در میان معماران و خاصه طراحان شهری در بررسی رفتارهای شهروندان و مطالعه الگوهای رفتاری نشأت گرفته از فرهنگ شهرنشینی حاکم از جانب آنان است. در واقع در این روش از ثبت «رده‌های قیزیکی» در بخش‌هایی از محیط شهری استفاده می‌شود که بر اثر استفاده فرسوده شده یا چیزهایی به آن اضافه شده است (لنگ، ۱۳۷۸، ص ۶۱) به‌عنوان مثال، می‌توان از مسیرهای ایجاد شده روی چمن‌ها یا عناصری که به ساختمان‌ها اضافه شده‌اند یا تغییراتی که در محل‌هایی خاص از شهر در محیط کالبدی صورت گرفته است، به نیازهای مردم و الگوهای رفتاری و فرهنگ حاکم بر فضاهای خاص شهری و حتی پاسخگویی محیط شهری به فرهنگ و الگوهای رفتاری سالم شهروندی پی برد.

روش میدانی طبیعت گویانه

این شیوه نوع غیرمداخله‌گر در ارزیابی و بررسی «فضاهای شخصی» به‌شمار می‌رود که به‌وسیله «آلتمن» مورد استفاده قرار گرفته. در این روش فضاهای شخصی افراد در «محیط‌های طبیعی» و با اندک مداخله آزمایشگر مطالعات فرهنگی اندازه گرفته می‌شود (آلتمن، ۱۳۸۲، ص ۶۶). آلتمن، این روش را دارای کاربرد فراگیری در عرصه‌های فضاهای عمومی شهری مانند خیابان، میدان و دیگر اماکن طبیعی می‌داند که می‌تواند در سنجش این مفاهیم «عرصه‌های خصوصی» و اجتماع پذیری شهروندان در کشور ما نیز مورد استفاده قرار گیرد؛ چراکه با حداقل میزان مداخله مشاهده‌گر همراه است و از ضریب معنای پذیری و کارآمدی بالایی در درستی نتایج

برخوردار می‌شود.

روش مشاهده ساده

این روش به «ثبت سازمان یافته» رفتارهای شهروندان بدون دستکاری در محیط و هرگونه مداخله در ساختار شهر می‌پردازد (Lang, 1987). این روش برخلاف روش «آزمایش‌های طبیعی» (Natural Experiments)، از هر گونه اقدام مداخلاتی در محیط شهری پرهیز می‌کند و فقط به ثبت مطالعاتی الگوهای حاکم رفتاری شهروندان و مکانیسم‌های تعاملی بین انسان و محیط می‌پردازد. از همین رویکرد می‌توان به‌عنوان ساده‌ترین روش اجرایی بررسی مکانیسم‌های رفتاری و فرهنگ شهری حاکم بر ساختار شهری بهره گرفت. روش مشاهده ساده را پرکاربردترین روش در مطالعه رفتارهای منبعث از فرهنگ شهری می‌دانند که در ادامه به انواع آن اشاره می‌شود.

روش دوربین متحرک دید عابر سواره

«دانالد اپل یارد» را پایه‌گذار «مطالعات بصری رفتاری» می‌دانند که با همکاری «کوین لینچ» و «جان مایر»، نخستین تحقیق بصری را در «مقیاس شهری» انجام داد که در سال ۱۹۶۱ تحت عنوان «دید از جاده» منتشر شد. در این مطالعه بر «جنبه‌های ادراکی و بصری محیط» بالاخص از «دید عابر سواره» تأکید شد و جنبه‌های رفتاری استفاده‌کنندگان از فضا مورد توجه قرار نگرفت. در این روش دوربین فیلمبرداری متحرک مورد استفاده قرار گرفت که از دید عابر سواره بهره می‌برد.

روش شهروند ثابت فضا متغیر

این روش مطالعه، به جنبه‌های رفتاری استفاده‌کنندگان از فضا معطوف بود و ده سال بعد از اپل یارد به انجام رسید. میدخ این روش را «ویلیام مایکلسون» (Michelson, 1975) می‌داند که هدفش بررسی و شناخت الگوهای رفتاری افراد در دوره‌های زمانی مختلف (روزانه، هفتگی و ماهیانه) بود.

روش شهروند متغیر فضا ثابت

در این تحقیق که جامع‌ترین و نخستین تحقیق ایرانی در حوزه مطالعات فرهنگی و رفتاری شهری به‌شمار می‌رود، دکتر حسین بحرینی، محقق این پروژه الگوهای رفتاری شهروندان در میزان و چگونگی به‌کارگیری فضاهای شهری را در میدان انقلاب، چهار راه ولی عصر، چهار راه جمهوری، میدان مخبر الدوله، میدان شوش، میدان گمرک و میدان امام خمینی (نویخانه)، مورد بررسی قرار داده است. تفاوت این روش با روش مایکلسون که

«استفاده‌کننده» از فضا ثابت، ولی «فضا» متغیر است. در این رویکرد، «فضا» ثابت، ولی «استفاده‌کنندگان» فضا متغیر می‌شوند.

روش لابراتوارشبه سازی

این روش در سال ۱۹۶۶ به وسیله «وینکل» و «اسانف» در دانشگاه واشینگتن آمریکا انجام گرفت که امکان مطالعه یک فضای واقعی را به صورت «لابراتوار» از طریق «شبه سازی» فراهم می‌کرد. هدف این مطالعه، روشی جهت پیش‌بینی رفتار استفاده‌کنندگان آتی فضاهای مورد نظر بود تا امکان انطباق طراحی این فضاها با نیازهای واقعی استفاده‌کنندگان فراهم شود. در این روش از دو طریق نسبت به مطالعه اقدام شد.

روش اول، تعقیب بازدید کنندگان

در این روش با مشاهده و ثبت حرکات بازدیدکنندگان و با استفاده از پلان گالری‌های موزه و یک ساعت صورت می‌گرفت و مسیر حرکت بازدیدکنندگان با مدار، به صورت خطی مستد روی پلان موزه منعکس می‌شد. پس از اتمام هر بازدید، مصاحبه‌ای از بازدیدکنندگان بعمل می‌آمد و نحوه و چگونگی الگوهای رفتاری آنان در موزه ثبت می‌شد. در این روش، نمونه‌گیری به صورت تصادفی و بر اساس هر چند دقیقه یک نفر انجام می‌شد.

روش دوم، شبهه سازی

پس از ثبت وضعیت واقعی حرکت‌ها، یک مدل ساختگی تشکیل می‌شد تا امکان مقایسه نتایج فراهم شود. نحوه مطالعه به این ترتیب بود که اسلایدهایی از فضاهای مختلف موزه به خصوص فضاهای مورد توجه بازدیدکنندگان تهیه می‌شد و با سه پروژکتور از اتاقکی که برای این کار در نظر گرفته شده بود، روی سه پرده نمایش داده می‌شد.

روش زندگی اجتماعی در فضاهای کوچک شهری

«ویلیام رایت» در سال ۱۹۸۰ تحقیقی تحت عنوان «زندگی اجتماعی در فضاهای کوچک شهری» انجام داد که نخستین تحقیق بنیادین در شناخت رفتارهای مردم عادی در خیابان و نظم و روال حاکم بر رفتارها و نحوه آداب و اخلاق شهروندان در به‌کارگیری فضاهای شهری به‌شمار می‌رود. وایت در این تحقیق نشان داد که کدام فضاهای شهری در برابر رفتارهای انسان شهری «پاسخگو» و کدام یک «پاسخگو» نمی‌باشند. همچنین باید به تحقیقات «بتلی و همکاران» نیز در ایجاد «محیط‌های پاسخگو» در ساختار شهری اشاره کرد.

روش بررسی الگوهای رفتاری شهروندان

این روش به وسیله «کانستانزا کانینگهام ریسیولی» در پروژه‌ای برای میدان Piazzale Tecchio در شهر ناپل به انجام رسید که معطوف به بررسی «الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان فضا» می‌شد و از آن برای تجدیدنظر در طرح میدان استفاده شد. این بررسی با وجود ایده‌های جالب توجه، به دلیل محدودیت‌ها و فرضیات فراوانی که در آن وجود دارد، ارزش و اعتبار چندانی نیافته است.

روش‌های ابزاری تکنیکی

علاوه بر این بر حسب نوع ابزار و فناوری مطالعاتی نیز می‌توان مراتبی را بر چگونگی مطالعه فرهنگ شهرنشینی و الگوهای رفتاری حاکم در نظر گرفت که می‌توانند در روش‌های فوق و خاصه در روش مشاهده ساده مورد استفاده قرار گیرند. این روش‌ها از مؤلفه‌های ابزاری ویژه‌ای در بررسی رفتارهای شهروندان بهره می‌گیرند که فقط هنگامی کاربرد می‌یابند که امکان بررسی از طریق دیگر شیوه‌ها ممکن نباشد یا بر اساس شرایط زمانی و مکانی و اقتضای فرهنگی و اجتماعی، باید از آنها بهره برده شود. در هر صورت این روش‌ها می‌توانند به‌عنوان مؤلفه‌هایی تأثیرگذار، به کارآمدی و ارتقای مؤثر نتایج بیفزایند.

روش فیلمبرداری

در این روش بر حسب محل و منطقه مورد بررسی از لحاظ ابعاد مکانی یا «مدت زمانی» پژوهش، از فیلمبرداری استفاده می‌شود که می‌تواند با ضبط «ویدئویی» نیز همراه شود. این روش از آنجا که کمترین مداخله مشاهده‌گر در محیط شهری را دارد و جزئی از «میلان فضاهای شهری» تصور می‌شود و کمترین میزان آگاهی یا توجه شهروندان را به‌خود جلب می‌کند، می‌تواند موارد استفاده مناسب‌تری نسبت به روش‌های دیگر داشته باشد. بر این اساس می‌توان به نکات قوت این روش چنین اشاره کرد:

۱. کمینه مداخله در ساختار کالبدی شهری
۲. کمینه استفاده مستقیم مشاهده‌گر در مطالعه رفتار شهروندی
۳. ایجاد کمترین توجه شهروندان و امکان بروز رفتارهای واقعی شهروندان
۴. صرفه جویی در زمان و هزینه مشاهده‌گران در روند مطالعه فرهنگی
۵. افزایش میزان کارآمدی نتایج و ارتقای مؤثر مطالعه و بررسی

روش عکسبرداری

در این روش از طریق «عکسبرداری» از نوع و

چگونگی رفتارها و فرهنگ حاکم بر الگوهای رفتاری شهروندان، می‌توان به ثبت و ارزیابی رفتارها و فرهنگ حاکم بر شهر در حوزه شهرنشینی پرداخت. این روش راهنگام بررسی «حوزه‌های محدوده، مورد استفاده قرار می‌دهند و در محیط‌هایی با ابعاد کوچک کاربرد دارد.

نتیجه گیری

فضاها و منظر شهری باید متعلق با نیازهای رفتاری و روانشناختی شهروندان، طراحی و برنامه‌ریزی شوند که در این میان، توجه به فرهنگ شهرنشینی و مطالعه آن می‌تواند امکان تحقق این امر را بهبود بخشد و بر کارآمدی حوزه مداخلات در ساختار شهری بیفزاید. بر این اساس لازم به نظر می‌رسد تا با ارزیابی و بررسی فرهنگی رفتارهای شهروندی، این امکان را فراهم آورد تا فضاهای شهری در راستای نیازهای رفتاری سالم شهروندان قرار گیرند. در این رابطه توجه به رویکردهای بررسی و آمایش «الگوهای رفتاری» در «مکان رفتارهای شهری» لازم است. این موضوع در ایران مورد دقت اهل نظر و متخصصان شهری و پژوهشگران مطالعات شهری قرار ندارد و غیر از معدودی تحقیقات، نمونه‌های باورزی از این مذاقه و ارزیابی دیده نمی‌شود. نتایج پژوهش حاضر که از رویکرد تحلیل توصیفی فرا تحلیل استفاده کرده است، می‌تواند با در نظرگیری شرایط طرح و پروژه موردی، خصوصیات رفتار و ساختار اجتماعی، مورد استفاده قرار گیرد تا بیشینه انطباق فضایی در قضا و منظر شهری با نیازهای زیباشناختی، روانی و بالاختص الگوهای رفتاری افراد ساکن شهر فراهم شود. ■

فهرست منابع

- ۱- آلمن، ایروین (۱۳۸۲) «محیط و رفتار اجتماعی» ترجمه علی نمازبان، مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- ۲- سارج، مایک و آلن، وارد (۱۳۸۰) «جامعه‌شناسی شهری» ترجمه ابوالقاسم پور رضا، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها، تهران.
- ۳- شیخی، محمد تقی (۱۳۸۴) «جامعه‌شناسی شهری»، چاپ دوم، شرکت سهامی انتشار، تهران.
- ۴- خلیانکوف، پانکل (۱۳۸۳) «جامعه‌شناسی شهری» ترجمه عبدالحمید نیک‌گهر، نشر آگه، تهران.
- ۵- سحرینی، سیدحسین (۱۳۷۸) «تحلیل فضاهای شهری، در رابطه با الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان و ضوابطی برای طراحی»، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- ۶- پیوچی، فرانکو (۱۳۷۷) «تکوین دولت مدرن»، ترجمه بهزاد پاشی، نشر آگه، تهران.
- ۷- تاج بخش، گلنار (۱۳۸۳) «والتر دینامین: دگرگونی تجربه و خاطره در عصر جدید و کلاشهر مدرن»، نشر علمی پژوهشی هنرهای زیبا، شماره ۲۰، زمستان ۱۳۸۳.
- ۸- سنججو، شهرام (۱۳۸۱) «خلاصه مباحث شهرسازی»، انتشارات پردلوش، تهران.
- ۹- محسنی، منوچهر (۱۳۷۵) «بررسی آکادیمی‌نگارها و رفتارهای اجتماعی و فرهنگی در ایران»، معاونت پژوهشی و آموزشی وزارت

فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران.

۱۰- محسنی، منوچهر و علی اسدی (۱۳۵۹) «گرایشهای فرهنگی و نگرشی اجتماعی در ایران»، پژوهشکده علوم ارتباطی و توسعه ایران، تهران.

۱۱- محسنی، منوچهر و علی اسدی (۱۳۵۶) «گرایشهای فرهنگی و نگرشی اجتماعی در ایران»، پژوهشکده علوم ارتباطی و توسعه ایران، تهران.

۱۲- سرمد، زهره و بازرگان، عباس و الهه، حجازی (۱۳۷۶) «روشهای تحقیق در علوم رفتاری»، انتشارات آگه، تهران.

۱۳- محمودی نژاد، هادی و علی اکبر نقویان (۱۳۸۵) «توسعه پایدار شهری و رفاه اجتماعی شهروندی»، تهران- نشریه جستارهای شهرسازی، بهار ۱۳۸۵.

۱۴- گی‌ارمه (۱۳۷۶) «فرهنگ و دموکراسی»، ترجمه مرتضی ناقد فر، نشر ققنوس، تهران.

۱۵- کوهن، کارل (۱۳۷۳) «دموکراسی»، ترجمه فریبرز سجیدی، نشر خوارزمی، تهران.

۱۶- سازمان فرهنگی و هنری شهرداری تهران (۱۳۸۰)، «همایش اولین توسعه و سند توسعه فرهنگی اجتماعی شهر تهران»، انتشارات سازمان فرهنگی هنری شهرداری، تهران.

۱۷- هادی جابری مقدم، مرتضی (۱۳۸۴) «شهر و مدرنیته»، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران.

۱۸- خلنگ، جان (۱۳۸۱) «آفرینش نظریه معماری: نقش علوم رفتاری در طراحی محیط»، ترجمه علی رضا عینی فر، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.

۱۹- سوزین، سید غلامرضا (۱۳۸۴) «فرهنگ شهرنشینی»، نشریه پیام مهندسی، سال ششم، شماره ۲۵.

۲۰- گنجی آرای، جواد (۱۳۸۲) «شهرداری و شهرسازی فرهنگی»، ماهنامه شهرداری ۱۵۶، سال چهارم، شماره ۴۹.

۲۱- کروندلاند، بو (۱۳۸۵) «شهر در دوران جامعه شبکه‌ای»، مروری بر نظریات مانوئل کاستلور، ترجمه آراز امین تاصیری، نشریه جستارهای شهرسازی، سال پنجم، شماره ۵ و ۱۶.

۲۲- کاستلور، مانوئل (۱۳۸۰) «عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ»، ترجمه علی پایا، جلد اول، نشر طرح نو، تهران.

۲۳- معاونت توسعه مدیریت شهری (۱۳۸۲) «شهروند چیست؟ مدیریت شهروند مدار چگونه مدیریتی است؟»، ماهنامه شهروند مداری، شماره ۱۲ و ۱۴.

۲۴- سعید، دین (۱۳۷۹) «منلهای دموکراسی»، ترجمه عباس محیره، نشر روشنگران، تهران.

25-Kuethe, J.L. (1962) Social Schemas, Journal of Abnormal and Social Psychology, pp.31-38.

26-Kuethe, J.L. (1962) Social Schemas and the reconstruction of Social Object display from Memory, Journal of Abnormal and Social Psychology, pp.71-75.

27-Kuethe, J.L. (1964) Prejudice and aggression: A Study of Specific Social Schemata, perceptual and Motor Skills, pp.655-671.

28-Horowitz, M.J.(1968) Spatial Behavior and Psychopathology, The Journal of Nervous and Mental Disease, pp.24-35.

29-Barker, Roger,(1968) Ecological Psychology: Concepts and Methods for Studying Human Behavior, Stanford, CA. Stanford University Press.

انتخاب رنگ در طراحی با رویکرد فرکانس در معماری

■ مهندس سولماز شعاعی، پژوهشگر حوزه معماری و شهرسازی
■ دکتر حسین سلطانزاده، عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین
■ دکتر حمیدرضا شعاعی، عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شاهرود

مقدمه

عینی و روانی، اما واژه رنگ مترادف با pigment و colorant به معنی رنگدانه و رنگ‌دهنده است که ارتباط با خواص فیزیکی و شیمیایی مولکول‌های رنگ‌دار دارد و ماهیت رنگ را مورد بررسی قرار می‌دهد.

دیدن رنگ‌ها

اشیا به دلیل نحوه انعکاس نور از روی آنها رنگی دیده می‌شوند. نور سفید خورشید یا لامپ برقی حاوی همه رنگ‌های طیف نور است. وقتی نور سفید روی یک شیء می‌افتد، شیء را تشکیل می‌دهند؛ مثلاً یک شیء سبز رنگ است که فقط پرتوهای سبز را منعکس و بقیه را جذب می‌کند. شیء که همه رنگ‌های طیف نور را منعکس کند، سفید دیده می‌شود. شیء که هیچ رنگی را منعکس نکند، سیاه دیده می‌شود.

رنگ بازتابی از نور است که به شکل‌های متفاوتی در می‌آید و این بازتاب مجموعه وسیعی را شامل می‌شود. اگر یک ناحیه باریک از طول موج‌های نور مرئی توسط ماده جذب شود رنگ به‌وجود می‌آید.

نور سفید از طیف کاملی از رنگ‌ها تشکیل یافته است. اگر یک ناحیه باریک از طول موج‌های نور سفید توسط ماده جذب شود، بقیه طول موج‌ها از ماده عبور کرده و چشم انسان طول موج‌های ترکیبی که از ماده عبور کرده را می‌بیند.

در این پژوهش با نگاهی دیگر به بررسی رنگ‌ها و بازه‌های فرکانسی رنگ‌ها می‌پردازیم و آنها را از دیدگاهی علمی‌تر مورد بررسی قرار می‌دهیم. هدف از این پژوهش رسیدن به المان‌های بیشتر و تأثیرگذارتر در طراحی و طراحی محیطی با بار حسنی بیشتر و تأثیرگذاری عمیق‌تر بر افراد است.

در این مجموعه در ابتدا به تعریف رنگ و فرکانس پرداخته سپس ارتباط بین رنگ‌ها و فرکانس‌ها را مطالعه نموده و در انتها به تأثیری که هر رنگ با بازه فرکانسی خاص خود می‌تواند بر فیزیولوژی افراد در لحظه و نمونه‌برداری حافظه آنها در طولانی مدت و در نتیجه به دلیل کد گذاری غریزی منجر به اصلاح رفتار اجتماعی در محیط شود، می‌پردازیم و نگاهی به معماری و طراحی شهری و تأثیرگذاری رنگ‌های به‌کار رفته در محیط بر افراد می‌اندازیم. روش تحقیق در این مجموعه بر اساس تحقیقات پژوهشی تحلیلی است.

پیشینه تحقیق

حدود هشتاد هزار سال پیش بشر موفق به رنگ کردن اشیاء شد که در ابتدایی‌ترین شکل آن فقط دو رنگ سیاه و قرمز بود.

تا اوایل قرن هجدهم میلادی، رنگ کردن اشیاء بیشتر جنبه هنری و تشریفاتی داشته و نقاشی با الهام از طبیعت صورت می‌گرفته است. گفته می‌شود که چشم انسان قادر است حدود دو میلیون رنگ را از یکدیگر متمایز کند و تشخیص دهد.

یوهانس اتین در کتاب خود به نام «هنر رنگ»، که در سال ۱۹۶۱ م. در آلمان به چاپ رسیده، نوشته است: «رنگ، همه مواهب خود را به همه تقدیم می‌کند، ولی رموز نهان‌تر خود را فقط برای شیفتگان واقعی مکشوف می‌سازد و فقط کسانی که عاشق رنگ هستند، می‌توانند زیبایی و کیفیت ذاتی آن را درک نمایند.»

واژه رنگ مترادف کلمه انگلیسی Hue یا Colour، پدیده‌ای است فیزیکی که در اثر تابش و رفتار انعکاسی نور در برابر چشم ناظر، ظاهر می‌شود و پدیده‌ای است

از رنگ برای محافظت، نگهداری، دکوراسیون یا جهت اضافه کردن هرگونه قابلیت روی یک سطح پوشانده شده با رنگدانه می‌شود، استفاده می‌شود. مثال‌هایی از محافظت عبارتند از پوشاندن سطح فلزات برای کند کردن خوردگی یا رنگ کردن خانه جهت محافظت از آن در برابر عناصر خارجی (آب، خاک و...)، مثالی از دکوراسیون، رنگ کردن اتاقی برای آماده سازی آن جهت جشن می‌باشد. استفاده‌های دیگری که از رنگ می‌شود، شامل برگرداندن رنگی خاص از روی سطح یا استفاده روی سطوح علیه حرارت یا موازات با استفاده حرارتی از آن سطح در کاربردهای مختلف است. مثال کاربردی دیگری در این زمینه برای تشخیص علامات صنعتی یا هشدارها با علامت‌گذاری لوله‌ها در صنعت یا در زمینه کاربردهای نظامی است. در نهایت تمام این نشانه‌گذاری‌ها با فرکانس رنگ‌ها و نوع تأثیرگذاری آنها ارتباط مستقیمی دارد. رنگ را برای هر جسمی می‌توان استفاده کرد. رنگی که ما می‌بینیم حاصل طول موج نور منعکس شده از آن است. طیف‌های قابل دیدن بین فرسوخ (در انتهای طیف گرم) و قرابنفش (در انتهای طرف سرد) قرار دارند.

هر رنگ سه صفت یا سه بُعد بصری فام، درخشندگی و اشباع مستقلاً تغییرپذیر دارد. فام، صفتی از رنگ است که جایگاه آن را در سلسله رنگی (از قرمز تا بنفش) معادل با نور طول موج‌های مختلف در طیف مرئی مشخص می‌کند. گفته می‌شود که تقریباً ۱۵۰ فام متفاوت را می‌توان تشخیص داد، ولی همه آنها به طور مساوی در طیف مرئی توزیع نشده‌اند؛ زیرا چشم ما برای تفکیک فام‌ها در طول موج‌های بلندتر توانایی بیشتری دارد. بلندترین طول موج‌ها در منطقه قرمز و کوتاه‌ترین طول موج‌ها در منطقه بنفش هستند. دسته‌بندی عمومی رنگ‌ها به بی‌فام (سیاه، سفید و خاکستری‌ها) و فام‌دار (قرمز، زرد، سبز...) بر همین صفت مبنی است. برای سهولت درک مطلب، فام را می‌توان مشخص‌کننده اسم عام رنگ‌ها تعریف کرد.

قرمز، زرد و آبی را فام‌های اولیه می‌نامند و چون مبنای سایر فام‌ها هستند، رنگ‌های اصلی نیز نام گرفته‌اند. فام‌های ثانویه عبارتند از نارنجی، سبز و بنفش که از اختلاط مقادیر مساوی از دو فام اولیه حاصل می‌شوند. فام‌های ثالثه زرد نارنجی (پرتغالی)، نارنجی قرمز، قرمز بنفش (ارغوانی)، بنفش آبی (لاجوردی)، آبی سبز (فیروزه‌ای)، سبز زرد (مغز پسته‌ای) از اختلاط فام‌های اولیه و ثانویه به‌دست می‌آیند. دوازده فام نامبرده را با ترتیبی معین در چرخه رنگ، نشان می‌دهند.

در چرخه رنگ، فام‌های ثانویه و ثالثه‌ای که بین یک زوج فام اولیه جای گرفته‌اند، روابط خوشخوانندی دارند و در کنار هم ساده‌ترین هماهنگی رنگی را پدید می‌آورند.

درخشندگی (والور)، دومین صفت رنگ است و درجه نسی تیرگی و روشنی آن را مشخص می‌کند (غالباً نقاشان اصطلاح رنگسایه را نیز در همین معنا به کار می‌برند). معمولاً درخشندگی رنگ‌های فام‌دار را در قیاس با رنگ‌های بی‌فام می‌سنجند. در چرخه رنگ، زرد بیشترین درخشندگی (معادل خاکستری روشن نزدیک به سفید) و بنفش کمترین درخشندگی (معادل خاکستری تیره نزدیک به سیاه) را دارد. در سلسله رنگ، هر فام نسبت به دیگری میزان تیرگی یا روشنی ذاتی‌اش را می‌نمایاند. معکوس کردن این ترتیب طبیعی، ناسازگاری رنگی به بار می‌آورد (مثلاً اگر بنفش روشن در کنار سبز زیتونی قرار گیرد، نوهی تکان بصری ایجاد می‌کند. اشباع (پرمایگی)، سومین صفت رنگ است و میزان خلوص فام آن را مشخص می‌کند (گلد وازه شدت را در این مورد به کار می‌برند). فام‌های چرخه رنگ صد در صد خالص‌اند، ولی در طبیعت به ندرت می‌توان فام خالصی یافت. همچنین کمتر رنگی‌های حد اشباع فام مربوطه در چرخه رنگ را دارد. اگر فام‌ها به هم آمیخته شوند، رنگ‌های شکسته به‌دست می‌آیند. اختلاط فام‌های خالص با یکدیگر یا با رنگ‌های بی‌فام، باعث تغییر در پرمایگی و درخشندگی‌شان می‌شود. به‌طور کلی، هر فام قابلیت ایجاد رنگ‌های متنوعی را در حوزه خود دارد که به آن تلون (وازیاسیون) می‌گویند؛ مثلاً انواع صورتی، آجری و قهوه‌ای، تلون در فام قرمز هستند.

چگونگی متظاهر شدن رنگ‌ها از دیگر مباحث رنگ‌شناسی است. در تجربه، سه نمود مختلف فیلم رنگ، حجم‌رنگ و سطح‌رنگ را در رنگ‌ها می‌توان تشخیص داد.

فیلم رنگ، رنگی است که در فاصله‌ای نامشخص نسبت به بیننده ظاهر می‌شود (مثلاً رنگی که در طیف‌نما اسپکتروسکوپ می‌توان دید، یا رنگ آسمان خاکستری یکنواخت). فیلم رنگ، بافت واضحی ندارد و گویی شخص می‌تواند کمابیش به درون آن رسوخ کند. همواره در تراز جلو به چشم می‌آید. فیلم رنگ را نمی‌توان همچون کیفیتی در اشیاء یا متعلق به زویه اشیاء دانست. حجم‌رنگ را در اشیای پشت نما می‌توان دید (مثلاً در یک استکان چای یا در بخار رنگین). حجم‌رنگ در فضای سه بُعدی که اشغال کرده است، گسترش می‌یابد، ولی تراز مغزبری نسبت به چشم بیننده ندارد.

سطح‌رنگ، چنان به نظر می‌آید که روی سطح شیء قرار گرفته است (مثلاً در یک کاغذ رنگی). بافت رویه شیء را به خود می‌گیرد و حایل غیر قابل نفوذ برای چشم ایجاد می‌کند. سطح‌رنگ را معمولاً همچون کیفیتی در خود شیء می‌انگاریم.

از این سه کیفیت ظاهری که اشاره کردیم، نمودهای دیگری چون تلانو، فروغ و فلرئما ناشی می‌شوند.

در چشم نیستند، ولی رنگ‌های گرم، محرک سیستم عصبی هستند و احساسات را تشدید می‌کنند. این دسته از رنگ‌ها به وضوح قابل رؤیتند و موجب جلب توجه می‌شوند.

رنگ‌های گرم نیمه قرمز چرخه رنگ‌ها به عنوان رنگ‌های گرم شناخته می‌شوند که شامل زرد سبز و قرمزبنفش هستند.

مناطق قوت: این رنگ‌ها القاء کننده گرمی و راحتی هستند.

مناطق ضعف: رنگ‌های گرم زیادی در تصویر باعث تضعیف برجستگی که باید در تصویر وجود داشته باشد می‌شود.

رنگ‌های سرد نیمه آبی چرخه رنگ به عنوان رنگ‌های سرد شناخته می‌شوند که شامل آبی سبز و آبی بنفش هستند.

مناطق قوت: این رنگ‌ها آرام و راحت هستند. این رنگ‌ها ممکن است به صورت غیر صمیمی و بی‌تکلف و ساده دیده شوند و برای انتخاب به عنوان پس زمینه مناسب هستند.

مناطق ضعف: این رنگ‌ها احساس منفعلانه داشته و ممکن است برای تصاویر گرافیکی قوی مناسب نباشند.

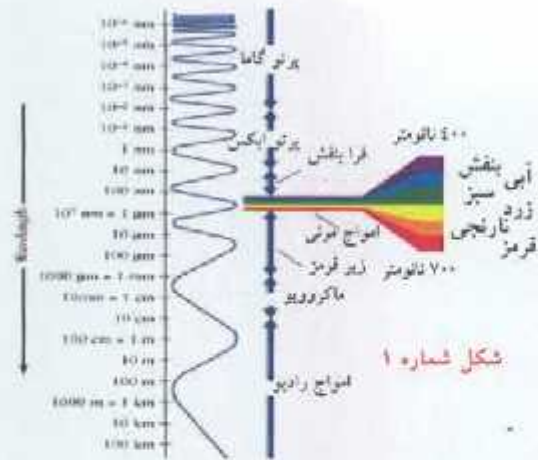
نکته: بنفش نقشی دوگانه دارد در کنار رنگ‌های گرم خاصیت گرمی و در کنار رنگ‌های سرد خصلت سرد دارد. به طور کلی می‌توان رنگ‌های اصلی را «زرد = متناسب با شکل مثلث، قرمز، متناسب با شکل مربع، آبی، متناسب با شکل دایره» دانست و در کنار آن سه رنگ دیگر «نارنجی، سبز و بنفش» را در گروه رنگ‌های مکمل طبقه‌بندی کرد.

بسیاری از نقاشان از این کیفیت رنگ‌ها برای فضاسازی تصویری بهره گرفته‌اند. منشأ احساس‌هایی چون گرمی، سردی، پیش آیندگی، پس روندگی، وزن و اندازه رنگ‌ها که اصطلاحاتی رایج در ادبیات هنرهای تجسمی‌اند) همانا سه صفت اساسی رنگ، یعنی لام، درخشندگی و اشباع است.

ماهیت رنگ‌ها

رنگ به طور کلی تأثیرات بیشماری روی عملکردهای بدن انسان داشته که از جمله آنها می‌توان به تأثیر رنگ روی عملکردهای فیزیولوژیک یا ذهنی انسان اشاره نمود. توضیح در رابطه با تأثیرات رنگ‌ها و خواص فیزیکی که منجر به مشاهده اجسام به رنگ‌های متنوع و متفاوت می‌شود.

به‌طور کلی مشاهده یک جسم به یک رنگ خاص به طول موج نور بازتابی از آن جسم مرتبط است؛ به‌عنوان مثال، چمن تمامی طول موج‌های موجود در طیف نورهای مرئی را به استثنای نور سبز جذب می‌کند و به

شکل شماره ۱

نقاشان با سطح رنگ سر و کار دارند، ولی بخشی از صناعت آنان معطوف به ایجاد نمودهای حجم رنگ، قلم رنگ، تالار و فرورج به وسیله رنگیزه است که در واقع چنین کیفیت‌هایی را ندارد. آن دسته از حجم سازان مدرن که با موادی چون پلاستیک کار می‌کنند، از نمود حجم رنگ بهره می‌گیرند.

یکی از ملاحظات روانشناختی رنگ که در کاربرد هنری رنگ اهمیت دارد، بررسی تأثیر متقابل رنگ‌ها است. جلوه یا اثر هر رنگ در جوار رنگ دیگر تغییر می‌کند اگر در شرایط روشنایی مناسب، چند ثانیه به یک رنگ قام دار خیره شویم و بی‌درنگ بر سطحی سفید بنگریم، مکمل آن رنگ را خواهیم دید. این پدیده را که ناشی از واقعیت فیزیکی رنگ عینی نیست، بی‌انگاره می‌نامند. بی‌انگاره هر رنگ، رنگ مجاورش را تحت تأثیر قرار می‌دهد و در نتیجه، تفاوت کیفی آن دو رنگ بارزتر می‌شود؛ مثلاً قرمز در کنار سبز، پرمایه‌تر به نظر می‌رسد و برعکس. تغییری که بدین‌سان در جلوه رنگ‌ها پدید می‌آید، مشخص‌کننده تباین آنها است. اگر موقعیت دو حوزه رنگی مقایسه شده چنان باشد که تغییر جلوه رنگ‌ها با هم تلاقی کند، اصطلاح تباین همزمان به کار برده می‌شود.

رویکرد روانشناختی رنگ به احساس‌های معینی نیز بستگی دارد که رنگ‌های عینی در بیننده بر می‌انگیزند. به سخن دیگر، در این مقوله، رابطه رنگ‌های عینی با اثرات ذهنی‌شان مورد نظر است. رنگ‌هایی که حاوی مقدار زیادی آبی هستند (از بنفش تا سبز)، نسبت به رنگ‌هایی که زرد یا قرمز بیشتری در خود دارند (از مغز پسته‌ای تا ارغوانی)، سردتر می‌نمایند. رنگ‌های سرد، مختصر کاهش در دمای بدن نگرند. ایجاد می‌کنند و رنگ‌های گرم باعث مختصر افزایش دمای بدن می‌شوند. به لحاظ بصری، رنگ گرم پیش می‌آید و رنگ سرد پس می‌نشیند.

رنگ‌های سرد رنگ‌های آرامش بخش هستند و هارمونی آنها در محیط‌های مختلف بیشتر است و زیاد

همین دلیل به رنگ سبز مشاهده می‌شود. همین موضوع در مورد تمامی اجسام صادق است.

رنگ به عنوان ماهیتی از نور

رنگ‌ها در هنگام شکسته شدن نور، به طول موج‌های مختلف پدید می‌آیند؛ دقیقاً مشابه قرار دادن یک منشور در مقابل نور خورشید. در این هنگام رنگین کمانی از رنگ‌ها در سطح مخالف منشور تشکیل می‌شود.

انواع متعددی از امواج الکترو مغناطیس وجود دارند که از جمله آنها عبارتند از امواج نوری، امواج ماوراء بنفش، امواج مادون قرمز، پرتو گاما، و پرتو ایکس.

چشم انسان فقط قادر به مشاهده طیف محدودی از طول موج‌های الکترو مغناطیس است. طیف طول موج‌های نور مرئی از ۴۰۰ تا ۷۸۰ نانومتر را در بر می‌گیرد. این محدوده فقط منطقیه بسیار محدودی از طول موج‌های امواج الکترو مغناطیس را در بر می‌گیرد، اما تمامی رنگ‌های موجود در رنگین کمان در همین محدوده قرار دارند. چشم انسان قادر به دیدن طول موج‌های خارج از محدوده طیف مرئی نیست، همچنین حساسیت چشم انسان نسبت به همه رنگ‌ها یکسان نیست. چشم رنگ‌هایی را که در نزدیکی وسط طیف مرئی قرار دارند بهتر می‌بیند و حساسیت آن نسبت به رنگ‌های موجود در در انتهای طیف مرئی یعنی رنگ‌های بنفش و قرمز حداقل است.

رنگ‌های مرئی طول موج‌های مختلفی دارند. رنگ‌ها از کوتاه‌ترین تا بلندترین طول موج به ترتیب عبارتند از بنفش، آبی، سبز، زرد، نارنجی، و قرمز. طول موج نور ماورای بنفش از طول موج نور مرئی بنفش کوتاه‌تر و طول موج نور مادون قرمز از طول موج نور قرمز مرئی بلندتر است. نور سفید ترکیبی از رنگ‌های محدوده مرئی طیف نوری و سیاه نیز فقدان هرگونه نور است؛

به عنوان مثال، طول موج نور مرئی آبی تقریباً برابر است با ۴۷۵ نانومتر. به دلیل طول موج کوتاه‌تر نور آبی در طیف نورهای مرئی، نور آبی توسط مولکول‌های موجود در اتمسفر زمین بهتر پراکنده شده و به همین دلیل نیز آسمان آبی به نظر می‌رسد.

طول موج نور مرئی سبز برابر است با ۵۱۰ نانومتر. تمامی رنگ‌های موجود در محدوده مرئی طیف نوری به استثنای نور سبز توسط برگ‌های درختان جذب می‌شوند. برگ‌ها نور سبز مرئی را از سطح خود منعکس کرده و به همین دلیل نیز برگ‌ها سبز به نظر می‌آیند. نیوتون برای اولین بار کلمه طیف نوری را به کار برد. بر طبق فرضیه ارائه شده توسط نیوتن: نور از اجزائی تشکیل شده که این اجزاء رنگ‌های مختلف را پدید می‌آورند. همچنین رنگ‌های مختلف نور در یک جسم شفاف با سرعت‌های مختلفی حرکت می‌کنند؛ به طوری

که نور قرمز سریع‌تر از نور بنفش قادر به حرکت کردن در یک شیشه می‌باشد. در نتیجه، به هنگام عبور از داخل یک منشور نور قرمز با زاویه‌ای کمتر از زاویه شکست نور بنفش توسط منشور منعکس می‌شود و به همین دلیل نیز از عبور نور سفید از داخل یک منشور طیفی از نورهای مختلف پدید می‌آید. نیوتن طیف نوری را به هفت رنگ مختلف قرمز، نارنجی، سبز، آبی، نیلی، و بنفش تقسیم‌بندی کرد. او این هفت رنگ را با اعتقادی برگرفته از یونانی‌های باستان انتخاب نمود. آنها بر این اعتقاد بودند که بین رنگ‌ها نت‌های موسیقی، اجسام موجود در منظومه شمسی و روزهای موجود در یک هفته یک ارتباط خاص وجود دارد.

نور و رنگ‌های تشکیل‌دهنده آن تأثیرات زیادی روی عملکردها و حالات فیزیولوژیک و روحی بدن انسان می‌گذارند.

به گفته نیوگیمبل، چینی‌ها همیشه بیماری را با توجه به «رنگ»، نبض، چهره بیمار و همچنین بافت‌ها و دستگاه‌های بدن تشخیص می‌دادند. به اعتقاد آنها نیز قرمز نشان‌دهنده بحسی قلب و نبض و رنگ زرد نشان‌دهنده سلامت معده بوده است.

رنگ همچنین در نظریه مزاج‌ها مورد توجه قرار گرفته بود و هر یک از مزاج‌ها یا یک رنگ خاص نشان داده می‌شد. خون قرمز، صفرای زرد، خلط سفید و سودای سیاه اختلال در هر یک از این مزاج‌ها به صورت تغییر در رنگ پوست، زبان، ادرار و مدفوع ظاهر می‌شد. قدرت درمانی نور خورشید به واسطه وجود رنگ‌های مختلف طیف نوری در نور سفید می‌باشد.

رنگ قرمز

ویژگی: رنگ عشق، تحرک و انرژی است. ضربان قلب را افزایش می‌دهد و باعث نشاط و سرزندگی می‌شود.

کاربرد: در اتاق غذاخوری، آشپزخانه، راهروها و اتاق بازی کودکان. از آنجا که قرمز میزان ضربان قلب را افزایش می‌دهد، توصیه می‌شود از این رنگ به صورت محتاطانه در اتاق خواب و اتاق کار استفاده شود.

رنگ قرمز در فضا

استفاده کنید؛ زیرا در غیر این صورت، آن فضا کوچکتر به نظر می‌رسد.

وجود مقداری رنگ قرمز می‌تواند اشتها را تحریک کند و آن را افزایش دهد؛ بنابراین استفاده از مقداری رنگ قرمز در آشپزخانه توصیه می‌شود، اما به دلیل اینکه رنگ قرمز خیره‌کننده است و نظر را به سوی خود جذب می‌کند؛ در صورت وجود رنگ قرمز در آشپزخانه در حین کار با چاقو و پخت و پز باید مراقب بود. رنگ قرمز همچنین رنگی بسیار مناسب برای راهروهای داخلی و هال است.

یک نکته در مورد دیوارهایی که تماماً به رنگ قرمز هستند، این است که اگر دیوار بکنواخت و خسته کننده به نظر می‌رسد می‌توانید یک یا چند نوار افقی را متفاوت از کل دیوار رنگ آمیزی کنید. رنگ قرمز را در اتاق خواب بیشتر در قالب کوسن‌های محملی یا روختنی‌های زیبا استفاده کنید. رنگ قرمز به اتاق خواب جلوه‌ای فریبنده و گرم می‌بخشد.

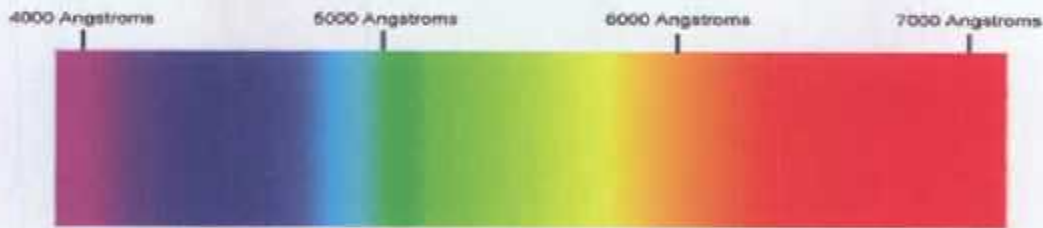
رنگ قرمز باعث هوشیاری انسان می‌شود؛ بنابراین وجود آن در اتاق کار لازم است، اما از آنجا که قرمز

قرمز قدرتمند است و به فضا عمق می‌بخشد. رنگ قرمز در چیدمان یک خانه ارزشی برابر با طلا را دارد.

طیف‌های مختلف رنگ قرمز، حالات گوناگونی را خلق می‌کنند و بسیار آشکارا و محسوس فضا را به یک فضای رمانتیک و عاشقانه یا به یک فضای شیک و رسمی مبدل می‌سازند. قرمز رنگ بسیار هوشیاری است؛ زیرا نظرها را به سرعت به خود جلب می‌کند.

تحقیقات نشان داده‌است که در فرهنگ‌های کهن و قدیمی، دو رنگ سفید و سیاه بسیار برجسته به نظر می‌رسند و چنانچه رنگ سومی وجود داشت آن رنگ، حتماً رنگ قرمز بود. در برخی از زبان‌ها برای قرمز مترادف‌هایی مثل رنگارنگ و زیبا وجود دارد.

دکتر جان ناث ات زیست شناس مطرح پس از مطالعات بی در پی به این نتیجه رسیدند که گیاهان زیر شیشه قرمز که نور خورشید را به رنگ قرمز از خود عبور می‌دهد، چهار برابر سریع‌تر از گیاهانی که در زیر نور خورشید به رنگ طبیعی هستند، رشد می‌کنند. پس از آن مطالعات دیگر دریافته‌اند که قرار گرفتن در معرض نور

قرمز خود را بالا می‌برد تا حدودی استرس را نیز با خود به همراه دارد؛ بنابراین مانند اتاق خواب، در اتاق کار هم فقط باید به مقداری رنگ قرمز بسنده کرد؛ مثلاً فقط یک صندلی قرمز پشت میز کار قرار داد یا فقط قفسه فایل‌ها را به رنگ قرمز انتخاب کرد. یکی دیگر از ویژگی‌های این رنگ، افزایش نفس برای ورزشکاران و دوندگان است. به همین علت در بیشتر مسابقات دو و میدانی زمین قرمز به رنگ قرمز است.

رنگ زرد

ویژگی: درخشندگی، حس خوش بینی و دلگرمی.

قرمز ۱۳/۵ درصد نیروی فرد را افزایش می‌دهد و ۵/۸ درصد بیشتر از شوک‌های الکتریکی ماهیچه و عضلات دست را تحریک می‌کند. از نظر علم انرژی شناسی، قرمز رنگ موفقیت، عشق و شادی است. چینی‌ها لباس‌هایی به رنگ قرمز می‌پوشند تا شاد باشند از نظر آن‌ها قرمز منبع عظیم انرژی و نشاط روح است.

روانپزشکان به افرادی که از کسالت، بی‌حوصلگی، افسردگی و بی‌حالی رنج می‌برند، استفاده از رنگ قرمز را توصیه می‌کنند.

استفاده افراطی از رنگ قرمز نیز ممکن است تأثیری عکس آنچه گفته شد را در محیط بگذارد؛ بنابراین باید از قرمز هوشمندانه استفاده شود تا آثار مفید خود را به جا بگذارد و با آن شور و شادی و انرژی به زندگی دعوت شود.

رنگ قرمز در خانه

رنگ قرمز ضربان قلب را سریع‌تر می‌کند و از این رو انرژی‌زا و هیجان‌آور است. طراحان داخلی توصیه می‌کنند در قسمت‌های کوچک از مقدار کمتری قرمز

فاصله طول موج	فاصله تواتر	رنگ
۳۸۰ تا ۴۳۰ نانومتر	۷۵۰ تا ۷۰۰ هرتز	بنفش
۴۳۰ تا ۵۰۰ نانومتر	۶۰۰ تا ۷۰۰ هرتز	آبی
۵۰۰ تا ۵۲۰ نانومتر	۶۰۰ تا ۵۸۰ هرتز	نیلی
۵۲۰ تا ۵۶۵ نانومتر	۵۸۰ تا ۵۳۰ هرتز	سبز
۵۶۵ تا ۵۹۰ نانومتر	۵۳۰ تا ۵۱۰ هرتز	زرد
۵۹۰ تا ۶۲۵ نانومتر	۵۱۰ تا ۴۸۰ هرتز	نارنجی
۶۲۵ تا ۷۴۰ نانومتر	۴۸۰ تا ۴۰۵ هرتز	قرمز

بیشتر و بهتر از زرد تیره و مات. قدرت خلق شادی و نشاط در محیط را دارد.

رنگ زرد در خانه

در اتاق‌های آفتابگیر زرد درخشان‌تر جلوه می‌کند و به مقدار زیادی گرمای خورشید را در اتاق منعکس خواهد کرد؛ در حالی که زیر نور لامپ‌های الکتریکی زرد بسیار متفاوت از آنچه در واقعیت است جلوه می‌کند.

بهتر است برای روشن جلوه دادن اتاق‌های بزرگ به‌جای سفید در رنگ آمیزی دیوارها از رنگ زرد ملایم استفاده کنید؛ زیرا در این شرایط، سفید باعث بی‌روح شدن اتاق می‌شود. همچنین برای اتاق‌های کوچک و تاریک نیز رنگ زرد براق را برای نقاشی دیوارها توصیه می‌کنیم؛ زیرا این رنگ به طرز معجزه آسانی باعث روشن شدن و بزرگ‌تر جلوه کردن اتاق‌های کوچک می‌شود.

گفتیم که زرد رنگ انرژی و تحرک است؛ بنابراین از این رنگ در جای‌جای چیدمان منزل بهتر استفاده کرد. البته بهتر است از عناصر طبیعی که زرد رنگ هستند، استفاده شود؛ مثلاً گلدانی پر از گل‌های زرد روی میز غذاخوری ...

عنت اینکه استفاده از این رنگ در اتاق غذاخوری بسیار توصیه می‌شود، اجتماعی بودن این رنگ است و وجود این رنگ در اتاق غذاخوری باعث می‌شود افراد در این اتاق احساس آرامش بیشتری کنند و از خوردن غذا در کنار هم لذت ببرند. از آنجایی که این رنگ، رنگ تحرک و فعالیت است، استفاده زیاد از آن در اتاق خواب توصیه نمی‌شود؛ زیرا ممکن است باعث بی‌خوابی شود.

رنگ آبی

ویژگی: رنگ آرامش، انیام و رهایی است. آبی محبوبیت جهانی دارد که همواره در همه جا تعاد رفع تنش و خستگی است و باعث ارتقای روابط می‌شود.

رنگ زرد باعث بهبود فعالیت‌های ذهنی و بیشتر شدن اشتها نیز می‌شود.

کاربرد: در آشپزخانه، اتاق کار و اتاق نشیمن همچنین به ندرت و به صورت خیلی ناچیز در اتاق خواب بزرگسال می‌توان از رنگ زرد استفاده کرد، اما استفاده از این رنگ در اتاق نوزادان توصیه نمی‌شود.

رنگ زرد در فضا

برخی از نقاشان خورشید را به لکه‌های زرد تبدیل می‌کنند و برخی دیگر لکه‌های زرد را به خورشید، پابلویکاسو معتقد است: «به رنگ زرد گل ترگس، پوست لیمو و کره فکر کنید! چه احساسی به شما دست می‌دهد؟! بله این حس گرمی و نشاط است. رنگ زرد یادآور شروعی دوباره و یادآور بهار و امید و آرزوهای شیرین است.»

از نظر روانشناسی، زمینه روحی و روانی انسان به گونه‌ایست که رنگ زرد باعث ارتقاء و نشاط انسان می‌شود. علاوه بر این، زرد رنگ خوش‌بینی و آرامش است؛ زرد یعنی امیدواری. روانشناسان رنگ بر این باورند که انسان‌ها در نهان و ذات خود به رنگ زرد تمایل دارند. روانشناسان رنگ زرد را باعث بالا رفتن سطح اعتماد به نفس و آرامش روحی می‌دانند. آنها معتقدند افرادی که طرفدار این رنگ هستند، پرامید، شاد و قاطع‌اند.

رنگ زرد اولین رنگی است که نوزادان در بدو تولد قادر به تشخیص آنند. جان ولگاتک فیلسوف قرن ۱۸ از رنگ زرد به عنوان رنگ دوستی و راحتی (آرامش) یاد می‌کند، او همچنین هنگام مطالعه نکات مهم را با رنگ زرد مشخص می‌کرد تا بهتر در ذهنش باقی بمانند. رنگ زرد نه تنها باعث ارتقاء فعالیت‌های جسمی می‌شود، بلکه باعث تحریک ذهن نیز می‌شود و به تقویت حافظه هم کمک می‌کند. همه طیف‌های رنگ زرد به یک اندازه تأثیرگذار نیستند؛ برای مثال، زرد شفاف و روشن خیلی

کاربرد: در اتاق کار و اتاق مطالعه، سرویس بهداشتی، اتاق نشیمن و اتاق خواب، آبی رنگ آرامش است؛ بنابراین از آن به صورت هوشمندانه و بسیار کم در حال و آشپزخانه و جاهایی که در آن فعالیت‌هایی صورت می‌گیرد، استفاده می‌شود. در مورد این رنگ تحقیقات نشان می‌دهد که موجب کاهش درد مخصوصاً در بیمارانی که از رمانتسم رنج می‌برند می‌شود.

رنگ آبی در فضا

آبی رنگ خوشبینی است. در طبیعت آبی یادآور فضایی افقی و بسیار وسیع و باز است. طبیعت دروغ نمی‌گوید! آبی رنگی بی‌انتهاست به همین دلیل است که اکثر افراد آبی را به دیگر رنگ‌ها ترجیح می‌دهند. طیف‌های رنگ آبی نیز همانند ذات این رنگ بی‌انتهای نامحدودند. جالب است بدانید که هر یک از طیف‌های رنگ آبی انرژی‌های خاص خود را در محیط منتشر می‌کند و ویژگی خاص خود را دارد؛ برای مثال، به گفته کارشناسان رنگ، طیف‌های تیره آبی مثل آبی لاجوردی یا سورمه‌ای، فن بیان و قدرت شفاف‌سخت‌گفتن را تقویت می‌کند و طیف‌های روشن آبی نیز مثل آبی ملایم سبب آرامش ذهن و تقویت تمرکز در افراد می‌شوند. زمانی که محققان از کودکان تست هوش گرفتند، مشاهده کردند کودکانی که در اتاق‌هایی با سقف آبی رنگ تست داده‌اند، نمرات بالاتری اخذ کرده‌اند.

اغلب روانپزشکان برای درمان مرض‌هایی که دارای زندگی پراسترس و پر تنش هستند، استفاده هر چه بیشتر از رنگ آبی را به آنها توصیه می‌کنند؛ زیرا به طرز معجزه‌آسایی تنش و نگرانی را از بین می‌برد و باعث فروکش کردن استرس می‌شود. آبی افراد را دعوت به صحبت و گفت‌وگو می‌کند؛ در حالی که هم زمان آرامش را در فضا القا می‌کند و محیط صلح‌آمیز را خلق می‌کند.

رنگ آبی در درمان اکثر بیماری‌های روانی از جمله افسردگی، اعتیاد و کم‌اشتهایی مؤثر است. از این رو دانشمندان و محققان در زمینه رنگ‌شناسی به کار بردن رنگ آبی را در مطب‌ها و وسایل درمانی به روانپزشکان توصیه کرده‌اند. از نظر عقاید باستانی و کهن، آبی رنگ

برقراری ارتباط است.

از لحاظ علم انرژی‌شناسی که سال‌ها پیش توسط تیتیان مطرح شد، بدن مراکز انرژی یا چاکراه‌های انرژی دارد. رنگ آبی در چاکراه خنجره قرار دارد. در حقیقت آبی انعکاس صدای ماست! کاربردهای مهم از رنگ آبی ریشه در تاریخ دارد. در قرون وسطی سنگ لاجوردی حکم طلا را داشت و از لحاظ ارزش با طلا برابری می‌کرد و آبی لاجوردی رنگ مهم و محبوب در آن دوره به شمار می‌رفت.

ترکیب آبی و سفید یک ترکیب بکر و کلاسیک است آبی و سفید مدت‌هاست که برای کوسن‌ها به کار برده می‌شود و بسیار هم مناسب است. طیف‌های مختلف آبی و سفید می‌توانند به خوبی کنار هم بنشینند و ترکیبی زیبا را خلق کنند. آبی تیره در کنار سفید شکری و گرم یا آبی روشن در کنار سفید مرواریدی، آبی و سفید زوجی هستند که همیشه پاک و بکر نمایان می‌شوند.

آبی همواره مناسب‌ترین رنگ برای سرویس‌های بهداشتی محسوب می‌شود. فیروزه‌ای ملایم رنگی بسیار مناسب برای یک سرویس بهداشتی کوچک است؛ زیرا قادر است فضا را بازتر و وسیع‌تر جلوه دهد.

کاربرد آبی در خانه

از آنجا که آبی رنگ شب نیز می‌باشد، یکی از موارد استفاده آن در اتاق خواب است. از طیف‌های خواب آور رنگ آبی مثل آبی ملایم، آبی طوسی و آبی لاجوردی بیشتر در اتاق خواب استفاده می‌شود.

از طرفی چون آبی رنگ تمرکز و آرامش فکر و روح است، رنگی بسیار مناسب برای اتاق کار نیز می‌باشد. آبی‌های ملایم، و پر انرژی با وسایل و اثاثیه با رنگ روشن و شاد به خوبی تکمیل می‌شوند و به بهترین نحو تأثیر گذارند. حتی اگر تنها یک دیوار را آبی کنید و دیوارهای دیگر را سفید کافی است؛ در همین حد هم رنگ آبی تأثیر خود را بر روی محیط می‌گذارد. در اتاق‌های شمالی بهتر است بیشتر از آبی فیروزه‌ای و آبی کبالتی استفاده شود. در اتاق‌های آفتابگیر از آبی‌های روشن مثل آبی آسمانی استفاده شود.

از آنجا که آبی یک رنگ اجتماعی و رنگ برقراری ارتباط است توصیه می‌شود از آن زیاد در اتاق نشیمن استفاده شود. برای خلق محیطی گرم و پر از نشاط از آبی‌های تیره‌تر و هم چنین برای خلق فضایی باز و وسیع از آبی‌های ملایم یا آبی طوسی استفاده نمایند و برای بیشتر شدن جلوه کار کمی تیره‌ای به آن اضافه نمایند. توصیه می‌شود در فضاهایی که در آن جا فعالیت زیادی انجام می‌شود کمتر از آبی استفاده شود. مثل اتاق بازی بچه‌ها یا آشپزخانه (آبی رنگ اشتهاآوری نیست)؛ همچنین از رنگ آبی کمی یا احتیاط در اتاق‌های شمالی

و بدون آفتاب استفاده شود، زیرا رنگ آبی یک اتاق سرد را سردتر می‌نماید.

رنگ نارنجی

ویژگی: بسیار گرم، محرک و شادی آور که گرمابخش محیط می‌باشد.

کاربرد: در ورودی و راهروها، اتاق غذاخوری و اتاق نشیمن. رنگ نارنجی رنگی محرک است بنابراین می‌توان از آن به مقدار کم و به صورت ملایم در اتاق خواب و اتاق کار نیز استفاده نمود.

نارنجی در فضا

رنگ نارنجی نمایانگر شادی، نشاط و خوش خلقی است و در گرمابخش بی‌نظیر است. استفاده از رنگ نارنجی در محیط همچون تنفس اکسیژن پاک، زندگی بخش است. به گفته فرانتس سیناترا نارنجی از شادترین رنگ‌هاست.

نارنجی شور و نشاط را به زندگی تزریق می‌کند. این رنگ هم می‌تواند تند و جسور باشد و هم ملایم و آرام. این رنگ همانند دیگر رنگ‌ها دارای طیف‌های متعددی از جمله: آجری، پرتغالی و ... می‌باشد.

هر جا نارنجی باشد گرمای خوشایندی نیز پدید می‌آید و فرد حس راحتی و امنیت پیدا می‌کند. روانشناسان رنگ معتقدند که نارنجی رنگی است که احساسات و عواطف را در وجود انسان بیدار می‌کند و حتی تا حدودی اعتماد به نفس را نیز ارتقاء می‌بخشد. نارنجی هم اگر مثل صورتی به صورت ملایم و روشن به کار برده شود، می‌تواند استرس و تنش را از میان برداشته و آرامش ایجاد کند.

نارنجی در خانه

رنگ نارنجی نیز همانند قرمز سبب افزایش اشتها می‌گردد و از این رو برای آشپزخانه رنگی مناسب است و می‌تواند برای آشپز بسیار الهام بخش و انرژی‌زا باشد. نارنجی از جمله رنگ‌های مناسب برای اتاق غذاخوری

می‌باشد زیرا همان‌طور که گفته شد، اشتها آور است و از این توانایی برخوردار است که محیطی صمیمی و راحت را به وجود آورد. به طوری که اعضای خانواده از صرف غذا در کنار هم لذت ببرند. نارنجی می‌تواند گرمابخش اتاق نشیمن نیز باشد. وجود این رنگ در اتاق نشیمن سبب می‌شود زمینه برای گفتگوهای دوستانه در محیطی صمیمی فراهم گردد. برای داشتن یک جلوه مدرن در اتاق نشیمن توصیه می‌شود برای دیوارها از نارنجی ملایم استفاده کنید و با قرار دادن کاناپه طوسی رنگ و راحتی‌های سفید رنگ و از جنس چرم به اتاق عمق و ژرفا بخشید.

وجود رنگ نارنجی در قسمت ورودی و هال به منزله استقبال با آغوشی باز از میهمانان است. اما نکته اینجاست که بهتر است کل دیوارهای هال را با رنگ نارنجی رنگ‌آمیزی نشود بلکه از گل‌های نارنجی رنگ و یا یک گلدان بزرگ به رنگ نارنجی استفاده شود تا تأثیرگذاری بیشتری داشته باشد.

رنگ سبز

ویژگی: رنگ آرامش و نشاط است همچنین رنگ هماهنگی و عدالت است.

کاربرد: این رنگ در اکثر فضاها قابل استفاده است و چون رنگ هماهنگی است می‌توان آن را با رنگ‌های دیگر ترکیب کرد. میان دیگر رنگ‌های تعادل ایجاد می‌کند. به همین دلیل گل و گیاه در خانه احساس خوبی به شما می‌دهد. این رنگ خواه در یخبندان زمستان، خواه در گرمای تابستان، باعث شادابی و سرحالی می‌شود.

سبز در فضا

هیچ رنگی در القای آرامش، لطافت و سرزندگی به پای رنگ سبز نمی‌رسند. سبز رنگ رویش و امید است. هر جا سبز هست، زندگی نیز هست. رنگ سبز رنگ میانی در طیف رنگ هفتگانه می‌باشد. از این رو سبز رنگ هماهنگی و هارمونی است. سبز دید انسان را تنظیم می‌کند و نگاه او را در مسیری صحیح هدایت

می‌نماند سبز همچنین سبب آرامش اعصاب، عضلات، و ذهن می‌گردد از این رو اکثر هنرمندان تأثیر و مجریان برنامه‌های زنده قبل از ورود به استودیو و صحنه تأثیر دقایمی را در یک اتاق سبز رنگ سبزی می‌کنند. سبز خاصیت شفابخش نیز دارد. تحقیقات نشان می‌دهد بیمارانی که در فضاهای سبز تحت درمان قرار گرفته‌اند بسیار سریع‌تر دوره درمان را می‌گذرانند و به بهبودی می‌رسند. از سوی دیگر سبز رنگ خوش بینی و امید به آینده نیز می‌باشد. به عنوان مثال زمانی که پل «بنک» در یکی از شهرهای لندن افتتاح شد ابتدا به رنگ سیاه بود. در طول آن زمان بسیاری از افراد آن شهر روی آن پل اقدام به خودکشی نمودند. پس از مدتی تصمیم گرفته شد تا رنگ پل به رنگ سبز تغییر یابد. پس از این اقدام مشاهده شد تعداد خودکشی‌ها به ۲۸ کاهش یافت. بنابراین عقاید باستانی و کهن سبز رنگ خداوند و رنگ عشق ابدی است. سبز در تفکرات مذهبی به‌عنوان یک نماد قوی و قدرتمند می‌باشد و از این لحاظ جنبه جهانی دارد. سبز رنگ مقدسی است به همین دلیل است که در اکثر مساجد رنگ غالب رنگ سبز است.

از نظر علم انرژی شناسی نیز رنگ سبز رنگ رویش و زندگی دوباره و در میان چاکراه‌های انرژی، در چاکراه قلب قرار دارد. از آنجا که رنگ سبز رنگ تناسب و عشق است، جایگاه آن در قلب انسان می‌باشد. جایی که افکار، روح و جسم آدمی در آنجا با هم در تماسند و وجود رنگ سبز در محیط به معنی آرامش، صلح و راحتی در آن مکان است.

سبز در خانه

سبز رنگی است که در همه جای خانه به زیبایی می‌نشیند. فرقی نمی‌کند که تمام دیوارها را سبز کنید یا تنها گلدانی از یک گیاه، سبز رنگ در گوشه اتاق قرار دهید. سبز به هر مقدار که در محیط به کار برده شود قادر است زندگی و روشنی را به آن فضا بیخشد. برای حفظ آرامش و هماهنگی (تناسب) در اتاق خواب از سبز ملایم استفاده شود (مثلاً سبز سبب و یا سبز پسته‌ای) سبز تیره روی یک دیوار می‌تواند احساس شفافیت و وسعت را القاء کند. اما اگر از سبز تیره خیلی زیاد و یکدست در یک فضا استفاده شود، ممکن است سبب ایجاد افسردگی گردد! بنابراین بهتر است آن را با سفید کنار هم به کار برد.

سبز به شدت تسکین‌دهنده و ضد خستگی است. از این رو رنگی بسیار مناسب برای اتاق کار می‌باشد. در اتاق کار سبز کمک می‌کند تنش‌ها و خستگی‌ها تسکین یابد، آرامش در فضا حکم فرما شود و قدرت تصمیم‌گیری و خلاقیت بالا رود. سبز همچنین برای راهروهای داخل خانه و هال مناسب است. از سوی

دیگر وجود مقداری رنگ سبز زیتونی در قسمت ورودی خانه به معنی استقبال با آغوش باز است. رنگ سبز زندگی را آسان می‌کند و برای اتاق نشیمن نیز یکی از بهترین گزینه‌هاست. چنانچه از عناصر طبیعی مثل سنگ‌ها، میلمان چرمی و کوسن‌های پشمی نیز در کنار رنگ سبز در اتاق نشیمن استفاده شود بهترین شکل ممکن است.

رنگ بنفش تیره

ویژگی: رنگی الهام بخش و مزق‌ر است و هدف‌مندی و انگیزه را در فرد القاء می‌کند.

کاربرد: در اتاق خواب و اتاق نشیمن هم چنین از طیف ملایم آن مثلاً بنفش یاسی نیز برای اتاق نشیمن، اتاق خواب و سرویس‌های بهداشتی مناسب است.

بنفش در فضا

بنفش رنگ عرفان و معنویت است. بنفش در هر طیفی که باشد الهام بخش و رنگ شاهزادگان، پادشاهان و ملکه‌هاست. بنفش سبز در اصل ترکیبی از رنگ‌های آبی و قرمز می‌باشد که ویژگی‌های هر دو رنگ را یکجا در بر دارد. تندی قرمز به واسطه آرامش و خستگی آبی فروکش می‌کند و به حس تازه تبدیل می‌شود و شما را به آرامش و رهایی دعوت می‌نماید. بنفش ملایم احساس ترس را کاهش می‌دهد و مشغله‌های فکری آزار دهنده را تعدیل می‌کند. وقتی بنفش در کنار سفید قرار می‌گیرد نماد خالص بودن و تواضع است. در فرهنگ چین بنفش رنگ رؤیا پردازان و فیلسوفان است و نشانه صداقت، وفاداری و عشق می‌باشد. علم رنگ شناسی ثابت کرده است که بنفش آثار ترس و شوک‌های روحی را پاک می‌کند و در این زمینه مانند اشعه ماوراء بنفش عمل می‌نماید.

هیچ رنگی به اندازه بنفش نمی‌تواند عرفانی و الهام بخش باشد. بنفش هم چنین یادآور غذاها و خوردنی‌های خوش مزه‌ای مثل انگور بنفش، بادنجان و تمشک می‌باشد و بسیار اشتها آوراست.

آبی کمک می‌کند تا حین آشپزی تمرکز و آرامش داشته باشید. از طرفی بنفش کمک می‌کند تا بهترین تصمیم برای انتخاب غذا گرفته شود. استفاده از رنگ بنفش در آشپزخانه از یک فرد عادی یک سرآشپز هنرمند می‌سازد.

بنفش در خانه

به چند طریق می‌توان از این رنگ در دکوراسیون اتاق نشیمن استفاده کرد. اگر از بنفش سبز برای نقاشی دیوارها استفاده شود اتاق نشیمن در عین شیک بودن کمی کم نور و تاریک تر به نظر می‌رسد. چنانچه جنبه

آرامش فضا بشر اهمیت دارد از طیف‌های روشن و ملایم بنفش مثل بنفش یاسی باید استفاده نمود. کرد. بنفش به دلیل آرامشی که به روح می‌بخشد، رنگی بسیار مناسب برای اتاق خواب است. بهتر است برای اتاق خواب از بنفش روشن (بنفش یاسی) در کنار سفید و تفرهای استفاده نمود که در این صورت تأثیر گذاری آن بر آرامش روح و جسم چندین برابر خواهد شد.

نتایج

کاربرد رنگ در ارگونومی

رنگ‌ها بخشی از زندگی ما هستند. تأثیر رنگ بر زندگی بیش از حد تصور انسان است، تنها گوشه‌ای از آثار آن را در روحیات، کار، خستگی، حوادث، هنر و ادراک انسان مشاهده می‌کنیم. با توجه به اثرات بسیار رنگ در سیستم‌های مختلف و نقش آن در طراحی و توسعه سیستم‌های انسانی، ارگونومی و مطالعه ویژگی‌های رنگ‌ها، اثرات آن بر انسان و روانشناسی او و فرآیند دریافت و تحلیل رنگ‌ها، برای مهندسان صنایع و طراحان سیستم‌های صنعتی خدماتی و همچنین مهندسان معمار و طراحان داخلی و حتی طراحان منظر شهری لازم است. پژوهش دانشمندان نشان می‌دهد، رنگ‌ها همان گونه که بر روح و روان آدمی تأثیرات گوناگونی می‌گذارند، جسم او را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهند.

رنگ و زندگی حرفه‌ای

الف) رنگ و لباس‌های اداری: لباسی به رنگ خاکستری تیره، مشکی یا آبی سیر پوشید تا شخصی موفق، آگاه و جدی به نظر برسد. پیراهن سفید و ساده احترام و رسمیت را برای شما به ارمغان خواهد آورد. پیراهن بزرگ با غیر سفید، چهره محافظه کارانه ملایم‌تری را از شما ارائه خواهد نمود. ب) رنگ و دفتر کار: دیوارهای آبی کم‌رنگ نسبت به سفید بیشتر تولید آرامش نموده و بیشتر جلب توجه می‌کند. اسباب آتیه زرشکی یا ارغوانی تیره محیط کار شما را مجلل جلوه خواهد داد.

ب) ارتباط و وابستگی: اگر دقت کرده باشید لباس افراد پلیس و نظامی معمولاً به رنگ آبی یا سبز تیره انتخاب می‌شود چون این رنگ‌ها نشانه قدرت و ابهت می‌باشند. در بیمارستان‌ها معمولاً از ملایم و البسه سبز کم‌رنگ استفاده می‌شود. چرا که این رنگ اثری تسکین دهنده و آرامش بخش دارد.

ت) مزایای تبلیغاتی: رستوران‌ها و اغذیه‌فروشی‌ها اغلب برای جلب توجه بیشتر از رنگ‌های قرمز و زرد استفاده می‌کنند. این گونه رنگ‌ها به وضوح دیده می‌شوند و بیشتر به یاد مردم می‌مانند.

رنگ در ساختمان

به کاربرد رنگ‌های سرد برای اجزای اتاق خواب مکانی به دور از تنش و آرامش بخش را برای خواب شیرین برای شما فراهم می‌کند. دیوارهای اتاق خواب را برای ایجاد آرامش به رنگ‌های سرد و ملایم مانند آبی رنگ آمیزی کنید. رنگ سفید و یا کرمی برای قسمت پذیرایی و نشیمن می‌تواند موجب راحتی اعصاب گردد. در نمای بیرونی ساختمان‌ها اگر از دو رنگ متضاد (روشن و تیره) استفاده شود موجب زیبا تر شدن شما می‌شود. در ساختمان‌های تجاری و اداری استفاده از رنگ سفید، قرمز تیره و نارنجی توصیه می‌شود. ■

منابع:

1. Berendsen, A. M., & Berendsen, A. M. (1989). *Marine painting manual*. London: Graham & Trotman. ISBN 185333286 p113.
2. DailyTech Nissan Develops Color Changing Paint for Vehicles
3. "Safe Use, Storage and Disposal of Paint"
4. "Storage and Disposal of Paint Facts"
5. Bently, J. (Author) and Turner, G.P.A. (Author) (1997). *Introduction to Paint Chemistry and Principles of Paint Technology*. Unk. ISBN 0412723204.
6. Talbert, Rodger (2007). *Paint Technology Handbook*. Grand Rapids, Michigan, USA. ISBN 1574447033.
7. Woodbridge, Paul R. (Editor) (1991). *Principles of Paint Formulation*. Unk. ISBN 0412029510.

۸. ریچرسون، دیوید دبلیو. مهندسی سرامیک‌های مدرن، ترجمه محمد ابراهیم ابراهیمی سالومه مسگری عباسی، سیمین سلام تیریزی. تهران: مترجمان. ISBN ۷۰۱۳۸۱۶۷۰۶۹۶۴

۹. سروش مهر، سپیده. نقش رنگ در آراستگی و ایمنی محیط کار و زندگی

ماهنامه تدبیر شماره ۱۴۶ تیر ماه ۱۳۸۳

۱۰. دانشنامه رشد (مقالات اینترنتی)

۱۱. مطالعه‌ای در چندوجهی محیط کار در مراکز تولیدی و صنعتی محیط کار و انسان بهره‌ور (گزارش از: مریم خلیلی عراقی، مهرنگیز یقین لولو فرمانک جواهردشتی)

۱۲. مفهوم رنگ در ملل مختلف، حمیدرضا نیک نژاد

۱۳۸۶

تأثیر ابعاد شاخص‌های توسعه پایدار محله‌ای بر استرس ساکنان محله

(نمونه موردی: محله تاجرای شیراز)^۱

- زهرا هاشمی، کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، دانشکده هنر و معماری تهران مرکزی
- علی هاشمی، کارشناسی ارشد طراحی و برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، جامعه مهندسين شهرو ساز
- رضا هاشمی، کارشناسی معماری، دانشگاه آزاد واحد شیراز

مقدمه

از آنجا که هویت محله‌ای و تعلق خاطر ساکنین در چند دهه اخیر کمتر شده است و آن هم به دلیل تحولات اخیر شهری و کم‌رنگ شدن نقش فضاهای عمومی است؛ لذا می‌توان تأثیر عدم وجود شاخص‌های هویتی و اجتماعی را بر تشویش خاطر ساکنان بررسی کرد.

محدوده مورد مطالعه

محله تاجرا در منطقه ۶ شهرداری شیراز واقع شده است، وسعت محله معادل ۱۱۹/۵ هکتار و جمعیت آن بر اساس آمار سال ۱۳۸۵ معادل ۸۵۵۰ نفر می‌باشد. محله

تحولات انقلاب صنعتی سبب رشد و افزایش جمعیت جهان و گرایش فزاینده به شهرنشینی در جهان و منجمله در کشور ایران شد. این موج سریع با خود پیامدهای مثبت و منفی به همراه داشت. یکی از شاخصه‌های اثرات شهرنشینی برون‌گذاری فردی و اجتماعی شهروندان، کیفیت روابط اجتماعی یا به عبارتی رفتارهای ناشی از زندگی جمعی در شهرها می‌باشد، که باگسترش فضاهای شهری و افزایش ابعاد زندگی اجتماعی، تنوع فرهنگی، پیچیدگی‌های تکنولوژیک، ترافیک و حمل و نقل می‌تواند بر سلامت افراد تأثیر منفی داشته باشد.

کارکرد فضاهای شهری باید حس تعلق خاطر به مکان، امنیت روانی، آسایش، آسایش، بهبود عملکرد فضاها، تعاملات اجتماعی و حس هم‌دلی با دیگر استفاده کنندگان از فضا را در افراد ایجاد نماید.

امروزه یکی از راهکارهایی که برای رفع مشکلات شهری پیشنهاد می‌شود، الگوی توسعه پایدار است، اما دیدگاه کلان نگر این نظریه و ناکامی در رسیدن به اهداف توسعه پایدار شهری باعث چرخش مقیاس آن به سمت محلات شده است، به دلیل برنامه‌ریزی‌های توسعه از پایین به بالا که امروزه در بسیاری از کشورهای جهان انجام می‌شود. به نظر می‌رسد مقیاس بهینه

همان محلات باشند. محلات و محیط‌های مسکونی کوچکتر، محصول نظریه‌ها و ایده‌های مطرح شده در توسعه شهری را به عینیت تبدیل می‌کنند (عبداللهی ثابت، ۱۳۸۶).

مفهوم محله در برنامه‌ریزی و طراحی شهری از آن روی جایگاهی ویژه می‌یابد که با القای هویت به آن می‌توان حس تعلق به مکان و به نوعی حس جفا و هویت شهروندان را تقویت نمود. روند توسعه‌های موجود در شهرهای ما، به ویژه شهرهای بزرگ نشان می‌دهد که مناطق مسکونی به دلیل توسعه نابسامان و معشوش، در معرض از دست دادن شخصیت و هویت دیرینه خود قرار گرفته‌اند (برک‌پور، ۱۳۸۰).

تاجرا از شرق به کمربندی اکبرآباد و باغات دینکان، از غرب به کوی قدس و گذشت معالی آباد از شمال به کوی میلاد و از جنوب به بلوار چمران و باغات فسرالدشت و خیابان معالی آباد مشرف می‌باشد.

این محله در فاصله شبکه ای M ۱۰۱۳ و فاصله هوایی M ۸۶۰ از مرکز شهر (میدان امام حسین) می‌باشد.

توسعه پایدار محله‌ای

محلات شهری به‌رغم اهمیت تاریخی خود، امروزه در نظام‌دهی به الگوی سکونت شهری نقش کم‌اهمیتی را دارا هستند. این در حالی است که در چند دهه اخیر در چارچوب نظریه توسعه پایدار، تأکید مجددی بر احیای

آنها صورت گرفته است. برای توسعه پایدار شهری، نیاز به برنامه‌ریزی (به دلایل اجتماعی و زیست‌محیطی) در سطح محلی است. تمام فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و کالبدی در سطح محله را می‌توان به‌عنوان ابتکار توسعه‌ای پایدار و در خور محله قلمداد کرد. مبحث اجتماع محلی و توسعه اجتماع محلی به رغم سابقه نسبتاً طولانی در متون و نوشتارهای علمی و به‌عنوان زیرمجموعه‌ای از مفهوم توسعه پایدار محله‌ای، در اواخر دهه ۱۹۸۰ در قالب مبحث توسعه پایدار مورد توجه قرار می‌گیرد.

مبانی پژوهشی فارسی زبان در این حیطه نسبتاً ضعیف‌تر از حوزه توسعه پایدار شهری است. عموماً محققان در تحلیل پایداری سطح محله، افزایش انسجام اجتماعی، مشارکت، دبستگی به محیط محله، بهداشت و سلامت محیطی، خوانایی، نوع، هویت محله‌ای و پایداری اقتصادی و ارزش مسکن مطرح نموده اند (عزیزی، ۱۳۸۵ و عبداللهی نایب، ۱۳۸۶).

بسیاری از محققان غربی شاخص‌های فاصله خانه تا فضاهای عمومی، تراکم مسکونی بالاتر در کنار فضاهای مطلوب گذران اوقات فراغت، مکان‌هایی برای تعاملات اجتماعی، مشارکت، هویت و تعلق خاطر به محله و وضعیت اقتصادی مطلوب را پیشنهاد نموده‌اند.

(Efroymson, ThanhHa, ThuHa, 2009 & CHIRA, WANN, 2003 & Robertson, McIntosh, James Smyth 2010)

برای ارزیابی پایداری در سطح محله، سیستم شهری به شکل سیستمی باز فرض می‌شود که محله‌ها زیرسیستم‌های آن می‌باشند. در این نظام ارتباطی سنجش پایداری در سطح محله یا فرض کردن محله به عنوان یک سیستم جامع مورد بررسی قرار می‌گیرد؛ بنابراین عناصر کلان شهری که بر پایداری محله اثرگذار است مورد توجه قرار نمی‌گیرد.

توسعه پایدار در مقیاس محله به معنای «ارتقاء کیفیت زندگی در شهر» شامل همه ویژگی‌ها و اجزای زیست محیطی، فرهنگی، سیاسی، تفریحی، اجتماعی و اقتصادی بدون ایجاد مانعی برای نسل آینده می‌باشد. مانعی که کاهش منابع طبیعی و افزایش کمبودهای محلی است (Urban Conferences, Berlin, July 2007).

در قالب نظریه‌ها و تجربیات موجود داخلی و خارجی، اصول و معیارهایی را می‌توان برای توسعه پایدار محله‌ای در نظر گرفت، این اصول و معیارها عبارتند از:

مشاخص دسترسی و اقتصادی: اجازه و قیمت پایین مسکن، دسترسی پیاده و آسان به خدمات و حمل و نقل عمومی و وجود مسیر پیاده و دوچرخه در محله، دسترسی آسان به پارکینگ درون محلات

مشاخص زیست محیطی: عدم وجود ترافیک، آلودگی صوتی، آلودگی هوا و محیطی و وجود فضای سبز در

محله

مشاخص هویت محله‌ای: تعلق خاطر به محله، مشارکت ساکنان در امور محله، خوانایی محله

مشاخص اجتماعی: امنیت منازل، عدم وجود افرادی با ظاهر نامطلوب درون محله، امنیت کوچه‌ها، روشنایی محله، عدم وجود گوشه‌های خلوت، افزایش تعاملات اجتماعی

با توجه به اینکه در اکثر پژوهش‌هایی که در این زمینه انجام شده تنها به مباحث زیست محیطی و اقتصادی پرداخته شده است، در این پژوهش بیشتر سعی شده است به مقوله هویت محله‌ای و اجتماعی پرداخته شود.

هویت

مفهوم واژه هویت در حوزه‌ها و مکاتب مختلف دارای تعاریف و اختلافاتی است، فرهنگ معین واژه هویت را چنین تعریف کرده است: آنچه که موجب شناسایی شخص باشد. یعنی آنچه که باعث تمایز یک فرد از دیگری باشد. پس هویت درحالت مطرح نمی‌شود. حتماً یک خود و یک غیر وجود دارد، وگرنه شناسایی، معنا پیدا نمی‌کند. فرهنگ عمید نیز هویت را حقیقت شیء یا شخص می‌داند که مشتمل بر صفات جوهری او باشد. همچنین واژه هویت را، شخصیت، ذات، هستی و وجود معنا کرده است. فرهنگ آکسفورد، هویت یا identity را به عنوان چستی و کیستی فرد یاد می‌کند.

هویت عبارتست از فرآیند معناسازی بر اساس یک ویژگی فرهنگی یا مجموعه به هم پیوسته‌ای از ویژگی‌های فرهنگی که بر منابع معنایی دیگر اولویت داده می‌شوند. (کاستلز، ۲۲، ۱۳۸۰).

مشارکت

در فرهنگ‌های لغت فارسی معین مشارکت به معنی شریک ساختن، با هم شریک شدن، شرکت کردن با هم، عمل یا فرآیند شرکت کردن، هم‌دستی، انبازی، تعیین سود یا زیان دو یا چند تن که با سرمایه‌های معین در زمان‌های مشخص به بازرگانی پرداخته‌اند، اشتراک مساعی، توانمند سازی، بسیج مردم، مسئولیت پذیری، خودگردانی، تقسیم کار، انسانی کردن، خود باری، خود انکابی و عدم تمرکز آمده است. مشارکت از نظر لغوی بروزن مفاعله یعنی شرکت درجانبه افراد برای انجام امری می‌باشد.

مشارکت یکی از پیچیده‌ترین و بحث برانگیزترین موضوعات علمی است و با توجه به زمینه علمی آن تعاریف گوناگونی از آن به عمل آمده است.

مشارکت مردمی اساس توسعه پایدار شهری است. پروژه‌ای که توسط سازمان بهداشت جهانی تعریف شده، بر دو اصل است: هماهنگی بین بخشی و مشارکت

به درجه سوخت و ساز بدن Weans and Teas اثر فشارهای زندگی تعریف می‌کند. البته کلمه استرس تنها به روند این پدیده در بدن انسان اطلاق نمی‌شود، بلکه محرک های فشار آور تحت همین نام خوانده می‌شوند (شاملو، ۱۳۶۲).

روانشناسان می‌گویند روی هم جمع شدن رویدادهای زندگی که سازگاری فرد را با وضع موجودش بر هم می‌زند موجب استرس می‌شود. استرس از دیدگاه آنها اصطلاح مهمی است که برای توصیف وضعیت یا تشخیص است که موجب فشار روانی می‌شود. با این حال استرس مفهوم بسیار گسترده‌تر از فشار فیزیکی یا مادی است و هر محرکی که در انسان ایجاد تنش کند و در او واکنش برانگیزد، عامل استرس را شناخته می‌شود، این عامل ممکن است یک رویداد، وضعیت، شرایط و یا مشکل باشد. تنش ایجاد شده و پاسخ به این تنش روی هم رفته فرآیندی را به وجود می‌آورد که به آن استرس می‌گویند. در اصطلاح روان شناختی، استرس ممکن است به منزله محرک محیطی، یک واکنش در مقابل محرک محیطی و یا تعامل بین محرک و واکنش قلمداد شود (ریجو، ۱۹۵۵، ترجمه حسین زاده، ۱۳۸۳).

مدل‌ها و نظریه‌های استرس

مدل میزان‌های تحریک‌پذیرترین و معمول‌ترین توصیف از تأثیر استرس‌زاهای محیطی مدل تحریک یا پارا-اطلاعاتی می‌باشد. فرضیه تحریک یک شکل عملکردی معکوس U بین میزان تحریک فیزیکی و تأثیر بر عملکرد و سلامتی انسان دارد. هم تحریک خیلی زیاد و هم تحریک خیلی کم در محیط موجب استرس می‌شود. تغییرات فیزیکی در ارتباط با میزان تحریک شامل شدت تحریک، پیچیدگی یا تنوع تحریک، بهیم بودن، نداشتن منبع ثابت و ناپایداری یا تغییر می‌باشد؛ این نظریه توسط راسل و محراییان در سال ۱۹۷۴ ارائه شد (Evans & Cohen, 578, 1986).

مدل سازگاری از دیگر مدل‌هایی که تأثیر استرس‌زاهای محیطی را توضیح می‌دهد سازگاری می‌باشد. این مدل از تأثیر استرس‌زاهای محیطی بر جنبه‌های فیزیولوژیکی انسان که قابلیت وفق شدن را دارند تأکید دارد. کاپلان این نظریه را ارائه داد و این نظریه بیان می‌کند که انسان این قابلیت را دارد که در شرایط مختلف محیطی به تعادل نزدیک شود. مردم می‌توانند در محدوده زمانی خاصی در شرایط نامساعد مقاومت کنند. این مدل در معرض قرار گرفتن فوری یا قبلی انسان در شرایط تنشی را که منجر به فرایند عادت‌پذیری می‌شود را بررسی می‌کند (همان، ۵۷۹).

مدل کنترل شواهد مستدلی وجود دارد که انسان نیاز زیادی به سلطه محیطی و خود کارایی دارد که عدم

امنیت

امنیت واژه‌ای پیچیده و به لحاظ کاربرد از گستردگی وسیعی برخوردار است. از درونی‌ترین افکار و احساسات بشری گرفته تا مهم‌ترین مسائل بین دولت‌ها دربرگیرنده مفهوم امنیت است. فرهنگ لغت آکسفورد امنیت (security) را چنین معنا می‌کند «رهایی از نگرانی‌ها و ایمنی در مقابل خطرات و همچنین معیارهایی قراردادی برای تضمین ایمنی یک کشور، شخص یا چیزی که از ارزشی برخوردار است. همچنین فرهنگ معین امنیت را «ایمن شدن و در امان بودن» و فرهنگ عمید آنرا «در امان بودن، ایمنی، آرامش و آسودگی» معنا کرده است.

فضای شهری بیشترین ارتباط را با مردم و محیط زندگی برقرار می‌کند و در نتیجه، نقش بسزایی در هویت بخشی و احساس آرامش به شهروندان دارد. به نظر می‌رسد در قرن حاضر محیط‌های نامطلوب شهری مشکلات بسیاری را برای امنیت شهروندان ایجاد کرده و در رشد آسیب‌های اجتماعی مؤثر بوده‌اند. با گسترش این آسیب‌ها، امنیت رنگ می‌بازد و جرائم بالایی رود و مردم در کنش‌های اجتماعی محتاطانه عمل کرده و با هر اتفاقی ترس و دلهره در آنان دوچندان می‌شود و در نتیجه احساس ناامنی می‌کنند. امنیت اجتماعی، آرامش و آسودگی خاطری است که هر جامعه‌ای موظف است در زمینه‌های شخصی، اقتصادی، سیاسی و قضایی برای جامعه و اعضای خود فراهم کند. بنابراین امنیت اجتماعی چیزی نیست جز حالتی از آسودگی خاطر مردم از ترس، تهدید و اضطراب و مصون ماندن جان، مال، ناموس، هویت و اعتقادات از هرگونه تهدید و تعرض.

درماده هشتم اعلامیه حقوق بشر و شهروند ۱۹۷۳ فرانسه آمده است: امنیت عبارت است از حمایتی که جامعه به هریک از افراد و اعضاء خود برای حفظ جان حقوق و دارایی آنها، اعطاء کرده است (محبوبی‌منش، ۱۳۸۵، ۶).

تئیدگی یا استرس

کلمه استرس از زبان انگلیسی گرفته شده و معادل دقیقی غیر از کلمه فشار در فارسی ندارد و آن هم معنای وسیع و طیف گسترده آن را می‌رساند. استرس به معنی فشار، واژه ایست که از فیزیک به عاریت گرفته شده و امروزه برای بیان فشار روانی کاربرد عام یافته است (ایران پناه، ۱۳۷۷).

استرس دو قرن ۱۸ به معنی سختی و دشواری و بدبختی به کار می‌رفت. هانس سلیه (روانپزشک اتریشی) پایه گذار پژوهش‌های علمی درباره استرس بوده و از اولین کسانی است که رابطه بین استرس و بیماری‌ها را دقیقاً توجیه نمود، او استرس را تعریف

کنترل منجر به تأثیرات منفی می‌شود. کنترل دقیق و صحیح بر روی استرس‌زاهان نسبت به عدم کنترل تأثیرات منفی کمتری را موجب می‌شود. این موضوع به ویژه زمانی درست است که فرد باور کند که کنترل می‌تواند تجربه او را نسبت به استرس‌زاهای تغییر دهد (همان، ۵۸۱). مدل پیش‌بینی‌پذیری/بررسی تأثیر استرس‌زاهای غیرقابل پیش‌بینی بر روی عملکرد و ظایف افراد مشکل می‌باشد. این مدل در ارتباط با الگوهای تحریک محیطی می‌باشد. زمانی که یک شخص نتواند کاربرد و تعلیم یک ابزار را تشخیص دهد استرس رخ خواهد داد که علت آن گنج شدن و نداشتن قدرت پیش‌بینی است. پیش‌بینی‌پذیری همچنین با کنترل و استرس در ارتباط است. رخدادهای آزردهنده که غیر قابل پیش‌بینی هستند کنترل آنها و آماده شدن برای آنها مشکل می‌باشد (همان، ۵۸۲).

مدل سیستم‌این مدل تأثیر استرس‌زاهای محیطی را بر ویژگی‌های قضایی انسان بررسی می‌کند. محیط به طور کامل دسترسی به این ویژگی‌های قضایی را فراهم نمی‌کند و می‌تواند سبب مداخله در ویژگی‌های شخصیتی شود که برای جامعه به آن نیاز است؛ در نتیجه استرس از این نیازهای نامطلوب ناشی می‌شود (همان، ۵۸۳).

عوامل استرس‌زای محیطی

در حقیقت هر چیزی که انسان را بیش از حد تحت فشار قرار دهد و به تحلیل جسم و روان بیانجامد عامل استرس را نامیده می‌شود. کنترل مشکلات مهم محیطی از قبیل (گرم شدن زمین و تغییر آب و هوا، آلودگی هوا یا تصادف و بلایا) به عنوان یک چالش بزرگ مطرح شده است (Homburg, 2006).

تعدادی از ویژگی‌های اجتماعی و فیزیکی محلات مسکونی ممکن است به عنوان عامل استرس‌زا عمل کند. جنبه‌های فیزیکی محلات مسکونی شامل وجود تعداد زیادی ساختمان خالی می‌شود تا نتیجه بگیریم که این مکان، مکانی امن یا مطلوب برای زندگی نیست که این امر می‌تواند سبب استرس شود. نبودن مکان‌های سبز ممکن است تأثیر محیط طبیعی را بر کاهش استرس کم کند. تعابیل و نگرش به محیط محلات مسکونی به عنوان محیطی ناامن، وحشی و بسیار بی‌نظم می‌تواند احساس استرس را به صورت مستقیم و غیر مستقیم همراه با ترس در افراد ایجاد کند. خشونت و بی‌نظمی در سطح فردی و اجتماعی محلات مسکونی با سردگی و اندوه همراه می‌باشد. در واقع استرس‌زاهای ناشی از واحد همسایگی بر روی تعابیل افراد نسبت به محیط زندگی‌شان تأثیر می‌گذارد (Mair, 2010).

عوامل استرس‌زا را می‌توان به ۴ مورد زیر تقسیم

نمود:

- عوامل اقتصادی؛ تورم، عدم امنیت اقتصادی، ترس از فقر و بیکاری، مشکلات مادی برای تشکیل خانواده
- عوامل فرهنگی؛ کم رنگ شدن ارزش‌های علمی، ادبی و هنری و حاکمیت فرهنگ‌های زر و زور و در نتیجه فقدان احساس آرامش درونی، مهاجرت‌های اجباری از وطن خود و در نتیجه ادراک بیماری غربت
- عوامل اداری؛ فقدان ناامن شغل، حاکمیت روابط پر ضوابط، بوروکراسی سردرگم، فقدان مکانیسم‌های کنترل و ارزشیابی
- عوامل سیاسی؛ نامشخص بودن مشارکت فرد در تعیین سرنوشت خود، عدم احساس امنیت درباره جان و مال و معتقدات، احساس فشار در زمینه‌های آزادی و استقلال کشور (سلطانی، ۱۳۸۱).

روش تحقیق

نوع تحقیق توصیفی و همبستگی است. تحقیقات توصیفی اغلب تجربی نیستند و با موقعیت‌های طبیعی و نه ساختگی سر و کار دارند (نگهبان و مستجابی، ۱۳۸۴). روش جمع‌آوری اطلاعات از طریق رجوع به متون، منابع، به دست آمده است. سایر اطلاعات مورد نیاز مبتنی بر سئوالات و اهداف تحقیق از طریق ابزار پرسشنامه حاصل شده است. نظریه تراندیک می‌گوید اگر چیزی وجود داشته باشد، دارای کمیت است و آنچه دارای کمیت باشد، قابل اندازه‌گیری است. در مواردی که صفت‌هایی در طرح پژوهشی وجود دارند که آنها را نمی‌توان با وسایل اندازه‌گیری، اندازه گرفت؛ مانند میزان رضایت و استرس تنها راه عینی جمع‌آوری داده‌ها و تنها وسیله مناسب، استفاده از پرسشنامه است. به این ترتیب می‌توان صفت پنهان را اندازه گرفت (نگهبان و مستجابی، ۱۳۸۴).

برای طراحی پرسشنامه در چند مرحله به روش سعی و خطا پرسش‌هایی طرح و پرسش‌های نامربوط حذف شده و سپس تعداد ۵۰ پرسش نامه به صورت پیش‌آزمون در اختیار ساکنان قرار داده شد و پس از تحلیل آنها، سئوالاتی به پیشنهاد ساکنان اضافه و تعدادی سئوال که از نظر ساکنان کم اهمیت بودند حذف شدند تا اینکه پرسشنامه ۱ به کمک تعدادی از ساکنان تصویب شد. در بار اول تعداد ۳۰۰ پرسشنامه توسط ساکنان پاسخ داده شد ولی نتیجه حاصله با فرضیات تحقیق همسو نبوده لذا برای اثبات فرضیات برای بار دوم پرسشنامه‌ای طراحی و تعداد ۲۷۹ پرسشنامه بین اهالی توزیع شد. روش نمره گذاری بر اساس طیف ۵ درجه‌ای لیکرت (خیلی کم ۱، کم ۲، تا حدودی ۳، زیاد ۴ و خیلی زیاد ۵) امتیازات انجام شد. برای طراحی یک پرسشنامه خوب ابتدا باید هدف را کاملاً شناخت، آنگاه مناسب‌ترین سئوالات

جدول ۲: توزیع فراوانی گویه‌های مربوط به طیف استرس محیطی

درصد	فراوانی	استرس محیطی
۶۸	۱۹	کم
۵۶/۶	۱۵۸	متوسط
۳۷/۶	۱۰۲	زیاد
۱۰۰	۲۷۹	کل

جدول ۳: توزیع فراوانی گویه‌های مربوط به طیف توسعه پایدار محله‌ای

درصد	فراوانی	توسعه محله‌ای
۳۹/۱	۱۰۹	کم
۵۴/۸	۱۵۳	متوسط
۶/۱	۱۷	زیاد
۱۰۰	۲۷۹	کل

افراد نیز معتقدند که توسعه پایدار محله‌ای بالایی داشته‌اند.

یافته‌های تحلیلی تحقیق

شاخص‌ها و زیرشاخص‌هایی که در این قسمت بررسی شده‌اند عبارتند از:

شاخص دسترسی و اقتصادی: اجاره و قیمت پایین مسکن، دسترسی پیاده و آسان به خدمات و حمل و نقل عمومی، وجود مسیر پیاده و دوچرخه در محله، دسترسی آسان به پارکینگ درون محلات

شاخص زیست محیطی: عدم وجود ترافیک، آلودگی صوتی، آلودگی هوا و محیطی و وجود فضای سبز در محله
شاخص هویت محله‌ای: تعلق خاطر به محله، مشارکت ساکنان در امور محله، خوانایی محله

شاخص اجتماعی: امنیت منازل، عدم وجود افرادی با ظاهر نامطلوب درون محله، امنیت کوچه‌ها، روشنایی محله، عدم وجود گوشه‌های خلوت

به منظور بررسی رابطه بین بعد دسترسی توسعه پایدار محله‌ای و استرس محیطی افراد از تکنیک آماری رگرسیون استفاده شده است. بر اساس نتایج حاصله، همبستگی بالایی ($R=0/516$) بین بعد دسترسی توسعه پایدار محله‌ای و استرس محیطی افراد وجود دارد. مقدار $R=0/267$ نشان می‌دهد که متغیر پیش بین تأثیری متوسط در تبیین تغییرات مشاهده شده در جمعیت نمونه از نظر میزان توسعه محله‌ای افراد داشته است.

و برای رسیدن به آن هدف در نظر گرفت (نگهبان و مستجابی، ۱۳۸۴).

جامعه آماری در ارتباط با پرسشنامه شامل ساکنان محله تاجار می‌باشد که به صورت تصادفی نمونه‌گیری انجام شده است. حجم نمونه در ساکنان (سرپرست خانوار) برابر ۲۷۹ نفر و بر اساس فرمول کوکران تعیین شده است. همچنین از نرم‌افزار SPSS برای تحلیل داده‌ها استفاده شده است.

شاخص‌های تحقیق

توسعه پایدار محله‌ای؛ توسعه پایدار در مقیاس محله به معنای ارتقاء کیفیت زندگی در شهر؛ شامل همه ویژگی‌ها و اجزاء زیست محیطی، فرهنگی، سیاسی، اداری، اجتماعی و اقتصادی (بدون ایجاد مانع برای نسل آینده) است.

(Urban Conferences, Berlin, July 2007)

استرس محیطی؛ واکنش عاطفی منفی که به علت تهدیدآمیز بودن یک عنصر محیط فیزیکی ایجاد می‌شود (www.urbanity.ir).

پایایی طیف‌های نگرشی تحقیق از طریق آزمون پایایی آلفای کرونباخ مورد محاسبه قرار گرفته است و در جدول شماره ایشان داده شده است.

بر اساس اطلاعات جدول بالا از کل پاسخگویان مورد بررسی، بیشترین آنها اظهار کرده بودند که استرس محیطی‌شان در سطح متوسط می‌باشد (۵۶/۶ درصد). پس از آن افرادی هستند که با ۳۷/۶ درصد استرس محیطی بالایی دارند و ۶۸ درصد از افراد استرس محیطی پایینی داشته‌اند.

بر اساس اطلاعات این جدول از کل پاسخگویان مورد بررسی، بیشترین آنها اظهار کرده بودند که توسعه محله‌ای‌شان در سطح متوسط می‌باشد (۵۴/۸ درصد). پس از آن، افرادی هستند که با ۳۹/۱ درصد معتقدند که محله‌شان توسعه بسیار پایینی داشته است و ۶/۱ درصد از

جدول ۱: میزان پایایی (آلفای کرونباخ) گویه‌های طیف‌های نگرشی پرسشنامه

طیف‌های تحقیق	تعداد گویه‌های هر طیف	میزان ضریب آلفای کرونباخ
تنیدگی محله‌ای	۱۰	۰/۷۰۱
توسعه محله‌ای	۱۰	۰/۷۰۷
تنیدگی روانی	۱۴	۰/۸۰۳

جدول 4: آزمون همبستگی و تحلیل رگرسیون متغیر بعد دسترسی توسعه پایدار محله‌ای و استرس محیطی پاسخگو

Sig	F	T	Betas	ضریب B	شماره معیار	R ² Adj	R ²	R	هویت محله‌ای
.000	4.9713	-9.075	-.0511	-.1148	4.052	.2354	.2361	.0511	

جدول 5: آزمون همبستگی و تحلیل رگرسیون متغیر هویت توسعه پایدار محله‌ای و استرس محیطی پاسخگو

Sig	F	T	Betas	ضریب B	شماره معیار	R ² Adj	R ²	R	بعد دسترسی
.000	10.0731	-10.073	-.0516	-.1187	9.051	.2324	.2327	.0516	

جدول 6: آزمون همبستگی و تحلیل رگرسیون متغیر بعد اجتماعی توسعه پایدار محله‌ای و استرس محیطی پاسخگو

Sig	F	T	Betas	ضریب B	شماره معیار	R ² Adj	R ²	R	بعد اجتماعی
.000	11.0770	-10.073	-.0522	-.1264	9.042	.2491	.2494	.0522	

زیست محیطی توسعه پایدار محله‌ای و استرس محیطی افراد وجود دارد. مقدار $R=0.2/228$ نشان می‌دهد که متغیر پیش بین تأثیری متوسطی در تبیین تغییرات مشاهده شده در جمعیت نمونه از نظر میزان توسعه محیطی افراد داشته است.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد متغیرهایی مانند ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی و زیرشاخص‌هایی مانند امنیت، مشارکت، هویت، پایین بودن میزان آلودگی‌ها در کاهش استرس ساکنان مؤثر می‌باشند.

اثر شاخص اقتصادی در جامعه مورد مطالعه، نشان دهنده این است که دسترسی آسان به حمل و نقل عمومی و کاهش بهای مسکن و اجاره بهای آن می‌تواند به کاهش استرس کمک نماید.

در بعد اجتماعی و هویت محله‌ای زیرشاخص‌های امنیت، منزل، عدم وجود افرادی با ظاهر نامطلوب درون محله، امنیت کوچه‌ها، روشنایی محله، عدم وجود گوشه‌های خلوت، تعلق خاطر به محله، مشارکت ساکنان در امور محله و خوانایی محله با توجه به تعمیق بخشی به امنیت

به منظور بررسی رابطه بین بعد هویت توسعه پایدار محله‌ای و استرس محیطی افسرداز تکنیک آماری رگرسیون استفاده شده است. بر اساس نتایج حاصله، همبستگی بالایی ($R=0.0511$) بین هویت توسعه پایدار محله‌ای و استرس محیطی افراد وجود دارد. مقدار $R=0.2/261$ نشان می‌دهد که متغیر پیش بین تأثیری متوسطی در تبیین تغییرات مشاهده شده در جمعیت نمونه از نظر میزان توسعه محله‌ای افراد داشته است.

به منظور بررسی رابطه بین بعد اجتماعی توسعه پایدار محله‌ای و استرس محیطی افراد از تکنیک آماری رگرسیون استفاده شده است. بر اساس نتایج حاصله، همبستگی بالایی ($R=0.0522$) بین بعد اجتماعی توسعه پایدار محله‌ای و استرس محیطی افراد وجود دارد. مقدار $R=0.2/294$ نشان می‌دهد که متغیر، تأثیر متوسطی در تبیین تغییرات مشاهده شده در جمعیت نمونه از نظر میزان توسعه پایدار محله‌ای افراد داشته است.

به منظور بررسی رابطه بین بعد زیست محیطی توسعه پایدار محله‌ای و استرس محیطی افراد از تکنیک آماری رگرسیون استفاده شده است. بر اساس نتایج حاصله، همبستگی بالایی ($R=0.0478$) بین بعد

جدول ۷. آزمون همبستگی و تحلیل رگرسیون بین بعد زیست محیطی توسعه پایدار محله‌ای و استرس محیطی پاسخگو

Sig.	F	t	Beta	سرمت	خطای معیار	R2 Adj	R2	R	بعد زیست محیطی
.۰۰۰۰	۱۱۵.۷۱۱	-۱۰.۱۳۲	۰.۵۵۶	۰.۴۹۶	۰.۴۴	۰.۶۶۱	۰.۶۶۱	۰.۵۵۶	

هویت محله‌ای دومین رتبه پایداری را از نظر آنها داشته و سومین عامل استرس‌زا برای آنها بوده است و در نهایت عامل اقتصادی طبق نظر ساکنان از لحاظ ناپایداری در محله رتبه دوم را به خود اختصاص داده و دومین عامل استرس‌زا برای آنها می‌باشد. با توجه به این یافته استراتژی‌هایی برای افزایش امنیت، کاهش هزینه‌های اقتصادی و بالا بردن هویت محله‌ای و مشارکت مردمی و نیز کم کردن مشکلات زیست محیطی ارائه شده است.

پیشنهادات کاربردی و استراتژی‌ها

• توجه به مواردی در بالا بردن امنیت مانند: اختلاط کاربری‌ها از لحاظ زمان‌های متفاوت فعالیت، تأمین روشنایی و استفاده از نورپردازی در محله‌ها، سعی در بالا بردن امنیت اجتماعی در پارک‌ها و معابر خلوت و تاریک با استفاده از روش‌های مشارکتی نظیر پلیس شهروندی، افزایش نظارت‌های اجتماعی برای افزایش امنیت، انتخاب پلیس محله از بین ساکنان به خصوص جوانان.

• موظف کردن سازمان‌های مسئول در مورد کنترل قیمت و اجاره بهای مسکن در محلات.

• وضع قوانینی در جهت حفظ حقوق شهروندان در هنگام پیاده روی، دوچرخه سواری، بالا بردن کیفیت و کیفیت فضاهای پیاده روی، دوچرخه سواری نظیر: ایجاد سنگ فرش‌های مناسب در فضاهای، افزایش فضای سبز در کنار این‌گونه فضاهای، تجهیز این‌گونه فضاهای به مبلمان‌های شهری مناسب، وجود کاربری‌های خدماتی در کنار این فضاهای، ایجاد فضاهایی جهت کرایه دوچرخه، برنامه‌ریزی قانونمند در مورد شبکه‌های فاضلاب شهری، آب، برق، گاز، مخابرات و سایر خدمات شهرداری در مورد فضاهای پیاده روی، دوچرخه سواری شهروندان در فضاهای روباز به لحاظ اصول زیبایی شناسی و موانع ایجاد شده در فضاهای.

• ارائه راهکارهای مشارکتی در جهت بالا بردن فعالیت‌های اجتماعی ساکنان با رویکرد محله محور نظیر ایجاد انگیزه و تشکیل NGOهای درون محله‌ای و بین محله‌ای، امکان ارتباط ساکنان از طریق اینترنت، ایجاد

و صمیمیت بین ساکنان و ایجاد حس مسئولیت ساکنان نسبت به یکدیگر و همچنین به محله، می‌توان با بهبود آنها درصد استرس افراد را به میزان قابل ملاحظه‌ای کاهش داد.

اثر شاخص زیست محیطی در محدوده مورد مطالعه نشان از آن داشت که کاهش آلودگی صوتی، آلودگی هوا و محیطی، کاهش میزان ترافیک و افزایش سرانه فضای سبز می‌تواند از استرس ساکنان بکاهد.

نتیجه‌گیری

به دنبال تغییر در شرایط و عوامل بر گسترش و توسعه شهری در دوران اخیر، محله‌های مسکونی انسان ساخت جایگاه ویژه‌ای در شکل‌گیری شهرها داشته‌اند. در حالی‌که توسعه شهری پایدار بخش عمده‌ای از ادبیات شهرسازی سال‌های اخیر را به خود اختصاص داده است. پرداختن به اصول و معیارهای توسعه محله‌ای هنوز نیازمند پژوهش فراوان است.

این پژوهش با هدف بررسی تأثیر ابعاد شاخص‌های توسعه پایدار محله‌ای بر استرس ساکنان محله و با بهره‌گیری از روش پیمایشی طراحی و اجراء شده است و نتایج مبنی بر تحلیل داده‌های گردآوری شده از نمونه‌های با حجم ۲۷۹ نفر از ساکنان محله ناچاری شیراز است. نتایج به دست آمده نشانگر رابطه معکوس بین توسعه پایدار محله‌ای و استرس ساکنان بوده، هرچه توسعه پایدار بالاتر باشد از میزان استرس ساکنان کاسته خواهد شد. در کل پاسخگویان میزان پایداری را در محله مورد مطالعه در همه شاخص‌ها تقریباً یکسان و در سطح متوسطی دانستند و استرس در رابطه این شاخص‌ها نیز تقریباً برابر و در یک سطح عنوان کرده‌اند، اما در نهایت و بر اساس تفاوت اندک در میزان پایداری و استرس مرتبط با هر شاخص در محله مورد مطالعه، ساکنان کمترین پایداری را مربوط به شاخص‌های امنیتی و اجتماعی دانسته‌اند؛ در نتیجه بیشترین استرس را نیز در رابطه با این شاخص دانستند و پایداری در زمینه محیط زیستی را در محله بالاتر دانسته‌اند پس استرس کمتری نیز به دلایل محیط زیستی داشته‌اند. شاخص

تسهیلات برای اجرایی نمودن تصمیمات گروه‌ها و ترویج فرهنگ شرکت در مسابقات همگانی.
• کنترل و نظارت بیشتر پلیس بر مسائل ترافیکی و عریض کردن خیابان و ساخت پل‌های زیرگذر و روگذر برای کاهش ترافیک و افزایش تعداد پل‌های پیاده ■

۱- این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد شهرسازی با عنوان «تعیین میزان ارتباط بین تحقق اهداف توسعه محله‌ای پایدار و میزان تیندگی ساکنان محله: نمونه موردی محله تاجارای شیراز» است که به راهنمایی دکتر مسعود پورصفوی و مشاوره دکتر علی اصغر اصغرنژاد فرید در دانشکده هنر و معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی انجام یافته است.

منابع:

استورا بنجامین، استرس بیماری جدید تمدن ترجمه پریخ دادستان، انتشارات رشد، ۱۳۸۶.

افخاری، اصغر، ساختار و تأویل امنیت، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال پنجم، شماره ۱، بهار ۱۳۸۱.

ایران پیاده‌اکبر، فرهنگ انگلیسی به فارسی آکسفورد، انتشارات مؤده، ۱۳۷۷.

برک بور، ناصر، پایداری هویت در محله‌های مسکونی، مجله شهرداریها، شماره ۲۵، تهران، ۱۳۸۰.

بندریاد، علیرضا، جزوه درسی، روش تحقیق، ۱۳۹۰، پاکژاد، جهان‌شاه سیراندیشه‌ها در شهرسازی ۳، تهران، انتشارات شهیدی، ۱۳۸۸.

سلطانی، ایرج، راهکارهای عملی کاهش استرس در مدیران و کارکنان، فصلنامه تبیین، دوره ۱۳، شماره ۱۲۹، پاییز ۱۳۸۱.

شاملو، سعید، بهداشت روان، انتشارات چهر، ۱۳۶۲.

عبداللهی‌نابت، محمدهدی، تبیین معیارها و شاخص‌های پایدار در محله مسکونی، مجله مدیریت شهری، ۱۳۸۶.

کاستلز، م، مترجم: احمد علیقلیان و حسن جاووشیان، عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ (قدرت هویت)، جلد دوم، تهران، طرح نو، ۱۳۸۰.

محبوبی‌منش، حسین، تأملی کوتاه درباره آسیب‌های اجتماعی به عنوان مسئله امنیت عمومی، فصلنامه دانش انتظامی، سال هشتم، شماره سوم، ۱۳۸۵.

محمدزاده اصلی، نسازی، بررسی مقایسه‌ای شاخص‌های رفاه اجتماعی خانوارها در مناطق ۲۲گانه شهر تهران، گزارش طرح پژوهشی، مرکز آمار ایران، ۱۳۸۶.

مخبر، عباس، برنامه ریزی محلی و توسعه روستایی، ترجمه سازمان برنامه و بودجه، تهران، ۱۳۶۵.

معصومی، سلمان، توسعه محله‌ای در راستای پایداری کلانشهر تهران، ۱۳۹۰.

مهندسین مشاور پرداراز، محمود مهبودی، شیوه‌های جلب مشارکت مردم در زمینه بهسازی و مرمت

یافت‌های فرسوده، ۱۳۸۳.

نگهبان، علیرضا و فریدا مستجابی، ۱۱ spss راهنمای روش تحقیق به کمک پریشنامه، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی، ۱۳۸۴.

هاشمی، سیداحمد، حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران تهران، نشر دادگستر، ۱۳۸۰.

هودسنی، هانیه، بهبود ساختار فضایی محلات شهری در چارچوب توسعه محله‌ای پایدار نمونه موردی: محله جلفا، دانشگاه تربیت مدرس دانشکده هنر، ۱۳۸۴.

Barton, Hugh, et al (2003). "Shaping Neighbourhoods: A guide for health, sustainability and vitality". Spon Press, London and New York.

Byrne, D.G & Espens, G. (2008) occupation-stress and cardiovascular disease, journal of occupational Health psychology.

DAN CHIRAS & DAVE WANN, (2003), Superbia «31 ways to create Sustainable neighborhoods», New Society Publishers, 2003.

Debra Efroymsen & Tran Thi Kieu Thanh Ha & Pham Thu Ha (2009), Public Spaces «How They Humanize Cities», Health Bridge WBB Trust Dhaka, October 2009.

Douglas Robertson & Ian McIntosh & James Smyth «Neighbourhood Identity: The Path Dependency of Class and Place», Department of Applied Social Science, University of Stirling, UK & Department of History and Politics, University of Stirling, UK, Version of record first published: 21 Jan 2010.

Dutta, A.K & Jena, P.K (1992) «People's Participation in Development Process: Role of Education»; IPI Journal, Sep. 1992.

Gary W Evans & Sheldon Cohen, Environmental Stress, Program in Social Ecology, University of California & Carnegie Mellon, University, Pittsburg, Pennsylvania, 1986.

Homburg, Andreas, Stolberg Andreas, Explaining proenvironmental behavior with a cognitive theory of stress Philipps University, Marburg, Germany, May 2006.

Ficker, B & Herbert S. H. urban crisis, 461 p, New York: Macmillan, 1971.

Mair, Christina, Diez Roux, Ana V. D. Morenoff, Jeffrey Neighborhood stressors and social support as predictors of depressive symptoms in the Chicago Community Adult Health Study, Health & Place journal, USA, 2010.

جستاری در جایگاه و نقش محیط کالبدی بر رشد و پرورش فکری کودکان

■ نسترن ریخته‌گران، دانشجوی مهندسی معماری دانشگاه غیر انتفاعی شمال

محیط و رشد کودک

رشد کودک تنها به جنبه‌های جسمی مربوط نمی‌شود، بلکه زمینه‌های شخصیتی، اجتماعی، عاطفی و ذهنی را نیز در بر می‌گیرد. منظر با امکاناتی که به کودک به عنوان مخاطب ارائه می‌کند، می‌تواند نقش بسیار مهمی در به فعلیت رساندن ظرفیت‌های درونی کودک داشته باشد و زمینه رشد او در ابعاد مختلف را فراهم کند یا توجه به دیدگاه‌های مختلفی که در زمینه رشد کودک بیان شد، می‌توان نتیجه گرفت که محیط نقش بسزایی در رشد همه جانبه کودک دارد. رشد کودک دارای ابعاد مختلفی است که با وجود وابستگی به یکدیگر، هر کدام پاسخ خود را در یکی از وجوه منظر می‌یابند.

از سوی دیگر طراح می‌تواند با شناخت جنبه‌های مختلف رشد در عین تفکر کل نگر به این مقوله و با به‌کارگیری تدابیری خاص، بستر تحقق رشد کودک در آن جنبه را فراهم می‌کند.

در ادامه به برخی از این مفاهیم اشاره می‌شود:

۱. «رشد جسمانی»: رشد جسمی یکی از مهم‌ترین فرآیندهای رشدی است. این رشد، زمینه را برای به‌دست آوردن توانایی‌ها و مهارت‌های دیگر فراهم می‌آورد؛ در

واقع نقش تأثیرگذاری در رشد حرکتی، به‌دست آوردن مهارت‌ها، رشد شناختی و غیره دارد. این قسمت از رشد شامل مغز، عضلات، استخوان‌ها، دندان‌ها، اندام درونی و اندام بیرونی می‌شود.

۲. «رشد حرکتی»: در پنجمین سال زندگی، پایه و اساس بیشتر اعمال کودک بنا گذاشته می‌شود. او کارها را به همان صورت که در دوره‌های بعدی زندگی از عهده آنها بر می‌آید، انجام می‌دهد. هر اندازه که سن او افزایش می‌یابد، مهارت او در انجام این اعمال زیادتیر و سرعت حرکات و قدرت کنترل او بیشتر می‌شود (جلالی، ۱۳۵۴). تمرین کودک می‌تواند در افزایش سرعت و قدرت کنترل او بر اعمالش مؤثر باشد. زمینه و امکانات لازم برای این تمرین‌های حرکتی می‌تواند در طراحی منظر لحاظ شود.

۳. «رشد شخصیت»: سال‌های نخستین زندگی، مهم‌ترین اهمیت را به لحاظ رشد شخصیتی انسان دارند. شخصیت انسان بویاست و در طول زندگی تغییر می‌پذیرد؛ اما زیر بنای آن در دوران اولیه زندگی، یعنی قبل از این که کودک به سن دبستان برسد، شکل می‌گیرد. دو عامل اصلی تشکیل دهنده شخصیت هر فرد،

خصوصیات ارثی و تجربه‌های محیطی به خصوص در سال‌های اولیه زندگی است.

کودک در اثر تماس با محیط، مفهومی از خود به دست می‌آورد که هر چه این مفهوم به واقعیت نزدیک‌تر باشد، کودک از تعادل روانی بیشتری برخوردار خواهد بود. تصور غیر واقعی کودک از خود و توانایی‌هایش، موجب عدم تعادل و ناسازگاری فردی و اجتماعی او می‌شود. کودک باید خودش را دوست داشته باشد و از توانایی‌های خود آگاه باشد تا بتواند به طرز صحیحی با دیگران رابطه برقرار کند. چنان که کودک با نمایش واقعی توانایی‌هایش، موجب عدم تعادل و ناسازگاری فردی و اجتماعی می‌شود. کودک باید خودش را دوست داشته باشد و از توانایی‌های خود آگاه باشد تا بتواند به طرز صحیحی با دیگران رابطه برقرار کند. چنان که کودک با نمایش واقعی توانایی‌هایش، از پذیرش اجتماعی برخوردار شود، اعتماد به نفس می‌یابد و در غیر این صورت احساس حقارت پیدا می‌کند و نمی‌تواند با کودکان دیگر دوست شود (مقدم، ۱۳۵۸ و جلالی، ۱۳۵۴).

وسایل بازی کودکان باید به گونه‌ای طراحی شوند که کودکان در ستین مختلف بتوانند توانایی‌های خود را به وسیله آنها به نمایش بگذارند. این امر می‌تواند علاوه بر تأمین نیاز کودکان به عزت نفس و احترام به خود، زمینه رشد شخصیتی آنها را فراهم کند.

شخصیت کودکان در خلال بازی و فعالیت‌های گروهی نمودار می‌شود؛ زیرا هنگامی که کودک میان

وابستگی و آزادی، فرمانبرداری و عصیان، تردید و زود باوری در حال نوسان است، هر نوع تماس شخصی با شرایط مختلف، بر نیروی واکنش او تأثیر می‌گذارد و زمینه بروز شخصیت او را فراهم می‌آورد. منش کودکان عملاً ساخته و پرداخته آموزشی است که جامعه پستد باشد و یا تصور کودک درباره خویشتن تطبیق نماید. کودک رفته رفته از واکنش‌های اختصاصی خود نتایج به دست می‌آورد و تعمیم می‌دهد که این تعمیم‌ها، راهنمای او در آینده خواهند بود.

۴. «رشد کلامی»: رشد و پیشرفت توانایی کلامی کودک، به واکنش‌های شناختی او نیز وسعت می‌دهد، به طوری که تفکر، حل مسئله و سایر فرایندهای شناختی با ارتقاء توانایی کلامی پیشرفت می‌کند. پیازه معتقد است که تکلم کودک در مراحل اولیه کاملاً خودمختار است؛ به این معنی که کودک قادر نیست دنیای عینی را جدا از خود و خواسته‌هایش تصور کند و به همین دلیل، بیشتر از خود و خواسته‌هایش صحبت می‌کند و کلمه من را به زبان می‌آورد. در مراحل بعدی رشد، یعنی حدود ۷ سالگی، گفتار کودک اجتماعی می‌شود؛ یعنی علاوه بر خواسته‌های خود، ایده‌های دیگران را نیز در نظر می‌گیرد و در مورد آنها صحبت می‌کند (مقدم، ۱۳۵۸).

عناصر محیطی که کودک نام آنها را نمی‌شناسد او را به پرسشگری وا می‌دارند. جزئیات به کار رفته در عناصر مجسمه گونه منظر می‌تواند زمینه ساز شکل‌گیری داستانی در ذهن کودک باشد که روایت کردن آن به

جنول ۱: ویژگی‌های قضا و معماری کودک بر اساس نیاز کودکان؛ مأخذ: پورجعفر و محمودی نژاد، ۱۳۸۹، ص ۷۹.

حوزه‌ها	ویژگی‌ها
روانی	تشبیه سازی، خلق و آفرینشگری، آرامش بخشی، ایمنی، لذت بخشی، بازی آفرینی، تشویق بخشی روحی، گسترش احساس اجتماعی کودک
فیزیکی	عطر و بوی فضایی مناسب، بافت و جنس لطیف، و غیره مزاج، حرارت و برودتی، دنجی و خلوت کودکانه، دسترسی آسان و سیرکولاسیون ساده و غیر مبهم
فضایی	فعالیت و پویایی قضا، ساکت بودن قضا، ارتباط با طبیعت و فضای سبز، خودمانی بودن قضا، باز بودن قضا، روشنایی قضا، یادمانی و ادراکی بودن قضا
رفتاری	تئاتر و نمایش‌های کودکانه در فضاهای باز کودک با شرکت خود کودکان، استراحت کودک، امکان مطالعه فردی و گروهی، همکاری و مشارکت دهی کودک، کار گروهی و بازی‌های گروهی، اختلاط جنسی و سنی کودکان، فعالیت‌های بیانی همراه با بازی‌های فکری، تمرین‌های نوشتاری و شنیداری کودکانه، بازی سازی با منظر و طراحی گیاهان و عناصر فیزیکی و بصری بازی

ارتقاء مهارت‌های کلامی کودک کمک می‌کند. علاوه بر اینکه کودکان از حدود ۳ سالگی قادرند از تجربیات خود با دیگران سخن بگویند. غنای این تجربیات می‌تواند زمینه ساز غنای مفاهیمی باشد که کودک به وسیله قدرت تکلم خود، سعی در انتقال آنها دارد.

۵. «رشد اجتماعی»: پیازه جامعه پذیری یا رشد کودکان را به سه مرحله تقسیم می‌کنند:

● مرحله نخست را خودمداری می‌نامند. در این مرحله انگیزش اجتماعی خارجی در کودک تأثیری ندارد.

● در مرحله دوم کودک کوشش می‌کند که روابط اجتماعی برقرار کند.

● در مرحله سوم داد و ستد اجتماعی به وجود می‌آید و کودک با دیگران رفتار احترام آمیز و متقابل دارد. البته سن مربوط به هر یک از این مراحل در گروه‌های اجتماعی اقتصادی و فرهنگ‌های مختلف تفاوت دارد.

۶. «رشد عاطفی»: هنگام تولد و کمی پس از آن، نخستین حالت عاطفی نوزاد، هیجان کلی است که در برابر محرک‌ها پدیدار می‌شود. معمولاً پیش از پایان دوره نوزادی، هیجان‌های کلی به واکنش‌های ساده‌ای تبدیل می‌شوند که نشانه خوشایندی یا ناخوشایندی نوزاد است. عواطف نوزاد به زودی از مرحله سادگی می‌گذرند و به تدریج شکل مشخصی به خود می‌گیرند. حتی پیش از پایان یک سالگی، حالت‌های عاطفی شبیه به آنچه در بزرگسالان وجود دارد، در کودک پدید می‌آید. با افزایش سن، بر تعداد واکنش‌های عاطفی کودک افزوده می‌شود (احمدی و بنی جمالی، ۱۳۸۲). کنجکاوی، یکی از مهم‌ترین عواطف انسان است که در دوران کودکی نمود می‌یابد. لحاظ کردن عواملی که کنجکاوی کودک را بر می‌انگیزد، در طراحی شهری و معماری می‌تواند زمینه ساز جلب توجه کودک به محیط و درگیر شدن آن با منظر باشد.

۷. «رشد ذهنی»: تعامل فعال کودک با کودک هم بر رشد جسمی و هم بر رشد شناختی او تأثیر گذار است. در پژوهشی که برای بررسی نقش ویژگی‌های محیط فیزیکی در میزان تعامل فعال کودک با محیط و افزایش توانایی‌های شناختی او صورت گرفته است، ویژگی‌هایی از محیط که بر روی توانایی‌های شناختی کودکان مؤثرند شناسایی شده است؛ ویژگی‌هایی که لحاظ کردن آنها در طراحی فضاهای نگهداری کودکان، میزان تعامل آنها را با محیط افزایش می‌دهد (Maxwell, 2007). بر اساس نتایجی که از این تحقیق به دست آمده است، می‌توان معیارهای زیر را برای طراحی منظر کودکانه استخراج کرد. پدیده‌ای است که میزان تأثیر این عوامل باید در فضاهای بیرونی مورد بررسی و آزمایش دقیق قرار گیرند.

بر این اساس، با توجه به پارامترها، مؤلفه‌ها، سنجه‌ها

و معیارهایی که به‌طور عام برای اقبال اجتماعی و به‌طور خاص برای کودکان مورد اشاره بود، به جمع‌بندی معیارهای خاص و عام در حوزه طراحی برای کودکان اشاره می‌شود، چنانچه در راستای طراحی محیط‌های کودکان، توجه به حوزه‌ها و ویژگی‌های مندرج در جدول ۱ ضروری است.

شهر و پرورش فکری کودک

به نظر می‌رسد نوع بشر توسط سه گونه آموزش و پرورش احاطه شده است:

● رشد داخلی حس‌ها و اعضا

● آموزش و پرورش طبیعت

● چگونگی استفاده از این رشد که آموزش و پرورش انسان‌هاست و در این میان تنها آموزش و پرورش انسان‌هاست که کاملاً در اختیار ما قرار دارد.

آموزش و پرورش برانگیختن پیشرفت‌های جسمانی، عقلانی و اخلاقی در کودک با توجه به جامعه‌ای است که او برای زندگی در آن آماده می‌شود. آموزش و پرورش از جامعه و بنابراین فرهنگ به منزله مجموعه عادات و آداب اجتماعی، جذابی ناپذیر است. به همین علت، هدف مفهوم و روش‌های آموزش و پرورش نیز به موازات تحول جامعه و فرهنگ تحول می‌یابد؛ بنابراین باید با پیشرفت علم و تجربه به‌طور دائم مورد بازنگری قرار گیرد. به عبارت دیگر اینک آموزش و پرورش از هر چهار راستای دیرینه خود یعنی سن، محیط تربیتی، فوای ذهنی و روابط عاطفی بسیار گسترده‌تر شده است و از این نظر به مفهوم فرهنگ آموزی بسیار نزدیک‌تر شده است.

اینک یکی از شاخص‌های رشد و توسعه کشورهای پیشرفته میزان رشد و توسعه آنها در زمینه‌های متفاوت آموزش و پرورش از شیوه‌های تدریس و افزایش مهارت‌های علمی و عملی کودکان تا بی افکندن فضاهایی سازگار و متناسب با روحیه و ادراک آنهاست که پیداست چه نقشی در این زمینه دارد. نمونه‌های بسیاری از نقش روزافزون معماری در بارور ساختن جسم و روح کودکان و نوجوانان وجود دارد و حتی نمونه‌هایی مبنی بر اینکه چگونه عدم اختصاص فضاهای متناسب و شایسته به امر آموزش و پرورش کودکان و نوجوانان به جمود، خمودی و حتی بزهکاری آنها منجر شده است و مجدداً با فعال شدن و بهسازی فضاهای زیستی آنان زندگی به ایشان بازگشته است.

طراحی شهر و مشکلات رفتاری و روانی کودک

هنگامی که کودک دچار اختلال رفتاری است، در ارتباط برقرار کردن یا فضای اطرافش نیز دچار مشکل می‌شود. کودک سالم و سرحال به راحتی فضا را اشغال

می‌کند و آن را به مالکیت خود در می‌آورد. وسایل لازم را بر روی میز کارش می‌گذارد و بدون هیچ مشکلی پشت آن مسفر می‌شود. او هیچ مشکلی در درک مجموعه‌های پیچیده ندارد. کودکانی که بیش از حد درونگرا هستند، برعکس تمام توجه خود را معطوف به جزئیات کوچک می‌کنند، به سختی می‌توانند فضا را اشغال کنند، بر روی لبه صندلی می‌نشینند و در گوشه کاغذ نقاشی می‌کنند. کودکانی که دچار کمبود امنیت هستند نمی‌توانند درهای باز را تحمل کنند و از فضاهای بزرگ می‌ترسند. گاهی اوقات بیش می‌آید که کودک به عنوان یک فرد مستقل نمی‌تواند منظور خود را به خوبی بیان کند و به سختی می‌تواند از محیطی که حضور مادر برایش فراهم می‌کند دور شود. به همین دلیل، او به دنبال امنیت یک فضای محصور شده می‌گردد. این اصل انتقال در مورد کودکانی که در ارتباط برقرار کردن دچار مشکلند بسیار مهم است. گذر ناگهانی از یک محیط دیگر می‌تواند برای این کودکان ناراحت کننده باشد. همین طور عبور از داخل ساختمان به خارج آن، ورود یا خروج، ماندن یا رفتن، انتخاب‌های سختی هستند که یک معماری خوب می‌تواند اثرات ناراحت کننده آن را تخفیف دهد و تغییر تدریجی از داخل به خارج فراهم آورد.

کودکی که در ارتباط برقرار کردن مشکل دارد، نیاز به امنیت و گرمای بصری دارد. برای برآوردن این نیازها باید اندازه فضاها و بازشوها را محدود کرد. چنین کودکانی در یک فضای وسیع یا پر از جمعیت احساس گم شدن می‌کنند. کودکان اغلب از مسافت‌های طولانی و عبور از فضاهای خالی وحشت دارند. به همین دلیل باید از ابعاد بزرگی در فضا شناخته شده، به خصوص از راهروهای بلند که می‌توانند پرسپکتیو ترسناکی داشته باشند، اجتناب کرد. کودک بسیار حساس است و تأثیر محیط‌هایی که در آن است، برای تمام عمر با او باقی خواهد بود. به این دلیل مسئولیت معمار چنین ساختمان‌هایی که مخصوص کودکانند، بسیار سنگین است. تعادل معمارانه حاکم بر این ساختمان‌ها نوعی روش تعلیم و تربیت ساکت را تشکیل می‌دهد. معمار در این مرحله یک مربی است که در گذر کودک از دنیای بیچگی به بزرگسالی تعلیم و تربیت او را به عهده دارد. اگر ارزش گذاشتن به زیبایی تعادل، آرامش، و تحلیل به کودک آموزش داده نشود، چگونه می‌توان از او انتظار زندگی متعادل و سازگار با محیط اطراف را داشت؟

مسئولیت‌ها و همراهی با جمع، خود را جزئی از آنان دانسته، به توانایی‌های خویش واقف می‌گردند و این امر در رشد شخصیت آنان تأثیر انکار ناپذیری را خواهد داشت. نهایتاً با بازدهی خوب، این مجموعه می‌تواند پذیرای کودکان دیگر شهرها و حتی در کشورهای

همسایه به صورت میهمان باشد. این مجموعه قادر است هر دو گروه پسران و دختران با گروه بندی منی مقطع بیش دبستانی (الف ۳ تا ۶ سال)، مقطع دبستانی اولیه (ب ۶ تا ۹ سال) و مقطع دبستانی (ج ۹ تا ۱۲ سال) را پوشش دهد. هر چند در سالیان گذشته مراکزی جهت نگهداری و تفریح کودکان در گوشه و کنار شهر و کشور وجود داشته یا تأسیس شده است، اما اکثر آنها به صورت تک فعالیتی بوده، فقط بخش کوچکی از فضای آنها به کودکان اختصاص یافته است. و بیشتر این فضاها حتی محل‌هایی ویژه کودکان ندارند و بیشتر توجه به توجواتان و جوانان و بزرگسالان در این محیط‌ها به چشم می‌خورد و فضاهایی مانند کانون پرورش فکری، کتابخانه، فرهنگسرا، مهد کودک، مجتمع کودکان بی سرپرست و شیرخوارگاه‌ها، شهر بازی، پارک‌ها و سالن‌های ورزشی که به تربیت فقط فعالیت‌های فرهنگی، هنری، نگهداری و مراقبت، تفریح و ورزش را شامل می‌گردند. ■

منابع:

- علوم، شینا (۱۳۹۰) طراحی پارک در راستای خلاقیت کودک؛ پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس، به راهنمایی کیانوش سوزنجی.
- غفاری، علی (۱۳۷۷) مبانی طراحی فضاهای متوالی در معماری شهری، نشریه علمی پژوهشی صفا، سال دوم شماره‌های ششم، هفتم و هشتم، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- حسامی، مجید (۱۳۸۰) جایگاه شوراهای برنامه ریزی شهری شهرداریها، سال چهارم، شماره بیست و هفتم، سرداد ۱۳۸۱.
- قاسمی، فرشید و طاهره اقلیدوس (۱۳۸۵) بررسی تأثیر درس آموزش خلاقیت در کودکان بر افزایش خلاقیت دانش آموزان، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، شماره ۱۳، سال چهارم.
- فتریان، منیر (۱۳۸۳) کودک و شهرنشینی، انتشارات سازمان شهرداری‌ها، تهران.
- کامل نیا، حامد (۱۳۸۸) دستور زبان طراحی محیط‌های یادگیری، نشر سبحان نور، تهران.
- کامل نیا، حامد؛ اسلامی، سیدخلوصا؛ حاجی، بیروز (۱۳۸۹) تحلیل و ارزیابی معماری جمعی بر مبنای شاخصه‌های احساس جمعی، هویت شهر، سال پنجم، شماره ۷، پاییز و زمستان ۸۹، صص ۱۴۰-۱۴۱.
- کامل نیا، حامد؛ حقیر، سعید (۱۳۸۸) الگوهای طراحی فضایی سبز در شهر دوستانه کودک نمونه موردی شهر دوستانه کودک بم، باغ نظر، شماره دوازده، سال ششم، پاییز و زمستان ۱۳۸۸.

روانشناسی محیطی زیربنای مدیریت شهری موفق

■ تهیه و تنظیم: زهره ترحمی

مehدی سفاری نیا، دکتر در روان شناسی (گرایش اجتماعی) از دانشگاه علامه طباطبائی، دانشیار دانشگاه پیام نور و رئیس پژوهشکده آموزش باز دانشگاه پیام نور، رئیس انجمن روان شناسی اجتماعی ایران، عضو و رئیس «کمیسیون تخصصی روان شناسی اجتماعی» سازمان نظام روانشناسی و مشاوره کشور، عضو فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران و عضو شورای پژوهشی دفتر مطالعات و تحقیقات شهرداری تهران، وی رشته روانشناسی شهر را در ایران معرفی نموده و کتابی نیز در این زمینه تألیف نموده است. به همین بهانه گفتگویی با ایشان داشتیم که نظر علاقه مندان را به آن جلب می‌نمایم.

وجود آمده است که مبنای آن زندگی مردم در محلات فقیر، بی‌کاری و فقر در شهر است که همه این عوامل بر روان و سلامت روانی مردم تأثیر گذارند و موجب بروز مشکلات اجتماعی خواهند شد. به عبارت دیگر روانشناسی نه تنها در بحث طراحی شهری وارد می‌شود، بلکه به ارتباط بین انسان و محیط او نیز مربوط می‌شود. استانداردهای طراحی در دنیا مشخص‌اند اما آیا این استانداردها از نظر روانی و تأثیرات آنها بر روان انسان هم مطالعه شده‌اند؟ مثلاً آیا بررسی شده است که ارتفاع دو متر و جهل سانتی متر برای خانه‌ها بر روان انسان چه تأثیری دارد؟ آیا این ارتفاع مناسب است یا باید تغییر کند؟ یا مثلاً ارتفاع پنجره‌ها برای مردم کشور ما که رابطه خوبی با آفتاب و نور دارند، باید همان یک متر و جهل سانتی متر باشد و مطلوب است؟ این موضوعات نیاز به مطالعه و بررسی دارند تا استانداردهایی مناسب سلامت روان جامعه تعریف شود.

شهریاریا: روانشناسی محیط چیست و چه رابطه‌ای با طراحی شهری دارد؟

● محور روانشناسی محیطی بر این موضوع استوار است که بیند محیط طبیعی چه تأثیری بر سلامت روان و بهداشت روانی افراد دارد. در محور تأثیر محیط مصنوع بر روان انسان اتفاقاتی برای انسان عصر حاضر افتاده است به گونه‌ای که انسان تجربه زیادی در زمینه شهرنشینی ندارد. مطالعات نشان داده است که انسانها حدود ۰/۰۴ درصد از عمرشان را در شهرها زندگی کرده‌اند و در این سالها شهرها تفاوت بسیاری پیدا کرده‌اند به طوری که مثلاً صد سال پیش شخصی که در لندن زندگی می‌کرده است می‌توانسته با پای پیاده کل شهر را در مدت یک ساعت بگردد، در حالی که امروزه در شهری مانند تهران باید چندین روز وقت بگذارید تا کل شهر را بگردید. خواستگاه بشر در بدو خلقت، موجودی شهری نبوده است، اما امروز به طور فزاینده‌ای جمعیت شهرها افزایش می‌یابد. رشد و توسعه شهرها از یک سو و عواملی همچون صنعتی شدن، تنوع و گوناگونی، ازدحام و... ایجاب می‌کند که از روانشناسی به عنوان یک شاخه و حوزه تخصصی استفاده کنیم. شما در طبیعت هیچ موجودی را نمی‌توانید پیدا کنید که ۱۲ میلیون از آنها در کنار هم زندگی کنند، حتی زنبورها هم با آن جمعیت زیاد خود در یک کندو به یک میلیون هم نمی‌رسند، اما مثلاً در شهری مانند تهران ۱۲ میلیون انسان در کنار یکدیگر زندگی می‌کنند. این افزایش جمعیت منجر به کوچک‌تر شدن خانه‌ها و تنگ و تاریک شدن آنها شده است که خود حضور و مداخله روانشناسی محیطی را در طراحی شهری و شهرسازی پررنگ‌تر می‌کند. امروزه شاخه‌ای در روانشناسی به نام «روانشناسی شهری» (Urban Scycology) به

تهرانیا: به نظر شما در حال حاضر طراحی های شهری ما چه تاثیری بر انسانها دارند؟

● هم‌اکنون تغییری که معماری افتاده است این است که اتاق خوابها بزرگتر شده‌اند و به تبع آن فضای نشیمن کوچک‌تر شده است که خود موجب فردگرایی و کم‌رنگ‌تر شدن ارتباطات در خانواده می‌شود. با مثلاً در بخش‌هایی از شهرها نورپردازی‌ها به شدت زیاد است و از سوئی دیگر مردم را به صرفه‌جویی تشویق می‌کنند، در نتیجه وقت بی‌فرد از خیابان به منزل می‌رود یا نور کم لامپ‌های کم مصرف مواجه است که موجب افسردگی و غمگینی او می‌شود. پس در طراحی فضاهای شهری باید به تمامی جنبه‌های فردی و روانی انسان‌ها توجه نمود.

در منطقه و فقدان پیوستگی لازم خواهد شد و همین موضوع موجب بی‌بزاری و بی‌تفاوتی فرد نسبت به محل زندگی او می‌شود که علت اصلی بروز جرم و دزدی و مشکلات اجتماعی و نا امنی در شهرهای جدید و این شهرک‌ها می‌باشد. مطالعات نشان می‌دهد که مردم شهر قدیم هشتگرد شادتر از مردم شهر هشتگرد جدیداند. زیرا فضای ساخته شده برای مردم هشتگرد جدید آن فضای مطلوبی که انتظار دارند نیست و آنها را از آن خود نمی‌دانند و نسبت به آن احساس تعلق نداشته و بنابراین همه نوع جرمی در آن اتفاق می‌افتد چراکه ساکنان آن با آن غریبه‌اند و احساس بی‌هویتی در محله خود دارند که این موضوع ناخودآگاه بر روان آنها تأثیرگذار است.

تهرانیا: یک شهر چگونه می‌تواند از نظر معنایی و ارزشی با شهروندان ارتباط برقرار کند؟

● در روانشناسی اصطلاحی به نام پیوستگی محیطی (Environmental Attachment) وجود دارد. یعنی انسان به محیط خود احساس پیوستگی و وابستگی دارد. هرچه این وابستگی بیشتر باشد، مسلماً احساس مسئولیت و علاقه او به محیط خود بیشتر خواهد بود. پیوستگی با محیط به فرد احساس تعلق و آرامش بیشتری می‌دهد. مثلاً مسکن مهر را در نظر بگیرید، ساخت این خانه‌ها در خارج شهر برای تهرانی‌ها آیا درست است؟ آیا از آنان سؤال شده است که دوست دارند یا شهر فاصله زیادی داشته باشند؟ آیا از آنان در مورد امکانات و خدمات آن فضاها مشورت شده است؟ نتیجه این طراحی، عدم وابستگی افراد ساکن

تهرانیا: در حوزه مدیریت شهری چگونه می‌توان به یک شهر انسان مدار و پاسخگو دست یافت؟

● اولاً شهرداری‌ها باید آموزش را در اولویت کارهای خود قرار دهند و مردم را در زمینه‌های لازم آموزش دهند. مثلاً آشناترمان نشینی ناگزیر رواج یافته اما فرهنگ آپارتمان نشینی آموزش داده نمی‌شود. دواماً موضوع سلامت اجتماعی که نادیده گرفته شده است. در طراحی شهرها اصلاً به این موضوع توجه نشده است که کدام نمادها و معیارها باید مورد توجه قرار گیرند که مانع از بروز ناسازگاری‌های اجتماعی شوند؟ یا بدون در نظر گرفتن بعد روانشناختی در طراحی مبادرت به اجرای طرح‌های الگو برداری شده از سایر کشورها می‌کنند. مثلاً استفاده از رنگ‌ها در طراحی و معماری در کشور ما بسیار ضعیف است در حالی که شما وقتی

به کشورهای دیگر سفر می‌کنید اولین چیزی که جلب توجه می‌کند، رنگ‌ها هستند. درحالی که استفاده از رنگ‌ها در معماری و طراحی موجب تغییر روحیه افراد و شادی مردم می‌شود. مدیران شهری باید توجه کنند که چرا ما ایرانی‌ها که تا چهل سال پیش در خانه‌هایی بزرگ و دسته جمعی زندگی می‌کرده‌ایم، اکنون منزوی شده و به زندگی انفرادی روی آورده‌ایم؟ حفظ سرمایه‌های اجتماعی بسیار مکهم است و تقویت این سرمایه از وظایف مدیران شهری و شهرداریهاست.

تولیا: آیا در حوزه اجرایی می‌توان با تکیه بر نگرش‌ها و مظاهر فرهنگی هر جامعه نسبت به منظرسازی و بهبود سیمای شهری اقدام نمود؟ استفاده از ویژگی‌های فرهنگی در منظرسازی تا چه اندازه بر رفتارهای شهروندی و پیوند او با محیط شهری مؤثر است؟

● مسلماً مظاهر فرهنگی جامعه در این خصوص مؤثر است. مطالعات نشان می‌دهد که انسان در محیط‌های طبیعی احساس آرامش بیشتری می‌کند اما اینکه در این محیط چگونه و با استفاده از کدام نمادها و الگوها طراحی کنیم مهم است. تنها با بهره‌گیری از نمادهای غربی و مدرن و شیک نمی‌توان نیاز روانی انسان را برطرف نمود، بلکه باید فرهنگ و نیاز مردم هر شهر و حتی هر منطقه شهری را بررسی کرد و مطابق نیازهای روانی و اجتماعی آنان برایشان طراحی نمود. استفاده از مظاهر فرهنگی سایر کشورها برای مردم ما که فرهنگی متفاوت دارند و مذهبی هم هستند نمی‌تواند پاسخگوی نیاز آنان باشد و احساس تعلق و وابستگی را در آنان بر نمی‌انگیزد. به عنوان مثال ممکن است مردم یک محله با وجود پارک محله‌ای احساس بهتری داشته باشند اما در محله دیگر با وجود یک زورخانه یا ورزشگاه یا فروشگاه احساس بهتری داشته باشند. وقتی در یک خیابان کوچک چند باغ تخریب می‌شود و به جای آن چند برج و مجتمع تجاری ساخته می‌شود، آیا از ساکنان آن محله سوال شده است که با احداث آن مجتمع‌های تجاری چه احساسی دارند؟ آیا آثار روانی این ساخت و ساز بر مردم ناحیه بررسی شده است؟ مشارکت مردم در طراحی موجب ایجاد حس وابستگی و دلبستگی با محیط شده و منجر به شکل‌گیری انسانهای سازگارتری در جامعه می‌شود.

تولیا: آیا شهرداری‌ها در زمینه منظرسازی، از بعد روانشناسی محیطی موفق بوده‌اند؟

● مطالعات روانشناسی در شهر تهران نشان داده است که حدود چهل درصد مردم تهران ناسازگاری دارند و

این بدان معناست که از محیط خود رضایت ندارند. ناسازگاری نیز موجب بروز رفتارهایی مانند خشم، نفرت یا عصبانیت و پرخاشگری می‌شود. در طراحی و ساخت پارک‌های شهری اصلاً توجهی به استفاده کنندگان از پارک نمی‌شود، مثلاً در تمامی پارک‌های شهری کشور وسایل ورزشی نصب شده است. این کار خوبی است که به سلامت مردم توجه شده و آنها را ترغیب به ورزش و تندرستی کرده‌اند، اما آیا بررسی شده است که در محله چه نسبتی از مردم سن یا کم سن هستند؟ آیا نظرسنجی در این خصوص انجام شده است؟ آیا نیاز استفاده کنندگان از پارک هر محله در نظر گرفته شده است؟

تولیا: پیشنهادات جنابعالی برای بهبود سیما و منظر شهری چیست؟

● به نظر من شهرداران باید برای کلیه طرح‌های عمرانی خود یک پیوست روانی داشته باشند که اثرات روانی اجرای طرح را بررسی کند و معیارها و الگوهای که موجب تضمین سلامت روان مردم می‌شود را در نظر بگیرند و در طراحی لحاظ کنند. صرف هزینه چند صد میلیون گاهی موجب بروز نارضایتی ساکنان شهر می‌شود که جبران آن ده‌ها برابر هزینه دیر خواهد داشت. درحالی‌که با صرف هزینه‌ای بسیار کمتر می‌توانند قبل از ساخت و اجرای طرح از بروز مشکلات احتمالی در جامعه ممانعت کنند. هزینه مطالعه اثرات روانی اجرای یک طرح عمرانی معادل هزینه آسفالت یک خیابان کوچک است که مدیران شهری از انجام آن خودداری می‌کنند. از طرفی دیگر، در برخی شهرداری‌ها مطالعات اجتماعی و فرهنگی زیادی انجام می‌شود اما عملاً هیچ استفاده‌ای از آنها نمی‌شود و در کتابخانه‌ها می‌ماند. من معتقدم استانداری‌ها و کلیه مدیران شهری نیازمند یک مشاور روانشناس در کنار خود هستند چون که در بسیاری از موارد اجرای یک طرح نیازمند اطلاع‌رسانی در مرحله قبل از اجراست، مانند اعلام طرح زوج و فرد در حمل و نقل شهری یا افزایش قیمت بنزین یا تغییر در پارانه‌ها و سدر این موضوعات، نحوه اطلاع‌رسانی و آماده‌سازی روانی مردم برای پذیرش موضوع بسیار اهمیت دارد زیرا از یک سو ناگزیر به اجرای طرح هستند و از سوی دیگر رضایت مردم هم مهم است، لذا در نظر گرفتن پیوست‌های روانی قبل از اجرای طرح‌ها و مشارکت مردم در برنامه‌ها و طرح‌ها می‌تواند در این زمینه راهگشا باشد.

تولیا: با تشکر از جنابعالی که وقت خود را در اختیار ما گذاشتید. ■

کمیسیون ماده ۱۰۰

■ فرهنگ قنیه لاریجانی، دکترای حقوق عمومی و پژوهشگر حقوق شهری

کمیسیون ماده ۱۰۰ قانون شهرداری‌ها، یکی از موضوعات چالش برانگیز شهرداری‌ها است که همواره پرسش‌های حقوقی و ابهاماتی درخصوص آن مطرح است. از این رو در این شماره از ماهنامه به بخشی از سئوالات مطرح شده پاسخ داده شده است که توجه علاقه مندان را به آن جلب می‌نمایم.

عقد کمیسیون ماده ۱۰۰ است؛ بنابراین در صورت بروز اشتباه در این حد، مانند آنکه میزان زیربنای مازاد بر مفاد پروانه، برخلاف وضعیت واقعی ساختمان، اشتباهاً عدد دیگری قید شده باشد، اصلاح آن رأساً توسط کمیسیون یا با اعلام شهرداری به کمیسیون، مجاز است، اما در صورتی که رفع ایراد یا اشتباه مربوط به مبنای رأی یا اساس تصمیم کمیسیون باشد، وضعیت حقوقی مسئله پیچیده‌تر است. فرض کنید که در رأی صادره، اشتباهاً بنا دارای پروانه، قلمداد و بعد از صدور رأی مشخص شود که پروانه ساختمانی متقاضی یا بی‌اعتبار بوده یا در پلاک مزبور، اساساً پروانه‌ای صادر نشده یا در مورد ساختمان قبلاً رأی صادر شده باشد و کمیسیون از آن بی‌اطلاع بوده است؛ در این صورت، اصلاح رأی فقط یک سهو قلم ساده و نگارشی نیست و این کار، بنیان رأی کمیسیون را دگرگون خواهد کرد. در اینجا به نظر می‌رسد در مواردی که اصلاح رأی به نفع مالک است، کمیسیون می‌تواند رأساً مفاد رأی را مطابق قانون اصلاح کند و تعارض یا اختلافی نیز متصور نخواهد بود و مشکلی وجود نخواهد داشت. در مواردی که اصلاح

آیا در صورت بروز اشتباه در رأی کمیسیون ماده ۱۰۰، مانند نقص در ذکر زیربنا یا شماره ثبتی ملک و ... شهرداری می‌تواند تقاضای اصلاح کند یا کمیسیون رأساً آن را اصلاح نماید؟

در مورد نحوه اصلاح آراء صادره از کمیسیون ماده ۱۰۰ قانون شهرداری و بسیاری از مراجع شبه قضایی دیگر، هیچ حکم قانونی صریحی وجود ندارد؛ بنابراین برای رفع اشتباهات محتمل در آراء صادره باید به اصول حقوقی و قواعد حقوق اداری و ملاک مندرج در قوانین دیگر مراجعه کرد. مطابق ماده ۳۰۹ قانون آیین دادرسی مدنی، هرگاه در تنظیم و نوشتن رأی دادگاه سهو قلم رخ دهد (مثل از قلم افتادن کلمه‌ای یا زیاد شدن آن) یا اشتباهی در محاسبه صورت گرفته باشد تا وقتی که از آن درخواست تجدید نظر نشده، دادگاه رأساً یا به درخواست ذینفع، رأی را تصحیح می‌نماید. با توجه به ملاکی که این ماده در اختیار ما قرار می‌دهد، می‌توان نتیجه گرفت که اصلاح رأی در حدی که مربوط به سهو قلم مانند از قلم افتادن کلمه یا کلماتی از رأی صادره یا اشتباه در محاسبات باشد، به

رای به ضرر مالک یا ذینفع باشد نیز کمیسیون می‌تواند به صورت مستقل رأی را مطابق قانون، اصلاح و رأی سابق را ابطال کند و ذینفع در صورتی که این اصلاح و رأی جدید را طبق قانون نداند یا خارج از صلاحیت کمیسیون ماده ۱۰۰ بداند، می‌تواند ابطال آن را از دیوان عدالت اداری بخواهد. همچنین اگر زمان قابل توجهی گذشته باشد و ایراد یا اشتباه در مفاد رأی پس از اجرای آن یا صدور گواهی پایان ساختمان کشف شود، ذینفع می‌تواند خسارت ناشی از این اشتباه را نیز از شهرداری مطالبه کند. لازم به ذکر است که در مواردی که اشتباه و ایراد در صدور رأی ناشی از فعل و عمل ذینفع باشد یا ذینفع یا اظهار خلاف واقع، تقلب یا هر عمل مجرمانه‌ای باعث صدور رأی ناقص شده باشد، دریافت خسارت از شهرداری قانونی نیست.

آیا کمیسیون تجدیدنظر ماده ۱۰۰ قانون شهرداری که به اعتراض ذینفع به رأی کمیسیون بدوی رسیدگی می‌کند، می‌تواند میزان جریمه را افزایش دهد یا رأی جریمه را به تخریب، تبدیل و تشدید کند؟

می‌دانیم که تخلفات ساختمانی در زمره امور خلافی تلقی می‌شوند و فاقد عنوان مجرمانه‌اند؛ به همین منظور قانون رسیدگی به آن و صدور رأی برای تخلف را به مرجع اداری و اختصاصی، یعنی کمیسیون ماده ۱۰۰ قانون شهرداری واگذار کرده است. مجازات‌های تعیین شده در قانون شهرداری برای تخلفات ساختمانی، مجازات به معنی خاص در امور کیفری نیست و بیشتر با تشبیهات اداری تناسب دارد. در نتیجه، مبلغی که برای تخلف ساختمانی تعیین می‌شود تا مالک آن را پرداخت کند، اصطلاحاً «جریمه» نامیده و با «جزای نقدی» که به عنوان مجازات جرائم تعیین می‌شود، تفاوت دارد. مجازات تخریب نیز گرچه به ظاهر سنگین به نظر می‌رسد، بنیانی منطقی دارد که شامل اعاده تخلف صورت گرفته به وضع سابق است و در واقع، اعاده به وضعیت قانونی، مستلزم تخریب جزیی یا قلع کلی بنا است. در پاسخ به سؤال فوق باید تأکید کرد که تشدید مجازات در کمیسیون‌های شبهقضایی مانند ماده ۱۰۰ یا تشدید مجازات در پرونده‌های جزایی متفاوت است؛ بنابراین کمیسیون تجدیدنظر به عنوان مرجع رسیدگی به اعتراض (مانند کمیسیون بدوی) مجاز به رسیدگی و صدور رأی جدید است که می‌تواند نقض رأی بدوی یا افزایش مجازات مقرر در آن، طبق قانون باشد. هیئت عمومی دیوان نیز این نظر را در رأی وحدت رویه ۵۷۸ مورخ ۹۰/۱۲/۱۵ پذیرفته، اما آن را به مواردی از جمله اعتراض شهرداری به رأی کمیسیون بدوی محدود کرده است؛ بنابراین با توجه به رأی هیئت عمومی دیوان، کمیسیون تجدیدنظر هنگامی می‌تواند رأی بدوی را

تشدید کند که شهرداری به آن اعتراض کرده باشد.

کمیسیون ماده ۱۰۰ قانون شهرداری رأی به اخذ جریمه صادر کرده و مالک با تقدیم دادخواست در دیوان عدالت اداری، تقاضای ابطال و مرجع مذکور نیز رأی صادره را باطل کرده است. به طور همزمان با توجه به اختلاف بین مالک و شهرداری در مورد عوارض مربوط به اضافه بنا، کمیسیون ماده ۷۷ قانون شهرداری به صدور رأی در مورد عوارض اقدام نموده است. اکنون آیا ابطال رأی کمیسیون ماده ۱۰۰ درباره اضافه بنا به طور خودکار به ابطال رأی کمیسیون ماده ۷۷ منجر می‌شود یا به ابطال جداگانه نیاز دارد؟

در فرض سؤال فوق، می‌توان گفت که دو رأی لازم الاجرا از دو مرجع شبه قضایی مستقل صادر شده است؛ چراکه صلاحیت کمیسیون‌های ماده ۱۰۰ و ۷۷ گرچه در این فرض بر یکدیگر اثرگذارند اما از نظر قانونی تفاوت دارند و به صورت مستقل از یکدیگر لازم الاجرا می‌شوند؛ بنابراین گرچه مبنای تشخیص کمیسیون ماده ۷۷، رأی کمیسیون ماده ۱۰۰ مبنی بر تشخیص اضافه بنا است، اما ابطال رأی ماده ۱۰۰ موجب ابطال خود به خود رأی ماده ۷۷ نخواهد شد. در این وضعیت، ذینفع می‌تواند برای ابطال و توقف اجرای رأی کمیسیون ماده ۷۷ به طرح دعوی جداگانه در دیوان عدالت اداری مبادرت و ابطال آن را مستند به رأی صادره از دیوان تقاضا کند.

آیا پس از انقضای مدت اعتبار پروانه ساختمانی صادره توسط شهرداری، ساخت و ساز مالک تخلفات ساختمانی، فاقد پروانه قلمداد می‌شود؟

پروانه ساختمانی، مجوزی است که اعتبار آن به زمان قید شده در آن محدود می‌شود؛ بنابراین پس از گذشت مدت اعتبار پروانه، این مجوز فاقد اعتبار و منفی و در نتیجه، کلیه اقدامات ساختمانی مالک، در حکم ساخت و ساز فاقد پروانه است. به نظر می‌رسد در صورتی که مالک در مدت اعتبار پروانه، ساخت و ساز را آغاز کرده باشد و در میانه احداث بنا، اعتبار پروانه منقضی شود، استمرار ساخت منوط به تمدید پروانه ساختمانی است، اما ساخت و ساز مجاز است و تخلف ساختمانی فاقد پروانه تلقی نمی‌شود و صرفاً تا حدی که مغایر با مفاد پروانه است، تخلف به شمار می‌آید، اما در صورتی که مالک یا ذینفع، پس از اخذ پروانه برای احداث بنا اقدامی نکند و پس از انقضای اعتبار پروانه ساختمانی، شروع به ساخت و ساز کند، اقدام وی مشمول تخلف ساختمانی فاقد پروانه خواهد بود. لازم به ذکر است که نظریه شماره ۱۴۵۲/۷ مورخ ۱۳۷۸/۶/۲۲ اداره حقوقی قوه قضاییه نیز مؤید همین موضوع است. ■

درآمد حاصل از جرائم راهنمایی و رانندگی

■ امیر عبدالله حکیمی، کارشناس ارشد دفتر برنامه و بودجه سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور
 ■ مهدی محمدی و احمد رضا حق پناه، کارشناسان دفتر برنامه و بودجه سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور

مقدمه

باتوجه به تصویب قانون جرائم رانندگی مورخ ۱۳۸۹/۱۲/۸ پیش از دو سال است که قانونگذار برای شهرداری‌ها و دهیاری‌ها، سهمی از جرایم راهنمایی و رانندگی قرار داده است و در چند ماه اخیر با توجه به افزایش هزینه‌های مدیریت شهر و روستا، شهرداری و دهیاری‌ها حتی‌تر از گذشته پیگیر دریافت از این منبع درآمدی هستند.

بر اساس ماده ۱۵ و ۲۳ قانون جرائم رانندگی، درآمدهایی پیش‌بینی شده‌اند که طبق ماده ۲۳ قانون جرایم، درآمدهایی که در حریم شهرها و روستاها و خارج از حریم آنها وصول می‌شود، ۴۰ درصد سهم نیروی انتظامی و بیمه است و باقی آن که در داخل حریم کسب شده است، به شهرداری‌ها و دهیاری‌ها تعلق می‌گیرد که ۳۰ درصد آن سهم دهیاری‌ها و ۷۰ درصد سهم شهرداری‌ها است. همچنین ماده ۱۵ قانون جرائم نیز به درآمدهای حاصل از پارکومترها می‌پردازد.

متن ماده ۱۵ قانون رسیدگی به تخلفات راهنمایی و رانندگی

ماده ۱۵: در شبکه معابر شهری پرتراffیک که برابر مقررات راهنمایی و رانندگی ممنوعیت توقف وجود ندارد، با تصویب شورای عالی هماهنگی ترافیک شهرهای کشور، شهرداری‌ها می‌توانند برای مدیریت پارک‌های مجاز حاشیه‌ای، ابزارها و وسایل لازم از قبیل ایست سنج (پارکومتر) یا کارت پارک نصب و برای توقف بیش از نیم ساعت در محدوده زمانی ۷ صبح تا ۹ شب حق توقف متناسبی که میزان آن به پیشنهاد شوراهای اسلامی شهرها و تصویب وزیر کشور تعیین می‌شود، بر طبق مقررات مربوطه به اخذ عوارض دریافت کنند. توقف بدون مجوز، به منزله ارتکاب تخلف توقف ممنوع خواهد بود.

تبصره ۱- نحوه مدیریت پارک‌های حاشیه‌ای و تعیین معابر پرتراffیک، شرایط و نحوه جذب و آموزش به‌کارگیری متصدیان مربوطه به موجب آئین‌نامه‌ای خواهد بود که توسط شورای عالی هماهنگی ترافیک شهرهای کشور و با همکاری شورای عالی استان‌ها تهیه می‌شود و به تصویب هیئت وزیران می‌رسد.

تبصره ۲- صددرصد درآمد حاصل از این ماده پس از واریز به خزانه در اختیار شهرداری ذی‌ربط قرار می‌گیرد تا برای احداث توقفگاه (پارکینگ) در همان شهر هزینه کند.

متن ماده ۲۳ قانون رسیدگی به تخلفات راهنمایی و رانندگی

ماده ۲۳: وجوه حاصل از جریمه‌های تخلفات رانندگی در سراسر کشور به حساب درآمد عمومی کشور نزد خزانه‌داری کل واریز می‌شود تا علاوه بر بودجه سالیانه به شرح زیر به شهرداری‌ها و دهیاری‌های ذی‌ربط، وزارت راه و ترابری و پلیس راهنمایی و رانندگی نیروی انتظامی اختصاص داده شود.

الف - شصت درصد از کل وجوه حاصله به تفکیک درآمدهای ناشی از تخلفات رانندگی خارج از شهرها و داخل محدوده شهرها و روستاها حسب مورد به وزارت راه و ترابری (سازمان راهداری و حمل و نقل جاده‌ای کشور) به صورت متمرکز و در شهرها به شهرداری‌های محل و دهیاری‌ها از طریق استانداری همان استان به تناسب هفتاد درصد و سی درصد اختصاص می‌یابد تا حسب مورد، صرف استانداردسازی وسایل و تجهیزات ایمنی راه‌ها، خط‌کشی و نگهداری آن، تهیه، نصب و نگهداری علائم راهنمایی و رانندگی و تجهیزات ایمنی، احداث پل‌های عبور پیاده، احداث توقفگاه‌های عمومی و اصلاح راه‌های روستایی، معابر و مناطق حادثه‌خیز در شهرها و روستاها کند.

تبصره - به وزارت راه و ترابری و شهرداری‌ها اجازه داده می‌شود با استفاده از توان و سرمایه بخش غیردولتی برای تأمین، استقرار، ارائه خدمات، تعمیر و نگهداری تجهیزات الکترونیکی و هوشمند ثبت تخلف، کنترل و نظارت ترافیک راه‌های کشور اقدام کنند. برگشت سرمایه‌گذاری صورت‌گرفته از محل بخشی از جریمه‌های ثبت شده با تجهیزات مورد نظر تأمین و پرداخت می‌شود. اجرای جریمه‌های این بند با اولویت سرمایه‌گذاران داخلی و یا استفاده از دانش فنی بومی است.

ب - پانزده درصد از کل وجوه به پلیس راهنمایی و رانندگی نیروی انتظامی اختصاص می‌یابد تا برای کاهش تصادفات رانندگی و خسارت‌های جانی و مالی ناشی

۲- سال ۱۳۹۱

اعتبارات ماده ۲۳ قانون نحوه رسیدگی به تخلفات رانندگی در قانون بودجه سال ۱۳۹۱ کشور مبلغ ۵۰۰ میلیارد تومان پیش‌بینی شد که ۹۹ میلیارد تومان آن بر اساس تصویب مجلس، سهم شهرداری‌ها و دهیاری‌های کل کشور است و طبق بند ۸ ضوابط اجرایی قانون بودجه سال ۱۳۹۱ کشور مصوبه شماره ۵۸۴۰۶/ت/۵۸۱۷۹ هـ مورخ ۱۳۹۱/۰۳/۲۷، سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور موظف است در اجرای بند ۵۷ قانون بودجه سال ۱۳۹۱، فهرست توزیع استانی عوارض و جرائم رانندگی را براساس محل وصول درآمد به خزانه‌داری کل کشور اعلام کند؛ لذا سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، طی جلسات متعدد با مسئولان راهنمایی و رانندگی کشور، فهرست مبالغ تکنیکی درآمد حاصل از جرائم کشور را تهیه و به خزانه‌داری تحویل داد. همچنین موافقت‌نامه ردیف ۵۳۰۰۰۰۸۴ به میزان ۹۹ میلیارد تومان میان سازمان شهرداری‌ها و معاونت راهبردی رئیس جمهور مبادله شد.

علی‌رغم بیگیری‌ها، مبلغ ۳۴ میلیارد تومان (حدود ۳۵٪ مبلغ تعیین شده در قانون) به حساب خزانه معین استان‌ها واریز شد که استانداری‌ها باید با تشکیل کمیته‌ای متشکل از مدیرکل آموزش‌های و روستایی استانداری، نیروی انتظامی و خزانه معین استان، به نسبت ۳۰٪ سهم دهیاری‌ها و ۷۰٪ سهم شهرداری‌ها در قالب هزینه‌کرد تملک‌داری سرمایه‌ای بین آنان توزیع کنند. سهم شهرداری‌ها و دهیاری‌های استان تهران، مبلغ ۱۲ میلیارد تومان است که در گزارش ارائه شده مبالغ دریافتی سال ۱۳۹۱ به تفکیک هر استان در نمودارهای مربوطه نمایش داده شده است.

از آن برای تأمین تجهیزات تخصصی پلیس، به‌کارگیری فناوری‌های جدید در مدیریت نظارت و کنترل بر عبور و مرور، ارتقای کفی و کیفی حضور و کارایی پلیس، اجرای طرح‌های انتظامی ترافیکی فوق برنامه و ایمنی رانندگی در شهرها و جاده‌های کشور و همچنین هزینه‌های اجرایی این قانون مصرف کند.

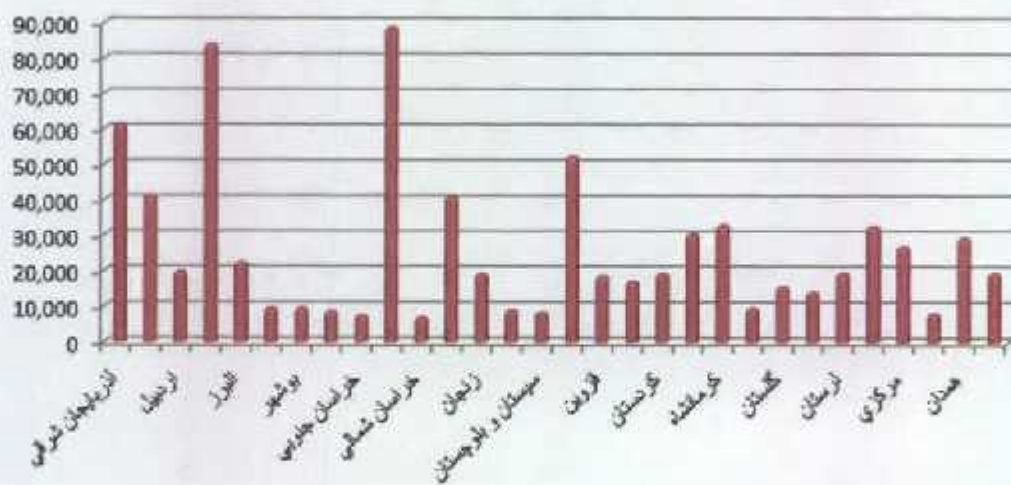
ج - بیست درصد از کل وجوه جهت تأمین اعتبار به صندوق تأمین خسارت‌های بدنی مقرر در قانون اصلاح قانون بیمه مسئولیت مدنی دارندگان وسایل نقلیه موتوری زمینی در مقابل شخص ثالث واریز می‌شود. ده پنج درصد از کل وجوه باقیمانده برای تبلیغ در راستای ارتقای فرهنگ رانندگی و رعایت مقررات آن در اختیار پلیس راهنمایی و رانندگی نیروی انتظامی قرار می‌گیرد تا از طریق دستگاه‌ها و نهادهای مرتبط هزینه کنند.

مبالغ حاصل از جرائم در استان‌های کشور

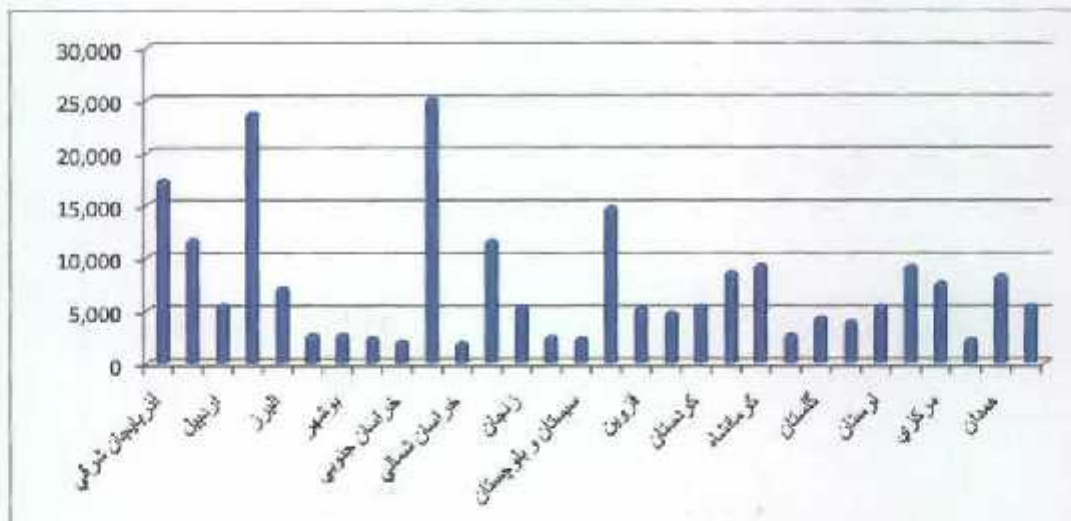
۱- سال ۱۳۹۰

در قانون بودجه سال ۱۳۹۰ کشور، مبلغ ۴۰۰ میلیارد تومان از محل درآمد‌های جرائم راهنمایی و رانندگی پیش‌بینی شده بود که ۱۲۰ میلیارد تومان آن به وزارت راه و شهرسازی و ۱۲۰ میلیارد تومان آن نیز به کل شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور و مابقی به نیروی انتظامی و بیمه اختصاص داشت.

هیئت دولت، طبق مصوبه شماره ۲۵۶۷۱۱/ت/۴۷۹۰۷ هـ مورخ ۱۳۹۰/۱۲/۲۵ خزانه‌داری کل کشور را مکلف به پرداخت مبالغ به استانداری‌ها براساس جدول مصوبه مذکور نمود که سهم شهرداری‌ها و دهیاری‌های استان تهران، مبلغ ۴۲ میلیارد تومان و بقیه استان‌ها به شرح نمودار ۱ است.

نمودار شماره ۱: مبلغ جرائم سال ۱۳۹۰ سهم شهرداری‌ها و دهیاری‌ها به تفکیک استان‌های کشور (واحد میلیون ریال)

نمودار شماره ۲: مبلغ جرائم سال ۱۳۹۱ سهم شهرداری‌ها و دهیاری‌ها به تفکیک استان‌های کشور (واحد میلیون ریال)

۳- سال ۱۳۹۲

در سال ۱۳۹۲ طبق ردیف ۵۳۰۰۰۰۷۶، سهم شهرداری‌ها و دهیاری‌های کل کشور از اعتبارات ماده ۲۳ قانون نحوه رسیدگی به تخلفات رانندگی، مبلغ ۲۴۸ میلیارد تومان پیش‌بینی شده که با عنایت به بند (۱۵) ضوابط اجرایی قانون بودجه سال ۱۳۹۲ کل کشور، خزانه‌داری کل کشور موظف است برای ابلاغ و تخصیص اعتبار ردیف‌های (۵۳۰۰۰۰۷۵)، (۵۳۰۰۰۰۷۶)، (۵۳۰۰۰۰۷۷) و (۵۳۰۰۰۰۹۶)، اطلاعات مربوط به موضوع ماده (۲۳) قانون رسیدگی به تخلفات رانندگی مصوب را با هماهنگی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران (پلیس راهنمایی و رانندگی نیروی انتظامی) به تفکیک استان محل وقوع و وصول، به معاونت راهبردی رئیس جمهور اعلام نماید.

نحوه توزیع اعتبارات و چالش‌ها

طبق بند «ب» ماده (۲۲۴) قانون برنامه پنجم توسعه کشور هرگونه پرداخت توسط خزانه از جمله پرداخت حقوق و مزایای مستمر دستگاه‌های اجرایی و موارد ضروری یا از محل تنخواه‌گردان خزانه فقط با تأیید و تخصیص اعتبار از سوی معاونت مجاز است.

با توجه به مراتب فوق، جرائم رانندگی نیز از این قانون مستثنی نیستند و باید با توجه به میزان وصولی جرائم رانندگی، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری، پس از تخصیص اعتبار و مبادله موافقتنامه، اداره کل خزانه موظف است بر اساس تخصیص ابلاغی و جوره مربوطه را به خزانه معین استان اعلام نماید.

در سال ۱۳۹۰ اعتبار جرائم رانندگی به دلیل عدم درج

در قانون بودجه سنواتی از طریق مصوبه هیئت وزیران بین استانداری‌های سراسر کشور، تسهیم و توزیع شد. در سال ۱۳۹۱ ردیف مذکور در قانون بودجه سنواتی به شماره طبقه بندی ۵۳۰۰۰۰۸۴ درج و خزانه‌داری کل بر اساس ضوابط اجرایی بودجه موظف شد گزارش عملکرد حاصل از وجوه رانندگی را به معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری اعلام کند تا پس از مبادله موافقت‌نامه و ابلاغ تخصیص اعتبار از سوی معاونت مذکور، خزانه‌داری کل وجوه مربوطه را بین استانداری‌های سراسر کشور توزیع کند.

پیشنهاد

۱- اعتبار مصوب در قانون به صورت ۱۰۰٪ تخصیص و ابلاغ شود.

۲- در راستای مدیریت و نظارت صحیح، اعتبارات مذکور به حساب تمرکز وجوه وزارت کشور (سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌ها) واریز تا بین شهرداری‌ها و دهیاری‌ها تسهیم و توزیع شود.

۳- اداره کل خزانه نسبت به اجرای ماده ۱۵ قانون جرائم رانندگی اقدام نموده و اعتبارات را در وجه شهرداری‌های ذینفع واریز نماید. ■

منابع:

- ۱- قانون رسیدگی به تخلفات رانندگی مصوب ۱۳۸۹/۱۲/۰۸
- ۲- ضوابط اجرایی بودجه سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ کل کشور
- ۳- قانون بودجه سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ کل کشور
- ۴- خزانه داری کل کشور

قانون مالیات بر ارزش افزوده (چالش‌ها و راهکارها)

■ علی اکبر اسدی، کارشناس ارشد آمایش سرزمین
■ مریم عباسوند مشاری، کارشناس ارشد برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای

مقدمه

مالیات مهم‌ترین منبع درآمدی دولت اعم از مرکزی، استانی، محلی است. مالیات بر ارزش افزوده نه تنها مالیات نسبتاً ساده‌ای است، بلکه رایج‌ترین مالیات در دنیای امروز نیز محسوب می‌شود. در اغلب کشورها مالیات بر ارزش افزوده مهم‌ترین منبع درآمدی شهرداری‌ها است. در ایران نیز عوارض ارزش افزوده کالا و خدمات عوارض بر مصرف محسوب می‌شود که جایگزین یک درصد قانون تجمیع عوارض و محصول نهایی کارخانجات و مؤسسات تولیدی که عوارض بر بخش تولید بود شده است. قانون مالیات بر ارزش افزوده در سال ۱۳۸۷ به مدت پنج سال به صورت آزمایشی به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید.

عوارض ارزش افزوده به دلیل داشتن مشخصاتی از قبیل قابل اتکا بودن و امکان زمانبندی و سهولت اخذ و استمرار می‌تواند به عنوان درآمد پایدار برای شهرداری‌ها محسوب شود و جایگزین مناسبی برای درآمدهای ناپایدار از جمله فروش تراکم و کاربری‌ها باشد. این مالیات در واقع نوعی مالیات بر فروش چند مرحله‌ای

است که خرید کالا و خدمات واسطه‌ای را از پرداخت مالیات معاف می‌کند.

مسائل، مشکلات و دلایل توجیهی برای پیشنهاد اصلاح قانون مالیات بر ارزش افزوده

در طول اجرای آزمایشی قانون مالیات بر ارزش افزوده در حوزه مدیریت شهری و روستایی، مسائل و مشکلات متعددی پیش آمده است که نحوه و شاخص توزیع عوارض کالا و خدمات و عوارض آلاینده‌گی، تفاوت سهم دولت و شهرداری‌ها و دهیاری‌ها، اختلاف مابین ماهیت عوارض ملی تعریف شده در این قانون و عوارض محلی، از عمده‌ترین آنها محسوب می‌شود. از سوی دیگر به دلیل اینکه شاخص‌های دقیق و علمی برای باز توزیع ملی وجود ندارد، این عوارض بر اساس شاخص جمعیت بین مناطق وصول شده توزیع می‌شود که توزیع نامتوازن عوارض در سطح استان‌ها و شهرستان‌ها (شهرها و روستاها) نشان‌دهنده توزیع نامناسب فعالیت‌های اقتصادی و خدماتی در سطح کشور و شهرستان‌های یک استان است.

به منظور ایجاد عدالت و توازن منطقه‌ای بین استان‌ها

و کاهش محرومیت، لازم است سهم شهرداری‌ها و دهیاری‌ها از مالیات بر ارزش افزوده به نسبت سهم دولت افزایش یابد. براساس ترتیبات ذکر شده در تبصره ۲ ماده ۱۱۷ قانون برنامه پنجم توسعه، سهم دولت از وصول عوارض و مالیات به ۵ درصد و سهم شهرداری‌ها به ۳ درصد افزایش خواهند یافت. این در حالی است که سهم دولت و شهرداری در قانون مالیات بر ارزش افزوده به صورت برابر دیده شده است؛ لذا با توجه به پایدار بودن این درآمد و محلی بودن آن و مفاد ماده ۱۷۴ قانون برنامه پنجم توسعه مبنی بر افزایش درآمدهای پایدار شهرداری‌ها و دهیاری‌ها برابری سهم دولت و شهرداری‌ها و دهیاری‌ها پیشنهاد می‌شود (بند الف ماده ۳۸).

همچنین به منظور کاهش محرومیت و ایجاد عدالت و توازن منطقه‌ای بین استان‌ها نسبت به بازتوزیع عادلانه آن براساس شاخص‌های مناسب بین مناطق کمتر توسعه یافته، اقدامات مؤثرتری صورت پذیرد. اعتبارات بند الف ماده ۳۸ قانون مالیات بر ارزش افزوده به استناد ماده ۳۹ همان قانون به حساب سازمان امور مالیاتی واریز می‌شود و به استناد ماده ۱۲۳ قانون برنامه پنجم توسعه در هر شهرستان بر اساس شاخص جمعیت بین شهرداری‌ها و دهیاری‌های همان شهرستان توزیع می‌شود. شاخص جمعیت سهل‌ترین شاخص توزیع اعتبارات است، ولی مسائلی همچون محرومیت در آن لحاظ نشده و باعث ایجاد مشکل می‌شود. ضمناً با توجه به اینکه توزیع اعتبارات مستقیماً توسط سازمان امور مالیاتی انجام می‌پذیرد و از طرفی، وزارت کشور پاسخگوی مسائل حوزه مدیریت شهری و روستایی است؛ بنابراین به استناد بند الف ماده ۱۷۵ قانون برنامه پنجم توسعه، پیشنهاد می‌شود که اطلاعات و گزارش نحوه عملکرد اعتبارات این حوزه توسط سازمان مذکور به وزارت کشور ارائه شود.

یکی دیگر از موارد قابل ذکر، شاخص‌های توزیع اعتبارات تبصره ۲ ماده ۳۹ و تبصره ۳ ماده ۴۱ است که به منظور ایجاد توازن منطقه‌ای و شفافیت توزیع و همچنین به منظور بهره‌مندی شهرها و روستاهای کمتر توسعه یافته به بازنگری نیاز دارد. اگر شاخص جمعیت هم ملاک قرار گیرد، جمعیت روستائی کشور قریب ۳۰ درصد است و اختصاص ۲۰ درصد از عوارض به دهیاری‌ها جای بحث و تجدید نظر دارد.

در تبصره ۱ ماده ۳۸ پالایشگاه‌های نفت و گاز و واحدهای پتروشیمی هر چند که استانداردها و ضوابط حفاظت از محیط زیست را رعایت نمایند، بنا به ماهیت آلاینده‌گی دائمی، از سایر واحدهای تولیدی آلاینده مستثنی بوده و می‌توانند مشمول پرداخت عوارض دائمی قرار بگیرند. همچنین نحوه توزیع عوارض تبصره

۱ ماده ۳۸ و بند الف و تبصره ۲ ماده ۳۹، در ماده ۱۲۳ قانون برنامه پنجم توسعه اصلاح، ولی اشاره‌ای به لغو یا اصلاح مواد مذکور در قانون مالیات بر ارزش افزوده نشده است.

همچنین با اصلاح این قانون، درصد ویژه‌ای از آن برای جبران کمبودهای مناطق کمتر توسعه یافته و محروم و سایر مناطق منظور می‌شود؛ بنابراین لازم است بخشی از مالیات مذکور به صورت متمرکز، اخذ و مجدداً به استان‌ها و شهرستان‌های کمتر توسعه یافته پرداخت شود تا باعث ایجاد توازن منطقه‌ای شود. به منظور کمک به شهرداری‌ها و دهیاری‌های کمتر توسعه یافته، ۱۰ درصد از مجموع عوارض وصولی بند الف ماده ۳۸ این قانون به حساب ترمکز وجوه وزارت کشور، واریز تا بین شهرداری‌ها و دهیاری‌های این مناطق، زیر نظر کارگروهی متشکل از وزارت کشور، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی و وزارت اقتصادی و دارایی بر اساس شاخص کمتر توسعه یافتگی توزیع شود.

قانونگذار در ماده ۳۱ قانون مالیات بر ارزش افزوده کالاها و خدمات متعددی را مشمول عوارض و مالیات نموده است که سازمان امور مالیاتی باید از آنها عوارض اخذ کند که بر این اساس، شهرداری‌ها باید اطلاعات کافی در خصوص میزان عوارض وصولی و منابع اخذ شده داشته باشد و سازمان امور مالیاتی باید به تحوی اطلاعات کافی در خصوص عوارض وصولی به شهرداری‌ها ارائه دهد؛ در حالی که شهرداری‌ها هیچ‌گونه اطلاعی از میزان عوارض وصولی و منابع اخذ شده ندارند که به این موضوع باید در قانون مالیات بر ارزش افزوده اشاره شود.

در خصوص نهادت و استرداد مالیات‌هایی که در موقع خرید کالاها و خدمات توسط شهرداری‌ها و دهیاری‌ها برای انجام وظایف و خدمات قانونی پرداخت می‌شود (موضوع تبصره ۷ ماده ۱۷ قانون)، به منظور شفافیت موضوع، وظایف و خدماتی که به استناد قوانین مختلف از جمله ماده ۵۵ قانون شهرداری، قانون تشکیل دهیاری، ماده ۷۱ قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و سایر قوانین مانند قانون مدیریت پسماندها، حمل و نقل و سوخت، نوسازی و عمران شهری و ... به عهده شهرداری‌ها و دهیاری‌ها گذاشته شده است و همچنین کدهای درآمدی مشمول مالیات مرتبط با آنها در قالب دستورالعمل اجرایی ابلاغ شده است.

بر اساس بند الف ماده ۴۳ و بند ب ماده ۴۳ و بند ب ماده ۴۶ و بند ب ماده ۴۷ عوارض حمل و نقل برون شهری مسافر و عوارض سالیانه خودرو را فقط توسط شهرداری‌ها وصول و دریافت می‌شود و مشمول دهیاری‌ها نمی‌شود؛ حتی اگر مالک ساکن روستا باشد

و خودرو در روستا فعالیت کنند. در حالی که مالکان خودروهای سبک و سنگین می‌توانند عوارض سالیانه خودروها را به حساب شهرداری یا دهیاری محل واریز نمایند. تا تکلیف عوارض یاد شده در محدوده روستاها نیز مشخص شود.

در تبصره ۱ ماده ۵۰ صلاحیت شوراهای اسلامی شهر و بخش برای وضع عوارض محلی در تأمین منابع درآمدی شهرداری و دهیاری و بخشداری تعیین شده است که پیشنهاد می‌شود شوراهای اسلامی روستا نیز اضافه شود. همچنین تعیین ضمانت اجرایی برای ارائه

هرگونه تخفیف، معافیت و بخشودگی حقوق و عوارض شهرداری‌ها و دهیاری‌ها و ممنوعیت آن موضوع تبصره ذیل ماده ۱۸۱ قانون برنامه پنجم توسعه، مورد قابل پیگیری در متن تبصره ۳ ماده ۵۰ این قانون است.

پیشنهاد اصلاح قانون مالیات بر ارزش افزوده در حوزه مدیریت شهری و روستایی
پیشنهاد اصلاح مواد و تبصره قانون مالیات بر ارزش افزوده در حوزه مدیریت شهری و روستایی بر اساس جدول ذیل تنظیم شده است.

جدول پیشنهاد اصلاح مواد و تبصره قانون مالیات بر ارزش افزوده در حوزه مدیریت شهری و روستایی

ماده/تبصره	متن مصوب	متن پیشنهادی
تبصره ۷ ماده ۱۷	مالیات‌های که در سهم خرید کالاها و خدمات توسط شهرداری‌ها و دهیاری‌ها برین اجرام وفاق و خدمات قانونی پرداخت می‌گردد طبق مقررات این قانون قابل بهایر یا استرداد خواهد بود.	مالیات‌هایی که در موقع خرید کالاها و خدمات توسط شهرداری‌ها و دهیاری‌ها و سایر اجرام وفاق برای اجرام وفاق و خدمات قانونی پرداخت می‌گردد و طبق مقررات این قانون و با رعایت مهلت مقرر در تبصره ۸ ماده ۱۷ قانون استرداد و بهایر خواهد بود.
ماده ۳۱	شهرداری‌ها مکلفند اطلاعات موجود در پایگاه‌های اطلاعاتی خود مربوط به املاک و سلعین و سایر موارد که در امر شناسایی یا تشخیص عملکرد مالی مودیان مورد نیاز سازمان امور مالیاتی کشور می‌باشد را حسب درخواست رئیس کل سازمان مذکور بر اختیار این سازمان قرار دهند. سازمان امور مالیاتی کشور به این اطلاعات را در پایگاه‌های اطلاعاتی دی ریکا فراهم آورد.	شهرداری‌ها مکلفند اطلاعات موجود در پایگاه‌های اطلاعاتی مربوط به املاک و سلعین و سایر موارد که در امر شناسایی یا تشخیص عملکرد مالی مودیان مورد نیاز سازمان امور مالیاتی کشور می‌باشد را حسب درخواست رئیس کل سازمان مذکور بر اختیار این سازمان قرار دهند. سازمان امور مالیاتی کشور نیز مکلف است میزان عوارض وصولی مربوط به مودیان را پس از اجراء طرح جامع مالیاتی در تعداد شهرداری‌ها و استثنای‌ها قرار دهد.
ماده ۲۸	نرخ عوارض شهرداری‌ها و دهیاری‌ها در رابطه با کالا و خدمات مشمول این قانون علاوه بر نرخ مالیات موضوع ماده ۱۶ این قانون، به شرح زیر تعیین می‌شود:	نرخ عوارض شهرداری‌ها و دهیاری‌ها در رابطه با کالا و خدمات مشمول این قانون علاوه بر نرخ مالیات موضوع ماده ۱۶ این قانون، به شرح زیر تعیین می‌شود:
بند الف ماده ۲۸	کالا ۱۵٪ و خدمات مشمول نرخ ماده ۱۶ این قانون ۱۰٪ و بیم برسد (۱۵٪)	مهم عوارض شهرداری‌ها و دهیاری‌ها از نرخ مالیات بر ارزش افزوده از تاریخ ۱۴۰۷ لغو شدن این قانون به نسبت برابری با سهم دولت تعیین می‌شود.
بند ب ماده ۲۸	انواع سبک و محصولات ۱۰٪ تا سه درصد (۱۰٪)	انواع
بند ج ماده ۲۸	انواع بزرگ و موقت هوابه ده درصد (۱۰٪)	انواع
بند د ماده ۲۸	نفت سفید و نفت گاز ده درصد (۱۰٪) و نفت کوره پنج درصد (۱۰٪)	انواع
تبصره ۱ ماده ۲۸	وامدهای تولیدی آراینده مجاز است که استثنای آن در صورتی که خطرات از سبب زیست یا رعایت نمی‌گردد طبق تشخیص و اعلام سازمان حفاظت محیط زیست از تاریخ تصویب این قانون ماه هر سال برای اجرا در سال بعد همچنین آزمایشگاه‌های نفت و دامپهای بازرسی علاوه بر مالیات و عوارض مناطق موضوع این قانون مشمول پرداخت یک درصد (۱٪) از قیمت فروش به عنوان عوارض آلودگی	خف

	<p>هستند. حکم ماده ۱۷ این قانون و تصمیمهای آن به عوارض آلاینده‌گی موضوع این ماده قابل تسری نیست.</p> <p>واحدهایی که در طی سال نسبت به رفع آلاینده‌گی اقدام نمایند یا درخواست واحد مزبور و نایب سازمان حفاظت محیط زیست از فهرست واحدهای آلاینده خارج می‌گردند در این صورت واحدهای یاد شده از اول دوره مالیاتی بعد از تاریخ اعلام توسط سازمان مزبور به سازمان امور مالیاتی کشور مشمول پرداخت عوارض آلاینده‌گی نخواهند شد.</p> <p>واحدهایی که طی سال بنا به تشخیص و اعلام سازمان حفاظت محیط زیست به فهرست واحدهای آلاینده محیط زیست اضافه شوند از اول دوره مالیاتی بعد از تاریخ اعلام توسط سازمان محیط زیست مشمول پرداخت عوارض آلاینده‌گی نخواهند بود.</p> <p>عوارض موضوع این تبصره در داخل حریم شهرها به حساب شهرداری محل استقرار واحد تولیدی و در خارج از حریم شهرها به حساب تمرکز وجوه موضوع تبصره ۲ ماده ۳۹ واریز می‌شود تا بین دهیاری‌های همان شهرستان توزیع شود.</p>
<p>تبصره ۲ ماده ۳۸</p>	<p>در صورتی که واحدهای تولیدی به منظور ارتقاء مهارت و سلامت کارکنان خود مراکز آموزشی و ورزشی ایجاد کرده یا در این خصوص هزینه نمایند یا اعلام وزارت کار و امور اجتماعی می‌توانند ده درصد (۱۰٪) عوارض موضوع بند (الف) این ماده را تا سقف هزینه صورت گرفته درخواست استرداد نمایند. در صورت تأیید هزینه‌های مزبور توسط سازمان امور مالیاتی کشور وجوه مربوط قابل تهاتر یا استرداد حسب مقررات این قانون خواهد بود.</p>
<p>تبصره ۳ ماده ۳۸</p>	<p>به منظور تأسیس و توسعه واحدهای آموزشی مورد نیاز در مناطق کمتر توسعه یافته حداقل نیم درصد (۵٪) از عوارض وصولی بند (الف) این ماده در حساب مخصوص در خزانه به نام وزارت آموزش و پرورش واریز می‌شود و حداقل آن از محل اعتباری که در بودجه سنواتی منظور می‌گردد در اختیار وزارت یاد شده قرار خواهد گرفت تا توسط وزارت مزبور در توسعه و احداث مراکز آموزشی مورد نیاز در مناطق مزبور هزینه گردد. آیین نامه اجرایی این تبصره به پیشنهاد مشترک وزارتخانه‌های آموزش و پرورش و امور اقتصادی و دارایی به تصویب هیات وزیران می‌رسد.</p>
<p>ماده ۳۸ شکرت</p>	<p>پالایشگاههای نفت و گاز و واحدهای استخراج نفت و گاز و واحدهای پتروشیمی مشمول پرداخت عوارض با نرخ ۵- درصد و در صورت آلاینده بودن یک درصد طبق تشخیص و اعلام سازمان محیط زیست هستند. واحدهای آلاینده محیط زیست نیز که استانداردها و ضوابط حفاظت از محیط زیست را رعایت نمی‌کنند طبق تشخیص و اعلام سازمان محیط زیست (۵) پانزدهم اسفند ماه هر سال برای اجرا در سال بعد مشمول پرداخت عوارض آلاینده‌گی خواهند بود. نرخ عوارض آلاینده‌گی برای واحدهای یاد شده بر اساس استانداردهای تعریف شده</p>

<p>توسط شورای عالی محیط زیست و تشخیص اداره کل محیط زیست استان‌ها در هر مورد تعیین خواهند شد.</p> <p>واحدهای آینده محیط زیست که طبق فهرست اعلام شده از سوی سازمان محیط زیست مشمول پرداخت عوارض آلودگی شدت در صورتی که در طی سال نسبت به رفع آلودگی اقدام نمایند یا درخواست واحد مزبور و تأیید سازمان حفاظت محیط زیست از فهرست واحدهای آینده خارج می‌شوند. در این صورت واحدهای یاد شده از اول دوره مالیاتی بعد از تاریخ اعلام (تاریخ صدور نامه) سازمان حفاظت از محیط زیست به سازمان امور مالیاتی مشمول پرداخت عوارض آلودگی نخواهند شد. واحدهایی که طی سال بنا به تشخیص و اعلام سازمان حفاظت محیط زیست به فهرست واحدهای آینده محیط زیست اضافه گردد از اول دوره مالیاتی بعد از تاریخ اعلام (تاریخ صدور نامه) سازمان حفاظت از محیط زیست مشمول پرداخت عوارض آلودگی خواهند بود. عوارض موضوع این نمره شامل واحدهای مستقر در مناطق آزاد تجاری-صنعتی و مناطق ویژه اقتصادی و انرژی نیز می‌شود.</p>		
<p>عوارض موضوع این ماده علاوه بر مالیات و عوارض متعلق موضوع این قانون بوده و مبنای محاسبه آن در تمام واحدهای مشمول، قیمت فروش محصولات یا کارمزدهای خدمات است. حکم ماده ۱۷ این قانون در مورد عوارض آلودگی موضوع این ماده قابل تسری نیست. همچنین معافیت صادراتی کالاهای تولیدی موجب عدم اخذ عوارض آلودگی نخواهد شد.</p>		<p>نیمه ۱ ۳۸۵۱۰ تکرار</p>
<p>عوارض وصولی این ماده بر اساس سیاست‌های اعلامی سازمان محیط زیست و وزارت کشور توسط شهرداری‌ها و دهیاری‌ها بایستی هزینه شود.</p>		<p>نیمه ۲ ۳۸۵۱۰ تکرار</p>
<p>عوارض آلودگی واحدهای آینده این ماده به نسبت میزان تأثیرگذاری میان شهرداری‌ها و دهیاری‌های همان شهرستان تحت نظر کمیته‌های مرکب از فرماندار، مدیرکل محیط زیست، مدیرکل امور مالیاتی توزیع می‌شود. در صورتی که آلودگی واحدهای بزرگ تولیدی (پنجاه نفر و بیشتر) به بیش از یک شهرستان در یک استان سرایت کند عوارض آلودگی به نسبت تأثیرگذاری، در کمیته‌های مرکب از معاون عمرانی استانداری، فرمانداران شهرستان‌های آلوده، مدیرکل محیط زیست و مدیرکل امور مالیاتی استان بین شهرستان‌های متأثر توزیع می‌شود. در صورتی که شهرستان‌های متأثر از آلودگی در دو یا چند استان واقع شده باشند اعضاء کمیته توزیع کننده عوارض آلودگی واحدهای بزرگ (پنجاه نفر و بیشتر) متشکل از نماینده وزارت کشور، نمایندگان عمرانی استان‌های</p>		<p>نیمه ۳ ۳۸۵۱۰ تکرار</p>

		<p>دیروز، نماینده سازمان حفاظت محیط زیست و نماینده اداره کل مالیاتی اقدام به تویج عوارض آلودگی خواهند کرد.</p> <p>این نامه اجرائی این تصوره بنا به پیشنهاد وزارت کشور و تصویب هیئت وزیران حداکثر ظرف مدت شش ماه پس از تصویب این قانون تهیه خواهد شد.</p>
<p>ماده ۳۹</p>	<p>مؤیدان مکلفند عوارض و جرایم متعلق موضوع ماده (۳۸) این قانون را به حسابهای بانکی که بنا به درخواست سازمان امور مالیاتی و توسط خزانه داری کل افتتاح می شود و از طریق سازمان امور مالیاتی اعلام می شود، واریز کنند.</p> <p>سازمان امور مالیاتی موظف است عوارض وصولی هر ماه را تا پانزدهم ماه بعد به ترتیب زیر به حساب شهرداری محل یا تمرکز وجوه حسب مورد واریز کند.</p>	<p>مؤیدان مکلفند عوارض و جرایم متعلق موضوع ماده (۳۸) این قانون را به حسابهای بانکی که بنا به درخواست سازمان امور مالیاتی و توسط خزانه داری کل افتتاح می شود و از طریق سازمان امور مالیاتی اعلام می شود واریز کنند.</p>
<p>بند الف ماده ۳۹</p>	<p>عوارض وصولی بند الف ماده ۳۸ در مورد مؤیدان داخل حريم شهرها به حساب شهرداری محل و در مورد مؤیدان خارج از حريم شهرها به حساب تمرکز وجوه وزارت کشور به منظور توزیع بین نهادهای همان شهرستان بر اساس شخص جمعیت و میزان کمتر توسعه یافتگی</p>	<p>عوارض وصولی ارزش افزوده موضوع بند (الف) ماده ۳۸ قانون مالیات بر ارزش افزوده به نسبت شریک جمعیت شهری و روستایی هر شهرستان توزیع می شود.</p>
<p>بند ب ماده ۳۹</p>	<p>عوارض وصولی بندهای ب، ج، د ماده ۳۸ به حساب تمرکز وجوه به نام وزارت کشور</p>	<p>سازمان امور مالیاتی موظف است عوارض وصولی هر ماه را تا پانزدهم ماه بعد به ترتیب به حساب شهرداری و استانداری برای پرداخت به نهادهای محل و روستاها از طریق بخشنامه واریز نموده و گزارش عوارض وصولی را هر ماهه به وزارت کشور اعلام کند.</p>
<p>پیشنهادی بند ج ماده ۳۹</p>	<p>-</p>	<p>سازمان امور مالیاتی موظف است عوارض وصولی بندهای ب، ج، د ماده ۳۸ را هر ماه حداکثر تا پانزدهم ماه بعد به حساب تمرکز وجوه به نام وزارت کشور را واریز نماید.</p>
<p>پیشنهادی بند د ماده ۳۹</p>	<p>-</p>	<p>به منظور کمک به شهرتاریها و نهادهای کمتر توسعه یافته ۱۰ درصد از مجموع عوارض وصولی بند (الف) ماده ۳۸ این قانون به حساب تمرکز وجوه وزارت کشور واریز تا بین شهرتاریها و نهادهای این مناطق زیر نظر کارگروهی متشکل از وزارت کشور، معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی و وزارت اقتصادی و دارایی توزیع گردد.</p>
<p>تصوه ۱ ماده ۳۹</p>	<p>سه درصد (۳٪) از وجوه واریزی که به حسابهای موضوع این ماده واریز می شود در حساب مخصوصی نزد خزانه به نام سازمان امور مالیاتی واریز می شود و معادل آن از محل اعتبار اختصاصی که در قوانین بودجه سنواتی منظور می شود، در اختیار سازمان مزبور که وظیفه شناسایی، رسیدگی، مطالبه و وصول این عوارض را به عهده دارند قرار خواهد گرفت تا برای خرید تجهیزات آموزش و تشویق کارکنان و حساسی هزینه کند وجوه پرداختی به استناد این بند به عنوان یادداشت وصولی از شعول مالیات و کليه مقررات معاف مستثنی است.</p>	<p>ابقه</p>
<p>تصوه ۲ ماده ۳۹</p>	<p>حساب تمرکز وجوه قید شده در این ماده توسط خزانه داری کل به نام وزارت کشور افتتاح می شود وجوه واریزی به حساب مزبور (به استثناء نحوه توزیع مذکور</p>	<p>حساب تمرکز وجوه قید شده در این ماده توسط خزانه داری کل به نام وزارت کشور افتتاح می شود وجوه واریزی به حساب مزبور به نسبت</p>

<p>در فست‌های اجر بند الف این ماده و تبصره ۱ ماده ۲۸ این قانون) به نسبت بیست درصد (۲۰٪) کلان شهرها (شهرهای بالای پانصد هزار نفر جمعیت) بر اساس شاخص جمعیت نسبت درصد (۶۰٪) سایر شهرها بر اساس شاخص کمتر توسعه یافتهگی و جمعیت و بیست درصد (۲۰٪) دهیاری‌ها بر اساس شاخص جمعیت و کمتر توسعه یافتهگی تحت نظر کارگروهی برای تعیین ضوابط و سررسیدهای هزینه کرد اختیارات و شاخص کمتر توسعه یافتهگی. متشکل از نمایندگان وزارت کشور و سلولت برنامه ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور و وزارت امور اقتصادی و دارایی و یک نفر نماینده به انتخاب کمیسیون اقتصادی مجلس شورای اسلامی توزیع و توسط شهرداری‌ها و دهیاری‌ها هزینه می‌شود. هرگونه پرداخت از حساب تمرکز وجود به جز پرداخت به شهرداری‌ها و دهیاری‌ها وجود موضوع ماده ۲۷ تبصره‌های ۲ و ۳ ماده ۲۸ این قانون و تبصره ۳ این ماده ممنوع می‌باشد. وزارت کشور موظف است گزارش عملکرد وجود دریافتی را هر سه ماه یک بار به شورای عالی استان‌ها و کمیسیون اقتصادی مجلس شورای اسلامی ارائه دهد.</p>	<p>در فست‌های اجر بند الف این ماده و تبصره ۱ ماده ۲۸ این قانون) به نسبت بیست درصد (۲۰٪) کلان شهرها (شهرهای بالای یک میلیون نفر جمعیت) بر اساس شاخص جمعیت نسبت درصد (۶۰٪) سایر شهرها بر اساس شاخص کمتر توسعه یافتهگی و جمعیت و بیست درصد (۲۰٪) دهیاری‌ها بر اساس شاخص جمعیت تحت نظر کارگروهی متشکل از نمایندگان سلولت برنامه ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور و وزارت امور اقتصادی و دارایی و وزارت کشور و یک نفر نماینده به انتخاب کمیسیون اقتصادی مجلس شورای اسلامی مطابق این نامه اجرائی که به پیشنهاد مشترک وزارت امور اقتصادی و دارایی، وزارت کشور و شورای عالی استان‌ها به تصویب هیئت وزیران می‌رسد توزیع و توسط شهرداری‌ها و دهیاری‌ها هزینه می‌شود. هر گونه پرداخت از حساب تمرکز وجود به جز پرداخت به شهرداری‌ها و دهیاری‌ها وجود موضوع ماده ۲۷ تبصره‌های ۲ و ۳ ماده ۲۸ این قانون و تبصره (۱) این ماده ممنوع است. وزارت کشور موظف است گزارش عملکرد وجود دریافتی را هر سه ماه یک بار به شورای عالی استان‌ها و کمیسیون اقتصادی مجلس شورای اسلامی ارائه دهد.</p>	
<p>ده درصد از کل وجود واریزی به حساب مزبور برای آموزش، پژوهش، خرید ماشین‌آلات، پرداخت وام و توسعه الکترونیک مورد نیاز شهرداری‌ها و دهیاری‌ها به صورت متمرکز در اختیار وزارت کشور (سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور) قرار می‌گیرد تا زیر نظر کارگروه مذکور هزینه نماید.</p>	<p>-</p>	<p>پیشنهادی تبصره ۴ ماده ۳۹</p>
<p>وزارت کشور موظف است بر حسن اجرای مواد مرتبط با شهرداری‌ها و دهیاری‌ها و عوارض وصولی و واریزی این قانون در سراسر کشور نظارت کند.</p>	<p>-</p>	<p>پیشنهادی تبصره</p>
<p>معادل ۲ درصد ارزش گمرکی کالاهای وارداتی که حقوق ورودی آنها وصول می‌شود به عنوان عوارض توسط سازمان امور مالیاتی به حساب تمرکز وجود نزد وزارت کشور (سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور) واریز تا به نسبت ۷۵ درصد شهرداری‌ها (به استثنای شهرداری کلان شهرها) بر اساس شاخص کمتر توسعه یافتهگی و ۲۵ درصد دهیاری‌ها بر اساس شاخص کمتر توسعه یافتهگی و جمعیت زیر نظر کارگروه تبصره ۲ ماده ۳۹ به عنوان کمک به شهرداری‌ها و دهیاری‌ها پرداخت و به هزینه قطعی منظور شود.</p>	<p>معادل دوپنجاه در هزار ارزش گمرکی کالاهای وارداتی که حقوق ورودی آنها وصول می‌شود از محل اشتراکی که همه ساله در قوانین بودجه سنواتی کل کشور منظور می‌شود در اختیار وزارت کشور قرار می‌گیرد تا بر اساس مقررات تبصره ۲ ماده ۳۹ این قانون به شهرداری‌ها و دهیاری‌های سراسر کشور به عنوان کمک پرداخت و به هزینه قطعی منظور شود.</p>	<p>تبصره ۳ ماده ۴۱</p>
<p>مالیات و عوارض نقل و انتقال انواع خودرو (به استثناء ماشین‌های راهسازی، کارگاهی، معدنی، کشاورزی، شناور، موتور، سبک و سه چرخه موتورسیکلت) از تولید داخل یا وارداتی، حسب مورد معادل یک درصد (۱٪) قیمت فروش کارخانه (داخلی) و یا یک درصد (۱٪) مجموع ارزش گمرکی و حقوق ورودی آنها تعیین می‌شود. مبنای محاسبه این مالیات به ازاء سپری شدن هر مال از سال مدل خودرو و حداکثر تا شش سال به میزان سالانه ده درصد (۱۰٪) و حداکثر تا شصت درصد</p>	<p>مالیات نقل و انتقال انواع خودرو به استثناء انواع ماشین‌های راهسازی، کارگاهی، معدنی، کشاورزی، شناور، موتور، سبک و سه چرخه موتورسیکلت از تولید داخل یا وارداتی، حسب مورد معادل یک درصد (۱٪) قیمت فروش کارخانه (داخلی) و یا یک درصد (۱٪) مجموع ارزش گمرکی و حقوق ورودی آنها تعیین می‌شود. مبنای محاسبه این مالیات به ازاء سپری شدن هر مال از سال مدل خودرو و حداکثر تا شش سال به میزان سالانه ده درصد (۱۰٪) و حداکثر تا شصت درصد</p>	<p>ماده ۴۲</p>

	(۵۶۰) نقل می‌یابد	مطابقت به ازاء سبزی شدن هر سال از سال قبل خودرو و حداکثر تا شش سال به میزان سالانه ده درصد (۱۰٪) و حداکثر تا شصت درصد (۶۰٪) تقلیل می‌یابد.
بند الف ماده ۴۳	حمل و نقل برون شهری مسافر در داخل کشور با وسایل زمینی (به استثناء ریلی) دریایی و هوایی پنج درصد (۵٪) بهاء بلطف (به عنوان عوارض)	حمل و نقل برون شهری مسافر در داخل کشور با وسایل زمینی، ریلی، دریایی و هوایی پنج درصد (۵٪) بهاء بلطف به عنوان عوارض.
بند ب ماده ۴۳	عوارض سالیانه انواع خودروهای سواری و وانت دو کابین اعم از تولید داخلی یا وارداتی حسب مورد معادل یک در هزار قیمت فروش کارخانه (داخلی) یا یک در هزار مجموع ارزش گمرکی و حقوق ورودی آنها.	عوارض سالیانه کلیه خودروهای سبک و سنگین (به استثنای ماشین آلات راه سازی) اعم از تولید داخلی یا وارداتی حسب مورد معادل یک و نیم در هزار قیمت فروش کارخانه (داخلی) یا یک در هزار مجموع ارزش گمرکی و حقوق ورودی آنها.
بند ج ماده ۴۳	شماره گذاری انواع خودروهای سواری و وانت دو کابین اعم از تولید داخلی یا وارداتی به استثناء خودروهای سواری عمومی درون شهری یا برون شهری حسب مورد سه درصد (۳٪) قیمت فروش کارخانه یا مجموع ارزش گمرکی و حقوق ورودی آنها (دو درصد (۲٪) مالیات و یک درصد (۱٪) عوارض). حکم ماده (۷۷) این قانون و تبصره های آن به مالیات و عوارض این ماده قابل تسوی نیست.	شماره گذاری انواع خودروهای سواری و وانت دو کابین و انواع موتورسیکلت و سه چرخه موتوربی اعم از تولید داخلی و یا وارداتی به استثناء خودروهای سواری عمومی درون شهری یا برون شهری حسب مورد چهار درصد (۴٪) قیمت فروش کارخانه یا مجموع ارزش گمرکی و حقوق ورودی آنها (دو درصد (۲٪) مالیات و دو درصد (۲٪) عوارض).
پیشنهادی بند د ماده ۴۳	-	عوارض صدور و تمدید گترنامه و گواهینامه رانندگی به میزان پنج درصد (۵٪) علاوه بر تعرفه صدور و تمدید توسط نیروی انتظامی اخذ و به حساب شهرداری یا دهیاری محل واریز می‌شود.
پیشنهادی یک تبصره به ماده ۲۵ اضافه گردد	-	پنجاه درصد (۵۰٪) از درآمد حاصل از این ماده به عنوان عوارض به حساب متعزکز وجوه وزارت کشور واریز می‌شود تا بر اساس شاخص کمتر نوسه یا کمتر میان شهرداری‌های کمتر نوسه باقیه توزیع شود.
بند الف ماده ۴۶	مالیات‌های موضوع مواد ۲۲ و ۲۳ و وجوه ماده ۲۵ این قانون به حساب یا حساب‌های درآمد عمومی مربوط که توسط وزارت امور اقتصادی و دارایی تعیین و از طریق سازمان امور مالیاتی کشور اعلام می‌شود واریز می‌گردد.	ایفاء
بند ب ماده ۴۶	وصول عوارض بندهای الف و ب ماده ۲۳ این قانون به شهرداری محل محول می‌شود و عوارض مزبور نیز به حساب شهرداری محل فعالیت واریز می‌گردد.	وصول عوارض بندهای الف و ب ماده ۲۳ این قانون به شهرداری و دهیاری و دهیاری محل محول می‌شود و عوارض مزبور نیز به حساب شهرداری یا دهیاری محل فعالیت واریز می‌گردد.
بند ج ماده ۴۶	عوارض موضوع بند ج ماده ۲۳ به حساب متعزکز وجوه موضوع تبصره ۲ ماده ۲۹ واریز می‌شود تا حسب ترتیب تبصره مزبور توزیع و هزینه می‌گردد.	ایفاء
بند د ماده ۴۶	اختلاف و استکلاف از پرداخت وجوه درجانی موضوع بندهای الف و ب ماده ۲۳ این قانون که توسط شهرداری‌ها وصول می‌گردد مشمول احکام ماده ۲۲ قانون اداره شهرداری‌ها خواهد بود.	ایفاء
بند الف ماده ۴۷	اشخاصی که مهارت به حمل و نقل برون شهری مسافر در داخل کشور با وسایل نقلیه زمینی، دریایی و هوایی می‌نمایند مکلفند پنج درصد (۵٪) بهاء بلطف موضوع بند الف ماده ۴۳ این قانون را با درج در بند الف ماده ۴۳ این قانون را با درج در بلطف یا قرارداد حسب مورد به عنوان	اشخاصی که مهارت به حمل و نقل برون شهری مسافر در داخل کشور با وسایل نقلیه زمینی، دریایی و هوایی می‌نمایند مکلفند پنج درصد (۵٪) بهاء بلطف موضوع بند الف ماده ۴۳ این قانون را با درج در

<p>بلطف با قرارداد حسب مورد به عنوان عوارض از مسافران اخذ و عوارض مذکور مربوط به هر ماه را حداکثر تا پانزدهم ماه بعد به حساب شهرداری یا دهیاری محل فروش بلطف واريز نمايند.</p>	<p>عوارض از مسافران اخذ و عوارض مذکور مربوط به هر ماه را حداکثر تا پانزدهم ماه بعد به حساب شهرداری محل فروش بلطف واريز نمايند.</p>	
<p>مالکان کليه خودروهای سبک و سنگين (به استثنای ماشين آلات راه سازی) اعم از توليد داخلی يا وارداتی مکلفند عوارض سالانه خودروهای متعلق به خود موضوع بند ب ماده ۴۳ این قانون را به نرخ یک و نیم در هزار قيمت فروش کارخانه (داخلی) و يا مجموع ارزش گمرکی و حقوق ورودی (وارداتی) بر اساس قيمتهای مندرج در جدولی که توسط سازمان امور مالیاتی اعلام می‌گردد محاسبه و به حساب شهرداری یا دهیاری محل واريز نمايند.</p>	<p>مالکان خودروهای سواری و وانت توکابین اعم از توليد داخلی يا وارداتی مکلفند عوارض سالانه خودروهای متعلق به خود موضوع بند ب ماده ۴۳ این قانون را به نرخ یک در هزار قيمت فروش کارخانه (داخلی) يا مجموع ارزش گمرکی و حقوق ورودی (وارداتی) بر اساس قيمتهای مندرج در جدولی که توسط سازمان امور مالیاتی اعلام می‌گردد محاسبه و به حساب شهرداری محل واريز نمايند.</p>	<p>بند ب ماده ۴۳</p>
<p>اینها</p>	<p>تولیدکنندگان انواع خودروهای سواری و وانت دو کابین توليد داخلی (خودروهای سواری که به عنوان خودروهای عمومی شماره‌گذاری می‌شود) مکلفند مالیات و عوارض موضوع بند ج ماده ۴۳ این قانون را در تاریخ فروش یا فرج اسناد فروش از خریداران اخذ و مالیات و عوارض مذکور را حسب مقررات موضوع ماده ۲۱ به ترتیب به حساب سازمان امور مالیاتی و حساب تمرکز وجوه به نام وزارت کشور که توسط سازمان امور مالیاتی کشور اعلام می‌شود واريز نمايند.</p>	<p>بند ج ماده ۴۳</p>
<p>شوراهای اسلامی شهر و روستا و بخش برای وضع هر یک از عوارض محلی جدید که تکلیف آنها در این قانون مشخص نشده باشد موظفند موارد را حداکثر تا پانزدهم بهمن ماه هر سال برای اجرا در سال بعد تصویب و اعلام عمومی نمايند.</p>	<p>شوراهای اسلامی شهر و بخش جهت وضع هر یک از عوارض محلی جدید که تکلیف آنها در این قانون مشخص نشده باشد موظفند موارد را حداکثر تا پانزدهم بهمن ماه هر سال برای اجرا در سال بعد تصویب و اعلام عمومی نمايند.</p>	<p>تبصره ۱ ماده ۵۰</p>
<p>عبارت پنج در هزار مندرج در ماده ۲ قانون نوسازی و عمران شهری مصوب ۱۳۳۷/۹/۷ با اصلاحات بدنی آن به عبارت ۳ درصد اصلاح می‌شود.</p>	<p>عبارت «پنج در هزار» مندرج در ماده ۲ قانون نوسازی و عمران شهری مصوب ۱۳۳۷/۹/۷ به عبارت «یک درصد» (۱٪) اصلاح می‌شود.</p>	<p>تبصره ۲ ماده ۵۰</p>
<p>هرگونه تخفیف معافیت و بخشودگی حقوق و عوارض شهرداری‌ها و نظایر آنها یا هر موردی که موجب کاهش درآمد آنها بر اساس قوانین و مقررات مصوب شود منوط به تأمین آن از بودجه عمومی سالانه کشور است. در غیر این صورت بخشودگی و معافیت و تخفیف حقوق و عوارض شهرداری و دهیاری ممنوع است و قابلیت اجرای ندارد.</p>	<p>قوانین و مقررات مربوط به استثناء تخفیف یا معافیت از پرداخت عوارض یا وجوه به شهرداری‌ها و دهیاری‌ها ملغی می‌گردد.</p>	<p>تبصره ۳ ماده ۵۰</p>
<p>عوارض و بهای خدمات شهرداری‌ها و دهیاری‌ها پس از موافقت مقرر موجب خلق جرمهائی به میزان دو درصد (۲٪) به ازاء هر ماه نسبت به مدت تأخیر خواهد بود.</p>		<p>تبصره پیشنهادی</p>
<p>وزارت کشور مکلف است حداکثر ظرف مدت یک سال پس از ابلاغ قانون نسبت به تهیه و ابلاغ دستورالعمل نظام یکتاختی وضع و وصول عوارض محلی توسط شوراهای اسلامی شهر و روستا و بخش اقدام نمايند.</p>		<p>تبصره پیشنهادی</p>

زیر گذر

برون رفتی از چنبره‌ی راهبندان شهر

عباس جلالی

گذرهای باریک همراه پبادگان بویژه در میدان توپخانه و دیگر گذرها در هم آمیخته بودند، آشفتگی می‌آفریدند و راهبندان می‌ساختند (تصویر ۱).

شهرداری، از میدان توپخانه (۱۳۳۴)

چشم‌انداز فگران‌کننده، شهرداری تهران را بر آن داشت تا چاروسازی کند. شهردار تهران در این سال (۱۳۳۵خ) نصرت‌الله منتصر از بلندپایگان شرکت نفت است که در ۲۷ فروردین ۱۳۴۴ به شهرداری تهران گمارده می‌شود. شوربختانه دانسته‌های زیادی درباره‌ی این شهردار بدست نیست و هرآنچه بازمانده، درهم و آشفته است. کتاب شهرداران تهران، دوره‌ی شهرداری وی را از فروردین ۱۳۴۴ تا آبان همان سال نگاشته است، درحالی‌که هموست که در ۲۵ تیرماه ۱۳۳۵ در مراسم گشایش راهروی زیرزمینی سخنرانی می‌کند و شهردار تهران است. تنها دانسته درباره‌ی وی آنست که بهره‌برداری از چاه عمیق قنک با ژرفای ۱۲۰ متر برای تامین آب آشامیدنی بخشی از پایتخت در دوره‌ی شهرداری وی آغاز شده و سرانجام به اتهام اختلاس از کار برکنار شده است.

گاهشناسی سند

رخدادهای سال این سند آنچنان گونه‌گون است که

پیش‌زمینه‌ی سند

تهران، پایتخت پهلویان پس از نوسازیهای دوره رضاشاهی (۱۳۰۰-۱۳۲۰خ) و بهبود شیوه‌های زندگی، پوست می‌اندازد و دگرگین می‌شود. جمعیت آن افزایش می‌یابد، چندانکه شمار نفوس تهران در آغاز دهه‌ی ۳۰ از یک میلیون نفر در می‌گذرد. به گزارش روزنامه تهران جورنال، پایتخت ایران در سال ۱۹۴۵ میلادی/۱۳۲۳ خورشیدی ۱،۲۰۰،۰۰۰ نفر جمعیت داشته است. میدان توپخانه (سپه) در آن روزگار، کانون هیاهوی شهر و قلب تپنده‌ی تهران یا اینکه بخشی از «تهران عتیق» شمرده می‌شد، بخاطر نهادهای دولتی مستقر در چهارسوی آن: مخابرات (بر جنوبی)، بلدیه (بر شمالی)، شهرداری و نظمیة (بر باختری) و بانک در بر خاوری، میدان سرزندگی ویژه‌ی خود را داشت که در پی توسعه‌ی اقتصادی به کانون توأبیری شهر بدل شده بود و از راه خیابانهای لاله‌زار، فردوسی، سپه، باب‌همایون و چراغ‌گاز امیرکبیر به گستره‌های نوپای شهر می‌رسید تا آنها را به بازار تهران عتیق ببیند. امروزه با گذشت شصت سال هنوز هم این میدان تا اندازه‌ای همان نقش را برای خود نگهداشته است.

در دهه‌ی ۳۰ تهران عتیق نزدیک به ۱۵۰ هزار نفر جمعیت داشت و این بیشترین جمعیتی بود که تا آن هنگام به خود دیده بود. در همین دهه، تهران پرجمعیت که برابری سرشماری رسمی سال ۱۳۳۵ شمار یابندگان ۱،۵۳۰،۰۰۰ نفر رسیده بود، کالبد خود را واگشود و شهر در راستای شمال، خاور به ویژه جنوب گسترش یافت. جمعیت تهران عتیق فروکاهید و به ۱۱۵،۱۷۳ نفر رسید، اما افزایش بی‌سابقه‌ی خودروهای شخصی و همگانی در یک بازه‌ی بیست ساله (آمار ۱۳۳۷) ۹۰۰٪ را نشان می‌داد! گفتنی است این افزایش در شهرهای بزرگ اروپا تنها ۲۵۰٪ بود. این تعداد در یک کالبد بسته یا

رخسارهای مشخص از آن را نمی توان بدست داد، مگر نزدیک شدن هرچه بیشتر ایالات متحده به سیاست و اقتصاد ایران و با گشادان کشور به میدان های نوگشوده فرهنگی و اقتصادی جهان. در این سال ۲۱مین دولت در فرمانفرمایی محمدرضا شاه پهلوی دوم (۱۳۲۰-۱۳۵۷ خ) به نخست وزیری حسین علاء چهره می بندد. این سومین کابینه ی علاءست که از مجلس شورای ملی رای اعتماد می گیرد. وزیر کشور او اسدالله اعلم است. سالی است که قدرتهای بزرگ جهان به سرکردگی انگلیس در پی چیزی که بر نزدیکترین راه به خاورمیانه - کانال سوئز به مصر لشکر می برند. گزیده های از رخدادها را در زیر می خوانیم:

۱۴- خرداد- شورای دانشگاه تهران با مجانی شدن تحصیل در دانشگاه موافقت می کند.

۲۹- خرداد- تشکیلات حزب منحل توده در استان گیلان کشف می شود و در این رابطه عده ای دستگیر می شوند.

۲- تیر- آمریکا ۴ هواپیمای جت به ایران می بخشد.
۲- تیر- سازمان آب تهران اعلام می کند که تاکنون هفت هزار واحد مسکونی و کسی از آب لوله کشی استفاده کرده اند.

۲۱- تیر- روزنامه ها و مجلات برای خود کانون تشکیل می دهند.

۳۰- تیر- آمریکا ۳۰ اراهی توپ ۹۰ میلیمتری از محل کمپهای نظامی به ایران می دهد.

۲- مرداد- دکتر مصدق که ظاهراً به اتهام قیام علیه رژیم سلطنت به سه سال زندان محکوم شده، پس از تحمل مدت مزبور از زندان آزاد می شود، ولی به احمدآباد تبعید می گردد.

۱۴- مرداد- سیل شهر زاهدان را زیرورو می کند و خسارت بزرگی به مردم وارد می سازد.

۲۰- مرداد- دانشگاه تهران از سازمان برنامه حدود ۳۰ میلیون ریال پول می گیرد تا ساختمان دانشگاه های علوم، هنرهای ریا، ادبیات و مسجد دانشگاه را تکمیل کند.

۴- شهریور- چاه نفت شماره ی پنج البرز در نزدیکی قم در ژرفای ۲۶۷۷ متری به نفت می رسد و ناگهان قوران می کند. کارشناسان ایرانی از مهار آن عاجز می شوند و به آمریکا متوسل می گردند.

۸- شهریور- به دنبال تهیه و تقدیم لایحه ی سازمان اطلاعات و امنیت کشور به مجلس، سر و صدای مطبوعات بلند می شود.

۹- مهر- کارخانه سیمان تهران با ظرفیت روزانه ۳۰۰ تن گشایش می یابد.

۱۰- آبان- در تمام کشور با شرکت ۳۰ هزار مأمور دولتی سرشماری انجام می گردد.

۱۵- آبان- به دنبال جنگ انگلیس و مصر، فرودگاههای

مهرآباد و آبادان بین المللی می شوند.

۲۳- آبان- اداره کل آمار و ثبت به دنبال سرشماری روز دهم، جمعیت تهران را یک میلیون و پانصد و سی هزار نفر اعلام می کند.

۳- آذر- اجازه نصب تلویزیون در ایران به بخش خصوصی داده می شود.

۱۶- آدی- اولین قطار مسافری بین تهران و مشهد وارد این شهر می شود. طول این راه ۹۲۶ کیلومتر است.

۱۵- اسفند- جواهر لعل نهرو رهبر هندوستان خانگی فرهنگ ایران را در دهلی تو افتتاح می کند.

۱۵- اسفند- بیماری تیفوس در جنوب ایران شیوع پیدا می کند.

بررسی سند

سندی است از گشایش نخستین راهروی زیرزمینی [= زیرگذر] در ایران این زیرگذر در پی دشواریهایی ساخته شد که فشرده گی جمعیت همراه با وسایط نقلیه پر شمار از دو چرخه، اتوبوس، خودروهای شخصی و دولتی گرفته تا درشکه و دیگر وسایط، گروه های کوری را در میدانها و گذرگاههای پایتخت پدید آورده بودند. این دشواری در میدان توپخانه بیش از دیگر جاها بوده است. (تصویر میدان توپخانه).

شهرداری پایتخت که خود را مسؤول ساماندهی خیابانها و گذرگاههای پیاده و سواره میدانست برای گشودن این گره بر آن شده بود تا پنجا و زیرگذرهایی در شهر بسازد. برای آغاز کار ضرورت در میدان توپخانه بیش از دیگر جاها بود. شهرداری تهران از مهندس هوشنگ سبحون (۱۳۲۹- خ) درخواست نمود تا نقشه راهرویی زیرزمینی را برای میدان تهیه نماید. این نقشه در ۲۸ آبان ۱۳۳۳ به شورای عالی شهر تهران رسید و پس از «مقتضات امر پیمان ساختمان راهرو با شرکت - پرسرزیون- که برنده ی مناقصه شده بود منعقد و مبادله گردید. پیمانکار در ۴ شهریور سال بعد (۱۳۳۴) کار خاکبرداری را آغاز نمود. در همان ابتدای کار دشواریهایی بزرگ رخ نمود. از جمله ی آنها سستی خاک، برخورد با گندآبروها، مجرای فاضلابهای خیابان فردوسی و لاله زار بود. یکی از مشکلات دیگر، هنگامی آشکار شد که خاکبرداری با شاه لوله ی- آب آشامیدنی سازمان آب روبرو گردید. از آنجا که گذر لوله از سقف زیرگذر خطرناک می نمود، ناگزیر با سستی فراوان راه لوله را کج کردند تا با زیرگذر برخورد نکنند. کابلهای اصلی تلفن و برق از دیگر مشکلات بود. ساختمانهای سست بنیاد در ابتدای خیابان امیرکبیر و ناصر خسرو مهندسان را

واداشته بود تا بی کنی را آرام آرام پیش ببرند. در بخشی از سند مهمترین کارهای اساسی انجام شده در ساختمان راهرو آمده است. (سند اصلی).

تجارت] یا ۳۲ پله تا عمق پنج و نیم متری پایین می‌رود. پهنای این ورودی حدود ۵ متر است. پله‌ها سنگی و فرسوده هستند و مردردی چتری از فلز با دو جک هیدرولیک در دو سو می‌تواند راه ورود را یکسره بیندازد. (تصویر ۳). درازای این مسیر از ورودی شمالی تا

تصویر ۳

خروجی جنوبی که از زیر خیابان امیرکبیر/اجراع گاز می‌گذرد و در ابتدای پیاده روی خیابان ناصرخسرو بالا می‌آید نزدیک به ۶۰ متر است که سردر متحرک این سوی راهرو نیز درست مانند ورودی شمالی عمل می‌کند. (تصویر ۴). در میانه راهرو، گذرگاهی نیم دایره‌ای

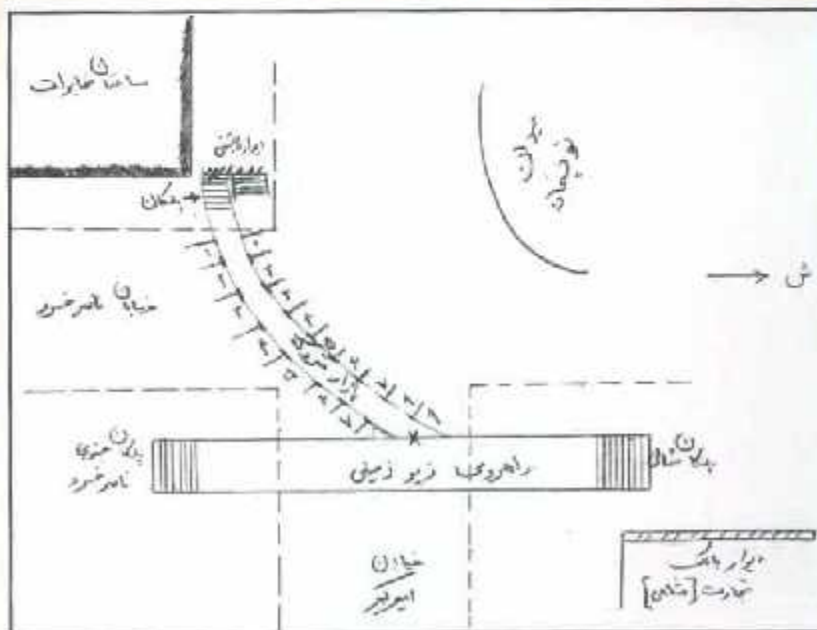
برگه‌هایی که می‌توانست این سند را کامل کند نقشه و عکس‌هایی بود که احتمالاً می‌باید وجود داشته باشد! شوریختانه دسترسی به آنها ممکن نشد که به زمانی دراز نیاز داشت.

در روز گشایش زیرگذر برای مدعوین، چادری بزرگ در بخش جنوبی محوطه‌ی بانک بازرگانی [شاهنشاهی] بر خاوری میدان مبه [توپخانه] برپا شده بود. راه ورود به این زیرگذر که ظاهراً به سوی راهروی جنوبی و جنوب باختری می‌رفته از پهلوی همین بانک بوده است. زیرگذر دارای مغازه‌هایی امروزی با کالای مدرن بوده که شرکت‌های مختلف، آنها را به صورت نمایشگاهی درآورده و با نورافکن‌ها و چراغانی آذین کرده بودند. این سند گزارشی است که روزنامه اطلاعات آن را چاپ کرده، با اینکه چندان درونمایه‌ای ندارد، نشانه‌هایی از اهمیت این رخداد شهری را نشان می‌دهد، مانند: بودن وزیر کشور آن روزگار، اسدالله اعلم و سخنرانی وی در مراسم گشایش است. این پروژه با مخالفت‌های بسیاری، فتنی و گاه غیرکارشناسانه رویاروی بوده که منتصر شهردار تهران در سخنان خود در این سند به آن اشاره کرده است.

برداشتهای میدانی برای سند

در پیمایشی شتابزده و ناامیدانه برداشتهای زیر بدست آمد که می‌خوانیم:
آنچه امروز از آن سازی قدیمی زیرزمینی بازسازی شده، بجای مانده، زاهروست (عکس ۲) که از فاصله‌ی ۱۵ متری دروازه بانک شاهی [امروزه بانک

نمودار راهروی زیرزمینی

پس ساعت دوامه رات هفتون بداخل راهرو رفتند و از نمايشگاهي كه در آنجا ترتيب داده شده بود ديدن كرده اند.

سياري از مردم ساختمان راهروى زيرزميني را يك اقدام غير معمولى شمرده اند. گرچه نمايشگاهي كه در آنجا ترتيب داده شده است، چنانچه در صفحه چهارم

گويادند. **گويادند:** **كردن مراسم ابتدا آتافي منتشر شهردار تهران نظري ارائه كرد و پس از تدبير حضور و معيّن حاضر نشان ساخت:**

نگاربان برگذارند. **براي نمايشگاهي از معدومين شهروند تهران چندين دوست جنوبى هموقت با آنها رفتند. زنده بود و همه بدين حد ايجاب**

ساعت هفت و نيم امتداد امر كشيان اولين راهروى زيرزميني ايران واقع در ميدان ميه با دستور چندين ناز و زوره و نمايشگان مجيبين و نمايشگروزيان

سميل و صدا

پاران ه

بزرگ و متر بر اثر وقوع سانحه زلزله از دهات مي گزي. المان و چندين گروه همراهِ گندم تپيدن نمايشگاهي داده و هزاران نفر از دهاتان مي رسد. **گويادند:** **از نمايش در آخرين ساعات دوي و نيمه تا نيمه از شب تا آسمان كسري از معمورين آثار نمايش در نمايشگاهي مشغول خاتمي كردن ميباشند. در نمايشگاهي مشغول خاتمي كردن**

وزير كشور، مدير دارومسي از معيّنين هنگام افتتاح راهروى زير زمينى ميدان ميه

در اين خروجي نيز با نرده اي مسدود شده است. پلکان ورودی آن درست در کنار ساختمان با ديواره بتنی بسته شده. مترو که شدن این راهروى زيرزميني، ظاهرا در بي يك خرابكاري در سالهاي نخست دهه ۱۳۶۰ رخ داده است **(نمودار راهروى زيرزميني).**

بي نوشت ها:

1-Tehran Jornal

منبع:

- ۱) اطلاعات، روزنامه، شماره ۴ چهارم مرداد، ۱۳۳۵.
- ۲) اطلاعات ۸۰ ساله مؤسسه اطلاعات، ج ۱، ص ۴۸۶.
- ۳) تهران قدیم (عکسها) اماکن؛ به كوشش داريوش نهامي و فرهاد ابريشمي، انتشارات ابريشمي فر، ۱۳۸۴.
- ۴) رشيديه، صدرالدین؛ شهرسازی و طر حريمي شهري در ايران، انتشارات اتحاديه شهرداريهاي ايران، ۱۳۴۳.
- ۵) عاقلی، باقر، روزشمار تاريخ ايراني، ج ۲، چاپ هفتم، نشر نامگ، ۱۳۸۵.
- ۶) معتمدی، محسن؛ جغرافياي تاريخي تهران؛ مركز نشر دانشگاهي، چاپ يكم ۱۳۸۱.
- ۷) موسوی عيادي، علي اصغر؛ شهرداران تهران، از عصر ناصري تا دولت خاتمي، نشر خرم، ۱۳۷۸.
- ۸) كار ميداني: عباس جلالی و محمد طولايی
- ۹) عكس ها از: محمد طولايی

تصوير ۴

اين راهرو را مي نرد كه اكنون با در آهني نرده اي مسدود شده و از راهروى شمالى جنوبى جدا گشته است. در دو قوس اين نيمدايره دكانهايي كاملا خالي و رها شده با درهاي شيشه اي يكبارچه ديده مي شوند كه شمار آنها در قوس شمالى ۹ دهنه و در قوس جنوبى ۷ دهنه است **(تصوير ۵)**

تصوير ۵

نماي همين دكانهاست كه نشان مي دهد، بازسازي شده و سپس رها شده اند. اين راهروى قوسى كه از زير ميدان در بختن جنوب خاورى مي گذرد، از جلوي ساختمان بلند و بزرگ مركز مخابرات سر در مي آورد.

تصویر ذهنی از شهر ملاک شکل‌گیری احساسات و رفتارهای شهروندان

■ **علی اصغر ذاکری هرندی، شهردار زرین‌شهر**

قابل ملاحظه‌ای بر جای می‌گذارد. در آینه منظر شهری ویژگی‌های مختلف شهر و شهرنشینان، همچون میزان تکامل جامعه شهری و شهروندان، میزان بلوغ اجتماعی آنان، ارزش‌ها و هنجارها، اوضاع اقتصادی، سلیقه‌ها و معیارهای زیبا شناختی و ... قابل مشاهده است.

منظر شهری مطلوب و انتظام یافته که حاصل تناسب عوامل به‌وجود آورنده آن است، باعث ایجاد احساسی خوشایند از زندگی در محیط شهری می‌شود و عامل مؤثری در ارتقاء رابطه شهروندان و شهر و از آن راه احساس مسئولیت در قبال آن است. تأثیر منظر شهر بر وجوه روحی، ادراکی و رفتاری شهروندان و اهمیت منظر شهر بر مباحث حقوق شهروندی دو وجه بسیار مهم و مؤثر این موضوع هستند که به‌طور عمده اهداف هر گونه طرح و برنامه در جهت ساماندهی منظر شهری را در بر می‌گیرند. آنچه نباید از ذهن به‌دور نگاه داشت، ذکر این نکته بسیار مهم است که مطلوبیت منظر شهری در ابعاد مختلف و هماهنگی آن با ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی و طبیعی و ... شهر که در نتیجه عملکرد مناسب و هماهنگ لایه‌های مختلف تشکیل‌دهنده شهر می‌شود، با تأثیرگذاری بر روحیات و رفتارهای شهروندان، زمینه‌های ایجاد آرامش روحی و نزدیک شدن به شهر مطلوب را فراهم می‌آورد.

هر آنچه در شهر به‌عنوان منظر شهری توسط حواس خود دریافت می‌کنیم، از صافی فرهنگ، ویژگی‌های شخصیتی، سن، جنس، آرزوها و ... هر انسان می‌گذرد، آنگاه توسط او درک می‌شود و معنی می‌گیرد. این تصویر توسط ناظر ارزیابی ذهنی می‌شود و ملاک احساس و رفتار او قرار می‌گیرد. سپس تصویر ذهنی از شهر و ارزیابی آن، ملاک شکل‌گیری احساسات و رفتارهای شهروند در محیط شهری قرار می‌گیرد.

منظر شهری آشفته و ناسامان موجب ناهنجاری‌های اجتماعی، فرهنگی، اخلاقی، فعالیت، روانی و بصری می‌شود. انبوه جمعیتی که از لایه‌های اتومبیل‌ها و بدون توجه به قوانین و مقررات در حال عبور و مرورند، صدای بوق مستند و آزاردهنده اتومبیل‌ها، بوی فاضلاب متصاعد از دریاچه‌های فاضلاب، دست‌فروشان که در مسیر عبور پیاده‌ها بساط خود را گشوده‌اند و هر کدام با بانگ و آوایی به تبلیغ اجناس خود می‌پردازند و ... را در نظر آورید؛ تجسم حضور هر روزه و زندگی و

زرین شهر از شهرهای شهرستان لنجان در استان اصفهان در ۳۲ کیلومتری شمال باختری شهر اصفهان واقع شده و ۱۵۵۰ متر از سطح دریا ارتفاع دارد. جمعیت زرین شهر بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰ خورشیدی ۸۹،۲۵۶ نفر است.

به سبب مجاورت با زاینده رود در سال ۱۳۳۶ طبق مصوبه شورای شهر ریز، با الهام از نام کهن زرین رود به زرین شهر تغییر نام یافت. در کتاب «فرهنگ جامع نامها و آبادیهای کهن اصفهان» درباره این شهر آورده است: «ریز تا جندی پیش دبه بزرگی بود افتاده در کزانه‌ی رودخانه زاینده رود و در غرب جنوب اصفهان، پوشیده در درختستان و پیشه‌زارهای کبوده و دورتادور آن را برنجزارها فرا می‌گرفت و رودخانه زاینده رود که از جنوب آن جوشان خروشان رو به خاور روان بود»

از آثار تاریخی این شهر می‌توان به مسجد جامع زرین شهر و قلعه حسین آباد که قدمت آنها مربوط به اوایل دوران قاجار است اشاره کرد. البته در این منطقه آثار باستانی فراوانی وجود داشته که در اثر هجوم صنعت و گسترش شهر از بین رفته است.

در ماهنامه شهرداریها، گفت‌وگو با علی اصغر ذاکری هرندی، شهردار زرین شهر، نظر وی را درباره منظر شهری مطلوب و تأثیر آن بر زندگی شهرنشینان چویا شده است. در زیر توجه علاقه‌مندان به این مبحث را به مشروح مصاحبه با وی جلب می‌کند:

سوال: روانشناسی محیطی به رفتارهای مرتبط

با محیط فیزیکی می‌پردازد. به نظر جنابعالی محیط کالبدی یک شهر به‌طور اعم و سینما و منظر شهری به‌طور اخص بر رفتارهای شهروندی چه تأثیری می‌گذارد؟

منظر شهری به عنوان نتیجه‌ای از تأثیر و تأثر متقابل عوامل شکل‌دهنده شهر و جامعه شهری در زمینه‌های گوناگون فرهنگی، اقتصادی و طبیعی، نخستین جلوه از شهر است که در ذهن و حافظه شهروندان باقی مانده و در روحیات و رفتارهای آنان در محیط شهری تأثیر

فعالیت در این مکان مشخص می‌کند که در چنین فضایی تا چه میزان می‌تواند بر روحیات و رفتارهای افرادی که در مواجهه با آن قرار می‌گیرند، تأثیر منفی بگذارد. در حالی که منظر سازمان یافته و واجد کیفیت‌های انسانی سبب ایجاد آرامش در افراد و به تبع آن، بروز رفتارهای مناسب در محیط شهری می‌شود.

مجموع عوامل کیفی با ظهور و بروز در فضاهای شهری و ایجاد محیط‌های مطلوب به طور عمومی سبب تلقی مطلوبی از شهر در ذهن شهروندان شده و تصاویر خوشایندی در ذهنیت آنان باقی می‌گذارد، بالطبع چنین وضعیتی سبب شکل‌گیری احساساتی نظیر تعلق خاطر به مکان و درست داشتن محیط زندگی و فعالیت شده و در نتیجه احساس مسئولیت و دلسوزی نسبت به سرنوشت آن، روندی از ارتقاء روز افزون و پایدار کیفیت محیط حاصل می‌شود. در حالی که عکس این روند نیز صادق است. بسیاری از شهروندان به خصوص در شهرهای بزرگ، از شهر خود، فضاهای آن و محیط زندگی، به واسطه فقدان منظر شهری مناسب در تمام ابعاد آن ناراضی‌اند که این موضوع بی‌علاقگی به شهر و بی‌تفاوتی به آن را تشدید می‌کند و به کاهش کیفیت محیط شهری سرعت می‌بخشد.

روانشناسی محیطی به مطالعه نقشه‌های شناختی فرد در رابطه با محیط مربوط می‌شود و ارزش‌ها، معانی و اولویت‌های محیطی، مفهومی را مورد شناسایی قرار می‌دهد. به نظر جنابعالی، یک شهر چگونه می‌تواند از لحاظ معنایی و ارزشی با شهروندان ارتباط برقرار کند یا نحوه استفاده محیط فیزیکی را تحت تأثیر قرار دهد؟ روانشناسی محیطی، مطالعه پیچیدگی مردم با محیط اطرافشان است. این علم چارچوبی از دیدگاه‌ها، تحقیق‌ها و فرضیات را فراهم می‌آورد که می‌تواند درک بهتری از روابط متقابل انسان و محیط اطراف به ما بدهد. با استفاده از این دانش می‌توان بیش از طراحی و ساخت، ابتدا وضعیت را ارزیابی کرد که بهترین ابزار برای طراحی حرقه‌ای به حساب می‌آید. اگر ما بدانیم چه کاری در گذشته نتیجه بهتری داده است، برای طراحی‌های مطلوب‌تر آینده، آمادگی بیشتری خواهیم داشت.

خاطرات محیطی، زندگی ما را به طرق مختلف همچون حس ارتباط با گذشته، اعتماد به نفس و هویت‌بخشی، تحت تأثیر قرار می‌دهند. به عقیده برخی کارشناسان و شهرسازان، علاوه بر توجه به ارزش‌های کاربردی زمین، باید به ارزش‌های احساسی، عاطفی و روانی آن نیز توجه کنند.

فضایی که از لایه فیزیکی مکان‌ها و کارکرد و مصرف ظاهریشان به لایه‌ای معنایی ارتقاء می‌یابد، حاصل فرهنگ حاکم بر مکان است و از درون همین فرهنگ و

لایه معنایی و متافیزیکی (به معنای فلسفی) هنر، ادبیات و خلاقیت‌های مدنی (آموزش عمومی و نهادهای مردمی و ...) سر برمی‌آورند.

در این نگرش، خیابان دیگر فقط محل عبور و مرور نیست، بازارچه‌ها فقط مکان خرید و فروش کالا نیستند، رستوران‌ها صرفاً محلی برای خوردن غذا نخواهند بود، مسجد به لحظاتی برای عبادت محدود نمی‌شود، ورزشگاه‌ها فراتر از مکانی برای برگزاری و نمایش یک مسابقه خواهند بود و کافی شاپ‌ها هم به همین منوال، صرفاً جایی برای نوشیدن چای و قهوه و خوردنی‌های لوکس نیستند و کارکردهایی بیش از اینها دارند.

بر این اساس، توسعه فرهنگی اجتماعی، یکی از مهم‌ترین حوزه‌های توسعه پایدار است. علت این موضوع کاملاً واضح است. شهر اساساً یک پدیده فرهنگی اجتماعی است. هرگونه توسعه شهری در تمامی حوزه‌ها از ساخت و ساز و حمل و نقل گرفته تا فعالیت‌های اجتماعی، هنری، مسائل مربوط به بهداشت و سلامت روان و ... تحت تأثیر باورها، ارزش‌ها، هنجارها و انگاره‌های شهروندان قرار دارد.

می‌توان با قطعیت ابراز داشت که در جهان معاصر با توجه به روند سریع گسترش شهرنشینی، به ویژه در کشورهای در حال توسعه، حل مسائل و مشکلات شهری بدون شناخت صحیح خواسته‌ها و نیازهای شهروندان، بی‌معنای ارزش‌ها، باورها و انگاره‌های فرهنگی آنها، امکان‌پذیر نیست و اگر هم امکان‌پذیر باشد، تجربه نشان داده است که کمک چندانی به ارتقای سطح زندگی در شهرها نکرده و چه بسا گاه فاصله مدیران شهری را از وضعیت مطلوب و مورد نظرشان بیشتر نیز کرده است. این مسئله در کشور ما به دلیل برخورداری از یک پیشینه فرهنگی غنی و باورهای مذهبی ریشه‌دار از اهمیتی دو چندان برخوردار است.

یکی از مهم‌ترین راهکارهای ارتقای سطح توسعه فرهنگی اجتماعی در شهرها عبارت است از افزایش سطح مشارکت شهروندان در مدیریت شهری و استفاده از پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های خلاقانه آنها.

در نظام مدیریت جدید شهری روش قدیمی مبتنی بر واگذاری کلیه مسئولیت‌ها به شهرداری اعتبار و کارایی خود را از دست داده و در حقیقت مسئولیت اداره امور شهر میان شهرداری، سازمان‌های غیردولتی، تشکلهای مردمی و محله‌ای و بخش خصوصی تقسیم شده است. برای تحقق این مهم، نخست باید شهرداری از طریق انجام مطالعات و پژوهش‌های اجتماعی ظرفیت‌ها و امور قابل واگذاری به شهروندان و بخش خصوصی را امکان‌سنجی نموده و امکانات و منابع فنی و مالی لازم را در اختیار داوطلبان قرار دهد. در مرحله بعد لازم است که میزان اثر بخشی اقدامات صورت گرفته در

این زمینه در مناطق مختلف شهر مورد سنجش و تحلیل دقیق قرار بگیرند و در نهایت راهکارها و شیوه‌های اجرایی در مناطق مختلف با یکدیگر مقایسه شده و شیوه‌های مبتکرانه‌تر، کم هزینه‌تر و کارآمدتر شناسایی و معرفی شوند.

شهریبا: مؤلفه‌ها، معیارها و پارامترهای زیباشناختی فضاهای شهری، تا چه اندازه بر ادراک شهروندان تأثیر دارند؟

عوامل مختلفی بر ادراک فرد از محیط اطرافش تأثیر می‌گذارند که این عوامل از یک طرف به گیرنده، یعنی انسان و از طرف دیگر به فرستنده، یعنی محیط بر می‌گردند. ارتقاء ادراک در افراد به عوامل متعددی وابسته است که از این بین می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- شرایط ادراک: شرایط محیطی مؤثر بر حواس همچون نور، سر و صدا و ... را که تأثیر مستقیم بر ادراک فرد دارند.

۲- ظرفیت ادراک: حداکثر توانی را که ناظر برای ادراک محیط دارد.

۳- آمادگی ادراک: امکان فرد برای ادراک بستگی به تجربه، استعداد و موقعیت وی دارد و آمادگی او وابسته به حالات روحی، انگیزه، ارزش و معیارهای او می‌باشد.

۴- سرعت ادراک: یکی از عوامل مؤثر بر ادراک، شرایط محیطی است که گیرنده در آن قرار می‌گیرد و از طرفی انسان در هر شرایط، روزانه به چند ساعت آرامش و سکوت نیاز دارد. این نیاز با فشردگی جمعیت در محل مسکونی و زندگی آپارتمانی در آینده بیشتر می‌گردد. بدین سبب فضای سبز به عنوان جزء مهمی از فضای شهری می‌تواند در بالا رفتن سطح آسایش و آرامش بیشتر جامعه انسانی و شهروندان تأثیر بسزایی داشته باشد و روی انسان تأثیر قرح بخشی بگذارد؛ بنابراین فضای سبز بر ارتقاء ادراک فرد از محیط پیرامونش تأثیرگذار است.

فضای سبز بخشی از سیمای شهر است که به عنوان یک عامل زنده و حیاتی در کنار کالبد ساختمانی، تعیین‌کننده ساخت مورفولوژیک شهر و واجد بازدهی اجتماعی و اکولوژیکی است. فضاهای سبزی که در شهرها وجود دارند را می‌توان به چند دسته تقسیم کرد:

- پارک‌ها و فضاهای سبز عمومی که مورد استفاده عموم مردم و به عنوان فضاهای تفریحی مطرح هستند.
- فضاهای سبز میادین و بلوارها و حاشیه خیابان‌ها که در ایجاد هوای پاک و سالم برای شهر و ایجاد منظری زیبا در شهر مؤثرند.
- جنگل‌ها و باغ‌ها و فضاهای سبز حفاظت شده که در ایجاد هوای پاک و سالم مؤثرند.

در واقع همان‌طور که مشخص است، هدف اصلی در طراحی فضای سبز (پارک‌های شهری، جزیره‌های سبز و ...) دستیابی به آثار اجتماعی و روانی آنها و هر چه نزدیک‌تر کردن انسان و طبیعت به یکدیگر است.

عوامل مختلفی بر ادراک فرد از محیط اطرافش تأثیرگذارند. قوه بینایی بخش اعظمی از برقراری ارتباط انسان با محیط را ممکن می‌سازد، نمی‌توان ادراک را صرفاً یک فرآیند بصری دانست. بو، صدا، تعادل، بافت و ... که از عناصر تعریف‌کننده فضا هستند نیز در ادراک نقش مهمی دارند.

ایجاد فضای سبز مطلوب راه حلی برای بسیاری از مشکلات حاد شهری است که علاوه بر ارتقای کیفیت منظر شهر در مقولات زیبایی‌شناسی و ادراک هویت مؤثر است که می‌تواند از تخریب اقتصادی و فیزیکی، افت کیفیت زندگی، آلودگی، تراکم و کوچ طبقه متوسط از مرکز شهر پیشگیری کند و سرزندگی را به مناطق مرکزی شهر و بیرون آن آورده و مردم را تشویق به حضور داوطلبانه می‌کند.

شهریبا: در حوزه مدیریت شهری چگونه می‌توان به طراحی یک شهر انسان مدار و پاسخگو نائل شد؟

طراحی فضاهای شهری مردم مدار معطوف به طراحی برای همگان است که حمایت از حقوق استفاده‌کنندگان، ایجاد دسترسی، آزادی عمل و ... را دنبال می‌کند.

فضاهای شهری امروز اغلب شهرها با شهروندان نامهربانند. این فضاها غالباً در جنگال ماشین احاطه شده و به حضور آزاد انسان‌ها در خود بی‌اعتنا هستند. فضاهای شهری به گذرگاه‌هایی بدل گشته‌اند که فقط امکان رفت‌وآمد افراد از محل کار به خوابگاه و خانه را فراهم می‌کنند. حضور در این فضاها با هراس برخورد با اتومبیل همراه است. شیگردی و پرمه‌زنی شبانه در شهر، در ترکیب با نگرانی نسبت به ایمنی و امنیت معنادار می‌شود. در چنین شرایطی کودکان، بازی در کوی و برون را با بازی‌هایی از جنس صفر و یک عوض کرده‌اند. معلولان جسمی- حرکتی، فضاهای همگانی شهر را فراموش کرده‌اند. بعضاً سالن‌خوردگان، چون مجسمه‌هایی سنگی در وسط فلکه‌هایی در وسط میدان نشسته و فواره نیمه جان حوضچه‌ها را می‌نگرند و دختران و زنان، برای رفتن به بیرون از خانه در انتظار همراهی پدران و همسران خود مانده‌اند.

باید با استفاده از مفاهیم مردم واری و آمیختن آن با اصول طراحی فضاهای شهری، زمینه و امکان حضور، حق انتخاب، تعامل چهره به چهره، گپ و گفت‌وگو، حرکت آزادانه افراد و ... را در فضای شهری فراهم آورده و در راستای خلق محیطی مردم وار یا محوریت انسان گامی برداشت. طراحی شهری حوزه‌ای است پیچیده و

میان رشته‌ای که افزون بر معماری و برنامه‌ریزی شهری، با شاخه‌های دیگر علمی و هنری مانند « منظر سازی، مهندسی عمران، مهندسی حمل و نقل، روانشناسی و حقوق » نیز سر و کار دارد، اما این همپوشانی ابهام آمیز عرصه‌های تخصصی گوناگون، سبب گردیده است که درک درست و مشخصی از این رشته امکانپذیر نباشد.

طراحی شهری را می‌توان هم به عنوان یک محصول و هم به عنوان یک فرآیند در نظر گرفت. طراحی شهری فرآیندی است که محصول آن در وهله اول گروهی از ایده‌ها، سیاست‌ها و تجسم‌های بصری است. هنگامی که این تفکرات به اجراء در می‌آیند، بحث جدیدی با تغییر یافته‌ای از فضای شهری را شکل می‌دهند؛ بنابراین طراحی شهری فرآیندی است که به محصولش که همان محیط مصنوع است، علاقه دارد. به عبارت دقیق‌تر طراحی شهری فرآیندی است که با شکل دادن فضای شهری سر و کار دارد و به این ترتیب هم به فرآیند این شکل دادن علاقه‌مند است و هم به فضاهایی که به شکل دادن آنها کمک می‌کند.

نقش اصلی فضای شهری در فراهم آوردن امکاناتی برای تسهیل روابط انسان‌ها با یکدیگر جای دارد. فضای شهری، با تسهیل جریان شهروندی از طریق حس تعلق انسان به محیط (فضای ساخته شده از جنبه کالبدی) و به اجتماع (از طریق تسهیل کنش‌های متقابل انسان‌ها با یکدیگر) حیات مدنی را به کالبد شهر انتقال می‌دهد. برقراری حیات مدنی در شهر (فضای شهری) به تجلی ویژگی‌های مناظر یا آن در جسم فضاهای شهری وابسته است؛ لذا از این منظر، کیفیت فضاهای جمعی در یک جامعه از اهمیت خاصی برخوردار می‌شود. مردم نیاز به فضاهایی دارند که در آن بروند، بدوند، دوچرخه‌سواری کنند، تنها یا همراه خانواده به بازی و سرگرمی بپردازند، اوقات تفریحی و پیک نیک داشته باشند یا در جایی بنشینند، مطالعه و استراحت کنند؛ بنابراین، آنچه به عنوان فضای شهری مردم وار و آزادی مدار مدنظر است، فضایی است که دارای مجموعه‌ای از کیفیت‌های محیطی مردم مدارانه باشد. فضایی که بستری مناسب برای برقراری حیات اجتماعی در جامعه شهری را فراهم می‌آورد.

به عبارتی، رسالت طراحی فضاهای شهری آزادی مدار حمایت از حقوق استفاده‌کنندگان و ایجاد دسترسی، آزادی عمل و مالکیت موقت برای همه گروه‌ها است؛ بنابراین اساس مفهوم فضای شهری آزادی‌مدار، مفهومی معطوف به طراحی برای همگان است. به بیان دیگر فضای شهری آزادی‌مدار، تجلی کالبدی ویژگی‌های عمومی آزادی در فضاهای شهری است. بدین ترتیب، فضای شهری مردم وار و آزادی‌مدار را می‌توان این‌گونه تعریف کرد:

فضای شهری مردم وار و آزادی‌مدار فضایی است که امکان استفاده، حرکت آزادانه و دسترسی به فضا را برای همگان فراهم آورد. آسایش محیطی و تخصیص عادلانه امکانات شهری را برای ایشان تأمین کند. شهروندان را به مشارکت در خلق و استفاده متعادل از فضا ترغیب کند و برقراری عدالت را در قالب نظامی خاص، با مدیریتی قوام یافته کنترل و فرایینی نماید.

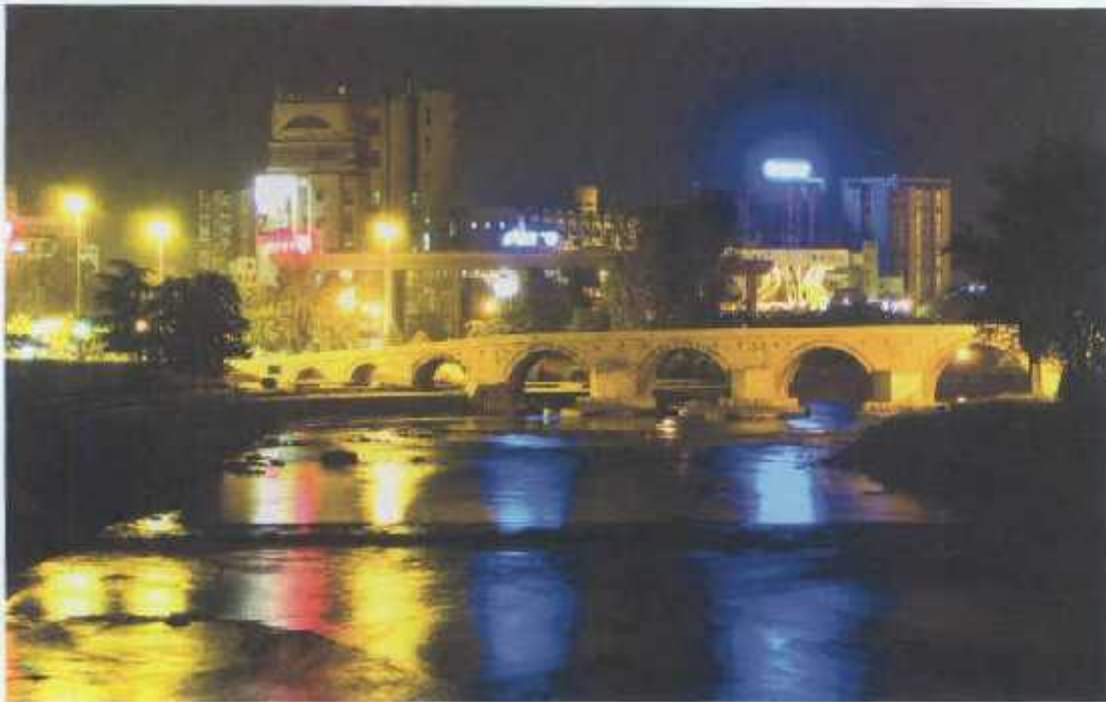
ترویج پیشنهادها جنابالی و راهکارهای راهبردی و عملیاتی جنابالی در ارتقای سیما و منظر شهری چیست؟

پیشنهادهای راهبردی من جهت ارتقای سیما و منظر شهری در قالب ۲ مرحله به شرح زیر است:
۱. تدوین سند چشم انداز ۲۰ ساله به‌عنوان برنامه بلندمدت که سند جامع توسعه شهر و چشم انداز ۲۰ ساله آنی را در همه حوزه‌ها بررسی می‌کند که در این میان، برنامه‌ریزی در خصوص ارتقای کیفی و کمی منظر شهری و از طریق آن سیمای شهری را در دستور کار خود خواهد داشت.

۲. تدوین برنامه عمرانی ۵ ساله به عنوان برنامه میان‌مدت که شامل توسعه عملیاتی شهر در ۵ سال آینده شده و باید با برنامه‌ریزی همه‌جانبه، شرایط ارتقاء سیما و منظر شهری را در میان مدت فراهم آورد. ■

بازسازی و توسعه پایدار شهری

■ فرشید قاسملو

مقدمه

هرگونه عملیات بازسازی شهری از جمله بازسازی بافت‌های فرسوده، بازسازی پس از سانحه، بازسازی به منظور بهبود آمد و شد شهری و ... فرصت با ارزشی است تا با برنامه‌ریزی اساسی و جامع ضمن گسب هدف‌های موردنظر به مسائلی چون تغییر یا بهبود سیمای شهر، اصلاح منظر شهری، توجه به روانشناسی محیطی و ... نیز پرداخته شود. در یک مفهوم وسیع، تمام موارد یاد شده را در قالب برنامه‌ریزی برای «توسعه پایدار شهری» مدنظر قرار داد.

«اساس بحث شهر پایدار این توافق عمومی است که شهری که امروز می‌شناسیم و در آن زندگی می‌کنیم تنش‌های زیست‌محیطی ناپایدار ایجاد می‌کند. از نظر اجتماعی دزاتی طبقات است و از نظر عملکردی مطلوب نیست و اداره آن گران تمام می‌شود» (۱ ص ۳۹) ... در تحلیل نهایی، توسعه انسانی پایدار، توسعه‌ای طرفدار مردم، طرفدار ایجاد اشتغال و سازگار با طبیعت است. در این گونه توسعه، کاهش سطح فقر، اشتغال مولد، یکپارچگی اجتماعی و تجدید حیات زیست‌محیطی، بالاترین اولویت را پیدا می‌کند... (۲ ص ۳۴) مفهوم توسعه پایدار بر محور انسان - محیط استوار است و به دنبال آن است که توسعه امکانات اقتصادی با ملاحظات محیطی و عدالت اجتماعی همراه باشد.

«توسعه پایدار پس از مشکلات ایجاد شده از توسعه صرفاً اقتصادی پس از جنگ جهانی مطرح گردید» (۳) در مقاله حاضر چهار نمونه از برنامه‌های بازسازی شهری که در آن‌ها با نگاهی کلان مسائل مربوط به «توسعه پایدار شهری» مدنظر گرفته شده است، آورده می‌شود.

بازسازی پس از زمین‌لرزه و شهر هوشمند: لورکا در جنوب شرقی اسپانیا در استان مورسیا قرار دارد. براساس آمار سال ۱۹۹۱ م ۶۵,۸۰۰ نفر جمعیت دارد، این شهر در بخشی بسیار حاصلخیز واقع شده و علاوه بر تولید مواد شیمیایی، پارچه و ظروف چینی، جاذبه گردشگری نیز دارد (۴). از جمله این جاذبه‌ها می‌توان به باروهای قدیمی، قلعه و چند کلیسا اشاره کرد (پیشین). در ۱۱ می ۲۰۱۱ دو زمین‌لرزه بیابی لورکا و مناطق اطراف آن را به لرزه درآورد. این سانحه ۹ کشته و ۳۰۰ نفر مجروح به‌جا گذاشت و ۵ درصد بناهای شهر تخریب شد (۵). عکس شماره یک، گوشه کوچکی از خرابی‌ها را نشان می‌دهد.

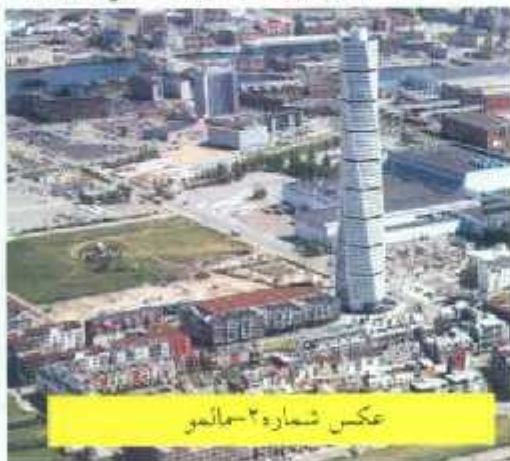
بازسازی که مدتی پس از زمین‌لرزه شروع شد در شرایط و دشواری اقتصادی اسپانیا صورت می‌گیرد، اما با وجود این مشکل، اسپانیا در حال سرمایه‌گذاری در زمینه توسعه پایدار است. شهر لورکا معصوم است که در پروژه اروپایی ساخت «شهرهای هوشمند» شرکت کند.

کشتی‌سازی، سیمای صنعتی مالمو به تدریج تغییر می‌یابد تا به شهری زیبا با مراکز علمی، ساختمان‌های چشم‌نواز و بخش‌های خدماتی بدل شود. این فرایند به دنبال تصمیمی است که مسئولان بر پایه «توسعه پایدار شهری» از دهه گذشته به‌کار بسته‌اند.

یکی از محله‌هایی که براساس توسعه پایدار شهر شکل گرفت، استراهامن نام دارد. هنگامی که این محله در سال ۲۰۰۱ م بازسازی شد، سیمای شهر به‌طور واقعی تغییر کرد. محله مزبور نه تنها برای ساکنان آن، بلکه برای بسیاری از مردمی که در آن کار می‌کنند یا مسافرنند، آرامش‌بخش است و یک حس زیبای بصری را به آنها منتقل می‌کند. عکس شماره ۲، برجی امروزی و در عین حال زیبا، با آپارتمان‌های شیک، دفترهای مجهز و تالارهای اجتماعات، نگین محله محسوب می‌شود. پسماندها به راحتی از سینک ظرفشویی آپارتمان‌های آسمانخراش به کارخانه تولید «زیست گاز» فرستاده می‌شوند.

در شهری که تا سال‌ها قبل، همگان «دوده» تولید می‌کردند، توجه ویژه‌ای به «حفظ محیط زیست» شده است. تهیه زیست‌گاز از پسماندها، صفحه‌های خورشیدی (تولیدکننده برق خورشیدی)، نوربین‌های بادی، انرژی مصرفی خانه‌ها و برق محله را تأمین می‌کند. زندگی در راستای محیط زیست دل‌مشغولی همگان است. دانش‌آموزان و آنهاکه محل کارشان تا

این پروژه طرح‌های مهم بازسازی شهری براساس معیارهایی مثل فناوری‌های جدید، نوآوری و استحکام را در بر می‌گیرد، اما، هدف اصلی تبدیل بحران و فاجعه طبیعی به فرصت است.

لورکا یک شهر فرهنگی است. در این شهر ۴۴ مرکز آموزشی، از مدرسه ابتدایی تا دبیرستان و دیگر مراکز آموزشی وجود داشته. پس از زلزله ۱۱ باب آنها به‌طور اجبار تعطیل شدند و ۴ باب از آنها هنوز کار خود را از سر نگرفته‌اند. در تعمیر و بازسازی این مراکز کوشش شده است و وضعیت ساختمان‌های قدیمی از نظر بهره‌وری انرژی و مصرف برق بهبود یابد. همچنان‌که در قبل اشاره شد، چهارده کلیسای قدیمی شهر پس از زلزله تعطیل شدند. بازسازی این بناها نه تنها به دلیل ارزش تاریخی (بازدید ۲۰۰ هزار گردشگر)، بلکه از نظر اجتماعی نیز اهمیت دارد. دیگر بخش اساسی میراث فرهنگی این شهر، قلعه قدیمی است که در بازه زمانی قرن نهم و قرن پانزدهم ساخته شده است، اما ارزش لورکا فقط در گذشته آن نیست، بلکه این شهر با پروژه‌های مربوط به «توسعه پایدار» نگاهی به سوی آینده دارد. با این دیدگاه برای تأسیس بزرگ‌ترین نیروگاه خورشیدی جهان در این شهر برنامه‌ریزی شده است. کار ساخت این نیروگاه از سال جاری میلادی شروع می‌شود. قرار است در محوطه‌ای به وسعت ۱۲۰۰ هکتار، صفحه‌های جذب انرژی خورشیدی نصب شوند. انتظار می‌رود با ساخت این مجموعه، ضمن تأمین برق برای ۲۰۰ هزار خانوار، از انتشار ۵۷۰ هزار تن گاز گلخانه‌ای نیز جلوگیری شود. مرکز بازیافت پسماندها، روزانه ۲۰۰ تن پسماند دریافت می‌کند. اقلام بازیافتی جدا شده و از اقلام غیرقابل بازیافت زیست‌گاز ۳ استحصال خواهد شد که این گاز گرمای ۲۰۰۰ خانوار را تأمین می‌کند. این‌گونه پروژه‌ها، علاوه بر اهداف اصلی، سیمای شهر را از دودزده و کثیف به شهری پاکیزه تغییر خواهند داد. لورکا، زمین لرزه را پشت سر گذاشته و اکنون در حال بازسازی است. دشواری‌های اقتصادی مسئولان این شهر را از موضوع «توسعه پایدار» به عنوان تصمیمی برای آینده، غافل نکرده است.

«دوده» پدروود مالمو در جنوب غربی سوئد، در اورسوئند نزدیک کپنهاگ (پایتخت کشور دانمارک)، واقع شده است. آن را پل ارتباطی شینه جزیره اسکاندیناوی و بقیه اروپا می‌نامند. این شهر براساس آمار ۲۰۰۳ م ۲۵۴,۳۰۰ نفر جمعیت دارد و سومین شهر بزرگ سوئد محسوب می‌شود.

مالمو در قرن ۱۲ م بنا شد و رفته‌رفته به عنوان یک شهر صنعتی شهرت یافت. از جمله صنایع آن می‌توان به کشتی‌سازی، تولید ابزار آلات مهندسی و نساجی اشاره کرد، اما از دهه گذشته با تعطیل شدن کارخانه‌های

هم بالاتر برود. نهایت تلاشمان را برای رسیدن به این نقطه به کار می‌بندیم. کار دشواری است، اما به هدف خواهیم رسید.»

بازسازی با الهام از پیشینه تاریخی: اسکوپیه^۱ مرکز کشور مقدونیه^۲ است. این شهر صنعتی ۵۸۷,۳۰۰ نفر جمعیت دارد (براساس آمار ۲۰۰۳ م). صنایع آهن، فولاد، استخراج کروم و فرآوری مواد غذایی مهم‌ترین صنایع آن محسوب می‌شوند. در قرن ۵ م، زمین لرزه‌ای آن را ویران ساخت (۶). در ۱۲۸۲ م، صربستان آن را به تصرف درآورد و پایتخت خود کرد. در ۱۳۹۲ م، با تسلط ترک‌ها بر آن، بخشی از امپراتور عثمانی شد. صرب‌ها در جنگ بالکان^۳ (۱۹۱۲-۱۹۱۳) آن را تصرف کردند. در ۱۹۳۹ م، بخشی از یوگسلاوی گردید. در سال ۱۹۶۳ م، زمین لرزه ویرانگری دوباره آن را تخریب کرد. شهر در محل امن‌تری در نزدیکی شهر قدیم بازسازی شد (پیشین).

اسکوپیه می‌خواهد در سال ۲۰۱۴ م چهره‌ای جدید به خود بگیرد. بر این اساس از سال‌ها پیش برنامه‌های بازسازی و نوسازی در آن به اجرا آمده است. با گشت و گذاری در شهر بناها و تندیس‌های نوساز بسیاری دیده می‌شود. نکته جالب توجه آنکه بازسازی با الهام از گذشته انجام می‌گیرد، نه براساس طرح‌های امروزی (مدرن). از آنجاکه مقدونیه نخستین شهر امپراتوری عثمانی با معماری باروک^۴ بوده، کوشش شده است تا این هویت دوباره به آن بازگردد. علاوه بر این، معماری نئوکلاسیک^۵ نیز مورد توجه قرار گرفت. هدف تغییر سیمای خشن به یادگار مانده از رژیم سوسیالیستی است. از سال ۲۰۰۸ م مقامات شهری اسکوپیه تلاش بسیاری برای عملی کردن این هدف، شروع کرده‌اند. در طول این مدت تندیس‌های بسیاری سیمای شهر را زینت داده‌اند. بعضی بناهای قدیمی بنا بر اهمیت یا موضوعی ویژه به همان شکل باقی مانده‌اند. از جمله این بناها ایستگاه مرکزی راه‌آهن سابق شهر را می‌توان نام برد. ساعت این ایستگاه از پنجاه سال پیش تاکنون روی «پنج و هفت» دقیقه توقف کرده است. این زمان وقوع زمین لرزه ویرانگری است که نزدیک به ۷۵ درصد شهر را ویران کرد. این شاهدهی از آن فاجعه تلخ است.

از چهارده سال پیش تاکنون، دوبار جشنواره لباس در این شهر برگزار شده است. دژ باستانی «کاله»، دروازه ورود به شهر، که از قرن چهاردهم میلادی به یادگار مانده است، محل اجرای موسیقی در فضای باز است. این گونه فعالیت‌ها اسکوپیه را به جمع شهرهای شاد افزوده است. لازم به یادآوری است، از هنگام شروع طرح بازسازی، علاوه بر کسب هدف‌های موردنظر، صنعت جهانگردی شهر رشد چشمگیری یافته و افزایش ۵۴ درصدی را نشان می‌دهد.

خانه چندان دور نیست، پیاده به مدرسه و محل کار می‌روند تا بدین ترتیب، استفاده از وسیله نقلیه موتوری و به دنبال آن آلودگی هوا به کمترین حد ممکن برسد. عده بسیاری تقاضای سکونت در این محله را دارند که می‌تواند دلیلی بر موفقیت طرح‌ها باشد.

روزن گارد^۶ محله دیگری از شهر مالمو است. این محله بیشتر مهاجرنشین نیز از پروژه‌های «توسعه پایدار شهر» بر نصیب نمانده است. بیشتر ساختمان‌های این محله در دهه‌های شصت و هفتاد میلادی و به صورت انبوه ساخته شده است، همگی آنها به بازسازی نیاز دارند. تغییرات فقط به موارد اجرایی محدود نمی‌شود، بلکه رویکردهای فرهنگی برای بهبود «فرهنگ شهروندی» را نیز در بر می‌گیرد. برگزاری جلسات همگانی و تبادل نظر و مشورت با شهروندان از جمله موارد این رویکرد است.

در مالمو برای رسیدن به توسعه پایدار و به‌ویژه حفظ محیط زیست، استفاده از دوچرخه به شدت تشویق می‌شود. در این ارتباط بعضی امکانات تشویقی، از جمله توزیع رایگان کلاه ایمنی، در نظر گرفته شده است. خوشبختانه این شهر زمستان‌های خیلی سردی ندارد. برف به ندرت می‌بارد. پیشینه ممکن است در سال نه بار برف بیارد. مشکل اصلی، کمبود دید در شرایط تاریکی هوا است. برای کنترل این مشکل، ظرفداران استفاده از دوچرخه که در تشکلی داوطلبانه سازماندهی شده‌اند، با برگزاری گردهمایی کوشش می‌کنند شهروندان را به پوشیدن لباس شبرنگ تشویق نمایند.

یکی از این ظرفداران استفاده از دوچرخه عقیده دارد برای سفرهای درون شهری کمتر از پنج کیلومتر استفاده از خودرو کار خنده‌داری است. آنها در متقاعد کردن دیگر شهروندان تا حد زیادی موفق بوده‌اند. یکی از این ظرفداران می‌گوید: «در این شهر برای رفتن به سرکار تقریباً از هر چهار نفر یکی از دوچرخه استفاده می‌کند. این مسئله برای ما بسیار خوشحال کننده است. امیدواریم روزی برسد که این میزان از شصت درصد

پی نوشت:

- 1-Loreca
- 2-Murcia
- 3-Biogas:

زیست گاز، که به آن گاز مرداب نیز گفته می‌شود، کازی قابل اشتعال است که از فرایند تجزیه توده‌های ضایعات، فضولات و باقی مانده‌های گیاهان و جانداران بدست می‌آید.

- 1-Malmo
- 2-Oresund
- 3-VastraHamnen (western Harbour)
- 4-Rosengard (Rose court)
- 5-Skopie
- 6-Macedonia
- 7-Balkan War
- 8-Braoque

معماری با روک سکی در معماری اروپا در قرن ۱۷ و ۱۸ م است که جزئیات فراوان و زیاده روی در تزئین را به مدل‌های کلاسیک افزود.

9-Neoclassic

در قرن ۱۷ و ۱۸ م این معماری با الهام از یافته‌های باستان‌شناسی موج یافت.

10-Dunkirk

11-Lehrre

این بندر که به فرانسوی اوآور خوانده می‌شود، در شمال غربی فرانسه واقع شده، دومین بندر بزرگ آن کشور است و با ۵۰۰ بندر جهان ارتباط دارد.

12-Hambrug

هامبورگ، بزرگترین بندر درون بومی اروپا، در کشور آلمان واقع است.

فهرست منابع:

۱-سفرای، هیلد برند. ترجمه حسین بحرینی «طراحی شهر» به سوی یک شکل پایدارتر شهر، شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری، دوم، تهران ۱۳۸۷.

۲-سعیدنیا، احمد، مهدیزاده، جواد «گردشگری شهری»، انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، راه‌دان، تهران بهار ۱۳۹۱.

3- www. Urbanmanagement.ir

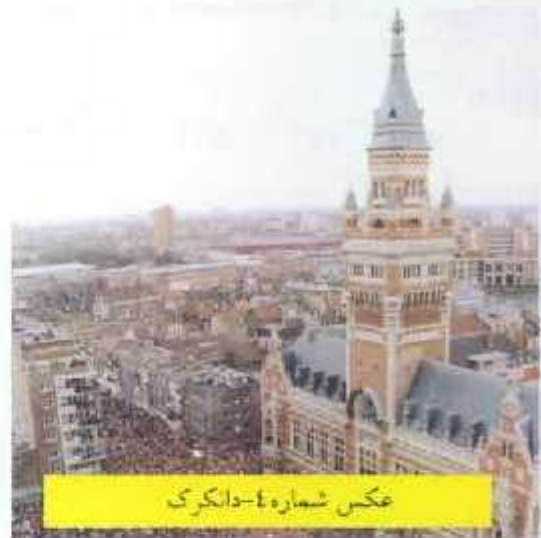
(توسعه پایدار شهری)

۴-زیرنظر رامین، علی، قانی، کامران، سادات، محمدعلی «دانشنامه دانش گستر» جلد ۱۴

5-www.demotix.com (Reconstruction of lorecafterearthquakes

۶-زیرنظر رامین، علی، قانی، کامران، سادات، محمدعلی «دانشنامه دانش گستر» جلد ۲

۷-چند سایت تخصصی و خبری

توسعه پایدار شهری، نوید توسعه اشتغال: با توسعه پایدار شهری می‌توان به توسعه پایدار اشتغال نیز دست یافت. این امر در بازسازی شهر بندری دانکرک^۴ دیده شده است.

بندر دانکرک یک شهر صنعتی در شمال فرانسه است. شهرت آن به وقایعی بر می‌گردد که در جریان جنگ جهانی دوم در آن رخ داد. تلاش بر این است تا با طرح بازسازی هسته مرکزی و توسعه شهر، دانکرک به یک کلان شهر قرن بیست و یکمی تبدیل شود. بدین ترتیب، طرحی در این شهر در حال اجرا است که هدف آن احیای دانکرک می‌باشد. بازسازی و حل مشکل آمد و شد (ترافیک)، در ناحیه مرکزی و بازسازی بندرگاه این شهر هدف اصلی است. احداث جاده کمربندی پیرامون شهر، ساخت بناهای امروزی با معیارهای زیست محیطی، سامانه انرژی کارآمد و ... از جمله اقداماتی است که در قالب طرح یاد شده از در دهه پیش شروع شده است. کارخانه کشتی سازی این منطقه در سال ۱۹۸۷ م تعطیلی شد، اما، طرح‌های متعددی در زمینه تولید انرژی این شهر را به بزرگ‌ترین مرکز انرژی اروپا بدل کرد. در این شهر یک نیروگاه هسته‌ای، یک پایانه خط لوله گاز، یک پالایشگاه فعال نفت، یک بندر تجاری با ظرفیت ۴۷ تن وجود دارد. بدین ترتیب، دانکرک از نظر حجم فعالیت‌های تجاری، هفتمین بندر کوتاه ساحلی اروپا، حد فاصل بندرهای لوهاور^۵ و هامبورگ^۶ به شمار می‌رود. بدیهی است، هر یک از این فعالیت‌ها به میزان قابل توجهی «کارآفرین» هستند؛ به عنوان نمونه، با فعال شدن کامل «پایانه گاز مایع» ۷۰ پست شغلی به‌طور مستقیم و صدها پست شغلی به‌طور غیر مستقیم ایجاد خواهد شد. در طرح بازسازی دانکرک کوشش شده است تا تناقضات مربوط به صنعتی بودن منطقه و ارزش‌های توسعه پایدار حل شود. موفقیت در این مهم باعث شده است تا جوایزی نیز دریافت شود. ■

متروی مسکو

قدیمی‌ترین و پیشرفته‌ترین شبکه ترابری ریلی جهان

■ نیما متین قره، کارشناس مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری و روستایی

متمرکز شده است. در تعریف کنونی، این کیفیت نه تنها منحصر به اندازه‌گیری و سنجش سیستم مدیریت بهره‌بردار می‌باشد بلکه دایره آن به محاسبه و تأیید کیفیت در نحوه خدمت‌رسانی نیز کشیده شده است. این مهم در استاندارد EN 13816 در تاریخ ۲۰۰۲ تحت عنوان «کیفیت در حمل و نقل عمومی مسافر» آورده شده است و از این لحاظ مسکو دارای خطوط مترویی با بالاترین استانداردها می‌باشد.

مسکو در ناحیه مرکزی بخش اروپایی روسیه واقع شده و در حدود ۱۰ میلیون و ۵۰۰ هزار نفر

جمعیت و ۱۰۲۵ کیلومتر مربع مساحت دارد. این شهر تاریخی یکی از سردترین و گرانترین پایتخت‌های جهان به حساب می‌آید. این شهر که در سال ۱۱۴۷ بنا شده است، بزرگترین مرکز علمی روسیه به حساب می‌آید. مسکو شهری کاملاً مسطح و دارای علائم شهری بسیار نادر است. رودخانه‌های بسیاری در این شهر جاری هستند، جالب است بدانید میزان بارش باران چندان زیاد نیست، ولی برف به اندازه کافی آب مسکو را تأمین می‌کند. وسایل نقلیه اتوبوس، تریلی‌بوس (اتوبوس برقی)، تراموا (قطار برقی) و تاکسی از انواع گوناگون وسایل نقلیه به حساب می‌آیند. البته همه آنها قابل استفاده و مهم هستند، اما با حرکت در خیابان‌های مسکو به خصوص به هنگام ترافیک سنگین مجبور می‌شوند حداقل سرعت را داشته باشند به همین دلیل باید برای حمل و نقل سریع مسافران ایده‌ای بکار گرفته می‌شد که فاقد مشکلات وسایل نقلیه دیگر باشد و در خیابان حرکت نکند. ۱۴۰ سال پیش اولین بار ایده کشیدن خطوط راه آهن در زیرزمین به فکر یک شهروند لندن رسید که روس‌ها نیز از آن به خوبی استقبال کردند. مترو مسکو به دلیل داشتن معماری منحصر، دیدگان هر بیننده‌ای را متحیر می‌سازد بدون هیچ تردیدی مترو شاخص‌ترین وسیله نقلیه عمومی مسکو است که روزانه چند میلیون نفر را جابه‌جا می‌کند. ساخت این مترو بر اساس تصویب کنفره کمیته

مقدمه

با توجه به رشد بالای جمعیت در جوامع بشری و بروز مشکلاتی چون ترافیک سنگین در این شهرها، صرفه‌جویی در مصرف سوخت فسیلی، استفاده از وسایل نقلیه عمومی در سالیان آینده رشد چشمگیری خواهد داشت. با گسترش روز افزون ترافیک شهری و عدم توسعه متوازن شهر از دید ترافیکی، وضعیت موجود پاسخگوی نیازهای ترافیکی کلان‌شهرها نمی‌باشد و در این راستا توجه ویژه و ارائه راهکارهایی برای حل این معضل ضروری به نظر می‌رسد چراکه با توجه به نرخ رشد خودرو در معیار شهری دیری نخواهد پایید که این کلان‌شهرها در صورت عدم بکارگیری مجموعه‌ای از راهکارهای مؤثر به پارکینگ بزرگ تبدیل شود که اتلاف سرمایه‌های مالی و انسانی فراوانی را در پی خواهد داشت. این نکته را نیز باید مدنظر قرار داد که اصولاً روش وجود ندارد که به تنهایی مشکل ترافیک را حل کند و این گره جز با بکارگیری مجموعه‌ای از روش‌ها و تعامل سازنده مانند مترو یا قطارهای زیرزمینی، بین عوامل مؤثر در ترافیک باز نخواهد شد. بدون هیچ تردیدی مترو شاخص‌ترین وسیله نقلیه عمومی است که روزانه چند میلیون نفر را جابه‌جا می‌کند. اخیراً مطالعات گروه اجرایی مسؤلان انجمن بین‌المللی حمل و نقل عمومی (UITP Organizing Authorities ommittee) بر چگونگی سازماندهی کیفیت در حمل و نقل عمومی

مرکزی حزب کمونیست، در ۱۵ ژوئن سال ۱۹۳۱ آغاز شد ظرف ۴ سال اولین خط مترو به طول کلی ۱۱/۲ کیلومتر با ۱۳ ایستگاه و تأسیسات مربوطه تکمیل گردید و ۱۵ می ۱۹۳۵ به بهره‌برداری رسید. تعداد مسافران جایجا شده طی شبانه‌روز ۱۷۷ هزار نفر برآورد شد که یک رکورد به حساب می‌آید. ساخت مراحل بعدی مترو بدون وقفه حتی در جریان جنگ جهانی ادامه پیدا کرد. در اوایل ساخت مترو، ایستگاه‌ها به شکل یک مجتمع مهندسی معماری که اهداف فرهنگی و اجتماعی در آن منعکس بود ساخته می‌شدند. در طراحی ایستگاه‌های متروی مسکو معماران مشهور شوروی از قبیل فومین (Phomin) و شوسیف (Zhozif) کار کرده‌اند. آنها کوشیدند ایستگاه‌ها نه تنها برای تردد مسافران در چندین متر زیر زمین، شرایط مساعد، تماشایی و دلنشین داشته باشند، بلکه به هر ایستگاه شکلی منحصر به فرد و مخصوص داده شود. در معماری ایستگاه‌های متروی مسکو، مراحل گسترش معماری شوروی دیده می‌شود. بسیاری از معماران شیوه‌های معماری کلاسیک را به کار می‌بردند و برخی دیگر از نوآوری‌های معماری استفاده می‌نمودند. در نیمه دوم سالهای ۱۹۱۰ و اوایل سالهای ۱۹۵۰، شکل معماری ایستگاه‌های مترو به یک موضوع معین اختصاص داده می‌شد. برای مثال موضوع معماری ایستگاه متروی ایزمایلوفسکایا (Isomailofskya) که در سال ۱۹۴۱ به سبک معماری ویلنسکی (vilnskie) و ایستگاه حلقوی کامسامولسکایا (Camsamoulskya) که در سال ۱۹۵۲ به سبک معماری شوسیف ساخته شده است، به سوابق حماسی روسیه و تهرمانی مردم شوروی در جنگ جهانی دوم اختصاص دارد. استفاده از بهترین و مقاوم‌ترین سنگ‌ها موجب پایداری این صنعت و از هزینه‌های بعدی جلوگیری می‌کند. بکارگیری تلفیق نقاشی، مجسمه‌سازی و انواع هنرهای تزئینی بر روی سقف و دیوارها موزه‌ای بی‌نظیر فراهم ساخته است که به جذب گردشگر کمک بسزایی می‌کند. باید به این نکته بسیار مهم اشاره کرد که یکی از تفاوت‌های

اصلی متروی مسکو با سایر متروهای موجود در دیگر کشورها زیبایی، ظرافت و هنری است که در ساخت و طراحی ایستگاه‌ها به کار گرفته شده است. هریک از ایستگاه‌ها به سالن‌های یک کاخ شباهت دارد. معماری در این ایستگاه‌ها حرف اول را می‌زند. لازم به ذکر است در سالهای جنگ جهانی دوم ایستگاه‌ها به‌عنوان پناهگاه مورد استفاده قرار گرفتند. متروی مسکو امروزه با ۱۸۰ ایستگاه، ۱۲ خط، ۲۹۸ کیلومتر طول، هر شبانه روز حدود ۹/۵ میلیون نفر را جابه‌جا می‌کند و یکی از پیشرفته‌ترین، ارزان‌ترین و زیباترین متروهای جهان است که همه روزه مورد بازدید جهانگردان خارجی و داخلی قرار می‌گیرد. مدت زمان انتظار قطار در متروی مسکو فقط ۹۰ ثانیه می‌باشد. ایستگاه‌های مترو در خیابان‌ها با تابلویی به شکل حرف (M) مشخص شده‌اند. با استفاده از نقشه مترو امکان رسیدن به تمام نقاط اصلی شهر وجود دارد. بلیت‌های مترو مسکو برای تعداد سفرهای مشخص طراحی شده‌اند. کسانی که زیاد از مترو استفاده می‌کنند، می‌توانند بلیت‌های ویژه یک‌ماهه یا یک‌ساله تهیه کنند. برخلاف دیگر متروهای جهان، مسافران برای تعویض خط نیاز به پرداخت مجدد ندارند و پس از ورود به محوطه اصلی هر تعداد خط که عوض کنند بدون پرداخت مجدد می‌توانند سوار شوند. برای رسیدن به مقصد گاهی مسافر چندین خط عوض می‌کند، لذا توجه دقیق به نقشه مترو ضروری است. از ماه ژانویه ۲۰۰۶ بلیت‌های ۱۰، ۲۰ و ۶۰ سفره به بازار آمدند که کار را برای مسافران راحت‌تر کرده است. واگن‌های قطار در متروی مسکو ۴۴ صندلی برای نشستن و در کل گنجایش ۲۷۰ نفر را دارند. لازم به ذکر است که هر یک از خطوط متروی مسکو نام به خصوصی دارد، اما از آنجا که هر خطی در نقشه مترو رنگ مخصوص دارد، خطوط با رنگ شناخته می‌شوند. بد نیست بدانید شرکت متروی مسکو بیش از ۲۵ هزار نفر کارمند و کارگر دارد. ■

شهرهای زیبای جهان

■ تهیه و تنظیم: نیما متین فر، کارشناس مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری و روستایی

فلورانس (ایتالیا)

زادگاه رنسانس ایتالیا، شهر ژولیوس سزار و دانته، شهر هنر و معماری و تندیس‌گری است. اولین شهردار فلورانس در سال ۲۵۰ میلادی انتخاب شد که میناس نام داشت. اولین مجلس ایتالیای جدید در شهر فلورانس شکل گرفته در سال ۱۸۶۵ فلورانس به جای تورین پایتخت ایتالیا شد و مجلس آن گشایش یافت، اما ۶ سال مجلس در رم استقرار یافت. مانتو رنزی، شهردار جوان فلورانس یکی از محبوب‌ترین شهرداران ایتالیایی است که مسئولیت‌هایش را به عنوان یک شهردار به بهترین نحو انجام داده و فلورانس را به عنوان یکی از زیباترین و توریستی‌ترین شهرهای دنیا به جهان معرفی کرده است. فلورانس، یکی از شهرهای تاریخی و بسیار زیبا در ایتالیا و پایتخت ناحیه توسکانی این کشور است. شهر فلورانس از سال ۱۸۶۵ تا ۱۸۷۰ پایتخت پادشاهی ایتالیا بوده است. شهر به لحاظ مساحت کوچک به نظر می‌رسد، اما تاریخ، فرهنگ و هنری به غایت وسیع و شکفت‌انگیز و قدیمی دارد. شهر فلورانس در ساحل رود آرنو قرار گرفته و شهرت خود را به این علت به دست آورده که در قرون وسطی و عصر رنسانس در آن

آثار معماری متعددی از جمله کلیسای جامع (سنتا ماریا دل فیوره)، کلیسای سن لورنزو و میدان سن لورنزو، گالری اوفیتزی، موزهی آکادمیا، پتیی پالاس (قصر پتیی)، قصر وکیو، پارک بوبولی، میدان سنسینوریا، تپه مینکل آنژ، میدان مینکل آنژ، پل وکیو، میدان سنتا کروچه، کلیسای سنتا کروچه، عوزه برجولو، حوازه بیتون را داراست.

لندن (انگلیس)

کلان شهر لندن پایتخت انگلستان، حتی نامش بیانگر شکوه و جلال امپراتوری انگلیس است. این شهر که در کنار رود تاینز قرار گرفته، قدمتی دو هزار ساله دارد و تاریخ ساخت آن به دوران روم باستان باز می‌گردد. لندن قدیم به عنوان هسته تاریخی لندن تا حدود زیادی حفظ شده است و از قرن ۱۹ میلادی توسعه این شهر شروع شده و امروزه این شهر به عنوان مهم‌ترین شهر انگلستان به شمار می‌آید و ساختار اداری بسیار گسترده‌ای دارد. همچنین بوریس جانسون ۴۹ ساله، شهردار لندن به‌عنوان شهردار نمونه انتخاب شده است. این شهر یکی از مراکز تجاری، مالی و فرهنگی عمده در جهان است و تأثیر فراوانی در سیاست، آموزش و پرورش، سرگرمی،

وست مینیستر، بیگ بن، برج لندن و چرخ و فلک عظیم و معروف آن.

دبی (امارات متحد عربی)

اولین نشانه‌های شهرسازی در دبی به سال ۱۷۹۹ بر می‌گردد. دبی در سال ۱۸۳۳ توسط شیخ مکتوم بن بطی بن سهیل آل مکتوم به طور رسمی به عنوان یک شهر بنیان نهاده شد. موقعیت جغرافیایی مهم این شهر، باعث شد تا در قرن بیستم به یک بندر مهم تبدیل شود. در سال ۱۹۶۶ و با کشف نفت در دبی، دبی و قطر تصمیم به راه‌اندازی یک واحد پولی جدید به جای روبیه خلیج که قبلاً پول رایج بود، گرفتند. امروزه دبی به عنوان یک شهر جهانی و تجاری موفق و مهم در منطقه جای خود را پیدا کرده است. اگر چه اقتصاد دبی با صنعت نفت رشد کرد، اما بیشتر درآمد دبی از منطقه آزاد جبل علی، فروش ملک به اتباع خارجی در مناطق آزاد، اعطای اقامت، صدور مجوز کالا، ترانزیت مسافر و کالا و همچنین قسمت بزرگی نیز از گردشگری و دیگر خدمات مالی و تجاری تأمین می‌شود. دبی به تازگی توجه جهانیان را از طریق ساخت و سازهای بزرگ و عظیم و هم‌بندطور رویدادهای تفریحی و ورزشی همچون انگیز به خود جلب کرده که از جمله جذابیت‌های آن آب‌نمای دبی است. آب‌نمای دبی با موسیقی هم‌رقصد و در دریاچه برج خلیفه در کنار دبی‌مال ساخته شده است. هزینه ساخت این آب‌نما ۸۰۰ میلیون درهم معادل ۲۱۸ میلیون دلار آمریکا بوده است. این آب‌نما دارای بیش از ۶۶۰۰

رسانه‌ها، معماری و هنر دارد. لندن از لحاظ وسعت، جمعیت و ثروت در بین سایر پایتخت‌های اروپا صاحب مقام اول است. رودخانه تایمز دقیقاً در قلب شهر واقع شده و شهر را به دو نیم تقسیم کرده است (بخش شمالی و جنوبی). بخش مرکزی لندن و مهم‌ترین مناظر، تئاترها و رستوران‌هایش در اطراف ایستگاه متروی لندن به نام سیرکل لاین در ساحل شمالی رودخانه تایمز قرار گرفته‌اند. بخش غربی شهر که شیک و توریست پسند است، در غرب این حلقه قرار گرفته و شامل مناطقی همچون سوهو، میدان ترافالگار، میدان بیکادیلی، میدان لیستر و خیابان ریچنت می‌باشد. در محلات مختلف لندن به جز زبان انگلیسی به بیش از ۲۰۰ زبان مختلف دیگر هم صحبت می‌شود. بهترین مناطق گردشگری عبارتند از قصر باکینگهام، کلیسای سنت پائول، صومعه

چراغ در ۲۵ رنگ متفاوت و طول آن ۲۷۵ متر است و آب را تا ارتفاع ۱۵۰ متر به آسمان پرتاب می‌کند. طراحی آب‌نمای دبلیو به عهده شرکت هوث دبیزاین بوده که آب‌نمای هتل معروف پلازیو دو شهر لاس وگاس را نیز طراحی کرده است. آب‌نمای دبلیو می‌تواند آب را با حجم ۸۳۰۰۰ لیتر در هر لحظه در هوا اسپری کند و رویت‌هایی نیز تعبیه شده‌اند که می‌توانند آب را به رقص درآورند. آب‌نمای دبلیو شامل بسیاری از نازل‌های پرتاب آب با فشار بالا است؛ موبل نازل‌هایی که می‌توانند آب را تا ۷۶ متر به هوا پرتاب کنند که برابر با ارتفاع یک ساختمان ۵۰ طبقه است. این فواره در فضایی به وسعت ۳۰ هکتار، در دریاچه مصنوعی برج خلیفه در مرکز شهر دبلیو ساخته شده است. آب‌نمای دبلیو طوری برنامه‌ریزی شده است تا با موسیقی‌های بی‌کلام، پاپ و عربی برقصد. این آب‌نما از تمام دریاچه و حتی از برخی ساختمان‌های اطراف که بیش از ۳۰ کیلومتر دورترند نیز قابل مشاهده است.

ورشو (لهستان)

ورشو پایتخت کشور لهستان است. این شهر بزرگ‌ترین شهر لهستان و ۵۱۶ کیلومتر مربع گسترده‌گی و بر پایه سرشماری سال ۲۰۱۰ میلادی، ۱۷۱۶۰۰۰ تن جمعیت داشته است. ورشو دهمین شهر بزرگ اتحادیه اروپا به لحاظ جمعیت می‌باشد. شهر ورشو در فاصله سیصد کیلومتری منطقه کوهستانی کارپات و ۲۶۰ کیلومتری دریای بالتیک واقع شده است. آب و هوای شهر سرد و ارتفاع آن از سطح دریا قریب به یکصد متر است. تپه‌های زیادی در اطراف شهر قرار دارند که پوشیده از جنگلند

و بیش از یکصد و چهل متر ارتفاع دارند. زمستان‌ها سرد و در فصول گرم سال هوایی معتدل دارد. بارندگی سالانه ۴۹۵ میلی‌متر است. شهر ورشو به یازده حوزه شهری مجزا تقسیم می‌شود که هر کدام شرایط جداگانه خود را دارند. در طول تاریخ به‌ویژه سیصد سال اخیر ورشو عموماً از مراکز مهم مهاجرپذیر اروپا بوده و اقوام متعددی از شرق و مرکز اروپا راهی این ناحیه شده‌اند. از این رو آن را به پاریس دوم یا پاریس شرق نیز ملقب کرده‌اند. از جمله کارهایی که شهرداری ورشو برای زیباسازی این شهر انجام داده است، طراحی پارک دودکش یخ‌زده است که با شبنم‌های سرد پوشانده شده است. این پارک با مشارکت دو گروه حرفه‌ای معماری لهستان احداث شده که می‌تواند جدیدترین فناوری‌های

نوین در طراحی نمای شهری این منطقه را به نمایش بگذارد. این پروژه شهری، همچون یک دودکش کشیده با نمای شیشه یخ‌زده شبنم‌نما طراحی شده است که در بخش میانی خود یک صفحه مسطح برای نشستن رهگذران و بهره‌مندی آنها از چشم‌انداز شهری منطقه را جای داده است. در واقع می‌تواند به این نکته اشاره کرد که نمای خارجی سطح این دودکش یخ‌زده با ورقه‌ای از لایه LED که مانند یک لامپ تابان در پارک می‌درخشد، پوشانده شده است. این ورقه LED علاوه بر پخش یکسان نور و روشنایی در محیط اطراف خود، نقش عمده‌ای را در پاکسازی محیط زیست و حفظ هوای پاک در اطراف آن ایفا می‌کند. ■

تأثیر تابلوهای تبلیغاتی نوین بر معابر شهری

■ محمود کرم زودی

■ حامد امینی شیرازی

شکل ۱- نمونه‌ای از بیلبوردهای تبلیغاتی با هدف ارتقای ایمنی جاده‌ای

شهروندان را به بستن کمربند ایمنی دعوت می‌کند. اگر می‌خواهید خط مورب بالای عکستان نباشد، در هنگام رانندگی آن را روی شانه خود ببندید.

شکل ۲- نمونه‌ای از تبلیغات برای ایجاد تمایل در بستن کمربند ایمنی رانندگان

این در حالی است که برخی از محققان معتقدند هرگونه تبلیغات حاشیه معابر، حتی تابلوها و العان‌های با مضامین انقاي قوانین و مقررات به شهروندان باعث حواس‌پرتی رانندگان و به یک معضل برای ایمنی معابر شهری تبدیل می‌شود. به عقیده این افراد، تبلیغات محیطی و علامت‌گذاری موجود در حاشیه معابر می‌تواند رانندگان و وسایل نقلیه را حین رانندگی، نسبت به انجام وظایف خود منحرف کند. در این میان، بیلبوردهای سفارشی تبلیغاتی یا قطعاً یا تصاویر متحرک، بیلبوردهای تبلیغاتی قرار گرفته در مرکز میدان دید رانندگان و بیلبوردها و تابلوهایی که اطلاعات ترافیکی شبکه معابر مجاور یک نقطه به‌خصوص را شبیه‌سازی می‌کنند، بیش از سایر انواع تابلوها توجه رانندگان و وسایل نقلیه را به خود جلب می‌کنند؛ به طور مثال، نصب نمایشگرهای تصاویر متحرک چند سالی است که در بسیاری از کشورها مورد توجه قرار گرفته است. نمونه‌ای از این نوع تبلیغات در شکل زیر نمایش داده شده است.

امروزه موضوع تأثیر تابلوها و سایر العان‌های تبلیغاتی موجود در حاشیه معابر بر ایمنی رانندگی، به یکی از موضوعات مهم تبدیل شده است؛ زیرا با گسترش صنایع مختلف و علاقه آنها به معرفی کالاها و خدماتشان، روند استفاده از تبلیغات محیطی برای این اهداف، سرعت بیشتری به خود گرفته است؛ به گونه‌ای که با نظر به معابر شهری و عبور از آنها می‌توان دریافت که به طور مثال، نصب بیلبوردهای تبلیغاتی در حاشیه بزرگراه‌های شهری نسبت به چند سال گذشته با رشد چشمگیری مواجه بوده است. دلیل این افزایش را می‌توان از دو دیدگاه مختلف بررسی کرد. اول اینکه هزینه این تبلیغات نسبت به تبلیغات تلویزیونی کمتر است و دوم اعتقاد بر این است که این العان‌ها نسبت به سایر تبلیغات، بیشتر مورد توجه و علاقه شهروندان قرار می‌گیرند. بر این اساس صاحبان مشاغل سعی می‌کنند برای معرفی و شناساندن کالاهای مورد نظر خود به مشتریان، از شرکت‌های تبلیغاتی فعال در این زمینه استفاده کنند. این گونه شرکت‌ها نیز با استفاده از فنون رایج در دنیای امروزی تبلیغات سعی می‌کنند تا در درجه اول رضایت سفارش‌دهندگان را برآورده کنند؛ به گونه‌ای که با تولید طرح‌های جذاب بتوانند بیشترین توجه افراد را به خود جلب نمایند. در راستای این هدف، شرکت‌های مذکور سعی می‌کنند تا از هرگونه طرح، رنگ و نوشتاری برای جلب توجه افراد استفاده کنند، بدون اینکه تأثیرات ناشی از استفاده هر یک از آنها را مورد توجه قرار دهند.

این رویکرد معمولاً سبب می‌شود طرح‌های خروجی فاقد استانداردهای لازم برای نصب در معابر شهری باشند؛ مثلاً زیبایی شهر را تحت تأثیر قرار دهند و در رانندگان و وسایل نقلیه ایجاد حواس‌پرتی کنند (دو مقوله‌ای که بیش از سایر مسائل در رابطه با نصب و بهره‌برداری از انواع العان‌های تبلیغاتی موجود در حاشیه معابر شهری مورد توجه قرار گرفته‌اند).

تأثیرات تبلیغات حاشیه معابر شهری بر ایمنی ترافیک را می‌توان با دو دیدگاه مورد توجه قرار داد. در دیدگاه اول از انواع تبلیغات محیطی برای اعلام هشدار و آموزش‌های شهروندی به رانندگان استفاده می‌شود؛ به طور مثال، از بیلبوردهای تبلیغاتی با مضامین یادآوری بستن کمربند ایمنی یا رعایت مقررات در معابر شهری استفاده می‌شود تا شاید این کار بتواند در کاهش خسارات ناشی از حوادث یا جلوگیری از آنها مؤثر واقع شود. در شکل ۱، نمونه‌ای از این تابلوها نشان داده شده است.

در یکی از معابر شهری آلمان، تابلویی با مضمون زیر،

شکل ۵- نمونه تبلیغات نقاشی شده روی سقف یا دیوار ساختمانها

خارج کشور به سمت وسوی بررسی ارتباط شاخص های ایمنی معابر و تقاطعات شهری با وجود المان ها و تابلوهای تبلیغاتی در حاشیه این معابر رفته و در مطالعات آتدکی (آن هم به صورت کلی) به بررسی تغییر شاخص های ترافیکی در شرایط بود و نبود تابلوها و المان های تبلیغاتی پرداخته شده است. در این بین، خروجی ها و نتایج بسیاری از مطالعات، وجود ارتباط بین بروز حوادث رانندگی و وجود تبلیغات محیطی در معابر را اثبات می کنند. در این میان،

شکل ۶- نمونه ای از تبلیغات نصب شده روی پل های عابر پیاده

شمار آتدکی از مطالعات نیز بروز هرگونه مشکلات ایمنی و ترافیکی ناشی از وجود تابلوها و المان های تبلیغاتی در حاشیه معابر را منتفی دانسته اند که البته با دقت در نوع نهادها و سازمان های انجام دهنده این مطالعات (که اکثر آنها همانند مؤسسه OAAA آمریکا در زمینه تبلیغات محیطی فعالیت دارند)، به نتایج این گونه از پژوهش ها باید با تأمل نگریست. ■

منابع:

1. Regulating outdoor advertising, P.A.L.I. Australia, Editor. 2011.
2. Mary Jane Dahage, M.D.e.a., Outdoor Advertising Control Practices in Australia, Europe and Japan. 2011.
3. Clyde B. Johnson, S.W., R/W-RAC, Outdoor Advertising Sign Regulation Study. 2004.
4. San Jose Municipal Code, Sign Ordinance, B.a.C.E. Department of Planning, Editor. 1992.

در این نوع تبلیغات به دلیل اینکه حین حرکت وسایل نقلیه، نمایشگرهای نصب شده روی آنها تصاویر متحرک را نمایش می دهند. توجه رانندگان سایر وسایل نقلیه به این ابزارهای تبلیغاتی معطوف و سبب حواس پرتی بیش از حد آنان می شود.

نوع دیگری از این تبلیغات روی بدنه وسایل نقلیه نصب می شود که عموماً شامل موارد زیر است:

- بدنه کامیونت و کامیون های شرکت های خدماتی، تولیدی و توزیعی که در سطح شهر تردد می کنند و توزیع کالاها را به عهده دارند.

شکل ۳- نمونه ای از نوع تبلیغات تابلوهای نمایشگر دیجیتالی روی وسایل نقلیه

- بدنه اتوبوس های شهری که طرح های تبلیغاتی را با هدف استفاده های تجاری، فرهنگی، اجتماعی و غیره در معرض دید عموم قرار می دهند. امروزه مورد توجه مدیران شهری قرار گرفته اند.

نوع دیگری از این تبلیغات روی سقف یا دیوار ساختمان ها نقاشی می شوند. تمام تابلوها و تبلیغاتی که روی دیوارها یا پشت بام ساختمان ها نقاشی می شود، برای مقاصد تجاری، اداری، تفریحی و صنعتی صورت می پذیرد. نمونه ای از

شکل ۴- نمونه ای از تبلیغات روی بدنه وسایل نقلیه

تبلیغات نقاشی شده روی سقف یا دیوار ساختمان ها در شکل ۵ نشان داده شده است.

نوع دیگر تبلیغات روی پل های عابر پیاده و پل های سواره غیرهمسطح انجام می شود. هرچند گاهی اوقات، هدف بسیاری از علائم نصب شده روی پل های عابر پیاده، در وهله اول تبلیغ اجناس و کالاها نیست.

با توجه به مطالعات در زمینه بررسی تأثیر تبلیغات بر انواع شاخص های ترافیکی و ایمنی معابر، می توان چنین نتیجه گیری کرد که جهت گیری بیشتر تحقیقات در داخل و

نقش مدیریت شهری در آموزش حقوق شهروندی

■ رسول یگانه، دانشجوی کارشناسی حقوق دانشگاه پیام نور واحد بناب

مقدمه

در سیر تحول مفهوم شهروندی، شهروند و حقوق و تکالیف مربوطه از یونان باستان مورد بحث بوده است، اما این مفهوم در طول سال‌ها دراز تغییرات زیادی را پشت سر گذاشته است. شهروندی به معنای رایج آن در دنیای مدرن امروز از قرن هجدهم به بعد مورد توجه فلاسفه قرار گرفت. در قرن هجدهم حقوق مدنی، اساسی‌ترین خواست شهروندی در جوامع بود که به موجب آن، شهروند ملی یعنی حقوق برابر شهروندان در برابر قانون، آزادی تشکیل اجتماعات و سایر آزادی‌های فردی مطرح و برای تحقق آن مبارزه شد. قرن نوزدهم دوره مبارزه برای تحقق حقوق سیاسی گروه‌ها و طبقات اجتماعی یا شهروندی سیاسی بود که در آن مبارزه برای حق رای برابر و نیز مبارزه برای تشکیل و قانونی شدن نهادهای صنفی و سیاسی مدرن جنبه برجسته یافت (برخورداری، ۱۳۹۲). در قرن بیستم روند تحقق اندیشه‌های دموکراتیک در قالب تلاش برای احقاق حقوق اجتماعی برابر برای شهروندان، یعنی شهروندی اجتماعی جنبه مهم و اساسی پیدا کرد. تلاش برای برخورداری از حقوق مساوی در زمینه آموزش و پرورش، بهداشت و درمان و سایر مزایای اجتماعی به اساسی‌ترین نیروی محرکه برای فعالیت‌های عدالت‌طلبانه تبدیل شد (سپهری، ۱۳۷۶). با توجه به روند تاریخی شکل‌گیری

مفهوم حقوق شهروندی باید گفت: شهروند به کسی گفته می‌شود که ضمن آگاهی از حقوق خود دارای توانایی انتقال، مباحثه و مشارکت جمعی باشد و وظایف خویش در قبال حقوق شهروندی را نیز بشناسد و به انجام برساند.

ویژگی‌های شهروند

طبق مبانی فکری مربوطه، شهروندان ویژگی‌ها و شرایطی دارند که به آن پرداخته می‌شود:

۱- شهروندان خصیصه همکاری و خودگردانی دارند و ضمن حفظ هویت‌های خاص خود عضویتشان در دیگر هویت‌های جمعی را نیز حفظ می‌کنند. برای تحقق این هدف با تشکیل انجمن‌های مختلف، منافع شخصی و عمومی را پیوند می‌دهند.

۲- شهروندان از نقش‌های تفکیک شده برخوردارند و از حقوق، امتیازات و مسئولیت‌های این نقش آگاهند و آن را مطالبه می‌کنند.

۳- شهروند در امور عمومی جامعه مشارکت می‌کند در واقع شهروندان در امور مختلف از نگهداری از امکانات عمومی و حفظ منابع طبیعی تا تعمیر مدرسه و محل و آسفالت خیابان خود احساس مسئولیت می‌کنند.

۴- شهروندان با تشکیل نهادهای مستقل از دولت به نظارت و مشارکت در تصمیم‌گیری‌های دولتی و اجرایی

آنها می پردازند.

۵- شهروند در امور جامعه متفقد است و عقاید سنجیده‌ای دارد، اما فضیلت اصلی یک شهروند اعتدال و انصاف در قضاوت و انتقاد است؛ یعنی یک شهروند در عین حال که نهادهای اجتماعی، فرهنگی و سیاسی را به باد انتقاد می‌گیرد، اگر همین نهادها در معرض تهدید واقع شوند، از آنها دفاع می‌کند.

۶- شهروند دیگران را به مثابه یک شهروند برابر با خود تلقی می‌کند و می‌پذیرد که ارزش و اعتبار و هویت آن شهروند برابر با هویت خود اوست.

۷- حسن مشارکت و سهیم بودن در باطن یک شهروند به عنوان یک ضرورت وجود دارد؛ نه به عنوان یک حس دلپذیر (محمدی، ۱۳۷۸).

آموزش شهروندی

آموزش حقوق شهروندی به معنای فرهنگ‌سازی و نهادینه ساختن یک نظام مشحوم از حقوق و تکالیف شهروندی است. آموزش حقوق بشر و شهروندی از لحاظ رابطه فرد با خود و خدای ضرورت دینی و اخلاقی شمرده می‌شود و از نظر اجتماعی نیز روابط اجتماعی، اقتضای همزیستی و عافیت در این جهان خاکمی به‌شمار می‌آید.

تحولات بنیادین فلسفی، صنعتی و اجتماعی در جهان ظهور گونه‌های جدید حکمرانی و دموکراسی، ظهور حوزه‌ها و مصادیق جدید در حقوق شهروندی، همگی از اهمیت آموزش حقوق شهروندی و لزوم بازیابی روش‌های آموزشی، حکایت دارند. در اسناد حقوق ملی و بین‌المللی هم این واقعیت لحاظ شده است. با نگاهی آسیب‌شناسانه به روش‌های سنتی و کلیشه‌ای آموزش حقوق شهروندی، باید در جست‌وجوی رویکردها و شیوه‌های تازه، کارآمد و متناسب با نیازهای زمان و مکان باشیم (فنازاد، ۱۳۹۱).

آموزش، صرفاً انتقال و یاد دادن سلسله‌ای از اطلاعات صوری و تخصصی نیست، بلکه بیشتر به معنای فرهنگ‌سازی یا نهادینه ساختن آموزه‌های مورد نظر است. دیدگاه معمول درباره آموزش حقوق شهروندی، آن‌را به مثابه آموزش دانش‌های تکنیکی و تخصصی القا می‌کند. آموزش حقوق شهروندی، فرآیندی برای بسترسازی، نهادینه‌سازی و واقعی نمودن حقوق شهروندی است. اسناد و آموزه‌های حقوق بشر حتی اگر با بیشترین مهارت و توجه آموزش داده شوند، برای ایجاد فرهنگ حقوق شهروندی کافی نیستند. برای آنکه این اسناد معنایی بیشتر از معنای ذهنی و مجرد داشته باشند، ضروری است که آموزش‌گیرندگان به مثابه بخشی از زندگی واقعی خویش با آنها مواجه شوند.

مفصود ما از آموزش حقوق شهروندی همانا نهادینه‌سازی نظامی از حق‌ها و تکالیف‌های متناسب با شهروندی مبتنی بر کرامت و ارزش والای انسانی است. همان‌گونه که هر هنر

و مهارتی به تعریف و ممارست نیاز دارد، شهروند شدن نیز مانند بسیاری از مفاهیم و صورت‌های دست‌ساخته بشر نیاز به یادگیری و آموزش و سپس تمرین دارد. این تمرینات باید با همکاری و مشارکت شهروندان و با حمایت مادی و معنوی نهادهای مسئول به مردم آموزش داده شود. به طور کلی، تحقیقات گوناگون اثبات کرده‌اند که سطح تحصیلات و آموزش نقش تعیین‌کننده‌ای در مشارکت افراد در مسائل اجتماعی و فرهنگی و ایفای نقش شهروندی دارد؛ لذا اهمیت آموزش شهروندی مسئله‌ای تقریباً پذیرفته‌شده است. در درجه اول افراد جامعه نیازمندند و باید از حداقل اطلاعاتی که آنان را از وظایف تعهدات و حقوق شهروندی و اجتماعی خود آگاه سازد برخوردار شوند و از جنبه‌های مختلف نهادهای اجتماعی و جریانی که در آن می‌گذرد کاملاً مطلع باشند. همچنین برای اینکه دولت‌ها بتوانند به نحو مؤثری وظایف خود را انجام دهند؛ شهروندان باید به بسیاری از قوانین و مقررات و از جمله قوانین مربوط به پرداخت مالیات‌ها و تعهداتی چون انجام خدمت وظیفه و قوانین مربوط به حفظ اموال عمومی، رعایت بهداشت، مقابله یا حوادث و بسیاری از حقوق اجتماعی دیگر و مسائل مربوط به آن آشنایی داشته باشند.

شهروندانی که فاقد چنین اطلاعاتی هستند و به وظایف و حقوق مدنی و اجتماعی خود آگاهی لازم را ندارند، نه می‌توانند مشکلات خود را حل کنند و نه قادرند که باری از دوش دولت بردارند. بر این اساس انتظار می‌رود که هر جامعه‌ای حداقل امکانات و وسایل را به منظور آموزش شهروندان خود فراهم آورد و آنان را به وظایف و مسئولیت‌های خود آشنا کند (هرمز مهرداد، ۱۳۷۶، ۸۸-۸۹).

نقش مدیریت شهری و نهادهای مدنی در آموزش حقوق شهروندی

ورود به جامعه جدید در عصر مدرن، ورود به مناسباتی است که تار و پود آن را انجمن‌های داوطلبانه افراد تشکیل می‌دهند. از ویژگی‌های مهم این جوامع آن است که نهادها، مؤسسات و تشکل‌های مدنی در جامعه ریشه‌دار شوند و به صورت آگاهانه و داوطلبانه دست به بسیج مردم بزنند و در امور مختلف در عرصه سیاست، اقتصاد و فرهنگ مشارکت نمایند. انجمن‌ها نهادهایی هستند که شهروندان در جوامع معاصر برای پیشبرد علائق و منافع مشترک خود تشکیل می‌دهند. همچنین حوزه‌های مذکور می‌باید در دسترس عموم مردم باشند امکان حضور و مشارکت عامه در آنها موجود باشد (بشریه ۱۳۸۰، ۹۴)؛ مستقل بوده و بدون اتکا به دولت اداره شوند. علاوه بر این، سازماندهی درونی آنها نیز دموکراتیک باشد. حال اگر در محله‌های گوناگون شهر افراد بتوانند با تشکیل نهادهای مدنی در رابطه با موضوعات مختلف شهری از جمله ایاب و ذهاب، بازیافت، زیانه، آلودگی‌های زیست محیطی، کودکان خیابانی، زنان

حق آموزش حقوق شهروندی، مستلزم تکلیف هر دولت به فراهم ساختن امکانات و زمینه‌های تحقق عینی آن حق می‌باشد؛ بنابراین هر دولت مکلف است که البته در حد امکانات خود به آموزش حقوق شهروندی همت گمارد؛ کما اینکه باید از ایجاد مانع در راه آموزش حقوق شهروندی توسط سازمان‌های غیردولتی و حتی نهادهای بین‌المللی پرهیز کند

سرپرست خانواده و ... در اداره شهر مشارکت داشته باشند. ضمن آنکه با فرهنگ مشارکت خو می‌گیرند و تجربه و سابقه خود سازمانی یا همیاری در تصمیم‌گیری‌های محل زندگی خود دارند به شهروندانی فعال تبدیل می‌شوند که در قبال وضعیت جامعه خود احساس مسئولیت می‌کنند. این گونه نهادهای مدنی سبب تمرکززدایی از تصمیم‌گیری، اجرا و ارزیابی برنامه‌های مختلف می‌شوند و به دلیل اینکه گروه‌های مختلف مردم در امور، اظهارنظر، تصمیم‌گیری و مشارکت می‌کنند هم احتمال خطا کاهش می‌یابد و هم باری از دوش دولت و نهادهای عمومی دولتی برداشته می‌شود. وقتی افراد، عضو گروه‌های مختلف با اهداف و اعضای متفاوتند، طبیعتاً به واسطه تعامل و فشارهای متقاطع دیدگاه‌هایشان نیز معتدل می‌شود (اطاعت، ۱۳۷۶: ۱۲۸).

به دلیل اینکه کارهای گروهی و تصمیم‌گیری‌های جمعی باعث می‌شود که افراد ضمن یادگیری نحوه برخورد با مسائل، از طریق تصمیمات واقعی خود، نظراتشان را به گوش مسئولان برسانند و با پیگیری‌هایشان، به عنوان شهروند فعال در سرنوشت جامعه خود مشارکت کنند و بر آن تأثیر بگذارند، لازم است که مسئولان و مدیران شهری برای بهره‌مند شدن از نظرات شهروندان و مشارکت آنان در امور محله و مناطق شهری و برای تشکیل نهادهای مدنی در سطوح محله به حمایت گسترده پرداخته و افراد را به عضویت در آنان تشویق نموده و خدمات و آموزش‌های شهروندی ارزشانقیمت را از طریق این گروه‌ها که در محله‌های خود مورد اعتماد هستند، به شهروندان هر محله ارائه دهند و از سوی دیگر از این نهادها به عنوان سازمان‌های واسطه بین مسئولان و شهروندان استفاده کنند تا مردم به مشکلات و چالش‌های سر راه مسئولان نیز آگاه شوند و ضمن تعدیل خواسته‌های خود، به رعایت حقوق شهروندی دیگران و احترام به آن بپردازند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

شهروند کسی است که ضمن آگاهی از حقوق خود، توانایی انتقال، مباحثه و مشارکت جمعی داشته باشد و وظایف خود را در قبال حقوق شهروندی بشناسد و به

انجام برساند. حقوق شهروندی آمیخته‌ای از وظایف و مسئولیت‌های شهروندان در قبال یکدیگر، شهر و دولت و همچنین حقوق و امتیازاتی است که وظیفه تأمین آن حقوق به عهده مدیران شهری (شهرداری) و دولت است.

آموزش حقوق شهروندی به معنای فرهنگ‌سازی و نهادینه ساختن یک نظام منسجم از حقوق و تکالیف شهروندی است. برای تحقق حقوق شهروندی باید به عوامل فرهنگی، مذهبی، تاریخی، سیاسی و اقتصادی در جامعه توجه شود. هر کدام از این عوامل به سهم خود احقاق حقوق شهروندی تأثیرگذارند. اگر به زمینه‌های تاریخی توجه نشود با نگرش‌های مذهبی خنک بر قدرت و جامعه نادیده گرفته یا به ساختار سیاسی قدرت یعنی فردی بودن حکومت یا دموکراتیک بودن آن اهمیت داده نشود نمی‌توان انتظار داشت صرف اشاره یا توجه به حقوق شهروندی در قانون اساسی، تضمین‌کننده این حقوق در جامعه باشد.

از آنجا که مراجع و نهادهای مختلفی در زمینه آموزش شهروندی، مشارکت مدنی و مدیریت شهری نقش دارند؛ لذا اولین و اساسی‌ترین اصل برای موفقیت این ارگان‌ها و سازمان‌ها، رسیدن به وحدت نظر و هماهنگی در تصمیم‌گیری و اجرای برنامه‌ها است.

نقش مدیریت شهری در آموزش حقوق شهروندی بیشتر از تمام نهادها و ارگان‌ها می‌تواند باشد و لزوم برنامه‌ریزی منسجم در این حوزه بیشتر از سایر حوزه‌ها احساس می‌شود. ■

منابع:

- اطاعت، جواد، ۱۳۷۶، *جامعه مدنی و کثرت‌گرایی سیاسی*، تهران، انتشارات سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی ایران.
- برخورداری، مهین، ۱۳۸۱، *تبیین و ارزیابی چالش‌های تربیت مدنی در نظام آموزش و پرورش ایران*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- شریه، حسین، ۱۳۸۰، *درس‌های دموکراسی برای همه*، انتشارات نگاه معاصر.
- ذکاوتی، علی، ۱۳۷۸، *نقش تعلیم و تربیت نسل جدید در تحقیق جامعه مدنی، فرهنگ عمومی*، ش ۱۶ و ۱۷.
- شاملی، عباس‌علی، مینایی و اصول فلسفه آموزش و پرورش از یک چشم‌انداز دینی، ماهنامه معرفت، شماره ۹۲، ویژه‌نامه علوم تربیتی، ۱۷ اردیبهشت ۱۳۹۰.
- غنچه، غزاله، ۱۳۸۸، *نقش شوراهای محلی در تحقق حقوق شهروندی*، روزنامه مردم سالاری، ۱۵ مرداد ۱۳۸۸.
- گاتو، جان تیلور، ۱۳۸۹، *آموزش برای زندگی*، ماهنامه، سیاحت غرب، شماره ۵۹، ۱۳۸۷/۰۳/۰۰.
- مرکز مطالعات و تحقیقات امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران، ۱۳۸۳، *توسعه محله‌های چشم‌انداز توسعه پایدار شهری*، تهران.

ضوابط رنگ در تابلوهای تبلیغاتی

■ محمود کرم رودی

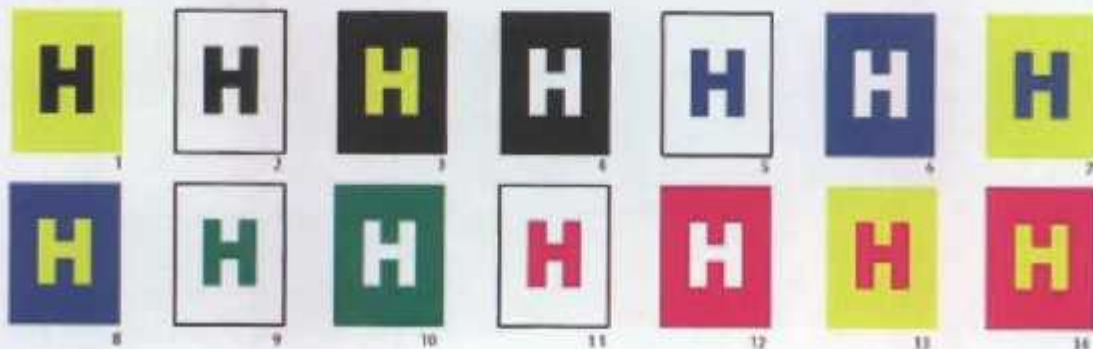
■ علیرضا نجفی

مخاطبان نشوند. استفاده از رنگ‌های متعدد یا متضاد در یک طرح تبلیغاتی، بدون مطالعه درباره رابطه بین آنها، سبب می‌شود همان تبلیغاتی مورد نظر، باعث زشتی و نوعی درهم ریختگی فضاهای شهری شود. بر این اساس، این شاخص باید دقیقاً مورد توجه شهرسازان و طراحان شهری قرار گیرد.

دیگر شاخص مهمی که در مورد انتخاب رنگ در تابلوها و امان‌های تبلیغاتی باید مورد توجه قرار گیرد، میزان و نحوه جذابیت رنگ‌ها برای مخاطبان است؛ زیرا هارمونی رنگ‌ها، چشم مخاطبان را تا اندازه‌ای به خود جلب می‌کند. این شاخص وقتی اهمیت می‌یابد که همان تبلیغاتی مورد نظر در اطراف معابر یا بزرگراه‌های شهری قرار گرفته‌اند که در آنها وسایل نقلیه غالباً با سرعت در حال عبور و ترددند و جلب توجه بیش از حد رانندگان این وسایل به رنگ‌های به‌کار رفته در طرح‌های تبلیغاتی حاشیه معابر، ممکن است سبب بروز حوادث و سوانحی برای وسایل نقلیه شود. از این رو مطالعه و بررسی رابطه و نحوه ترکیب رنگ‌ها در یک امان تبلیغاتی محیطی و رسیدن به یک ضابطه مدون برای کاهش آثار سوء تابلوهای تبلیغاتی حاشیه معابر بر زیبایی و ایمنی معابر شهری و تأثیرگذاری مثبت آنها ضروری به‌نظر می‌رسد. از آنجاکه در کشور ضابطه‌ای در این خصوص وجود ندارد، روی طرح‌هایی که بر بیلبوردها و تابلوهای تبلیغاتی نصب می‌شوند، هیچ نظارتی وجود ندارد که سبب حضور برخی طرح‌های ناهمگون در محیط‌های شهری می‌شود که چشم مخاطبان (اعم از سرنشینان وسایل نقلیه و عابران پیاده) را آزار می‌دهد. به‌طور کلی، ضوابط رنگ تابلوها و امان‌های تبلیغاتی

تبلیغات محیطی همواره رابطه تنگاتنگی با هنر و گرافیک دارد و اصولاً بدون توجه به بعد گرافیکی تبلیغات محیطی، نمی‌توان انتظار داشت که نتیجه طرح‌های تبلیغاتی موفقیت‌آمیز و تأثیرگذار باشد. یک بخش مهم از بعد گرافیکی هر طرح تبلیغاتی مبحث مرتبط با رنگ آن است و در واقع می‌توان آن را یکی از بخش‌های اصلی امان‌های تبلیغاتی به‌شمار آورد. رنگ از جمله عناصر مهمی است که به موازات فرم، ابعاد و بافت هر جسم، فضای آن را به ما القا و اولین عنصری است که مخاطب به آن توجه می‌کند. رنگ علاوه بر جنبه‌های زیباشناختی در منظر شهری، تأثیرات قابل توجهی بر روحیات شهروندان نیز می‌گذارد. این مشخصه به عنوان یک نماد از مهم‌ترین عناصر ارتباطی و هنری است. در واقع می‌توان گفت که انسان‌ها به کمک رنگ می‌توانند اشیاء و محیط پیرامون خود را ببینند و آنها را طبقه‌بندی کنند تا شناخت و آموزش آنها آسان‌تر شود. رنگ‌ها پیش از هر عنصر ارتباطی و نماد تبلیغی دیگر با احساسات و عواطف انسان نزدیکی و همخوانی دارند و حامل پیام‌ها، اطلاعات و احساس‌های گوناگونی هستند؛ از این رو رنگ برای طراحی آرم‌ها، نشانه‌ها و هر نوع کار بصری و ارتباط غیرکلامی، عنصری بسیار مهم است.

رنگ در تبلیغات محیطی از دو دید قابل تأمل است. دیدگاه اول، تأثیر رنگ انواع طرح‌ها و تابلوهای تبلیغاتی بر کیفیت منظر شهری است که در آن رنگ‌های موجود در تبلیغات محیطی باید به گونه‌ای انتخاب شوند که با محلی که در آن امان تبلیغاتی مورد نظر قرار گرفته است، به نوعی همخوانی داشته و موجب آلودگی بصری

شکل (۱): ترکیب‌بندی پیشنهادی رنگ امان‌های تبلیغاتی حاشیه معابر شهری با در نظر گرفتن مشخصه کنتراست

طرح نامناسب

طرح مناسب

شکل ۲ نمونه‌ای از طرح‌های تبلیغاتی مناسب و نامناسب از لحاظ زنجیره نوشتار

استفاده از هرگونه مواد شب رنگ و مواد رنگی که در شب هنگام نور تابیده شده را به شدت منعکس می‌کنند، در تابلوهای تبلیغاتی ممنوع است؛ زیرا استفاده از این مواد در سطح تابلوها و المان‌های تبلیغاتی سبب بازتاب شدید نور و ایجاد نوعی خیرگی برای راننده و وسایل نقلیه می‌شود که خود مسبب بروز خطرات ایمنی است. به جای استفاده از شیرنگ‌ها، استفاده از نورپردازی مناسب برای تابلوهای تبلیغاتی باید مورد استفاده قرار گیرد [۳].

برای تابلوهای تبلیغاتی حاشیه معابر، خوانایی طرح نصب شده روی هر یک از المان‌های تبلیغاتی بسیار مهم است و سبب می‌شود توجه راننده (برای درک هدف طرح) بیش از حد جلب نشود. به این منظور باید کنتراست رنگ‌های به کار رفته در طرح مورد توجه قرار بگیرند [۴].

استفاده از رنگ‌های متنوع یا متضاد در طراحی گرافیک داخل فضای تبلیغ تابلوها به شرط عدم ازدحام و ایجاد اغتشاش بصری آزاد می‌باشد [۴].

برخی از ترکیب رنگ‌های مکمل همانند ترکیب رنگ سبز و قرمز به شدت وضوح و دید طرح تبلیغاتی نصب شده در حاشیه معابر را پایین می‌آورد. این دو رنگ ارزش دید برابری دارند و قدرت تشخیص آنها در کنار هم بسیار پایین است و از این رو برای اثربخشی تبلیغ مورد نظر و رعایت شرایط ایمنی ترافیک در معبر نباید از این ترکیب رنگ استفاده کرد [۲].

در فضاهای شهری استفاده از رنگ قرمز در المان‌های تبلیغاتی در درازمدت باعث خستگی چشم مخاطبان و ایجاد آلودگی بصری در سیما و منظر شهری می‌شود و از این رو به کارگیری این رنگ در طرح‌های تبلیغاتی بلند مدت محدودیت‌هایی دارد و نباید به صورت گسترده از این رنگ در المان‌های تبلیغاتی استفاده کرد. این در حالی است که استفاده از این رنگ برای المان‌های تبلیغاتی کوتاه مدت شامل تابلوهای اطلاع‌رسانی بی‌اومون مناسب‌ها و همایش‌ها بلامانع است [۱] [۲].

را می‌توان در قالب نکات زیر ارائه داد. رنگ‌های انتخاب شده برای متن و پس زمینه تابلوهای تبلیغاتی باید تا حد ممکن متضاد باشند یا به نوعی «کنتراست» داشته باشند که سبب سهولت و سرعت خواندن متون حک شده روی تابلوها می‌شود و در زمان صبرخه‌جویی می‌کند. همچنین کنتراست بین رنگ‌های انتخاب شده در تابلوهای تبلیغاتی سبب می‌شود تا این تابلوها از فاصله بیشتری قابل مشاهده باشند؛ به عنوان مثال، اگر در تابلوها و المان‌ها تبلیغاتی از یک رنگ تیره مانند سیاه برای نوشتار استفاده می‌شود، باید یک پس زمینه سفید یا زرد برای ایجاد کنتراست بالا استفاده شود. معمولاً استفاده از متون قرمز روی پس زمینه سیاه یا آبی، کنتراست خوبی ایجاد نمی‌کند و از این رو برای طرح‌های تبلیغاتی تابلوها و المان‌های حاشیه معابر، چنین ترکیبی توصیه نمی‌شود [۱] و [۲].

در هنگام استفاده از رنگ‌های اولیه و ثانویه در طرح‌های تبلیغاتی بهتر است از ۱۴ ترکیب پیشنهادی زیر که در آنها تضاد (کنتراست) میان رنگ‌ها رعایت شده و بیشترین تأثیر را در یک فاصله زمانی کوتاه بر مخاطب دارند، استفاده شود [۲].

خوانایی ترکیب رنگ‌های فوق از تابلوی ۱ (بالا سمت چپ) که در میان همه تابلوهای نشان داده شده خواناترین ترکیب رنگی را دارد به سمت تابلوی ۱۴ (پایین سمت راست) کاهش می‌یابد؛ بنابراین در طرح‌های تبلیغاتی که در آنها از متن برای معرفی کالا یا خدمات استفاده شده، بهتر است ترکیب رنگ‌های نوشته و پس زمینه آن بر اساس انتخاب گردد تا خوانایی طرح اجرا شده افزایش یافته و رانندگان وسایل نقلیه از فواصل دور نیز قادر به تشخیص و خواندن این متون باشند [۲].

در تابلوهای تبلیغاتی واقع در حریم تقاطع‌های اصلی و مهم، استفاده از رنگ‌های چراغ‌های راهنمایی یعنی قرمز، زرد و سبز به نحوی که باعث اشتباه دید راننده گردد، ممنوع می‌باشد [۳].

شکل ۳ نمونه‌های از فونت‌های انگلیسی مناسب و نامناسب جهت استفاده در زنجیره نوشتار تابلوهای تبلیغاتی

کالا یا خدمات مورد نظر استفاده شده است. گرافیت باید منظور خود را در قالب جملات مختصر و کوتاه بیان کند؛ زیرا طرح‌های شلوغ و با نوشتار زیاد زمان زیادی را برای خواندن می‌طلبند و از یک طرف سبب بروز مشکلات ایمنی شده و از سوی دیگر به سبب شهری خدشه وارد می‌کنند.

در صورتی که در طرح و تابلوی تبلیغاتی مورد نظر حروف انگلیسی به کار می‌رود، باید سعی شود از فونت‌هایی استفاده شود که خواندن آنها برای عابران راحت باشد و مخاطبان این طرح‌ها بتوانند در مدت زمان کوتاه تمام متن طرح تبلیغاتی نصب شده روی تابلوهای حاشیه معابر را خوانده و مفهوم آن را درک کنند. در شکل زیر دو دسته از فونت‌های مناسب و نامناسب انگلیسی برای استفاده در تابلوها و سایر امان‌های تبلیغاتی نشان داده شده است [۲].

در صورتی که از کلمات انگلیسی روی تابلوهای تبلیغاتی استفاده شود، نباید از فونت‌های فشرده که در آنها از حروف بزرگ استفاده می‌شود، بهره گرفت؛ زیرا این نوع نوشتار در اکثر مواقع به سختی قابل خواندن است. در جدول زیر نمونه‌ای از فونت‌های مناسب و نامناسب انگلیسی تابلوهای تبلیغاتی نشان داده شده است [۲].

منابع

۱. احمدی، م.د. مهندسی تبلیغات محیطی. ed. ج. اول. ۱۳۸۹. تهران: سازمان زیباسازی شهر تهران.
2. Color Combinations & Contrasts, Outdoor Advertising Association of America.
۳. ناصرزاده، ه.ن. مجموعه قوانین راهنمایی و رانندگی و حمل و نقل، ویراست دوم. جلد دوم. ۱۳۷۷.
4. Traffic control devices manual, Part 3, Advertising signs, N.T. Agency, Editor. January

نمونه‌های نامناسب	نمونه‌های مناسب
Expressway	ATLAS
Helvetica	Roman Script
Hyperion	body long legs
Impact	Ecliptic
Tahoma	GHADIRI
Univers	Robust: Mankau

نمونه فونت‌های مناسب و نامناسب زبان انگلیسی از لحاظ فشردگی ساختار و ضخامت حروف

رنگ به کار رفته در فضای پشت تابلوها باید با رنگ غالب محیط اطراف متناسب باشد و به تأیید نهادهای مرتبط با زیباسازی شهرها برسد [۲]. در صورتی که در شهری سرانه فضای سبز و پوشش گیاهی در وضعیت مناسبی باشد با توجه به اینکه رنگ سبز مکمل رنگ قرمز است، می‌توان از رنگ قرمز در طرح‌ها و تابلوهای تبلیغاتی استفاده کرد [۲].

رنگ چارچوب در کلیه تابلوهای شهری، با توجه به تأثیر رنگ‌ها و ازدحام تصاویر، با در نظر گرفتن تناسب رنگی با مصالح ساخت کالبد صرفاً می‌تواند یکی از رنگ‌های حشی (سفید، خاکستری یا تیره‌ای، مشکی) باشد [۲].

استفاده از طرح‌هایی که در آنها از رنگ یا ترکیبی از رنگ‌ها استفاده شده که به تشخیص کمیته فنی در مقایسه با تابلوهای انتظامی و ترافیکی ایجاد شبه نمایند، ممنوع است [۲] و [۳].

در طرح‌های تبلیغاتی که در آنها از نوشتار برای معرفی

رویکردی انسان‌محور به منظر و سیمای شهر در پرتو روانشناسی محیطی

■ محمدصادق صادقی پور

هایر را شامل می‌شود که بیشتر حال و هوای حزن‌آلود و کسالت زندگی مدرن آمریکایی را در کنار خطرات آن بر بستر شهر به تصویر می‌کشد تا فریبندگی و زیبایی‌اش را. یا هنرمند آثار واقع‌گرایان چون ریچارد استس که موضوع اصلی آثارش منظر شهر است و در تلاش برای ارائه تصویر سه‌بعدی آثار واقع‌گرا بر سطحی دوبعدی که تأثیر منظر شهر را بر زندگی روزمره ساکنان‌اش معسور می‌سازد.

تصویر یا سیمای شهر، عمدتاً در کار کوبن لینگ در سال ۱۹۶۰ به همین نام، یعنی سیمای شهر صورت‌بندی نظری پیدا کرده است. لینگ معتقد است شهروندان محیط پیرامون خود را با شیوه‌های آشنا و از پیش تعیین‌شده درک می‌کنند و نقشه‌هایی ذهنی برای خویش می‌آفرینند و برای این کار از پنج عنصر کلی و تعیین‌کننده کمک می‌گیرند:

۱- مسیرها: عنصری ذهنی که حرکت در شهر را برای شهروند ممکن می‌سازد و شامل پیاده‌روها و مسیرهای محلی، خیابان‌ها، بزرگراه‌ها و هر عنصری که امتداد حرکت را به ذهن متبادر سازد، می‌شود.

۲- لبه‌ها یا حاشیه‌ها: مرزبندی‌های ادراک‌شده به‌وسیله ذهن شهروند در محیط شهری که شامل دیوارها، ساختمان‌ها، خطوط ساحلی و مرز بین دو محله یا ناحیه در شهر می‌شوند.

۳- محله‌ها یا تاجیه‌ها: قسمت‌های نسبتاً وسیعی در شهر که با ویژگی خاصی از بقیه متمایز می‌شوند و مجموعه‌ای یکپارچه (حاصل از اتحاد واحدهای مختلف اما همساز) با معنا یا عملکرد یکسان در ذهن شهروند ایجاد می‌کنند.

۴- گروه‌ها: مناطق کانونی، تقاطع‌ها و مراکز تجمعی که تراکمی از عملکردها یا معنا در یک نقطه به ذهن شهروند متبادر می‌سازند؛ از چهارراه و میدان گرفته تا ایستگاه و وسایل نقلیه عمومی، ورودی مترو و ...

۵- نشانه‌ها: اشیایی که به راحتی قابل تشخیص بوده و در ذهن شهروندان به‌مثابه نواحی مرجع واقع در شهر عمل می‌کنند. مهم‌ترین نمونه‌های نشانه‌ها، بناهای معروف شهری مانند یادمان میدان آزادی یا برج میلاد در تهران هستند.

مطلوب‌سازی محیط زندگی شهروندان را در مفهوم وسیع آن، یعنی با لحاظ ابعاد همه‌جانبه توسعه شامل دو جنبه کلی مادی و معنوی و فراهم آوردن امکان سکنا در معنای حقیقی کلمه را می‌توان مهم‌ترین هدف شهرسازی و متعاقب آن مدیریت شهری دانست که ماحصل تلاش برای رسیدن به این هدف در قالب منظر شهر به‌مثابه امری عینی و در پی آن تصویر شهر یا سیمای شهر به‌مثابه امری ذهنی متجلی می‌شود که برسازنده جهان شهروند در مواجهه با محل سکنتای خود یعنی شهر است. در این میان، یکی از ابزارهای که آفرینندگان فضای شهر در سطوح متفاوت را برای این مطلوب‌سازی کمک می‌رساند، ابزاری است از یکسو برگرفته از روان انسان و در همسازی با رفتارهای او و از دیگر سوی متناسب با منطق، ساختار نحوی و گفت‌وگو حاکم بر فضایی که این مطلوب‌سازی باید در آن اتفاق بیفتد و به مدد این ابزار، یعنی روانشناسی محیطی، است که رابطه‌ای دوسویه و سازنده میان ذهنیت و عینیت شکل می‌گیرد و حرکت به سوی کمال آغاز می‌شود؛ کمالاتی که سکنتایی در آرمان‌شهر را در غایت خود برای شهروند فراهم می‌آورد.

منظر شهر را می‌توان به تمامی عناصر کالبدی و مرنی که پیکره یک شهر را تشکیل می‌دهند و در تمامیت مادی خود کالبد شهر را می‌سازند، گفته می‌شود؛ آنچه از ایستادن بر فراز بلندی مشرف به شهر نیز برای چشم نظاره‌گر حاصل می‌آید و عوارض طبیعی از کوه‌ها و تپه‌ها، پستی و بلندی‌های زمین، رودخانه‌ها و دریاچه‌ها و فضای سبز گرفته تا کاربری‌های مصنوع و انسان‌ساخته و بناها و سازه‌های مختلف شهری و حتی عناصر متغیر مادی از قبیل نور و شرایط آب و هوایی را شامل می‌شود. منظر شهر را می‌توان نظام به‌هم‌پیوسته و منسجم کالبد شهر دانست که در نگاه به شهر مورد ادراک مخاطب نظاره‌گر قرار می‌گیرد و می‌توان آن را تجلی کارکرد فضاهای شهری دانست. منظر شهر از دیرباز محل تأمل هنرمندان (به‌ویژه نقاشان) قرار داشته و از آفرینش‌گری هنری امپرسیونیست‌های قرن نوزدهم که تلاش می‌کردند حال و هوای زندگی هرروزه شهری را به تصویر بکشند تا هنرمندان واقع‌گرایان چون ادوارد

منظر و سیمای شهر و تأثیر آنها بر آسایش و آرامش شهروندان

در نزد لنینج، زمانی یک شهر خصیلت و وضوح یا خوانایی را دارد (و می‌توان گفت شهری است که برای ساکنان‌اش آشناست) که به سهولت بتوان اجزای آن را تشخیص داد و باز شناخت و در قالب الگویی منسجم آن را سازمان‌دهی کرد و از لحاظ بصری به مانند الگویی مرتبط که مشکل است از نشانه‌های قابل تشخیص و یادآوری، فهمیده شود. در چنین شهری، محله‌ها یا نشانه‌ها با مسیرها به‌سادگی قابل شناسایی بوده و به سهولت در قالب یک الگوی فراگیر دسته‌بندی می‌شوند. چنین شهری برای ساکنان‌اش نه تنها امنیت و آسایش خاطر به ارمغان می‌آورد، بلکه ژرفا و شدت تأثیر تجربه انسانی را ارتقاء می‌بخشد. شاید زندگی همراه با آرامش در میان آشوب بصری شهر مدرن در نگاه نخست ناممکن به نظر برسد، اما همان اعمال روزمره یکنواخت، معنایی جدید خواهند یافت. اگر سیمای شهر تصویری خوانا و واضح داشته باشد. از آنجا که شهر فی‌نفسه نماد قدرتمندی از جامعه‌ای پیچیده است اگر ساماندهی بصری آن به درستی انجام پذیرد و سیمای شهری خوانایی مقابل خود داشته باشیم معنای بیانیگر و قدرتمندی نیز خلق می‌شود. سیمای شهری خوب باید بتواند به شهروند کمک کند تا از حس گم‌گشتگی در فضا دور شده و با جهت‌یابی مناسب راه خود را به سهولت و سرعت پیدا کند. اگر سیمای شهر بخواهد به از بین رفتن حس گم‌گشتگی کمک کند و در جهت‌یابی مناسب راه‌گشا باشد باید کارآمد بوده و ارزش عملکردی داشته باشد و به شهروند، برای حرکت و نقش‌آفرینی آزادی عمل بدهد. نقشه حاصل باید خوانا باشد و به شهروند احساس امنیت بدهد و همچنین امکان موقعیت‌های جایگزین را برای او فراهم کند و خطر گم‌گشتگی و پیدا نکردن مسیر مناسب را به حداقل برساند. سیمای شهر ترجیحاً نباید ساختاری بسته و انحصاری داشته باشد و ضمن فراهم آوردن امکان پذیرش تغییرات با ساختار باز خود، مشارکت خلاقانه شهروند را در آفرینش معنا

میسر سازد. این چنین سیمای شهری واجد کیفیتی است که آن را می‌توان قابلیت تصویرسازی نامید؛ یعنی نوعی کیفیت در یک شیء فیزیکی (در اینجا منظر شهر) که موجب می‌شود تصویر پررنگ و قدرتمندی از آن در ذهن مشاهده‌گر شکل بگیرد. در اینجا آن شکل، رنگ یا چیدمان منظر شهری است که امکان تشکیل تصاویر ذهنی به‌وضوح قابل تشخیص، با ساختاری قدرتمند و کاملاً کاربردی و راهگشا را برای شهروند فراهم می‌سازد و در اینجا است که مفهوم وضوح یا خوانایی شهر قابل‌درک‌تر می‌شود و شهر خوانا شهری است که قابلیت مشاهده‌پذیری را در سطحی عالی دارد؛ یعنی فضایی که در آن اشیاء نه تنها دیده می‌شوند، بلکه در بالاترین سطح ممکن به حس‌های آدمی عرضه می‌شوند و ادراک آنها در سطحی عمیق اتفاق می‌افتد. سیمای شهری که قابلیت تصویرسازی بالایی دارد در منظر خود به خوبی فرم پیدا کرده و متمایز و منحصر‌به‌فرد است، چشم و گوش شهروند را به التفاتی ژرف‌تر و مشارکتی فعال‌تر فرا می‌خواند و دریافت حسی در چنین فضایی صرفاً ساده‌سازی نشده بلکه گسترش و عمق بیشتری یافته و کاری سهل و ممتنع است. در این شهر، مشاهده‌گر یا همان شهروند آشنا و حساس، امکان جذب تأثیرات حسی جدیدی بدون درهم ریختن سیمای شهری اولیه‌ای که در ذهن‌اش شکل گرفته را دارد و هر تأثیر جدید بسیاری از عناصر قبلی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. این شهروند از حس گم‌گشتگی به دور است و به سهولت حرکت می‌کند و جابه‌جا می‌شود و میزان آگاهی‌اش از محیط خود بسیار بالاست.

تأمل در دو مفهوم منظر شهر و سیمای شهر، تفاوت بنیادین این دو را آشکار می‌سازد. همان‌گونه که در تعاریف پنج عنصر فوق مشخص است، سیمای شهر موضوعی ذهنی است که در برابر امر کاملاً عینی منظر شهر قرار می‌گیرد و دوگانه معروف ذهن و عین را در کنار یکدیگر می‌سازند. توجه نکردن به این تفاوت بنیادین و التقاط دو ساحت عین و ذهن توسط مدیریت شهری به سیاق تداول عامه از منظر شهر و سیمای شهر (که در مواردی به صورت ترکیبی نیز به کار می‌روند و به آنها سیمما و منظر شهری اطلاق می‌شود)، معضلاتی را رقم زده است که آنها را می‌توان ذیل عنوان کلی غفلت از جایگاه ذهن، خیال و آفرینش‌گری قرار داد که تبعاتی همچون احساس بیگانگی، نداشتن حس تعلق، زوال روح تاریخی و در نهایت از بین رفتن امکان سکنا در شهر را برای شهروندان پدید می‌آورد. برای رفع این معضلات باید به سمت گونه‌ای از طراحی و مدیریت شهری حرکت کرد که رویکردی انسان‌محور داشته باشد و همان‌طور که به مطلوبیت محیط شهری از منظر مادی می‌نگرد و در پی مهیا ساختن آسایش برای شهروندان از

محیط شهری را به گونه‌ای طراحی، مدیریت و محافظت کرد که موجب ارتقای رفتار شهروندان به جانب رفتار معقول و منطقی شده و معضلات شهری را تشخیص داد. به این ترتیب، دامنه عمل روانشناسی محیطی بسیار گسترده شده و مسائل متنوعی از سیرپایی و جهت‌یابی در مجموعه‌ها و ساختمان‌های شهری پیچیده، بررسی تأثیر تنش و اضطراب محیطی بر رفتار و عملکرد انسان، فرایندها و نحوه پردازش اطلاعات به‌وسیله شهروندان و بسیاری موارد دیگر را شامل می‌شود. در طراحی یا استفاده از روانشناسی محیطی، ترکیبی از ذهن و جسم و روح شهروندان در مرکز توجه قرار می‌گیرد و طراحی شهودی، عاطفی و انسان‌محور، بیش از اصول عقل‌گرا و مبتنی بر فرم‌های هندسی صرف مطرح می‌شود. در حقیقت، روانشناسی محیطی را می‌توان حلقه رابط یا دستگاه عملگری دانست که دو رویکرد مهم را در پیوند با یکدیگر در چارچوبی تحلیلی طراحانه‌مدیرونی قرار می‌دهد: رویکرد تحلیل هنری طراحان منظر شهری و مجسم‌ساختن آینده هنری آنها در قالب آن منظر براساس قضاوت زیباشناختی‌شان (که شاید در موارد متعددی روشنفکرانه یا حتی انتزاعی است و از نظام ارزش‌های زیباشناختی ساکنان یک شهر بسیار فاصله دارد.) و رویکرد برخورد بلادرنگ ساکنان شهر با منظر شهری که در آن زندگی می‌کنند (که ممکن است الزاماً قربانی یا آن رویکرد روشنفکرانه یا انتزاعی طراح منظر شهری نداشته باشد.) و متعاقباً تصویری ذهنی که از این برخورد با منظر شهری پیرامونی براساس نظام ارزشی خودشان، شامل ارزش‌های زیباشناختی، در ذهن‌شان شکل می‌گیرد و بر اساس همین سیمای شهری است که احساس مثبت شادکامی یا رضایت‌خاطر روانی پیدا می‌کنند یا بالعکس با احساس منفی کسالت، سردرگمی و ... روبه‌رو می‌شوند. روانشناسی محیطی این کار را از طریق تحلیل رابطه میان منظر شهری به‌مثابه انگیزه‌بخاز فیزیکی (فراهم‌آمده به دست طراحان منظر و نیز مدیریت شهری) در ساخت عین و سیمای شهری به‌مثابه پاسخ‌های روان‌شناختی به آن منظر (که براساس نظام ارزش‌ها و احساسات شهروندان در

طریق محیط زیست پاک، فضای سبز کافی و با توزیع مناسب، حمل و نقل بسامان و با کیفیت، سازه‌های مقاوم و پایدار و مواردی از این دست است به آرامش نیز به همان میزان توجه کرده و محیط شهر را به نحوی طراحی و مدیریت نماید که روان شهروند را به آرامش برساند و فضایی مطلوب را برای اسکان انسان‌ها تولید کند. یکی از ابزارهایی که این اسکان را برای شهروندان و متولیان مدیریت شهری فراهم می‌آورد، روانشناسی محیطی است.

روانشناسی محیطی و نقش سازنده آن در دستیابی به منظر و سیمای شهری انسان‌محور

روانشناسی محیطی حوزه مطالعه روابط متقابل میان محیط زندگی با احساس، شناخت و رفتار انسان است. این حوزه با هر دو محیط مصنوعی و ساخته دست بشر و محیط طبیعی سروکار دارد؛ هرچند در آغاز راه بیشتر بر محیط مصنوعی تأکید داشت، اما زمانی که مسائل پایداری محیط‌زیست برای جامعه به طور عام و برای حوزه علوم اجتماعی به طور خاص به دغدغه‌ای مهم تبدیل شود، توجه روانشناسی محیطی بیشتر به تأثیرپذیری انسان و تأثیرگذاری او بر محیط‌های طبیعی زندگی معطوف شد؛ تا جایی که در این حوزه، شاهد بازتعریف واژگان طبیعت و محیط‌زیست از منظری جدید و انسان‌محورانه هستیم. روانشناسی محیطی، حوزه‌ای بین‌رشته‌ای است و عمدتاً با رویکردی مسئله‌محور و در نظر گرفتن رفتار انسانی در دو سطح فردی و جمعی از نظریه‌ها، روش‌ها و یافته‌های رشته‌های دیگر مانند انسان‌شناسی، زیست‌شناسی، بوم‌شناسی، جامعه‌شناسی و حوزه‌های تخصصی مانند حوزه آموزش، بهداشت عمومی و برنامه‌ریزی شهری بهره گرفته است و به سوی دستیابی به یک دستگاه نظری جامع حرکت کرده است. روانشناسی محیطی با بهره‌گیری از مفاهیم روانشناسی شناختی به این دیدگاه دست یافته است که تمامی محیط‌های زندگی، الگوهای از اطلاعات هستند و انسان‌های مقیم آنها نیز پردازش‌کنندگان اطلاعات هستند که عمیقاً این انگیزه را دارند که از لحاظ اطلاعاتی و تبعاً محیطی، روزآمد و کارآمد باشند. برای دست یافتن به این اهداف، شهروندان یک شهر نیاز دارند که هم الگوهای موجود محیطی را درک کنند و هم اینکه به طور مداوم با یادگیری و اکتشاف الگوهای جدید به سطح یک شهروند حرفه‌ای و متخصص در تعامل با فضای شهری خود ارتقاء یابند. با چنین اهداف و رویکردهایی، حل بسیاری از مشکلات شهروندان در گرو تأثیر متقابل و تعامل انسان خلاق و بااخلاق و شهر به‌مثابه موجودی زنده و هوشمند، اجتماعی، اطلاعات‌محور، کنش‌گر و البته واکنش‌پذیر قرار می‌گیرد. با چنین الگویی می‌توان

جدول شماره ۱- ویژگی‌ها و احساسات مثبت و منفی موجود در منظر شهری

ویژگی‌ها/احساسات مثبت موجود در منظر شهری (سیمای شهری آسایش بخش و آرامش بخش)	ویژگی‌ها/احساسات منفی موجود در منظر شهری (سیمای شهری کسالت آور و فاقد آرامش)
نزدیکی به طبیعت - وجود فضای سبز و پوشش گیاهی کافی - نبودن ترافیک آلودگی صوتی آلودگی هوا فضای طبیعی	دوری از طبیعت - وجود نداشتن یا کمبود فضای سبز و پوشش گیاهی - ترافیک آلودگی صوتی آلودگی هوا - وجود ساختمان‌های بزرگ - وجود مسیرهای پرتردد و شلوغ خودروها - فرم‌های تکراری در فضای شهری - فضای مصنوعی و صنعتی
حفظ و نگهداری مناسب فضاها و تأسیسات شهری - حفظ و نگهداری اصولی و همیشگی - نظافت و بهداشت محیط - کیفیت مواد به کار رفته در مبلمان شهری	حفظ و نگهداری نامناسب فضاها و تأسیسات شهری - حتماً و میلان شهری فرسوده - بناهای متروک، بلااستفاده و تخریب شده - کثیفی و غیربهداشتی بودن محیط
احساسات مثبت - احساس آسایش خاطر - احساس آرامش خاطر - احساس راحت بودن در محیط - احساس بودن در محیط مطبوع و دلپذیر - حس زیبایی‌شناختی - احساس بودن در محیط دنج و آرام - احساس در خانه بودن و سکنا - احساس تعلق به شهر و هویت	احساسات منفی - احساس غم و اندوه - احساس معذب بودن و راحت نبودن در محیط - احساس کسالت - احساس اضطراب - فقدان حس زیبایی‌شناختی - احساس دوری از خانه و عدم سکنا - احساس تعلق نداشتن به شهر و عدم هویت
ویژگی‌های اجتماعی-فرهنگی - مکان‌ها و محله‌های تاریخی - مکان‌های نوستالژیک و خاطره‌ساز - مکان‌های آشنا و دوست‌داشتنی	ویژگی‌های اجتماعی - مکان‌های خلوت (مانند مناطق اداری شهر پس از ساعات اداری) - مکان‌های فاقد سرزندگی - مکان‌های خطرناک و ناایمن شهری - محله‌های با سطح اجتماعی پایین - محله‌های پرازدحام و شلوغ
فضاهای باز و وسیع - مکان‌های روشن و پر نور - فضاهای به‌خوبی سازمان یافته و منظم - ارتباطات و مسیرهای سراسر و بدون پیچیدگی	سازمان فضایی شهر - فضاهای تنگ و کلافه کننده - مکان‌های تاریک و کلبه‌ور - مکان‌های آشفتنه و بی‌نظم و ترتیب - حلقه‌های حاشیه‌نشین - ارتباطات و مسیرهای سردرگم کننده
فضای مطلوب از نظر روانی برای شهروند	فضای نامطلوب از نظر روانی برای شهروند

آنکه در کدام موقعیت و برای کدام عنصر منظر، کدام گزینه انتخاب شود، سیمای شهری کاملاً متمایز و به تبع آن پاسخ روان‌شناختی متفاوتی را در شهروندان رقم می‌زند. آنچه جالب توجه است، رابطه میان دآوری‌های زیباشناختی شهروندان در مواجهه با عناصر منظر شهری و سایر واکنش‌های عاطفی آنها در این مواجهه است، اینکه این رابطه چه تأثیری بر احساس شادکامی، آرامش

ذهن‌شان شکل می‌گیرد، در ساحت ذهن انجام می‌دهد؛ به عنوان مثال، در مواجهه شهروندان با یکی از عناصر منظر شهری مفروض، مجموعه‌ای از دوگانه‌های متضاد با یکدیگر، پاسخ‌های روان‌شناختی متفاوتی را در آنها ایجاد می‌کنند که شامل بدیع و تازه آشنا، پیچیده ساده، شگفتی آور قابل پیش‌بینی، مبهم واضح، پایدار و باثبات متغیر و ... هستند. در یک منظر شهری به تناسب

می‌کنند و از آنها این مطلب قابل استخراج است که شهروندان خود را با سطح معینی از انگیزش محیطی وفق می‌دهند و میزان بیشتر یا کمتر محرک‌های محیطی به طرز معنی‌داری رفتارهای آنها را تغییر می‌دهد.

(۲) نظریه‌های کنترل که بر اهمیت میزان کنترل واقعی با ابداه‌آل فرد (شهروند) بر مسئله انگیزشگی به‌وسیله عناصر منظر شهر تأکید می‌ورزند.

(۳) روانشناسی بوم‌شناختی که نشان‌دهنده میزان اهمیت رفتار متقابل انسان و محیط در خصوص مسائل بوم‌شناسی و اقلیمی است.

(۴) رویکردهای یکپارچه که به روابط متقابل انسان (شهروند) و فضاها (شهری) یکپارچه می‌نگرد.

(۵) رویکردهای کنش‌گر که به جای اتکا به اصول کلی و از پیش تعیین‌شده، رویکرد مسئله‌محور را برگزیده و از تکنیک‌های تغییر رفتار بهره می‌گیرند.

(۶) نظریه‌های محیط محور که به ویژگی‌ها و قابلیت‌های ذاتی محیط برای بهبود زندگی شهروندان بیش از هر چیز دیگر توجه می‌کنند.

(۷) نظریه‌های اجتماعی روانشناسی محور که بر رفتارهای شهروند در مقام یک موجود اجتماعی در بطن زندگی شهری و چگونگی تغییر و هدایت آنها تمرکز دارند.

نگاهی تفصیلی‌تر مبتنی بر غفلت رویکرد فوق، نحوه عملکرد روانشناسی محیطی در سامان‌دهی منظر شهری به منظور دستیابی به سیمای شهری منطبق با نیازهای شهروند به‌مثابه موجودی اجتماعی را آشکار می‌سازد. روانشناسی محیطی بر درک این موضوع تأکید دارد که چگونه شهروندان به صحنه‌های پیچیده‌ای که هرروزه در سطح شهر با آنها مواجه می‌شوند، واکنش نشان می‌دهند. سطح آگاهی هر شهروند، میزان تطابقش با محیط و نحوه انتخاب‌گری‌اش میان سربخا و نشانه‌های محیط شهری در صحنه‌های واقعی و پیچیده‌ای که هر روز در سطح شهر رخ می‌دهند با یکدیگر متفاوت و ممکن است قدرتمند یا ضعیف باشد و در مواقع ضعف ممکن است شهروندان به عناصر مهمی در یک صحنه

و رضایت‌خاطر درونی آنها دارد. مهم‌ترین ویژگی‌های موجود در منظر شهری که به احساسات مثبت یا منفی در شهروندان منجر شده و شکل‌گیری سیمای آرامش‌بخش شهری یا متضاد با آن را موجب می‌شوند و روانشناسی محیطی می‌تواند در کنترل و بهبود آنها تأثیرگذار باشد، در جدول ۱ به اجمال آمده‌اند.

رابرت گیفورد در مقاله معروف خود در سال ۲۰۰۸ با عنوان نقش انسانی روانشناسی در تغییرات آب و هوایی، سه سطح تحلیل را برای روانشناسی محیطی بر می‌شمارد:

(۱) فرایندهای روان‌شناختی بیادین مانند دریافت و ادراک محیط، شناخت فضایی و اینکه آنها چگونه تجربه و رفتار انسانی را محدود و ساختاربخش می‌کنند.

(۲) مدیریت فضای اجتماعی شامل فضای شخصی، قلمروبندی فضاهای زندگی و سامان‌دهی فیزیکی رفتارهای هرروزه شامل کار کردن، فعالیت‌های آموزشی و به طور کلی زندگی کردن در اجتماع.

(۳) کنش متقابل انسان با طبیعت و نقش روانشناسی در تغییرات اقلیمی و آب و هوایی.

ملاحظه می‌شود که این سه سطح تحلیل چگونه از بنیادی‌ترین ویژگی‌های فردی انسان مانند دریافت و ادراک محیط تا ایفای نقش پیچیده او در مقام یک شهروند و زندگی در اجتماع شهری را در بر می‌گیرد و این موضوع گستردگی حوزه عمل روان‌شناسی محیطی را نشان می‌دهد.

با در نظر گرفتن موارد فوق می‌توان گفت که روانشناسی محیطی روابط میان انگیزش‌های محیطی و واکنش‌های انسانی به آنها را در چارچوب اهداف و اصول زیر خلاصه می‌کند:

(۱) بهبود و ارتقای محیط مصنوع ساخته‌شده به دست بشر به طور سازگار با منابع طبیعی.

(۲) مطالعه و بررسی ساختارهای محیطی هرروزه.

(۳) در نظر گرفتن فرد و محیط به عنوان یک هویت کلی و در هم‌تنیده و نه دو هویت مجزا (دوری از نگاه تقابلی سوژه و ایزه).

(۴) دریافتن این نکته که افراد (شهروندان) فعالانه به تعامل با محیط و شکل‌بخشی به آن می‌پردازند و واکنش‌دهندگان متغلی به عناصر و نیروهای محیطی نیستند.

(۵) همکاری متقابل و سازنده با رشته‌های دیگر مانند معماری، شهرسازی، جامعه‌شناسی و ...

بر همین اساس هفت رویکرد نظری را می‌توان هدایت‌گر روانشناسی محیطی در سامان‌دهی منظر شهر و متعاقب آن سیمای شهر دانست.

(۱) نظریه‌های انگیزشگی که محیط فیزیکی را به عنوان منبع اصلی دریافت داده‌های حسی مفهوم‌سازی

دل فضای شهری شکل می‌گیرد. لحاظ این موارد در سامان‌دهی فضاهای بیرونی و نقشه خیابان‌های شهر (برای ایجاد فضای مناسب دفاعی) به قلمروبینی بهینه فضاها برای شهروندان و کاهش جرائم کمک شایان توجهی می‌نماید. قلمروبینی صحیح فضاهای شهری در ایجاد حس هویت و مالکیت شهروندان تأثیر بسزایی دارد. ■

پی‌نوشت‌ها:

- 1-Cityscape
- 2 - Image of the City
- 3 - Environmental Psychology
- 4- Edward Hopper
- 5 -Richard Estes
- 6 - Kevin.A.Lynch
- 7 - the Image of the City
- 8 - paths
- 9- edges
- 10 - districts
- 11- nodes
- 12 - landmarks
- 13 -legibility
- 14 - imagability
- 15 - visibility
- 16 - Bechtel & Churchman 2002; Gifford 2007; Stokols& Altman 1987
- 17- Stokols 1995; Sundstrom, Bell, Busby, & Aasmus 1996
- 18 - problem-oriented
- 19 - cognitive psychology

بی‌توجه باشند که این موضوع تبعاتی منفی و ناخوشایند برای سلامت و ایمنی آنها خواهد داشت. در حقیقت، دریافت و ادراک محیطی براساس تفاوت‌های فردی و فرهنگی شهروندان متغیر است که به تفسیر متفاوت صحنه‌ای واحد از دید چند شهروند مختلف منجر می‌شود. روانشناسی محیطی در تلاش برای درک این نکته است که چگونه شهروندان، محیط شهری پیرامون خود را بررسی می‌کنند. از نمونه نتایج حاصله در این حوزه می‌توان به طراحی نشانه‌ها و علائمی بهتر برای سهولت یافتن مسیر در ساختمان‌ها و فضاهای با طراحی پیچیده (به گونه‌ای که در تطابق حداکثری با رفتارهای اکثریت شهروندان باشد) و همین‌طور تمهیداتی برای کمک به افراد مبتلا به آلزایمر و بیماری‌های مشابه برای تشخیص بهتر مسیرها اشاره کرد. مدیریت بهینه فضای اجتماعی در شهر یکی دیگر از عرصه‌هایی است که روانشناسی محیطی می‌تواند در آن نقش مهمی را ایفا نماید که شامل فضای شخصی، قلمروبینی، فضاهای زندگی و سامان‌دهی فیزیکی رفتارهای هرروزه است. فضای شخصی، فاصله پویایی است که در روابط بین افراد نقش مهمی را در احساس آرامش فرد برعهده دارد و در نظر گرفتن ۶۰ سانتیمتر برای آن متداول است. قلمروبینی فضاهای زندگی، الگویی از تجربه و رفتار انسانی است که به مقوله کنترل شهروندان در فضای شهری بر می‌گردد و از قانون، عرف و الگوهای فردی‌سازی فضای فیزیکی، اشیاء و ایده‌های ذهنی تبعیت می‌کند. در این عرصه، راهبردهای دفاعی افراد در زندگی شهری (شامل اجتناب، واکنش و مرزبندی‌های اجتماعی) در پاسخ به نخطی به حقوق شهروندی (شامل تهاجم، خشونت و آلودگی‌های محیطی و فردی) در

توفیق سازمان اتوبوسرانی مهاباد و حومه در عرصه حمل و نقل

■ **حدیثه گرشاسبی**

نگهداری و خدمت‌رسانی به‌روز و سریع به شهروندان برای ناوگان تحت نظارت فراهم خواهد شد. لازم به ذکر است که در این دوره، از محل کمک‌های دولت در قالب پارانه‌های بلیط حمل و نقل همگانی، خدمات وسیعی از قبیل پرداخت نقدی به بهره‌برداران بخش خصوصی، پرداخت حق بیمه شخص ثالث ناوگان تحت نظارت، خرید قطعات یدکی، خرید و واگذاری لاستیک، خرید روغن و توسعه ایستگاه‌های درون شهری، خرید ملزومات آزمایشگاه آنالیز روغن و ... ارائه شده است. شایان ذکر است تأمین بیش از ۹۸٪ سرویس ایاب و ذهاب دانش آموزان مدارس شهرستان در سال تحصیلی ۹۲-۹۱ بر عهده این سازمان بوده است. هم اکنون سازمان با تقویت واحد بازرسی و نیز برنامه‌ریزی مدون در خصوص تجهیز ناوگان تحت نظارت به سیستم کارت بلیط الکترونیک و نازبری هوشمند و تهیه طرح جامع راهبردی توسعه و تعالی سازمان به منظور ارائه خدمات هرچه بیشتر و بهتر به مردم فهیم شهرستان مهاباد گام‌های مؤثری برداشته که با تلاش شبانه‌روزی همکاران در بخش‌های مختلف سازمان و حمایت‌های مسئولان و استقبال شهروندان محترم در حال رسیدن به سرمنزل مقصود می‌باشد. ■

سازمان اتوبوسرانی مهاباد و حومه با تحول و برنامه‌ریزی دقیق از آبانماه سال ۱۳۹۰ تاکنون اقدامات قابل توجهی را در عرصه تعالی و توسعه حمل و نقل درون شهری با دایر کردن حدود ۲۰ مسیر شهری و حومه به انجام رسانده که از آن جمله می‌توان به افزایش بیش از صد در صدی میانگین سرانه جابه‌جایی مسافر با راه‌اندازی خطوط ویژه شمال به جنوب و شرق به غرب شهر با مسافت حدود ۴۰ کیلومتر اشاره کرد که مناطق اصلی و حاشیه‌ای شهر را تحت پوشش خود قرار داده است. احداث، تجهیز و توسعه توقفگاه و پایانه در دو منطقه شمال و جنوب شهر جزء مهم‌ترین پروژه‌های سازمان بوده که از سال ۹۱ عملیات اجرایی آن آغاز شد و پایانه جنوب شهر در همان سال به بهره‌برداری رسید. از این محل به تمامی روستاهای حومه واقع در جنوب شهرستان با حدود ۳۰۰ دستگاه مینی‌بوس و اتوبوس خدمات ویژه ارائه می‌شود. پایانه مسافری شمال شهر نیز در ۲ فاز مجزا مشتمل بر احداث پایانه و نیز بخش تعمیرگاهی، آزمایشگاه آنالیز روغن، ائیر قطعات و ... در حال احداث است که حداکثر ظرف مدت سه ماه آینده به بهره‌برداری خواهد رسید و از این محل تسهیلات قابل توجهی در جهت کاهش هزینه‌های

راه‌اندازی نسخه جدید نرم‌افزار ۱۳۷ شهرداری بیرجند

به کمک سامانه تلفنی و اخذ نظر شهروندان پس از اعلام انجام کار توسط مسئول سامانه اشاره کرد و گفت: امکان ثبت درخواست توسط شهروند و گرفتن تایید انجام کار توسط مسئولان یا پیامک از دیگر توانایی‌های نرم‌افزار مذکور است.

با راه‌اندازی این سامانه، هزینه‌های اضافی حذف و مسئولان سهل‌انگار و منظم مشخص می‌شوند و با احترام به نظرات شهروندان، آنها به شهرداری اعتماد بیشتری می‌کنند و از عملکرد مجموعه رضایت بیشتری خواهند داشت. ■

محمدرضا فلاسی‌موند، سرپرست روابط عمومی و امور فرهنگی اجتماعی شهرداری با بیان این مطلب گفت: با راه‌اندازی این نرم‌افزار، شکایات شهروندان دسته‌بندی و پیام‌های دریافتی با پیامک، سامانه تلفنی و اینترنت به صورت خودکار ارجاع می‌شوند.

وی با اشاره به امکان گزارش‌گیری‌های متنوع و مقایسه مسئولان با سامانه مذکور اظهار کرد: این نرم‌افزار قابلیت ضبط صدای شهروندان و ضمیمه کردن آن به درخواستشان را دارد.

فلاسی‌موند، همچنین به امکان پیگیری درخواست‌ها

زنجان؛ چنارستانی دیگر

مناسبی است و مانع عبور آلاینده‌های صوتی و ریزگرده می‌شود و همچنین کاشت این گونه به توسعه فضای سبز می‌انجامد.

وی از شهروندان درخواست کرد که با کاشت درختان چنار و کاج به سرسبزی و شادابی شهر کمک کنند. ■

معاون خدمات شهری شهرداری زنجان با اشاره به مزایای درخت چنار افزود: درخت چنار نیاز به سمپاشی ندارد، نسبت به گرما و سرما سازگاری بالایی دارد، عمر آن طولانی است و پوسیده نشدن چنار موجب پرترفندار شدن این گونه شده است. وی خاطرنشان کرد: درخت چنار با برخورداری از برگ‌های پنجه‌ای درخت، عایق

برگزاری دوره آموزشی بهداشت محیط در سمنان

پارک‌ها و فضای سبز شهرداری سمنان گفت: شرکت در دوره‌های آموزشی به منظور افزایش دانش و آگاهی‌های کارشناسان و کارکنان این سازمان و ایجاد محیط سالم، ایمن و مناسب جهت استفاده شهروندان در راستای بهره‌مندی از توانایی‌های بالقوه سازمان صورت می‌گیرد. وی افزود: طی سال گذشته نیز کارشناسان سازمان به همراه چند تن از پیمانکاران طرف قرارداد که در زمینه شهرسازی فعالیت دارند، جهت شرکت در دوره‌های آشنایی با استانداردهای تجهیزات شهرسازی‌ها و نکات مربوط به ایمنی دستگاه‌ها معرفی شدند و آموزش‌های لازم را فرا گرفتند. ■

کارشناسان و نمایندگان سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهرداری سمنان به منظور حفظ سلامت شهروندان به ویژه کودکان سمنانی در زمان استفاده از وسایل بازی در بوستان‌ها و پارک‌های شهری در دوره آموزشی بهداشت اماکن عمومی شرکت کردند. این دوره آموزشی یکروزه با هدف بالا بردن بهداشت عمومی و محیط‌های وسایل بازی در پارک‌ها و بوستان‌های شهر سمنان با همکاری مرکز بهداشت شهرستان سمنان برگزار شد. شرکت‌کنندگان در این دوره آموزشی با اصول و روش‌های استفاده مواد بهداشتی و انواع گذرگاه‌ها آشنا شدند. امیر مظاهری، مدیرعامل سازمان

زیرسازی گسترده معابر ارومیه

ابراهیم صفری، معاون فنی و عمرانی شهرداری ارومیه، ضمن ارائه گزارشی از عملکرد معاونت فنی و عمرانی شهرداری ارومیه در چهار ماه نخست سال جاری، اظهار داشت: معاونت فنی و عمرانی شهرداری ارومیه، اقدامات مختلفی را در راستای عمران و توسعه شهر ارومیه انجام داده و آمارها حاکی از عملکرد مناسب شهرداری ارومیه در اجرای زیرسازی‌ها، احداث کانال‌های شهری، آسفالت کوچه‌ها و خیابان‌ها، پیاده‌روسازی، جدول‌گذاری و ایجاد پل‌های عابر پیاده بوده است.

وی از زیرسازی ۲۹۴ هزار متر مربع از معابر شهر ارومیه در چهار ماه نخست سال جاری اشاره کرد و افزود: این اقدام با اعتباری بالغ بر ۴ میلیارد و ۷۰۰ میلیون تومان صورت گرفته است.

مدت آسفالت شده‌اند.

وی با اعلام اینکه در این مدت بیش از ۵۳ کیلومتر پیاده‌روسازی در شهر صورت گرفته است، خاطرنشان کرد: تا پایان سال جاری ۷۰ کیلومتر نیز از پیاده‌روهای شهر بازسازی و تکمیل می‌شوند.

صفری از اجرای ۴۴ کیلومتر جدول‌گذاری با هزینه یک میلیارد و ۵۰۰ میلیون تومان در طول چهار ماه نخست سال جاری در شهر ارومیه خبر داد.

وی خاطرنشان کرد: در بخش پل‌های عابر پیاده نزدیک به هشت پل تکمیل شده و چهار پل دیگر نیز با هزینه هشت میلیارد و ۷۰۰ میلیون تومان در دست اقدام است. ■

صفری در راستای ارتقای کیفیت محیط زیست شهری، به اهتمام معاونت فنی و عمرانی شهرداری ارومیه برای احداث کانال‌های شهری و ساماندهی آنها اشاره کرد و افزود: از ۱۸ هزار و ۲۴۰ متر طول کانال‌های شهری، ۱۳ هزار و ۶۴۵ متر طول به اتمام رسیده که ۴ هزار و ۵۹۵ طول دیگر نیز با هزینه کلی ۱۸ میلیارد تومان در دست اقدام است.

معاون فنی و عمرانی شهرداری ارومیه در بخش دیگری از سخنان خود، با اشاره به بخش ۱۳۲ هزار تن آسفالت در ۱۳۱ کوچه و خیابان شهر در چهار ماه نخست سال جاری، تصریح کرد: با این اقدام ۷۹۰ هزار متر مربع از کوچه‌ها و خیابان‌های شهر ارومیه در این

جایگزینی بتن به جای آسفالت برای نخستین بار در کاشان

اختلاط مناسب مصالح برای این بتن شرایط پخش را با دستگاه‌های موجود پخش آسفالت، یعنی غلنگ‌های چرخ لاستیکی و چرخ فلزی مهیا و مشکل سرعت پخش و نگهداری بتن را که همواره وجود داشته حل کرده و همین مسئله، توجیه اقتصادی و اجرایی بتن را به عنوان جایگزین افزایش می‌دهد اما آنچه مشخص است، استفاده از این بتن به صورت ترکیبی، یعنی به عنوان تقویت‌بستر از روکش آسفالت با ضخامت کم به عنوان پوشش، فنی‌ترین راه است.

گرانمایه خاطر نشان کرد: اجرای این طرح در دو مرحله با انتخاب بار ترافیک سنگین و سبک به صورت آزمایشی اجرا شده که نتایج آن در حال بررسی است. ■

بهروز گرانمایه، معاون عمرانی شهرداری کاشان از اجرای روسازی با بتن به عنوان پایلوت و کار تحقیقاتی در دو معبر با ترافیک وسایل سبک و سنگین برای اولین بار در این شهر خبر داد.

وی با اشاره به استفاده از مصالح جایگزین آسفالت با صرفه اقتصادی مناسب و استحکام بالا و همچنین کاهش آلودگی با توجه به افزایش قیمت قیر و عدم توجه اقتصادی و توان اجرایی شهرداری اعلام کرد: شهرداری از سال گذشته با گروهی از متخصصان، مشاوران و اساتید دانشگاه به عنوان یک فعالیت تحقیقاتی، جایگزینی آسفالت را با بتن و بومی‌سازی آن را با شرایط این شهر در دستور کار خود قرار داد.

معاون عمرانی شهرداری کاشان افزود: طرح

یک گام دیگر تا کارخانه کمپوست

پیوندی در تشریح علل راه‌اندازی فاز دوم خط برداش زباله گفت: پیش از این تفکیک زباله به درستی صورت نمی‌گرفت و بسیاری از مواد ارزشمند برای بازیافت همراه با دیگر زباله‌ها دفن می‌شد، از این رو تقویت خط برداش زباله ضروری بود.

وی ابراز امیدواری کرد با راه‌اندازی فاز دوم خط برداش زباله، بخشی از زیرساخت‌های لازم به منظور احداث کارخانه کمپوست فراهم شود.

پیوندی از شهروندان خواست تا با انتقال نخاله‌های ساختمانی خود به صورت رایگان به این محل، نسبت به پاکیزه نگاه‌داشتن محیط شهری اقدام کنند. ■

مرحله دوم خط برداش زباله در مرکز دفن زباله‌های سمعان راه‌اندازی شد.

حمیدرضا پیوندی، مدیرعامل سازمان مدیریت پسماند شهرداری سمعان با اعلام این خبر اظهار کرد: فاز دوم خط برداش زباله در بازه زمانی دو ماهه و در سالی به وسعت ۸۰ متر مربع راه‌اندازی شده است.

وی با بیان اینکه با راه‌اندازی فاز دوم خط برداش زباله، به طور روزانه ۱۰۰ تن به ظرفیت برداش زباله افزوده شد، گفت: خط برداش جدید با ۱۷ متر طول و با هزینه‌ای بالغ بر یک میلیارد ریال سهم مهمی در تفکیک زباله در مقصد ایفا خواهد کرد.

افتتاح پروژه‌های شهرداری میرآباد

کوهی در لایه‌های ۳۵ تا ۵۰ سانتیمتری.

۳- اجرای خیابان معلم به طول ۲۰۰ متر به عرض ۱۴ متر: خاک برداری و لجن برداری به طول ۲۰۰ متر به عرض ۱۴ متر به عمق ۸۰/۲ تا ۴ متر، خشکه چینی کف کانال به ضخامت ۸۰ سانتیمتر به عرض ۹ متر به طول ۱۴۰ متر، اجرای دیواری به طول ۲۰۰ متر به ضخامت ۶۰/۱ تا ۸۰/۱ متر با ارتفاع ۲ متر در دو طرف کانال، پوشش کانال با دال بتنی به عرض ۱ متر ضخامت ۰/۳۰ سانتیمتر و طول ۳ متر به تعداد ۲۰۰ عدد، اجرای جدول‌گذاری به طول ۲۰۰ متر به صورت کائوچو، زیر سازی با مصالح کوهی و رودخانه‌ای در لایه‌های ۰/۳۵ سانتیمتری به ضخامت ۰/۸۰ تا ۲۰/۱ متر. ■

شهرداری میرآباد در هفته دولت، به افتتاح پروژه‌هایی به شرح زیر اقدام کرد:

۱- ساماندهی ورودی از طرف پیرانشهر: خاکبرداری کانال به عرض ۴،۵ متر، طول ۶۰ متر و عمق ۴ تا ۵ متر، خشکه چینی کف کانال با لایه‌های ۴۰ سانتیمتری به ضخامت ۱/۲۰ تا ۱/۸۰ متر، بتن‌ریزی روی خشکه چینی کف کانال به ضخامت ۲۰ تا ۳۵ سانتیمتر، اجرای دیوار با سنگ لاشه‌ای به ضخامت ۱/۳۰ تا ۱/۶۰ متر به طول ۶۰ متر با ارتفاع ۱/۶۰ متر در دو طرف کانال، استفاده از لوله‌های بتنی مسطح بین دو دیوار در وسط کانال به قطر ۱/۶۰ متر و طول ۲/۷۰ متر، بتن‌ریزی با عیار ۳۵۰ مترمکعب با مصالح مرغوب کارخانه روی لوله‌ها و فاصله بین لوله و دیوار، خاک‌ریزی روی کانال با مصالح

اردکان

نصب نایلوهای جدید در شهرداری اردکان

شهردار اردکان از آغاز نصب نایلوهای جدید نامگذاری کوچه ها در سطح شهر خبر داد. نایلوهای با فرم مربع برای معرفی کوچه ها و با فرم دایره برای بن بست ها در نظر گرفته شد.

اهر

به مناسبت گرامیداشت هفته دولت خانه‌های بهداشت روستاهای چشمه‌وزان و دغلیان که توسط خیران حوزه سلامت و بهداشت در مناطق زلزله‌زده اهر ساخته شده بود، با حضور مسئولان محلی افتتاح و بهره‌برداری شد. مدیر شبکه بهداشت و درمان اهر در این خصوص گفت: به دلیل آسیب جدی به خانه‌های بهداشت روستاهای دغلیان و چشمه‌وزان در زلزله ۲۱ مرداد ماه سال ۹۱، با کمک خیران عملیات اجرایی این واحد خانه‌های بهداشت روستایی آغاز شده و در مدت یک سال این دو پروژه به بهره‌برداری رسید.

ایلام

آغاز خط‌کشی معابر سطح شهر

با حضور منصوری، شهردار ایلام، فرماندار و تعدادی از مسئولان، خط‌کشی معابر سطح شهر از کمربندی شمالی آغاز شد. وی گفت: عملیات خط‌کشی معابر با هدف ایمن‌سازی عبور عابران پیاده در چهار راه‌ها و میادین و مشخص نمودن جهت حرکت خودروها در خیابان‌های اصلی، بلوارها و کمربندی‌ها با رنگ سرد ترافیکی انجام می‌شود.

دورود

افتتاح اولین پل قوسی فلزی لرستان در دورود

این پل که بزرگ‌ترین پل قوسی (از لحاظ طول و ابعاد) در استان لرستان است، با صرف هزینه ۳ میلیارد تومان و با طول ۷۲ متر و عرض ۲۵ متر به صورت چهار بانه روی رودخانه تیره شهرستان دورود ساخته شد.

راسک

عملیات اجرایی احداث اردوگاه کوهستان واقع در شهرستان سرباز به اتمام رسید. اردوگاه کوهستان در اراضی به وسعت ۱/۵ هکتار در شهر راسک شهرستان سرباز احداث شد.

شوسف

پلاک گذاری منازل در شوسف

محمدی شهردار شوسف هدف از این اقدام را خدمت‌رسانی به مردم در راستای تسهیل در شناسایی دقیق اماکن شهری و سهولت در جابه‌جایی مرسولات عنوان کرد و گفت شهروندان می‌توانند در این طرح ضمن برخورداری از پلاک منزلشان از کدپستی اختصاصی نیز برخوردار شوند، تمام منازل سطح شهر مشمول این طرح شدند و در این پلاک‌ها کد پستی نیز درج شده است.

فرادنبه

قلعه تاریخی شهر فرادنبه بزرگ‌ترین قلعه استان چهارمحال و بختیاری به علت بی‌توجهی مسئولان در حال تخریب است.

قروه درجزین

افتتاح بوستان ولیعصر(عج) در قروه درجزین

این پارک دارای ۱۸۵۰ مترمربع فضای سبز، ۱۰۰ مترمربع آب‌ما و جوی و ۲۵۰ مترمربع فضای بازی کودکان و با اعتباری کمتر از دویست میلیون تومان از منابع درآمدی شهرداری احداث شده است.

گراش

عملیات تکمیل میدان گرش و همچنین خیابان دروازه به پایان رسید. عملیات اجرایی میدان گرش به مساحت ۳۶۳۶ مترمربع با هزینه ای بالغ بر ۲۵۲ میلیون تومان به اتمام رسید. این میدان در ابتدای ورودی شهر گراش از سمت شهر اوز قرار دارد.

تدریس رشته های مورد نیاز شهرداری ها در دانشگاه علمی کاربردی

در دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی و مغایرت برخی رشته های دانشگاهی از محدوده فعالیت شهرداری ها، سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور را به آموزش های کاربردی و علمی در مراکز آموزش عالی ترغیب کرد. تالش فر افزود: با توجه به بسترهای موجود در مؤسسه علمی کاربردی مدیریت شهری و روستایی برای برگزاری دوره های آموزشی مورد نیاز شهرداری ها و دهیاری ها، توسعه همکاری های آموزشی با دانشگاه جامع علمی کاربردی در اولویت برنامه های آموزشی سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور قرار گرفته است. ■

قائم مقام سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور اعلام کرد: مؤسسه آموزش عالی علمی کاربردی مدیریت شهری و روستایی، اقدامات لازم را برای ارائه رشته های مورد نیاز شهرداری ها در دانشگاه جامع علمی کاربردی انجام می دهد. به گزارش روابط عمومی سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، غلامحسین تالش فر پس از بیان مطلب فوق افزود: این مؤسسه از مراکز علمی کاربردی شهرداری ها و ایجاد سازوکار لازم برای آموزش رشته های کاربردی مورد نیاز شهرداری ها در این مراکز حمایت می کند. وی در ادامه اظهار کرد: فقدان رشته های کاربردی مرتبط با حوزه های کاری مدیریت شهری و روستایی

معاون امور دهیاری ها:

دهیاران باید به عنوان سرمایه های فکری حفظ شوند

خدمت به روستاییان شوند. کوشش تبار یادآور شد: تغییر دهیارانی که در چند سال گذشته، آگاهی و تجربه لازم را در مسند دهیار کسب کرده اند و حذف آنها تحت تأثیر برخی سلاطین شخصی و قومی، ضرر جبران ناپذیری را به حوزه سرمایه انسانی مدیریت روستایی می رساند.

معاون امور دهیاری ها سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور با اشاره به ضرورت حفظ و حراست از اموال دهیاری ها گفت: دهیاری یک نهاد غیردولتی است و این نهاد یا یک تعامل بین شورای اسلامی روستا، دهیار و مردم مدیریت می شود. در چند سال گذشته، دهیاران ۷ میلیون نفر ساعت آموزش دیده اند تا بتوانند به خوبی از عهده مسئولیت های روستا برآیند. یک دهیار، حدود ۲۷ وظیفه را در روستا به عهده دارد و با توجه به ماده ۱۹۴ برنامه پنجم و مجموعه قوانین، دهیاران مدیر ارشد روستایی در روستاها محسوب می شوند.

معاون امور دهیاری های سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور خاطر نشان کرد: شوراهای روستا و دهیاران باید آموزش های لازم را ببینند و تعامل بین این دو برای پیشبرد اهداف توسعه روستایی باید زودتر شکل بگیرد.

وی با اشاره به اینکه دهیاران از جمله سرمایه های فکری کشور محسوب می شوند، گفت: یکی از موضوعات جدی، حفظ سرمایه فکری است و دهیارانی که با ساختار مدیریتی آشنا هستند، روابط را می شناسند و آموزش های لازم را در امور مختلف اداری دیده اند. ■

معاون امور دهیاری های سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور در گفت و گو با خیرگزاری فارس گفت: اگر دهیار به طریق غیرمنطقی حذف شود، یک سرمایه فکری را کنار گذاشته ایم و باید از اول سنگ بنای رشد و تعالی یک نیروی انسانی را در قامت دهیار بنهیم. محسن کوشش تبار در گفت و گو با خبرنگار اجتماعی فارس، درباره آغاز به کار شوراهای اسلامی روستاهای کشور اظهار داشت: هیچ کدام از نهادهای مردمی به گستردگی شوراهای اسلامی روستاها نیستند و ارتباطات تنگاتنگی از لحاظ اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی مردم دارند.

وی با اشاره به اینکه بیش از ۳۴ هزار شورای اسلامی روستا در کشور آغاز به کار کرده است، گفت: شوراهای شهر و روستا نمادی از مردم سالاری دینی هستند و مردم در مدیریت محل زندگی خود نقش مؤثری دارند.

کوشش تبار یادآور شد: برقراری تعامل بین مردم، شورا و دهیاری ها برای معاونت امور دهیاری ها بسیار مهم است و هر چقدر این تعامل بین این سه گروه افزایش پیدا کند، تعامل بین حاکمیت و مردم نیز افزایش می یابد و این موضوع لازم توسعه پایدار برای مدیریت روستایی است. معاون امور دهیاری های سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور درباره تغییر دهیاران در دوره چهارم شورای روستا اظهار داشت: از تغییر دهیاران احساس نگرانی می کنیم؛ زیرا افراد جدیدی در بعضی از روستاها به عنوان دهیار فعالیت خود را آغاز می کنند که شاید با وظایف و اختیارات این مسئولیت آشنا نباشند و موجب کندی ارائه

کوشش تیار تأکید کرد: اگر به دنبال افزایش بهره‌وری دهیار هستیم، باید رضایت شغلی وی را فراهم کنیم که شامل تثبیت و تعیین تکلیف وضعیت اشتغال تر دهیاری است. وی گفت: حفظ دهیار توسط شورای روستا و امنیت شغلی وی توسط معاونت دهیاری‌ها در حال تدوین است که با ساز و کارهای صورت گرفته تلاش کرده‌ایم وضعیت به کارگیری این ۲۸ هزار و ۵۰۰ نفر دهیار را که در آینده به بیش از ۳۰ هزار نفر می‌رسند، مشخص کنیم.

معاون امور دهیاری‌ها سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور یادآور شد: دهیاری‌ها یک نهاد عمومی غیردولتی

هستند و قرار است بر اساس قانون خودکفا باشند و در حال حاضر دهیاران بر اساس قانون کار فعالیت می‌کنند و در تلاش هستیم با کمک گرفتن از قانون نظام جامع، رضایتمندی و ثبات شغلی آنها را فراهم آوریم.

وی افزود: در تلاشیم با پیگیری طرح قانون دهیاری‌ها و وضعیت به کارگیری و اشتغال دهیاران در سراسر کشور به وضعیت آنان سروسامان دهیم تا به عنوان سرمایه فکری در حوزه مدیریت روستایی، از امنیت و ثبات شغلی برخوردار شوند. ■

دیدار اعضای شورای شهر تهران با وزیر کشور

دکتر عبدالرضا رحمانی فضلی، وزیر کشور در دیدار رئیس و تعدادی از اعضای شورای شهر تهران بر ضرورت فرهنگ‌سازی برای مشارکت هم‌دلانه و مؤثر مردم در ایجاد درآمدهای پایدار با تأسیس صندوق‌های توسعه شهری تأکید کرد.

احمد مسجد جامعی، رئیس شورای اسلامی شهر تهران و جمعی از اعضای این شورا از جمله چمران، سروری، دنیا مالی، دبیر، شاکری، آباد، حافظی و جدیدی با تبریک انتخاب دکتر عبدالرضا رحمانی فضلی به عنوان وزیر کشور، به بیان دیدگاه‌های خود در خصوص چالش‌های پیش‌روی شوراهای شهر و مسائل و مشکلات اداره کلان شهرها از جمله شهر تهران پرداختند.

اعضای شورای شهر با اشاره به نقش وزارت کشور به عنوان تنها رابط رسمی بین شوراها و دولت، بر ضرورت ایفای نقش حداکثری وزارت کشور برای اصلاح و افزایش تعامل بین دولت، شوراها و شهرداری‌ها تأکید کردند.

کمبود اختیارات به عنوان اصلی‌ترین مشکل شهرداری‌ها، تحقق به موقع و بدون تأخیر منابع درآمدی که به موجب قانون برای شهرداری‌ها پیش‌بینی شده است، اجرای قانون مدیریت یکپارچه شهری، احیای نقش وزارت کشور در طرح جامع شهر تهران در خصوص اصلاح تقسیمات کشوری، تحقق سهم قانونی در تأمین هزینه‌های حفظ و توسعه حمل و نقل عمومی در تهران و کلان شهرها، همکاری مشترک و مؤثر برای کنترل آسیب‌های اجتماعی در تهران و سایر کلان شهرها، احیای شورایی‌ها، هماهنگی و آمادگی برای کنترل آلودگی هوا و مقابله با پدیده وارونگی هوای تهران و سایر کلان شهرها، پیگیری جدی طرح احیای بافت‌های فرسوده و موضوعات فرهنگی از جمله سرفصل‌های مورد بررسی در این جلسه بودند.

دکتر عبدالرضا رحمانی فضلی، با تشکر از اعضای شورای شهر تهران برای قبول دعوت وزارت کشور، ابراز امیدواری کرد که با تداوم این‌گونه نشست‌ها، بستر لازم

برای اصلاح روند اداره کلان شهرها و شهر تهران بیش از پیش فراهم شود.

وزیر کشور با یادآوری انحراف تاریخی در سازوکار بودجه‌ریزی کشور، مسائل و مشکلات جاری در شهرهای بزرگ و معضلات حاشیهای این شهرها را عبرت و نتیجه طبیعی چرخه باطل برنامه و بودجه‌ریزی براساس جمعیت و فعالیت دانست و بر عزم راسخ وزارت کشور برای ایفای نقش مؤثر در شکست این چرخه باطل تأکید کرد.

دکتر رحمانی فضلی با تأکید بر ضرورت ایجاد یک نگاه ملی در بررسی مسائل شهر تهران و کلان شهرهای دیگر، تدوین برنامه‌های آینده‌نگر و عدالت‌محور را برای پیشرفت شهر تهران خواستار شد.

وزیر کشور در ادامه، با اشاره به پایان قطعی دوران اتکا به درآمدهای نفتی، ضرورت فرهنگ‌سازی برای مشارکت هم‌دلانه و مؤثر مردم در تحقق درآمدهای پایدار با ایجاد صندوق‌های توسعه شهری یادآور شد و از اعضای شورای شهر خواستار پیگیری پیشنهادها و ایده‌های اجرایی در این عرصه شد.

وی با استقبال از تمایل جدی شورای شهر به گسترش تعاملات فی‌مابین، تشکیل کارگروهی متخصص را برای جمع‌آوری محورهای ارتقاء تعامل بین وزارت کشور، شوراهای اسلامی و شهرداری‌ها پیشنهاد داد تا ظرف یک دوره زمانی محدود، مباحث مورد توافق طرفین را برای عملیاتی شدن در دستور کار قرار دهند.

وزیر کشور همچنین تشکیل یک کمیته هماهنگی را با محوریت استانداری تهران برای پیگیری مسائل جاری و موضوعات فوریتی به عنوان راهکار کوتاه‌مدت برای اثربخشی تعاملات مطرح کرد و از اعضای شورای شهر خواستار پیگیری آن شد. ■

Urban Ecology

بوم‌شناسی شهری

■ مصطفی مؤمنی

خود مورد بررسی قرار می‌دهند. بوم‌شناسی شهری از ۱۹۴۵م رو به گسترش نهاده است. هسته اصلی مطالعات آن، هم از آغاز، شالوده شهر را به مثابه کانون تمرکز شمار زیادی از مردم در فضاهای نسبتاً کوچک به‌شمار می‌آورد. براین اساس، این علم کلیت محیط شهری را به‌صورت نظام زیستی شهرنشینان در نظر می‌گیرد و هدف اصلی از مطالعات آن، کشف و درک چگونگی ساماندهی نحوه سازگاری شهروندان یا محیطی دائماً در حال تغییر و درعین حال، محدود است. در این چارچوب، سازگاری با محیط، نه به مثابه رقابت بین انسان و محیط، بلکه پدیده‌ای عام به‌شمار می‌آید که براساس روابط دیمابین انسان و محیط، برای بقا به انجام می‌رسد.

امروزه کارشناسان این علم معتقدند، شهرها اندام‌واره‌های حساس هستند. سلامت آنها و سلامت و رفاه شهروندان در اصل، به کارکرد و سازگاری نظام‌های متعدد همبسته‌ای وابسته است که کم و کیف نیرو (انرژی)، سرمایه مادی و انسانی را در سراسر شهر و ورای آن کنترل می‌کنند. از این‌رو، بوم‌شناسی شهری با تلفیق پژوهش‌های ناب نظری و کاربردی، به بررسی ساختار و کارکردهای نواحی شهری به‌مثابه فضاهای

بررسی الگوهای تکوین و توسعه شهری با تأکید بر شالوده‌های محیط طبیعی. دانش بوم‌شناسی که در زبان‌های اروپایی بر معنای واژه *eco*، برگرفته از واژه یونانی *oikos*، به معنای موطن، بوم و خانوار، استوار است، مطالعه روابط اندام‌واره‌های زنده با یکدیگر و با محیط طبیعی و زیستی خود تعریف می‌شود. براین اساس، بوم‌شناسی شهری، بخشی از مطالعات جغرافیایی و جامعه‌شناختی است که به بررسی سازمان فضایی و ساختار درونی جوامع شهری می‌پردازد. بعضی بوم‌شناسی شهری را مترادف بوم‌شناسی انسانی به‌شمار می‌آورند. به‌عنوان نقد، این علم، در اصل، ریشه در مفاهیم و رویکردهای مکتب شیکاگو دارد. بر این اساس، مطالعات سنتی بوم‌شناسی شهری بیشتر در ۳ عرصه اصلی به انجام می‌رسند:

- پذیرش مفاهیم بوم‌شناسی جانوری و گیاهی در بررسی اجتماع انسانی
 - وصف تفصیلی نواحی طبیعی شهرها
 - پژوهش‌های جغرافیایی مسائل اجتماعی در قالب همان نواحی طبیعی
- بر این مینا، اصطلاح بوم‌شناسی بدان دلیل به کار می‌رود که عناصر منفرد را در قالب کلیت اجتماع محلی

کتاب‌شناسی:

1-Berry, B.J.L. & Kasarda, J.D. *Contemporary Urban Ecology*. New York/London: MacMillan, 1977.

2-*Ecology*. Breuste, J.; Feldmann, H. and Uhlmann, O. (eds), Berlin: Springer Verlag, 1998.

3-Caves, Roger W. (ed). *Encyclopedia of the City*. London: Routledge, 2005.

4-DalalClayton, Barry & Sadler, B. *Strategic Environmental Assessment: A Rapidly Evolving Approach*. IIED, *Environmental Planning Issues* No. 18, 1999.

5-Geraghty, P.; Brown, A. and Horton, F. *The Use of Guidance Materials for the Preparation of Environmental Impact Assessments*. International Association for Impact Assessment. 16th Annual General Meeting Paper. Portugal, 1996.

6-Johnston, R.J. & et al (eds), *The Dictionary of Human Geography*. Oxford: Blackwell, 2001.

7-ODA. *Manual of Environmental Appraisal*. Overseas Development Administration. Revised July 1996.

8-UNEP. *Environmental Impact Assessment: Issues, Trends and Practice*. Nairobi: Environment and Economics Unit, 1996.

زیستی، اکوسیستم‌ها و چشم‌اندازها می‌پردازد. بدینسان، بررسی‌های بوم‌شناسی شهری، بر شناسایی روابط متقابل جوامع زیستی و محیط شهری تأکید می‌ورزند. و هدف اصلی از آنها، دستیابی به تعادل میان فرهنگ انسانی و محیط طبیعی است. در این رویکرد، ساختار فضایی شهرها را با بهره‌گیری از چارچوب عام بوم‌شناختی می‌سنجند. برای این منظور، با معیار علمی هم‌پیوند که از نظر کارکردی در کنش متقابل قرار دارند، به شرح زیر، در نظر گرفته می‌شوند:

• گروه هماهنگ کارکردی

• سازمان‌پذیری (روابط اجتماعی و اقتصادی حاکم در درون گروه)

• محیط (اثرات محیط طبیعی بر گروه)

• فناوری (ابزار و فنون مورد استفاده گروه در تأمین نیازها و سازماندهی امور خود)

البته اگر شکل شهر را در نظر بگیریم، به سختی می‌توان فقط به ویژگی‌های ظاهری آن بسنده کرد: یک شهر در عمل مکانی کالبدی و علاوه بر آن، شبکه‌ای از روابط است. هر چند نظام‌های محیطی و اجتماعی، آشکارا در ظیفی بینایی، متشکل از محیط‌های انسان‌ساخت، طبیعی و اجتماعی عمل می‌کنند، بسیاری از عرصه‌های آنها ممکن است به‌صورت اجزای مستقل، طراحی، مدیریت و بهینه‌سازی شده باشند. در نتیجه، در حال حاضر تعارض میان این نظام‌ها، سلامت کل اندام‌واره شهری را تهدید می‌کند. بدین ترتیب، بسیاری از مشکلات مبتلا به مراکز شهری را نمی‌توان در چارچوب یک علم منفرد به‌درستی تبیین کرد؛ بنابراین هدف اصلی از بوم‌شناسی شهری همراه با مشارکت علوم مرتبط، عبارت است از کشف نحوه پیوند این نظام‌ها و بدینسان، چگونگی نقش‌پذیری هر یک از آنها در گرایش‌های مدیریتی. بدینسان، بوم‌شناسی شهری فقط به وجهی بنیادین‌ای قابلیت کاربرد دارد.

نحوه مفهوم‌سازی و نگرش‌های حاکم در این دانش مورد انتقاد برخی از کارشناسان است؛ از جمله این انتقادات این است که در این‌گونه برخورد با مسائل شهری، جایگاه ارزش‌ها، تمایلات، گرایش‌ها و نحوه و روند انتخاب آحاد انسانی (شهروندیان) به‌درستی تبیین نمی‌شود. البته مطالعات بوم‌شناسی شهری هنوز مورد توجه بعضی کارشناسان مطالعات شهری است، هر چند این علم نیازمند کار بیشتر در برخی عرصه‌های موضوعی شهری، از جمله الگوهای تحول جمعیتی است. البته عرصه مطالعات این علم، جزء موضوعات اصلی بررسی‌های نوین جغرافیایی و جامعه‌شناختی به‌شمار نمی‌رود. ■

معرفی پایگاه اینترنتی سازمان زیباسازی شهرداری تهران

■ میثم حیدرآولاد کارشناس مرکز مطالعات برنامه ریزی شهری و روستایی

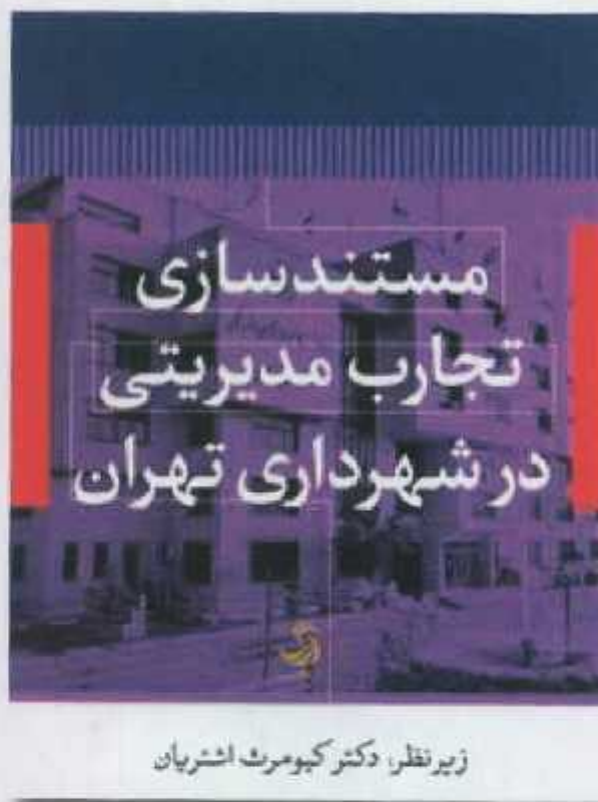
انجام گرفته در سطح شهر را در اختیار بازدیدکنندگان قرار می‌دهد که البته برخی از تصاویر مربوط به تبلیغات فرهنگی هستند که در سطح شهرهای خارج از کشور به صورت بایگانی درآمده و به نمایش گذاشته شده‌اند. در این درگاه، همچنین می‌توانید با تاریخچه، وظایف، مستندات سازمانی، چارت سازمانی و اهداف و چشم‌اندازهای سازمان زیباسازی شهرداری تهران به عنوان متولی امر مهم زیباسازی شهر تهران پیش از آشنا شوید. مناقصه‌ها و فراخوان‌های طرح‌های قابل اجرا نیز در بخش آگهی در دسترس علاقه‌مندان به شرکت در این مناقصه‌ها و برنامه‌هایی که فراخوان آنها صادر گشته‌اند در معرض بازدید قرار گرفته‌اند.

در بخش پیوندهای این درگاه با شهرداری‌های شهرهای بزرگ دنیا، شهرداری‌های شهرهای کشورمان ایران، و درگاه‌های مرتبط با زیباسازی آشنا خواهید شد. از نکات قابل توجه این درگاه، وجود بخش بانک ایده در آن است که علاقه‌مندان و افراد خوش فکر می‌توانند ایده‌هایی که برای زیباسازی شهر تهران در سر می‌پرورانند را با سازمان زیباسازی شهرداری تهران به اشتراک بگذارند و آنها را پیگیری نمود تا در صورت پذیرش سازمان به اجرا درآورند.

در نهایت، بازدید از این درگاه، به تمامی علاقه‌مندان، پژوهشگران، اساتید، دانشجویان و فعالان اجرایی بخش زیباسازی و روانشناسی محیط و منظر توصیه می‌گردد. ■

درگاه اینترنتی سازمان زیباسازی شهرداری تهران به آدرس zibasazi.ir یکی از درگاه‌های مناسب برای آشنایی هرچه بیشتر علاقه‌مندان به حوزه‌های زیباسازی، روانشناسی محیط و منظر است. در این درگاه، علاقه‌مندان می‌توانند ضمن آگاهی گرفتن از آخرین اخبار مربوط به این حوزه، از آثار، طرح‌ها، مناقصه‌ها، بسیاری نکات دیگر در شهر تهران بهره‌مند شوند؛ برای مثال، بخش آوانما، در بخش پایینی صفحه اول این درگاه و آرشیو مربوط به آن، نمایی کلی و جامع از طرح‌های هنری، زیباسازی، و فعالیت‌های اجرایی که در سطح شهر تاکنون به اجرا درآمده‌اند را برای علاقه‌مندان به تصویر می‌کشد. همچنین با بازدید این درگاه، علاقه‌مندان می‌توانند از جشنواره‌های در حال برگزاری در این حوزه، طرح‌های دیوارنگاری در دست اقدام برای اجرا، طرح‌های مجسمه‌سازی مورد نظر سازمان، نگارخانه‌های شهرداری تهران و کتاب‌های چاپ شده و به روز مربوط به این حوزه، اطلاعات کافی و مناسبی دریافت نمایند.

با مراجعه به درگاه، به علاوه می‌توانید از بخش نجارب و بریدها دیدن نمایید که به صورت تصویری، نمایی از طرح‌های اجرا شده را در اختیار بازدیدکنندگان قرار می‌دهد. به‌روزترین کتاب‌های منتشر شده در این حوزه را به شما معرفی می‌نماید. و بخش تبلیغات فرهنگی که به صورت تصویری، نمایی جامع از تبلیغات فرهنگی

تکالیف قانونی، سابقه تحلیلی از اقدامات پیشین، تحلیل فنی و ارائه راه حل، نحوه اجرا و پایش و در نهایت، ارزیابی نهایی از اجرای طرح بر اساس شاخص‌های فنی، بر اساس چنین راهبردی، تجربیات شهرداری تهران در بیش از ۱۰ محوزه مستندسازی شده است که فقط ۱۵ عنوان از آنها در قالب این کتاب منتشر می‌شود. نجارب مدیریتی در بخش عمومی و از جمله در نهادهایی چون شهرداری تهران دارای افت و خیزها، موفقیت‌ها و ناکامی‌هایی است که هر یک سرمشق یا عبرتی برای دیگر مدیران و نیز منبعی غنی برای تحقیق عملی در محافل دانشگاهی است. سعی و خطای مدیریتی، اگر رها و به دست فراموشی سپرده شود مخرب است و اگر مستند شود می‌تواند نقشی اساسی در کارآمدی و بهبود روندهای جاری مدیریتی بازی کند. کارگرد چینی کتابی اساساً کارکردی علمی است و آنچه مدنظر ماست رشد دانش بومی در حوزه مدیریت و سیاست‌گذاری است و از آنجا که خود از نخستین نجارب در این حوزه است، امید است مورد توجه صاحب نظرات و مدیران امور شهری واقع شود.

این کتاب در هفده فصل با عناوین مستندسازی تجربیات سیاسی، تلفیقی از الگوی کشف، تلفیح و تجرید با الگوی مرحله‌ای سیاست‌گذاری عمومی، رهیافت چهارچوب منطقی (LFA) ابزاری برای طراحی، برنامه‌ریزی، تجزیه و تحلیل، منجش، پی‌گیری

نام کتاب: مستندسازی تجربیات مدیریتی در شهرداری تهران
 نویسنده: جمعی از پژوهشگران حوزه امور شهری زیر نظر دکتر کیومرث اشتریان
 ناشر: انتشارات تپا
 چاپ یکم ۱۳۹۲
 بهاء: ۸۹۰۰۰ ریال

مستندسازی تجربیات فنی، اجرایی و مدیریتی یک از مهم‌ترین عوامل بازدارنده از تکرار خطاهای مدیریتی است و از اینرو به تدریج به یکی از عناوین پژوهشی پر طرفدار دستگاه‌های اجرایی تبدیل می‌شود. کارکردهای مستندسازی دامنه از بهبود فرآیندهای مدیریتی تا صدور خدمات فنی مهندسی را در بر می‌گیرد. در عرصه‌های دانشگاهی نیز تجربه، عنصر اساسی در دانش ضمنی است که می‌تواند مبنایی برای علوم مدیریت و سیاست‌گذاری عمومی باشد. کتاب حاضر در پی واکاوی اهمیت و ابعاد مستندسازی بهترین تجربیات و نیز ارائه گزیده‌ای از نجارب مدیریتی شهرداری تهران است. مستندسازی تجربیات مدیریتی شهرداری با دو رویکرد گوناگون انجام شده است. نخست روش مرحله‌ای سیاست‌گذاری عمومی و دوم رهیافت مشهور به چهارچوب منطقی که ابزاری برای برنامه‌ریزی و اجرای پروژه‌هاست. ارکان اصلی این روش شناسی عبارتند از: تشریح فنی مسئله،

و ارزیابی پروژه، مستندسازی طرح سامان دهی متکدیان و افراد بی‌خانمان در شهرداری تهران، مستند سازی تجربیات طرح مدیریت محله، مستند سازی تجربیات افکار سنجی و سنجش میزان رضایت شهروندان، مستند سازی تجربیات طرح سامانه نشاط، به سوی سیاستگذاری شواهد محور؛ ارزیابی تأثیر اجتماعی پروژه‌های شهری در شهرداری تهران، مستندسازی تجربیات طرح سامان‌دهی کارگران فصلی، بسترسازی برای مشارکت‌های اجتماعی، مستندسازی طرح ساختارهای شهروندی، ارتقای مشارکت اجتماعی درحوزه سلامت، مستندسازی تجربیات طرح توانمند سازی زنان سرپرست خانوار، مستندسازی تجربیات نمایشگاه عطر سیب، مستندسازی تجربیات برگزاری همایش‌های ملی در شهرداری تهران، بسترسازی برای تحقق جامعه دانایی محور، مستندسازی تجربیات طرح یاد یار مهربان، مستندسازی تجربیات طرح خانه‌های تن آرام و مستندسازی تجربیات طرح هم‌اندیشی محله‌ای تهیه و تنظیم شده است.

در فصل اول که با چکیده‌ای از آقای دکتر اشتریان آغاز گردیده است، به روش شناسی مستندسازی، مستندسازی فاعلانه، روش تدوین دانش ضمنی، الگوی تلفیقی و ارزیابی نهایی می‌پردازد.

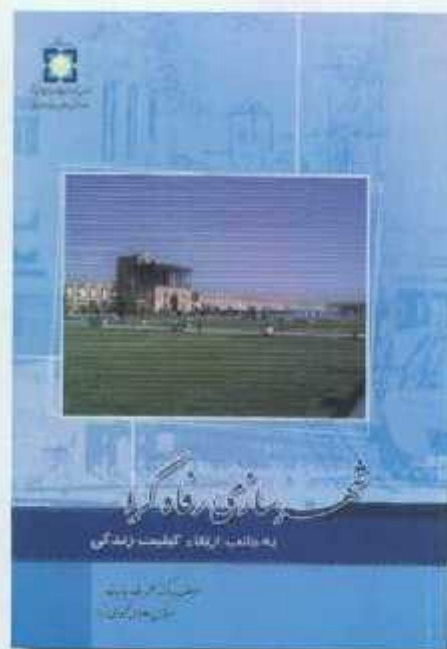
در فصل دوم که با قلم خیر الله مجیدی آغاز گردیده است به رهیافت‌های چهارچوب منطقی (LFA) پرداخته و آن را در نه مرحله مورد تحقیق و بررسی قرار می‌دهد. در این مرحله به تحلیل کلی، تحلیل کاربران پروژه، تحلیل مسائل و موقعیت‌ها، تجزیه و تحلیل اهداف، فعالیت‌ها و امکانات موجود، اندازه گیری حصول به هدف، بررسی اوضاع بحرانی و در نهایت شرایط و امکانات پرداخته و توجه شده است. فصل سوم با قلم راضیه امامی میبندی به مستندسازی طرح سامان‌دهی متکدیان و افراد بی‌خانمان پرداخته و تکالیف قانونی، الگوهای اجرایی، بهبود چهره شهر، پیشگیری و مهار آسیب‌های اجتماعی و نتایج و دستاوردهای آنان را مورد بررسی قرار داده است. در ادامه با مستندسازی تجربیات طرح مدیریت محله پرداخته می‌شود. مهسا شهسواریان به طرح مسئله پرداخته و پس از آن ضرورت نقش آفرینی شهرداری؛ طرح مدیریت محله و فرصت‌های و چالش‌های آن را بررسی می‌کند. مستند سازی تجربیات افکار سنجی و سنجش میزان رضایت شهروندان را علی‌خواجه نایینی مورد مطالعه قرار داده است. در این بخش افکار سنجی به مثابه روشی نوین در سنجش نیازهای اجتماعی و طرح رضایت سنجی از شهروندان مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است. در زیر فصل مستند سازی تجربیات طرح سامانه نشاط به معرفی الگوی (LFA) ونحوه کاربست آن، ماتریس آن، تکمیل اجرای ماتریس و گزارش غنی

سازی اوقات فراغت مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته است. شهرداری تهران یکی از مهم‌ترین نهادهای عمومی است که با تصمیم‌گیری‌ها و سیاستگذاری‌های خود زندگی شهروندان تهرانی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. نظر به پیامدهای محسوس و غیر محسوس پروژه‌های شهری بر زندگی شهروندان، شورای شهر تهران طی مصوبه‌ای در سال ۱۳۸۶ شهرداری تهران را به مطالعات توجیهی فنی، اقتصادی، زیست محیطی و فرهنگی در تمامی پروژه‌های شهری موظف کرده است. نیامی این سیاستگذاری‌ها در تصمیمات، در بخش سیاستگذاری شواهد محور و ارزیابی تأثیرات اجتماعی پروژه‌های شهری مورد بررسی قرار گرفته است.

کارگرانی که هر روز در میدان یا سر چهارراه‌های شهرهای بزرگ از جمله تهران می‌ایستند تا کارفرمایی آنها را روزانه یا ساعتی استخدام کند، موجب ناآسبی، تعبیر نامطلوب منظره شهری، ترافیک، اختلال در عبور مرور و در نهایت تجمع گروه‌های اشرار و بزهکار در پانوق‌های این کارگران می‌شوند. این پدیده نشان دهنده نبود نظارت و سازمان دهی در امور کارگرانی است که تحت عنوان کارگران ساختمانی علاوه بر نداشتن بیمه و امنیت شغلی و برخوردار نبودن از خدمات رفاهی مناسب با حضور در معابر و میادین می‌توانند زمینه ساز ناهنجاری‌ها و نابسامانی‌های اجتماعی شوند. تمامی این مشکلات و مسائل و راه حل‌ها در این فصل از کتاب که به نام مستند سازی تجربیات طرح سامان دهی کارگران فصلی نامیده شده است مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

علی‌خواجه نایینی در بخش بسترسازی برای مشارکت‌های اجتماعی، مستندسازی طرح ساختارهای شهروندی به مبانی نظری، طرح ساختارهای شهروندی و فرآیند برنامه‌ریزی و اجرای طرح پرداخته است. همین‌طور که در کتاب بیشتر پیش می‌رویم با مسائل و موضوعات بیشتری در جهت مستندسازی و چگونگی انجام و جهت دهی آن توسط نویسندگان این بخش مواجه می‌شویم که هر کدام از ابعاد مختلف، به بررسی این مسئله پرداخته‌اند.

انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور خواندن این کتاب را به دانشجویان و محققان توصیه می‌کند. ■

نام کتاب: شهرسازی رفاه‌گرا
سال چاپ: ۱۳۸۷

پرداختن به هر آنچه رفاه و آسایش شهروندان و ساکنان شهر را فراهم آورد، از الزامات شهری است که خود را متصف به صفت «اسلامیت» دانسته و می‌داند. در این میان «شهر اسلامی» باید برخوردار از مؤلفه‌هایی باشد که پس از اتصاف به مفهوم اسلامی، تعریف و بازتعریفی دوباره می‌یابد. در واقع سخن در این است که شهر اسلامی باید شهر رفاه، و شهرسازی اسلامی باید شهرسازی رفاه‌گرا باشد تا امکان زیست هستمندان بشری را برای دستیابی به حیات طیبه ممکن و شدنی سازد. بالاخص که اگر موضوع یا پدیده‌ای در همه تمدن‌ها و ادیان وجود داشته باشد و شکل‌گیری آن نیز به نحوی متأثر از جهان بینی و تفکر هستمندان یک سرزمین یا جهان بینی خاص باشد، می‌توان آن موضوع را در هر جامعه‌ای به صفتی متصف کرد که بیانگر تفکر و جهان بینی آن جامعه باشد. به بیان دیگر، اتصاف موضوعات و پدیده‌ها به هر صفتی بیانگر ویژگی‌ها و از جمله هویت و عملکرد و وجوه تمایزشان با سایر موضوعات و پدیده‌های مشابه می‌باشد. بیش از سه دهه است که رابطه انسان با جهان طبیعت به دلیل رخ دادن طیف وسیعی از بحران‌های محیطی در رده متوله‌های خاص و گاه چالش برانگیز درآمده است. در سطح وسیع، موضوع‌های توسعه پایدار؛ استفاده از انرژی و محیط‌گرایی در رأس برنامه بیشتر حکومت‌ها قرار گرفته است. انسان اکنون از لحاظ صرفه‌جویی در انرژی در موقعیتی قرار دارد که هیچ‌گاه تا بدین حد بحرانی نبوده است و برای اجرای استانداردها و معیارهای دانش صرفه‌جویی

در انرژی، تعیین و کنترل دقیق مصرف انرژی در ساختمان امری حیاتی است. فناوری مربوط به این هدف نیز بسیار پراهمیت است به هر حال فناوری صرفه‌جویی در انرژی در طراحی پایدار زندگی است و به تحول، بنابراین یکی از راه‌های برآورده شدن نیازهای آسایش و فنی فرهنگی و مذهبی انسان استفاده از الگوی معماری و شهرسازی پایدار است و یا ایجاد تعامل بین شهرسازی و انرژی پایدار می‌توان به این هدف نزدیکتر شد، معماری و شهرسازی پایدار یک روش طراحی است و به تقلیل مصرف منابع تجدیدپذیر و بهینه‌سازی مصرف منابع تجدیدناپذیر می‌پردازد و اظهار می‌دارد که آنچه را که برای بقا نیاز است می‌توان از محیط زیست به‌دست آورد. در فصل دوم، در بحث رفاه اجتماعی، رفاه اجتماعی شهری در زمینه ارائه و تخصیص خدمات، تسهیلات و امکانات شهری را فراهم می‌کند و زندگی بالنده‌ای را برای تمام طبقات اجتماعی، خاصه سالمندان، کودکان و اقشار آسیب‌پذیر اجتماعی امکان می‌دهد، چنانچه به محرومان، نیازمندان و بیماران خاص و معلولان، توجه ویژه‌ای را معطوف می‌دارد. فصل آخر به مطالعه کیفیت زندگی شهری می‌پردازد. کیفیت زندگی مفهومی است بسیار انتزاعی که نمی‌توان برای آن تعریفی جامع و مانع ارائه داد و به‌طور کلی تعریف مفهومی آن چندان ساده نیست ولی بر حسب نیاز می‌توان برای آن تعاریف عملیاتی ارائه کرد. به‌طور کلی نیز می‌توان گفت که مفهوم کیفیت زندگی شهری و یا کیفیت محیط زندگی با هدف اصلاح و تکامل مفهوم توسعه از توسعه صرف کمی و اقتصادی به توسعه پایدار شهری مطرح و مورد توجه قرار گرفت. در واقع این مفهوم پاسخی به توسعه صرف اقتصادی در مقیاس ملی و توسعه صرف کالبدی در مقیاس شهری بود و به نوعی مؤید توجه به شاخص‌ها و معیارهای اجتماعی، کیفی و اقتصادی پایدار در عرصه برنامه‌ریزی شهری و در تعامل با شاخص‌های کالبدی-کارکردی است. بحث کیفیت زندگی به تلاقی در ادبیات توسعه پایدار و برنامه‌ریزی توسعه اجتماعی و مباحث اقتصاد نوین مطرح شده و جایگاه ویژه‌ای یافته است و دولت‌ها در سطح ملی و محلی و نیز مؤسسات متعددی بر روی سنجش آن معرفی شده‌اند. ■

شهردار محترم
با سلام و احترام

همانگونه که مستحضر هستید، یکی از کلیدی ترین روشهای مبنای اعمال صحیح مدیریت دانایی، کسب دانش و علوم روز است. این روش می بایست با برقراری ارتباط متعادل با مجامع علمی فعال در امور شهری و نهادهای محلی شروع شود و به عنوان ضرورتی عملیاتی و کارکردی با آن نگریده شود تا از یک سو برای حل مسائل متعدد، گوناگون و فزاینده شهری و سوی دیگر برای ساماندهی و هدایت توسعه شهری به کار رود.

مدیریت شهری به منظور دستیابی به این بیان و روش شناسی علمی ناگزیر به برقراری ارتباط با مجامع فرهنگی - اجتماعی و پژوهشی است. لذا این مرکز به عنوان کانون دانش بنیان کردن امور مدیریت محلی، با استفاده از ابزارهای مختلف، از جمله نشریات علمی، پژوهشی و آموزشی سعی در برقراری این ارتباط دارد. در مرکز مطالعات برنامه ریزی شهری و روستایی با توجه به جامعه هدف، نشریات مختلفی در دوره های زمانی گوناگون به شرح زیر منتشر می شوند:

۱- ماهنامه شهرداریها ۲- ماهنامه دهیاریها ۳- فصلنامه مدیریت شهری ۴- فصلنامه فرهنگ ایمنی ۵- فصلنامه مدیریت پسماند

لذا در صورت تعامل می توانید با تکمیل فرم پیوسته مراجعه به آدرس اینترنتی WWW.SAFTA.IMO.ORG.IR واریز وجه مربوطه و ارسال یک نسخه از فیش واریزی از طریق پست، نسبت به اشتراک این نشریات اقدام نمایید.

با آرزوی موفقیت

محمدرضا بهاروند

رئیس مرکز مطالعات برنامه ریزی شهری و روستایی

فرم اشتراک ماهنامه شهرداریها

قابل توجه شهرداران محترم

چنانچه تمایل به اخذ اشتراک ماهنامه شهرداریها را دارید لطفاً فرم زیر را تکمیل نموده و با واریز وجه مربوطه به دوره اشتراک مورد نظر به حساب شماره ۱۶۲۷ بانک ملی تمرکز وجوه درآمد حاصل از چاپ توزیع و فروش کتب و نشریات، اصل یا کپی فیش بانکی را همراه فرم اشتراک از طریق پست سفارشی به نشانی: تهران - میدان ولیعصر - بلوار کشاورز، خیابان نادری، پلاک ۱۷، کد پستی ۱۴۱۶۶۳۳۶۶ حوزه نشر مرکز مطالعات برنامه ریزی شهری و روستایی ارسال و یا جهت تسریع در امور، فرم و فیش مربوطه را به دفتر امور مشترکین فکس: ۴-۶۳۹۰۲۰۵۲ و ۸۸۴۹۲۵۵۲ نمایید.

لطفاً به نکات زیر توجه فرمائید:

- ✓ کارمندان استانداریها، شهرداریها، دهیاریها، اساتید و دانشجویان محترم می توانند با ارسال کپی کارت شناسایی یا کارت دانشجویی، از تخفیف ۱۰ درصدی هزینه اشتراک برخوردار شوند.
- ✓ در صورت اشتراک سالانه از ده درصد تخفیف برخوردار می شوید.
- ✓ در صورت درخواست بیش از ۲۰ نسخه از یک شماره، از ۱۰ درصد تخفیف بیشتر علاوه بر بند فوق برخوردار می شوید.
- ✓ برای مشترکین جدید تاریخ ارسال ماهنامه حداکثر یک هفته پس از دریافت فیش بانکی و فرم اشتراک می باشد.

فرم هزینه	دوره اشتراک			
	سه ماهه	شش ماهه	نه ماهه	یک ساله
قیمت	۳۰۰.۰۰۰ ریال	۶۰۰.۰۰۰ ریال	۹۰۰.۰۰۰ ریال	۱.۲۰۰.۰۰۰ ریال

مشخصات متقاضی:

نام و نام خانوادگی: تاریخ تولد: ملوک تحصیلی:

سمت شغل: عنوان مؤسسه شهرداری شرکت: تلفن همراه: فاکس: پست

الکترونیک: کد اشتراک (در صورت تمدید

اشتراک): تعداد جلد: آدرس: کد پستی:

مشخصات رسید بانکی:

شماره سریال فیش بانکی: تاریخ واریز وجه: مبلغ واریزی: کد یا

شعبه واریز وجه:

نظرات و پیشنهادات:

امضاء

Contents

Note	
Introduction	
Main Report /Abbas Jalali, Zohreh Tarahomi	4
Idea and Research	
Effect of Charity on Islamic Culture and Architecture, Cultural and Psychological Approach /M. R. Samice, K. M. Shoja	12
An Introduction to Methods of Citizen Behavior Assessment in Urban Spaces/Nima Matinfar	22
Choosing Color in Planning with an Approach on Frequency in Architecture/S. Shojayi, H. Soltanzadeh	28
The Effects of Local Sustainable Development on Stress of the Local Residents/Z. Hashemi, A. Hashemi,	38
A Study in the Position and Role of Physical Environment in Cognitive Growth of Children, N. Rikhtegaran	46
Interview	
Environmental Psychology, A Foundation for Prosperous Urban Management/Interview with Dr. Majid Safarinaia	50
Law Consultation	
Art. 100 Commission/Farhang Faghhi Larjani	53
Financial and Official Consultation	
Incomes from Police Finds on Driving/A. Hakimi, A. Haghpanah, M. Mohammadi	55
Law of Added Value Tax/A. Asadi, M. Abbasvand	58
Municipalities According to Documents	
Subway, A Solution to Save from City Traffic/Abbas Jalali	67
Mayors' View	
Interview with Mayor of Zarrinshahr/Hadi Mahmoodinejad	72
World Experiences	
Rehabilitation and Urban Sustainable Development/Farshid Ghassemloo	76
The Oldest and the most Developed Railway in the World/Nima Matinfar	80
World Cities and Municipalities	
The World's Beautiful Cities/Nima Matinfar	82
Education	
The Effect of Modern Advertising Pictures on Urban Passerbyes/M. Karamroodi, H. A. Shirazi	85
The role of Urban Management in Training Civil Rights/Rasool Yeganeh	87
Color Rules in Advertising Pictures/Alireza Najafi	90
Point of View	
Humanist Approach on Town Scape and Image of City/M. Sadeghipoor	93
Brief News	
Success of Mahabad Bus Organization, Administration of New Version of 137 in Birjand, .../H. Garshasbi	99
Glance at Cities	
Ahar, Raask, Raamshir, Andimeshk, .../M. Toolabi	102
News of the Organization	
Training Needed Courses of Municipalities in Applied Scientific University, Meeting of .../Ehsan Teherimehr	103
Urban Terminology	
Urban Ecology/Mostafa Momeni	105
Website	
Website of Beautification Organization of Municipality of Tehran/M. Heydarolad	107
New Publication	
Making Documentary of Management Experiences in Municipality of Tehran/S. F. Adnani	108

خلاصه وظایف، اهداف و اقدامات مرکز مطالعات برنامه ریزی شهری و روستایی

مرکز مطالعات برنامه ریزی شهری، از جمله مراکز علمی-پژوهشی شناخته شده و تأثیرگذار بر حوزه مطالعات شهری و روستایی، به ویژه حوزه برنامه ریزی و مدیریت شهری کشور است و از آغاز فعالیت (۱۳۶۸) تاکنون توانسته پشتوانه فکری و خزانة علمی مناسبی برای نظام برنامه ریزی و مدیریت شهرداری های کشور و سیاست گذاری ها و تصمیم گیری های معاونت هماهنگی امور عمرانی وزارت کشور و سازمان شهرداری ها و دهیاری ها باشد.

این مرکز در نیمه دوم سال ۶۸ توسط معاونت هماهنگی امور عمرانی وزارت کشور در قالب گروه مطالعاتی و در راستای بهبود نظام مدیریت شهری تشکیل شد. اما پس از مدتی ضرورت استمرار فعالیت های این گروه برای دست اندرکاران به اثبات رسید و دوره جدید فعالیت های پژوهشی با تغییر مدیریت و جلیقه های فیزیکی آغاز شد. در سال ۱۳۷۲ با انتقال گروه مطالعاتی به ساختمان واقع در خیابان پنجم کاندی و تغییر نام آن از «گروه مطالعات» به «مرکز مطالعات»، فعالیت های پژوهشی توسعه بیشتری یافتند. همچنین از این زمان فعالیت های مربوط به انتشار کتاب و مجلات تخصصی (ماهنامه شهرداریها) و عرضه محصولات پژوهشی نیز آغاز و موجب آشنایی هرچه بیشتر شهرداری ها، متخصصان و کارشناسان با مرکز مطالعات و ترویج یافته های پژوهشی شد. اخذ مجوز انتشارات سازمان شهرداری های کشور از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و انتشار فصلنامه (مدیریت شهری) از جمله این فعالیت ها بوده است.

در حال حاضر مرکز مطالعات در حوزه پژوهش پنج گروه پژوهشی به شرح زیر دارد:

- ۱- برنامه ریزی و مطالعات راهبردی
 - ۲- تعالی سازمانی و بهبود روش ها
 - ۳- مطالعات اقتصادی و تأسیس مالی
 - ۴- محیط زیست و آبمی
 - ۵- حمل و نقل و ترافیک
- واحد های دیگر این مرکز عبارتند از:
- ۱- کتابخانه و مرکز اسناد
 - ۲- حوزه نشر
 - ۳- معاونت پشتیبانی
 - ۴- معاونت امور اجتماعی و فرهنگی
 - ۵- دبیرخانه

رئوس کلی فعالیت ها و برنامه های مرکز مطالعات برنامه ریزی شهری و روستایی

الف) نیاز سنجی، تعریف و راهبری و انجام پروژه های مطالعاتی

ب) حمایت از پایان نامه های دانشجویی

ج) انتشار و اجرایی نمودن یافته های پژوهشی

د) برقراری ارتباط فعال و عضویت در مجامع بین المللی

ه) تثبیت و توسعه جایگاه پژوهشگاه

و) حمایت از فعالیت های پژوهشی در استانداری ها، شهرداری ها و دهیاری ها

ز) برگزاری همایش ها و نشست های علمی

کتابخانه و مرکز اسناد:

کتابخانه در حال حاضر بالغ بر ۶۰۰۰ عنوان کتاب فارسی و ۵۰۰ عنوان کتاب لاتین دارد که مورد استفاده کارشناسان سازمان و سایر مراجع مرتبط از جمله شهرداری ها، استانداری ها و دانشجویان قرار می گیرد. از جمله منابع دیگر کتابخانه می توان به فیلم ها، CD، نرم افزارهای آموزشی، نشریات، مقالات خارجی، داخلی و پروژه های اتمام گرفته های پژوهشی و پایان نامه های حمایت شده از سوی مرکز اشاره کرد.

- Environmental Psychology,
Pointed in Urban Planning
- An Introduction to
Methods of Citizen Behavior
Assessment in Urban Spaces
- Choosing Color in
Planning with an Approach on
Frequency in Architecture
- Environmental
Psychology, A Foundation
for Prosperous Urban
Management
- Subway, A Solution to
Save from City Traffic
- Law of Added Value Tax
- Rehabilitation and Urban
Sustainable Development
- Color Rules in Advertising
Pictures
- Humanist Approach on
Town Scape and Image
of City

